STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 00825

GEZAMELTE ERTSEHLUNGEN

Fradel Stock

Permanent preservation of this book was made possible by
His daughters & their families, with love & joy
in honor of
Abraham Zeder, celebrating his 70th birthday, August 17, 1998

FUNDING FOR THE CORE COLLECTION OF YIDDISH LITERATURE
WAS MADE POSSIBLE IN PART BY A GRANT FROM THE
DAVID AND BARBARA B. HIRSCHHORN FOUNDATION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

געזאַמעלטע ערצעהלונגען

— פון —

פראַדעל שטאַק

פערלאַג „ניי-צייט“, ניו יאָרק

1919

Copyright, 1919
by Lewis Cahan

ווידמונג: —

מיין טאַטען שמעון שטאָק
צום אנדענקען.

אינהאַלט־פערצייכניס:

פּיידזש

1. די ערשטע באַהן — — 7
2. אַ טאַנץ — — — — 16
3. פריעדריך שיללער — — 25
4. דער ערשטער פּאַציענט — 33
5. ווייסע פּוטערלעך — — 40
6. אַ רעדע — — — — — 47
7. קאָמעדיאַנטען — — — 53
8. וויין — — — — — 60
9. שוועסטער — — — — 67
10. אין דאָרף — — — — 73
11. סטאַטיסטיק — — — — 79
12. ביי דער מיהל — — — 86
13. דאָס גלעזעל — — — 93
14. צום לעבען — — — — 100
15. דער שלייער — — — 106
16. קאָרטען — — — — — 112
17. הינדע גיטעל׳ס שנור — 121
18. אָנגעזעצט — — — — 128
19. מאַנדלען — — — — 137

פּיידזש

20. אין דער נאַכט — — — 144
21. שוסטעריי — — — — 151
22. דער עריץ־בישאָף — — 160
23. אַ שניט — — — — — 171
24. ווינטער־שפּיעל — — — 176
25. סחורה — — — — — 183
26. דער זיווג — — — — 201
27. אַ וואַרים־באָד — — — 205
28. אָבגעשניטענע האָר — — 212
29. קאַרגע מענשען — — — 218
30. דער באַר־בוים — — — 226
31. אין מאַרק — — — — 233
32. זשוליקעס — — — — 239
33. אַ טראַכטער — — — — 247
34. נאָך אַ כלה — — — — 254
35. אַ פּדיון — — — — — 261
36. קאָלינעס — — — — 267
37. די כאָלערא — — — 273
38. משה שניידער — — — 280

די ערשטע באהן

נייע מענשען זיינען אלע טאג אנגעקומען פונ׳ם וואקזאל.

ערשט צוויי וואכען ווי די באהן אינ׳ם שטעדטעל האט אנגעהויבען צו געהן, און שוין האט דאס שטעדטעל בעקומען אן אנדער פנים.

נאך מיט צוויי יאהר צוריק ווי נאר מען האט אנגעהויבען צו בויען די באהן, האט דאס שוין געהאט א ווירקונג אויף׳ן שטעדטעל. מענשען האבען אנשטאט אין טויער אריין, אנגעהויבען צו געהן שבת צו דער באהן. זעהר אפט האט מען געקענט הערען געשמאקע טענות וועגען דער גרויסער חכמה וואס ס׳שטעקט אין דעם.

דער שוחט פלעגט זיך פערקאטשען די ארבעל פונ׳ם קאפטאן, כדי ער זאל קענען בעסער מאכען מיט די הענד ביים ריידען, און געוויזען אויף דער דאלאניע דעם גאנצען פלאן, ווי דאס וועט פאהרען אהין, און יענעם אהער. און דערנאך אז ער האט זיך געכאפט, אז מען טאר נישט פאהרען אום שבת אפילו אויף דער דאלאניע, האט ער זיך ראפטאם אומגעקעהרט אין קלויז אריין און צו אלטער׳ן זיינעם א קרוב, א פראצענטניק, און א גארנישט, וואס האט זיך איינגעשפארט, אז ער וויל נישט געהן זעהן די באהן, ווייל מ׳דארף נישט האבען אין שטארט קיין באהן, האט ער אזוי גע׳טענה׳עט:

—בלעבען, נעהם ווארף אוועק די שטותים, און געה, גיב א קוק צו דער באהן.

— האט יענער געענטפערט:

— ווען איך וויים, איך נעהם איין א מיתה משונה.

און אז די באהן האט געזאלט צום ערשטען מאל אוועקגעהן,

און די גאנצע שטאדט איז געלאפען קוקען, האט זיך אלטער מיט אלע כחות אפגעהאלטען — א „מכה נאכגעבען דעם יצר הרע"... און דערנאך האט ער זיך מיט דעם בעריהמט אין קלויז.

מענשען זיינען איצט נאך ווי פריהער געגאנגען אלע שבת צו דער באהן קוקען, נאר איצט, מיט'ן ערשטען ריהרען פונ'ם צוג, האט זיך עפעס בעזעצט א נייע געפיהל ביי די קליינשטעדטעלדיגע מענשען. דאס ריטמישע קלאפען פון דער פארע, פו־פו, האט זיי אויפגערודערט ביז'ן ביין. ווען א צוג איז אפגעגאנגען, האבען זיי נאכגעקוקט אזוי לאנג, ביז ער איז פערשוואונדען צווישען די פעלדער. דאס געפיהל איז געווען: מ'האט געוואלט פאהרען. ערגיץ אין דער וועלט אריין פאהרען, פאהרען, אוועקציהען זיך אהין גלייך מיט'ן רויך, וואס איז פערשוואונדען.

און א סך מענשען האבען טאקע אנגעהויבען וואנדערען — ווער קיין אמעריקא, און ווער קיין ווין צו ווערען א לייט. עלטערען האבען אנגעהויבען צו שיקען די קינדער אין די גרעסערע שטעדט אריין שטודירען, זיינען וואקאנץ אהיים געקומען סטודענטלעך פונ'ם ערשטען קלאס גימנאזיום מיט אפגעריבענע רעקלעך און א ווייס פאסיקעל. און די טאטעס האבען נאכגערעדט די קינדער מיט'ן לשון פון גימנאזיום.

אלע טאג האבען זיך בעוויזען נייע פנים'ער, רייזענדע מיט בלאנדע, פערפיומירטע וואנצעלעך און איינגערערדט נייע לינענס, וועגען פאטענטירטע מאשינדלעך און אנדערע זאכען.

יעדעס מאל, ווען אלטער האט דערהערט פון אזא מין שווינדעל, פלעגט ער זיך דורכגעהן צום שוחט און זיך גלעטען דאס הארץ:

— ווער ס'איז שעהן, איך בין קלוג. כ'האב אבער געוואוסט, אז פון דעם וועט קיין גוטס נישט ארויסקומען, די שטאדט האט זיך איבערגעקעהרט מיט'ן קאפ אראפ, נא טאבי א באהן... אמאליגע יאהרען האט מען נישט געוואוסט דערפון, איז מען טאקע א סך געזינטער געווען...

די שטאדט האט זיך טאקע איבערגעקעהרט. די מיידלעך הא־

בען זיך אַנגעהויבען צו פוצען, אַנגעשמירט זיך די האָר מיט רויזען־עהל און גערעדט דייטש, הויך איטליכער זאָל הערען.

דאָס גאַנצע שטעדטעל האָט זיך אויפגעכאַפּט ווי פון אַ שלאָף. אַלע האָבען געוואָלט פּאָהרען. אין אַלטען פערשימעלטען שטעדטעל, וואָס האָט אָפּגעלעבט יאָהר נאָך יאָהר ווי אַ שטעהענדיגער זומפּ, האָבען זיך נייע קלאַנגען אַריינגעריסען. דאָס ווידערקול פון דער ווייטער וועלט האָט זיך געלאָזט הערען, און גערופען.

האָבען זיך די בחורים די בערדלעך אויסגעצופּט מיט צוויי נרייצערס, גענומען אויסשרייבען אַ „דייטשע בלאַט־צייטונג" און געלעזען הויך אויפ׳ן קול.

אין שטוב ביים שוחט, האָט מען געוואוסט פון אַלעמען, וואָס עס איז פאָרגעקומען אין שטאָדט.

אין שטוב זיינען געווען צוויי צדדים: דער שוחט מיט׳ן עלטסטען בן לייזערעל, וואָס האָבען געהאַלטען מיט דער באָהן, און אַלטער מיט׳ן שוחט׳ס מוטער, פּעסי דרייזי, וואָס זיינען געווען פלאַם־פייער אויף דער באָהן. נעבעך די שוחט׳קע איז געווען אַ הייזעריגע אידענע און גערעדט דערשטיקט, דערפאַר האָט מען נישט געוואוסט מיט וועמען זי האַלט. נאָר עס ווייזט אויס, אַז זי האָט געהאַלטען מיט׳ן מאַן דעם שוחט, ווייל אַז אַלטער האָט גערעדט האָט זי געפינטעלט מיט די אויגען...

איצטער נעסי. נעסי איז געווען דעם שוחט׳ס איגנגערע טאָכטער, אַ מיידעל פון אַ יאָהר זיבעצען. געוואוסט האָט זי אַז זי איז אַ שעהן מיידעל. נישט אומזיסט האָט זי זיך שעה׳ן לאַנג געשפּיעלט מיט די קאַשטאַן־ברוינע צעפּ אין שפּיגעל און געגלעט מיט די פינגער די זיידענע ווייסע הויט פונ׳ם פּנים. זי איז געווען שטאַרק עדעל. טיילמאָל האָט מען געמיינט, אַז ברעכט זי זיך איבער. נאָר זי האָט זיך נישט איבערגעבראָכען. זי האָט זיך נאָר אַזוי געוויגט אין גאַנג ווי אַ צווייג פון אַ בוים. איטליכער פלעגט איהר נאָכקוקען מיט פערגעניגען.

די באָהן איז פון איהרעטוועגען בעשאַפען געוואָרען.

אַז זי האָט געזעהן דאָס ערשטע מאָל אַנקומען אַ צוג פון דער

פרעמד, איז זי געשטאנען איבערראשט פערשעהמט. עפיס א נייע
פריש לעבען האט זי גערופען אין דער פרעמד אריין.

פלעגט זי זיך אין די שטילע פארנאכטען, ווען דער צונג האט גע־
דארפט אפגעהן, פער־גנב'ענען און ווארטען. זי איז זיכער גע־
ווען, אז איינמאל וועט אנקומען עפעס א פיינער מענש מיט דער
באהן און זי אוועקנעהמען — פו־פו, פו־פו...

נאר קיין פיינער מענש איז נישט געקומען זי אוועקצונעהמען
מיט דער באהן, איז זי יעדעס מאל אוועקגעגאנגען מיט א הארץ־
קלעמעניש און געקוקט טרויריג אויף די טאפאליעס מיט די
הויכע שפיצען וואס געהען אויפ'ן וועג מיט דער באהן מיט...

אין שטוב האט מען געזעהן, אז עפעס איז נייעס מיט איהר.
זי געהט ארום בלייך, פערקלערט און רעדט ווייניג. האט די מא־
מע געטאפט דעם קאפ צי זי האט נישט קיין היץ, און דער טאטע
האט געזאגט, אז מען דארף איהר אריינווארפען א פאר גוטע
פעטש, וועט זי ווערען א מענש.

נאר איהר איז דאס חיות אויסגעגאנגען און קיינער האט ניטש
געוואוסט. אויסזאגען האט זי זיך געשעהמט, האט זי געשלונגען
דעם צער און שטילערהייד אויסגעגאנגען.

ווינטער־צייט, ווען עס פלעגען די גרויסע שנעען אויספאלען
און האבען די וועגען פארשיט, פלעגט זי לויפען אין שנעע מיט
הייסע אויגען פון קעלט און איינגעזאפט אין זיך דעם פראסט ווי
פייער. זי פלעגט לויפען שמעקען צו דער פארע פונ'ם צוג.

די מאמע האט זי געהאדעוועט מיט קאלינעס, דאס הערצעל צו
דערקוויקען, געמאכט געלעכלעך מיט שאקאלאדע, און געטראכט:
„דאס קינד שלינגט קיין עין־הרע די קאלינעס, וואויל בעקומען זאל
עס איהר". האט זי געקויפט אלץ נייע קאלינעס און געגעבען
דעם קינד צו שלינגען...

האט נעסי געשלונגען די קאלינעס, און דאס הארץ האט גע־
חלש'ט.

דאס אייז פונ'ם טייך איז צוגאנגען, און זיך אוועקגעלאזט
מיט א שטויסען און קראכען אין דער ווייט אריין. די ערשטע

שוואלבען האבען זיך בעוויזען און אויף די שטרויענע דעכלעך געסטען אויסגעבויט. און איבער די גאסען האט זיך געפיהלט עפעס לייכטס, זומערדיגס.

נעסי איז ארומגעגאנגען ווי אין א רויש. דאס ריטמישע קלאַפען פונ'ם צוג האט זי בעשטענדיג גערופען, האט זי איינגעזאפט די פארע אין יעדען אבר: פאהרען, פאהרען.

אין שטוב פלעגט זיך נאך אלע פארנאכט צונויפקומען אלטער מיט נאך א פאר מענשען, געוואַרימט זיך ביי דער הרובע, גענעסען דער שוחט'קעס לעבערלעך, און גערעדט פון דער באהן.

אלטער האט איינמאל גע־טענה'ט:

— אפשר וואלט כדאי געווען, אזוי ווי עס איז שוין יא דא א באהן, אויך אפצולעקען א ביינדעל?... כ'לעבען מ'דארף האנדלען מיט'ן עקספארט... אז מען עסט שוין חזיר, לאָז רינען איבער דער בארד...

דער שוחט האט געשאקעלט מיט'ן קאפ:

— אי, אי, אי, ביזטו דאך טאקע א גרויסער מלמד... וואס הייסט, וועסט האנדלען מיט'ן עקספארט... נו, און געלט?...

— עה געלט... טאמער דארטען א פאר הונדערט טויז עופות צונויפקויפען, א פאר הונדערט פונט פוטער מיט קעז...

דער שוחט האט זיך געגארגעלט מיט א געלעכטער:

— הי, הי, פערשטעהסט?... א שמאכטע פון קאפ־וועה־טאג... דו ווייסט מיט וואס דאס שמעקט?...

אלטער האט הפנים פערשטאנען מיט וואס דאס שמעקט, און זיך גיך פארכאפט:

— מיינסטו, אז מ'זאל טאקע א כאפ טהון א גמילות־חסד'ל ביי איהר... ביי דער באהן, מיין איך?... וואס איז, קראנק איז זי צו געבען?

דער שוחט האט געסמאטשקעט:

— אי, ביזטו א חכם...

— וואס איז? די שטאדט האט זיך ווייניג אויסגעבראכט פון איהרעטוועגען? צאהלט נישט קיין שטייערען?...

נעסי׳ן זיינען די שמועסען געווען נמאס ווי דער טויט. עס האָט זיך איהר אויסגעדאַכט ווי מען זאָל נעהמען אַ הייליגע זאַך, און זי אומריין מאַכען. איהר באַהן, איהר גליק...

* * *

דאָס שטעדטעל האָט אַלע מאָל מעהר אויפגעלעבט. מען איז דאָרט געוואָהר געוואָרען פון ציוניזם און דאָקטאָר הערצעל אויף אַזאַ׳ן אופן:

איינמאָל איז אַראָפּגעקומען מיט דער באַהן אַ דייטשעל מיט אַ דאַרען קאַפּעליוש, אַ בלויען קראַוואַט און אַ מגן־דוד. ער האָט גע־זאָגט אויף זיך, אַז ער איז אַ ציוניסט.

האָבען מענשען געגאַפט און איהם נאָכגעטייטעלט מיט די פינגער: „אַ ציוניסט“, דערווייל האָבען זיך די יונגע חברה מתקנא גע־ווען, „אַ ציוניסט“, און זיך אָנגעהויבען שאַרען אַרום דייטשעל.

האָבען די עלטערען גערעדט צווישען זיך, אַז עס שטעהט שלעכט, ער וועט נאָך דאָס יונגוואַרג אַראָפּפיהרען פונ׳ם וועג, עס הערט זיך שוין, אַז ער געהט מאַכען עפּעס אַ פעראיין. און אַלטער האָט געשריגען ביים שוחט אין שטוב:

— און וואו מען געהט, און וואו מען שטעהט, הערט מען נאָר „מיט ציונס גרוס“ און „האָד ציון“... און מענשען שאָקלען איינער צום אַנדערען מיט די קעפּ, און גריסען זיך... אייגענע מענשען וואָס קענען זיך, גלייך זיי וואָלטען געווען פרעמדע... דאָס דייטשעל האָט אויסגעלערענט ימח־שמו... מען דאַרף איהם ברעכען די ביינער...

און צום שוחט האָט ער געשריגען:

— נו, וואָס וועסטו איצטער זאָגען? נאָר גוט די באַהן?... האַ? ווער איז געווען גערעכט?...

און אַז דער שוחט האָט זיך נישט געלאָזט און געזאָגט, אַז עס איז פאָרט אַ גרויסע זאַך, און געווען נתפעל פון דער גרויסער חכמה, וואָס ס׳שטעקט אין דעם, האָט אַלטער אַרויסגעפּלאַצט:

— ווייסטו, וואָס איך וועל דיר דערצעהלען? אַז עס איז שוין

יאַ אַזוי, וועל איך דיר אויסזאָגן אַ סוד... דו ווייסט וואָס מ'רעדט אין שטאָדט?...

דער שוחט האָט זיך דערשראָקען און יענער האָט איהם אַ ווייַלע שווייגענדיג, געצויגען די נשמה:

— ס'ען זאָגט אין שטאָדט, אַז דיין לייזער'על איז שוין אויך אַ ציוניסט.

— ווער, מיין לייזער?... אַז נישט דערהאַרען וועט עס קיינער...

און די באָבע האָט אונטערגעהאַלטען:

— פינסטער איז מיר, ווייסט איז מיר... כ'האָב אָבער געזאָגט...

דער שוחט האָט פערביסען מיט די ליפּען און געשוויגען.

האָט איינמאָל דער גבאי פונ'ם שוהל'כעל געכאַפּט לייזער'לען ווי ער צופּט זיך דאָס בערדעל מיט צוויי גרייצער, האָט ער זיך נישט ווייסענדיג געמאַכט, נאָר אַז לייזער'על איז געקומען שבת דאַווענען, איז ער צו'ן איהם צו און איהם דערלאַנגט אַ פּאַטש אין באַק.

— „מיט ציונס גרוס"... דו שייגעץ איינער. נאָדיר אַ בערדעל...

אין דער זייט האָט מען געשריגען:

— גערעכט, גערעכט, ווי איך בין אַ איד...

און אַלטער האָט געשאָלטען:

— אַז פערכאַפּט האָט ער געזאָלט ווערען מיט דער באַהן...

דער שוחט האָט פערביסען די ליפּען און געשוויגען, נאָר אַ פּסק האָט לייזער'על געכאַפּט ערשט אין דער היים:

האָט מען זיך צונויפגענומען אַ פּאָר מענשען, אַנגעפּאַטשט דאָס דייטשעל און אַרויסגעוואָרפען פון דער דירה.

* * *

נעסי איז יעדען טאָג געוואָרען שטילער, שווייגענדיגער און אויסגעבליבען אַלע מאָל עפּטער פון דער היים. אין שטוב האָט מען געמיינט, אַז זי איז ביי די חבר'טעס.

איינמאל איז זי געשטאנען און געקוקט אויף א צוג וואס האט געהאלטעןביים אפפאהרען, האט זי דערזעהן ארויסקוקען דעם דייטשעל׳ס פנים פונ׳ם פענסטער, וואס זי האט נאר געהערט פון דערווייטענס, אז ער הייסט לודוויג הערץ.

צו האט זיך איהר געדאכט, צו האט ער זי גערופען מיט׳ן קאפ?

האט זי זיך ווי א וויכער געטהאן א טראג צו צום צוג, אריין צו׳ן איהם אין וואגאן. לודוויג הערץ איז איבעראשט געווארען, געבליבען שטעהן שטיל און איידער וואס ווען, האט דער קאנדוקטאר פערהאקט די טירען, עס האט זיך דערהערט א פייף, און דער צוג האט גערירט.

זיידעלע בעל־עגלה, וואס האט צוגעפיהרט פארשוינען צו דער באהן, האט דערזעהן ווי דעם שוחט׳ס מיידעל פאהרט אוועק מיט׳ן דייטשעל, האט ער א געשריי געטהון צום אפגעהענדיגען צוג:

— נעסי, וואס איז דאס? קום אהיים... דערנאך איז ער גיך אראפגעפלויגען מיט׳ן פערד און וועגעלע און צופויקט די נייעס:

— געהערט? נעסי, דעם שוחט׳ס איז דאך אוועק מיט׳ן דייטשעל...

— וואס רעדסטו?...

— דאס וואס איהר הערט...

— אוי וועה...

אלטער איז אריין צום שוחט:

— א בראך צו׳ן אייך...

אלע זיינען געווארען טויט ווי די מתים און נאר די מאמע האט אנגעהויבען כריפען ווי א געקוילעטע גאנז מיט׳ן הייזעריגען קול.

— וואסי?... געוואלד, געוואלד, געוואלד, געוואלד!...

אלטער האט זיך דערשראקען:

— גאר נישט, גאר נישט... שא, משוג׳ענע...

— גע־וואלד!... וואס איז?...

איצט האבען אלע אנגעהויבען שרייען אין איין אטעם גיך, וואס איז? ..

— נעסי איז אוועק מיט'ן דייטשעל...

דער שוחט האט גענומען א כאפ אראפ די יארמולקע און זי צוריק אנגעטהון.

— גוואלד, וואס טהוט מען?... מיט דערבאהן?...

— מיט דער באהן!...

אַ טאַנץ

ער איז געשטאַנען אַז אַ זייט און צוגעקוקט ווי אַנדערע טאַנצען. מ׳קאָן נישט זאָגען, ס׳האָט איהם אויך געצויגען אַ הוליע טהון, נאָר אַז אַ מענש איז אַזוי מיעד פון אַ גאַנצען טאָג ארבייט.

געהייסען האָט ער מאיר, גערופען אין אַמעריקאַ האָט מען איהם מאַקס, נאָר אויסגעקומען איז עס מ ע ק ס.

מעקס איז ערשט געווען פיער יאָהר פערהייראַט, און דער צו־קנייטשטער שטערען מיט׳ן אויסגעמוטשעטען גוף פון אַכט און צוואַנציג יאָהר האָבען אויסגעקוקט ווי פון פערציג.

נאָר דאָס איז געווען אַלע טאָג פון אַ גאַנץ יאָהר. היינט האָט מעקס אויסגעקוקט אינגער מיט פינף יאָהר, צוליעב דער חתונה ביים קרוב; אַ מאַסאַזש, אַ העירקאַט, אַ שיין, דער נייער געקעס־טעלטער סוט — דאָס אַלדינגס איז איהם אריין אין די ביינער און ער האָט דערפיהלט, אַז ער לעבט אויף דער וועלט.

ווען נישט די אויסגעהאַרעוועטע אַפּערייטאַרישע פּיס, וואָלט ער היינט אַ וועלט איבערגעקעהרט; דאָס ווייב איז געבליבען אין דער היים, פיהלט נישט גוט, וועט זי איהם נישט קוקען אין די אויגען צי ער איז נאָך לעבעדיג ווי אַ יונגערמאַנטשיקעל, אַ ספּאָרטעל, אַ „סינגעלמאַן“, צי גלוסט זיך איהם נאָך אַ קאָפּ אויפ־הויבען, ווי בחור־ווייז...

די היימישע קלעזמער, דאָס ליכטיגקייט, די אויסגעפּוצטע געסט, אַה, ס׳ מחיה...

מעקס׳ן איז געווען אויפ׳ן הארצען אַזוי, אַז ער האָט געוואָלט איטליכען אויסקושען. איז ער צוגעגאַנגען צו משה׳־לע דעם סטאָליער׳ס, וועמען ער האָט שוין נישט געזעהן אַ לאַנגע

צייט, איהם דערלאַנגט די האַנד מיט ברייטקייט און, כאָטש ער האָט געוואוסט אַז ער קעהר זיך דאָ גאָרנישט אָן האָט ער איהם פון דעסטוועגען אָפּגעגעבען מזל־טוב און איהם געוואונשען מיט'ן גאַנצען הארצען אַל־דאָס־גוטס, און די ברכה איז אַרויסגעקומען אַזוי געניט גלאַט, ווי ביי אַן אַלטען אידען, וואָס איז שוין געוועהנט צו ווינשעווען און ג׳ישט ווי ביי איינעם, וואָס איז ערשט פאַר פיער יאָהרען (פאַר דער חתונה) געווען אַ פרייזדענקער.

יענעם, משה'לע דעם סטאָליער'ס, איז אויך געווען אויפ'ן הארצען אַזוי, אַז ער האָט געוואָלט אויסקושען יעדען איינעם. האָט ער איהם אויך געענטפערט מיט'ן גאַנצען הארצען:

— גאָט זאָל העלפען, נאָר אויף שמחות.

— אמן.

— ביי וואָס אַרבייטסטו, מעקס?

— ביי וואָס אַרבייט מען אין אַמעריקאַ? ביי קלאָוקס.

— אַזוי.

— אַזוי, אַזוי...

פונדעסטוועגען, מעקסעלע, זעהסטו מיר אַביסעל שלעכט אויס. וואָס איז דער מעהר? דאָס ווייב דערקוטשעט דיר?

ער האָט געטהון אַ קוועטש מיט די אויגען, און יענער האָט געענטפערט מיט אַ נאַרישען שמייכעל.

משה'לע האָט איהם אָנגעוויזען אויף אַ אידען אין אַן אָפּגע־ריבענעם צילינדער:

— זאָג נאָר, דו ווייסט ווער דאָס איז?

— אודאי, וואָס פאַר אַ פראַגע? עוזר פון דער אַלטער שטאָדט.

— יאָ. האָסט געהערט, ער האָט דאָך בעגראָבען די פאַר טאָ־לער אין ריעל־עסטייט.

מעקס האָט באמת רחמנות געהאַט.

— אַזוי? נעבעך... אַזוי פיעל יאָהרען אָפּגעהאָרעוועט אין אַמעריקאַ, אָכצעהן באַרדערס געהאַלטען... טאָמער האָט ער זיך שוין יאָ צו'ן עפּעס דערשלאָגען, נאָ זשע דיר...

ער האט באקומען שטארק חשק דעם נגיד א חנפ'ע צו טהון, כדי יענער זאל זעהן, אז ער בעטראכט איהם נאך פאר אן עושר; דער הימעל איז נאך נישט ביי דער ערד. איז ער צוגעגאנגען צו'ן איהם.

— העלא, ר' עוזר! דערקענט מיך?

אודאי, וואס פאר א פראגע? מאיר'ל ברוד'ס... העלא, וואס מאכט א לאנדסמאן?

מאקס איז איהם דאנקבאר געווען, וואס ער האט איהם דערקענט: פארט א מענש וואס האט איבערגעוואָרפען טויזענדער מיט זיינע הענט... געהאנדעלט מיט ריעל־עסטייט... איז ער געווארען שטארק אונטערטעניג. און ווייל ס'איז איהם אזוי אויך געווען גוט, אויפ'ן הארצען, האט ער אפגעמאכט ביי זיך איהם אפצוגעבען כבוד, גלייך ווי ער וואלט נישט דערלעגט די פאר טאלער...

ער האט געקוקט אויף איהם מיט אן אונטערטעניגען שמייכעל, און געווארט אז יענער זאל איהם עפעס פרעגען.

— וואס־זשע הערט זיך עפעס, מאיר'ל, ארבייטסט?

— וואס דען טהוט א נאש בראט? פון פראצענט לעבט מען נישט... מען ארבייט...

דער נגיד האט איהם געקוקט מיט חשד אין די אויגען אריין, צי מיינט ער איהם נישט א שטאך צו טהון, ווייל ער האט דערלעגט די פאר טאלער. האט מאיר'לען דעם נגיד'ס קוק געטהון א בויער אין הארצען: ער קאן נאך מיינען, אז מ'מיינט איהם — האט ער גיך פאררירכט:

— א קבצן בלייבט א קבצן.

דאס האט ער געמיינט זיך צו ליינען, כדי דער נגיד זאל זיך פיהלען שטייפער, האט אבער דער נגיד נישט געוואוסט צי ער מיינט זיך צו לעגען, און עס האט איהם ווידער געטראפען גלייך אינ'ם ווערטאג אריין: א קבצן בלייבט א קבצן"... — האט ער איהם נאך מעהר דורכגענומען מיט די אויגען אז יענער האט זיך אזש איינגעקארטשעט, און נאך מעהר אונטערטעניג געווארען,

בפרט אז ער האט געזעהן ווי דער אפגעקומענער עושר דרעהט שוין אוועק דעם קאפ אז א זייט ברוגז, און מאכט זיך נישט־הע־רענדיג.

—איהר הערט ר׳ עוזר? — דער נגיד האט אויסגעדרעהט דעם קאפ מיט א מינע ווי איינער רעדט: „דו פארד איינער. לעת־עתה בין איך נאך א י ד ״.

האט מאיר׳ל אנגעוויזען אויף עוזר׳ס דימענטענעם רינג און געזאגט:

— אט א שטייגער דאס שטיינדעלע האט מעהר די ווערטה, רע־כען איך, ווי דאס געלד וואס אונזער איינער פערדיענט א גאנץ יאהר.

דעם עושר איז לייכטער געווארען אויפ׳ן הארצען: ער מיינט עס דאך ערנסט... נישט געטהון קיין שטאך וואס ער האט דער־לענגט די פאר דאלאר. —

מען האט אויפגעשפיעלט א פרעהליכס, האבען זיך צונויפגע־נומען די מחותנים פון כלה׳ס צד און חתן׳ס צד, און געגאנגען א מענצעל. מאיר׳ל איז דאך געווען א שטיקעל קרוב, האט מען איהם אויך געשלעפט.

די פויק מיט די טאצען האבען געדעוועט אלע מאל מעהר און אנגעצונדען אין איטליכען די אדערען. האט זיך מאיר׳לען פלוצים אויסגעדאכט, אז ער דארף אריין אין רעדעל אריין, גיך, גיך, אז נישט וועט פון איהם עפעס אנטלויפען... עס איז איהם דורך א סקרוד איבער׳ן לייב, די פיס ״ האבען זיך אנגעהויבען אונטער איהם הויבען, עס האבען איהם ת ״ א בליץ א שיין געטהון די פריי־הע איינגעלשע יאהרען, ווען ער איז שיער געגאנגען צום טאנץ־לעה־רער און געגארט אוועקצופאהרען קיין וויען ווערען א קומי אין א גאלאנטעריע געשעפט. איז איהם דאס הארץ נאך אמאל יונג געווארען, זיך צוואוואקסען ביז צום האלז און נאכגעזונגען די כלי־זמר: ראכטא־ראכטא, ראכטא־די־ראם.

די מחותנים האבען אנגעהויבען שרייען: „מאכט א ווארע, מאכט א ווארע״.

האט מאיר׳ל פערלעגט די הענד פאדבאקאם, פערוואָרפען מיט׳ן פאפ אויף לינקס, און גענומען שטעלען בלאט־פיס. ראכטא, ראכ־טא, ראכטא־רי־ראם.

א רעדעל מענשען האבען זיך ארומגעשטעלט, האט ער דער־פיהלט אז מ׳שטעלט זיך ארום, האט ער זיך געפלייסט, און אנגע־הויבען ווארפען די פיס אין דער זייט אריין און דאס הארץ האט גזעונגען: ראכטא, ראכטא, ראכטא־רי־ראם... דאס פנים איז געווארען בלייך, די רעמלאד ארום די אויגען פלאם פייער, און ער האט אלץ געארבייט מיט די זייטען און געסאפעט מיט׳ן הארץ: ראכטא, ראכטא, ראכטא־רי־ראם.

האט ער זיך געווארענט: „מאיר׳ל הער אויף... ביזט א טאטע פון קינדער, וועסט די נשמה אויסהויכען“... האט ער זיך צוריק געענטפערט מיט כעס: „נו, נו, זאל ד י ר נאר נישט דא־רען דער מח פאר מיר“...

מענשען האבען געזעהן ווי עס זעצט אויף איהם א טויט־שווייס ארויס און געגאפט.

מאיר׳ל האט געפיהלט ווי שטארק מען קוקט אויף איהם, און שוין גענאנגען הינטער־פיסלער, זיך אראפגעזעצט און אויפגעהוי־בען מיט א: ריי־ראם, ריי־ראם, אויף וועמענ׳ס פיס, האט ער שוין אליין נישט געוואוסט. דאס הארץ איז געגאנגען הינטער־פיסלער, געווארפען מיט די זייטען, זיך אראפגעזעצט און אויפגעהויבען.

און די טאצען מיט׳ן פויק האבען איטליכענס פערגעסענע יונ־גע לעבענס אויפגעוועקט. האט מען געקענט זעהן אויף די פנים׳ער אמאליגע נצחונות, בעסערע צייטען, יונגע יאהרען... ביי אן אל־טער אידענע האבען זיך די באקען אבגעפארבט און זי האט געהוי־בען דאס קלייד צום טאנצען. איז זיך א יונגע מיידעלע, א יענקי גע־שטאנען און געקוקט מיט א געמאכטען חוזק אויף די גרינע, נאר איהרע אויגען האבען געריעדט גאר עפיס אנדערש...

האט זיך אפילו ביי אן אלטען אידען פעררוקט דאס היטעל אין א זייט, און ער האט קרום געשמייכעלט, און צוגעקנאקט מיט די פינגער. ריי־רא־, ריי־רא.

אין מאיר׳לעז האט געשריגען: „מאיר׳ל שוין גענוג... ניין, ניין, נאך... רי־ראם, רי־ראם... טאנץ, טאנץ, פרעה דיך... א חתונה ביי א קרוב... קעהר זיך אז נאהענט, רי־ראם... קעהר זיך אז גאר נאהענט, רי־ראם, רי־ראם... הונדערט און פופציג דא־לאר, א ביינק ביכעל, ראכטא־רי־ראם... א קענדי סטאר... פטור פון דער ארבייט, ראכטא, ראכטא־רי־ראם...

די כלי־זמר האבען פלוצים אפגעהאקט און מאיר׳ל איז אני־דערגעפאלען אויף א באנק. אין האל איז געווארען ווי א רויך נאך א שרפה. דער רויך האט זיך נישט אנגעזועהן גאר געפיהלט, און עס האט זיך געדאכט, אז ער איז אויף די פערשוויצטע פנים׳ער פון די מענשען צוגאנגען געווארען.

די חופה מיט דער וועטשערע זיינען אוועקגעפלויגען ווי א קורצער חלום און אז מאיר׳ל האט זיך אויסגעניכטערט איז שוין געווען כמעט נאך אלעמען, האט ער זיך א טראכט געטהון אז ער קעהר זיך שטארק נאהענט אז, און דארף בלייבען לענגער פון אלעמען.

נאר אז די געסט האבען זיך אנגעהויבען צוגעהן, די כלה האט אויסגעטהון דעם שלייער, די מחותנים זיינען געווארען אויס מחותנים און אנגעהויבען ריידען וועגען די מארגענדיגע געשעפ־טען, איז איהם דורכגעפלויגען א געדאנק אז עס איז שוין נאך דער חתונה, האט איהם א קלעם געטהון ביים הארץ, און עס האט איהם שטארק באנג געטהון נאך דעם אלעמען. האט ער ווי איינער וואס מאטערט זיך אונטערצובלאזען אן אויסגעהענדיג פייער, געוואלט דערהאלטען דאס ביסעל היץ אין זיינע דארע ביינער און נישט געקענט. גליך נאך גליך איז איהם מאט געווארען און די פרעהליכע מחשבות וואס האבען געהיצט דעם טאנץ, אדער וואס דער טאנץ האט זיי נעהיצט, זיינען ביסלעכווייז אויסגערונען גע־ווארען. האט ער געטראכט, ווי אזוי זעהט מען זיך שוין איז סאפאלק סטריט אויפ׳ן פיערטען פלאר.

אין דרויסען האט גענומען א פראסט, האבען איהם שוין בע־צייטענס די דארע ביינער אנגעהויבען שווידערען פאר דער קעלט,

און ער האט אויפגעשטעלט דעם קאלנער פונ'ם אויבער־ראק זיך אראפגערוקט דעם דארען קאפעליוש איבער דער זייט קאפ וואו ער האט דעם רומאטעס, און מען האט געזעהן אז ער איז א פער־הייראטער מאן. ווארים עס זיינען דא צוויי סארטען דארע קאפעליו־שען, איינער פאר א סינגעל מאן און דער צווייטער פאר א פער־הייראטען. דער פאר'ן סינגעלמאן איז א קליינער, שטעהט כמעט תמיד אויפ'ן שפיץ קאפ וואויל־יונגיש און לאזט ארויסזעהן א בחור'ישען רויטען אויער מיט'ן פיינעם „העירקאט". און דער צווייטער פאר א פערהייראטען איז תמיד גרעסער און דעקט צו האלבע אויערען.

מאיר'ל איז צוגעגאנגען זיך געזעגענען קודם צו דער כלה מיט'ן חתן דערנאך צו דער מחותנת'טע.

די מחותנת'טע האט זיך געמאטערט צו מאכען אויף'ן פער־שלאפענעם פנים נאך א מחותנת'טישע מינע און גערעדט אונטער דער נאז ווי איינער וואס איז שטארק שלעפעריג:

— פאר וואס נישט געבראכט „דיינע"?

האט מאיר'ל געענטפערט אויך אונטער דער נאז, ווייל ער איז אויך געווען שלעפעריג: „סהוט איהר וועה די ציין".

האט זי ווייטער גערעדט אונטער דער נאז: „געווען געקאנט פערבינדען מיט א קאמפרעס".

האט ער צוריק געענטפערט אונטער דער נאז: „שוין גע־פרובט, ס'העלפט נישט... און היינט צוויי וואכען נאך א קינ־פעט"...

„יא, זעהסטו, ד א ס האסטו רעכט".

די מחותנת'טע האט זיך שוין מחיה געווען וואס ער האט איהר געזאגט אזא תירוץ, זי זאל איהם קענען געבען גערעכט.

מאיר'ל האט זיך שוין אויך מחיה געווען וואס עס האט גענו־מען אז עק צום פערענטפערען, און זיך געזעגענט.

ביים געבען די האנט, האט ער זיך געטהון א בויג צו, אויף צו־קושען זיך, האט זיך אבער די מחותנת'טע נישט געריכט דערויף און נישט אנטקעגנען געטראגען דאס פנים. נאר אז זי האט

אבער דערזעהן, אז ער וויל זיך קושען אין די פיסקלעך, האט זי א נויג געטהון צו'ן איהם דעם קאפ, האט ער שוין אבער געהאט זיינעם אוועקגענומען, נאר אז ער האט אבער דערזעהן, ווי די מחותנת'טע וויל זיך טאקע יא קושען אין די פיסקלעך, האט ער נאך אמאל צוגעבויגען דעם קאפ, האט זי זיך אבער שוין געהאט פערשפעטיגט...

אז ער איז ארויסגעקומען אין דרויסען, האט איהם א שארפער ווינט א שלאג געטהון אין פנים, און ער האט זיך איינגעקארטשעט אין דרייען. פוילע מחשבות זיינען איהם געקראכען אין קאפ און איינגענעסען זיך אין איהם גלייך מיט דער קעלט.. א שטייגער פארוואס, ווען ער איז נאר אריינגעקומען אויף דער חתונה, האט מען זיך ארומגעכאפט מיט א ליעבשאפט, געקושט זיך אין די פיסקלעך ווי עפעס אז אפגערעדטע זאך, נישט געצויגען דעם קאפ, דער אהין, און דער אהער... דו נאר,דו, וואס פארשטעהסטו נישט? עס איז געווען פ א ר דער וועטשערע...

וואס א שטייגער האט ער גערארפט ווינשען משה'לע דעם סטאליער'ס אלדאס גוטס? קען נישט באשטעהן אז ער איז א קבצן? אזוי אויך גענוג... אין דער היים וואלט ער געווען א טרענער... און דא... א „סטעדי דזשאב“... ביי ווערטען...

אהי, נא דיר גאר אז עוזר פון דער אלטער שטאדט... אז נישט איז ער זיך נישט מחיה וואס ער האט דערלענט דעם קאפ?... געוואלט ווערען גיך אז עושר... נא דיר ריעל־עסטייט... פאוואליע מיט'ן דישעל, גוטער ברודער...

ער האט הנאה געהאט וואס יענער האט דערלעגט די פאר דאלאר, און אלע מאל זיך גערעכט נעגעבען מיט א „נו־נו“. נאר וואס נעהענטער ער איז געקומען צום הויז, אלץ מעהר קאלאמוטנע איז איהם געווארען און אז ער איז געגאנגען ארויף די פינסטערע שטיגען מיט די אויסגעמוטשעטע פיס, האט ער זיך דערגאנגען די יאהרען: „וואס פאר א קענדי־סטאר“? פאר הונדערט און פופציג דאלאר איז דא א קענדי־סטאר? — און אלדינגס, וואס

עס האָט איהם געשוועבט אין מוח בשעת'ן טאַנץ, האָט איהם אנגעהויבען צו דערגעהן די יאָהרען, און דער ראַכטאַ־רי־ראַם פון די כלי־זמר האָט איהם געזשומזשעט אין די אויערען מיט חווק. ער האָט זיך געוואָלט אָפּטשעפּען פונ'ם לידעל מיט לייב און לע־בען האָט זיך אָבער דאָס ליעדעל פון איהם נישט געוואָלט אָפּטשע־פּען און אַלץ געזשומזשעט: ראַכטאַ־רי־ראַם, ראַכטאַ־רי־ראַם... וואָס פאַר אַן אָנקעהרעכטס צום שוואַרץ יאָהר? אַ באָבע'ס אַ צוואָק... געדאַרפט די חתונה ווי מיינע צרות... וואָס פאַרא הונדערט און פופציג דאָלאַר? עס געהט צו סלעק... דאָס ביכעל אין גראָסערי איז אנגעשוואָלען, ראַכטאַ־רי־ראַם, אודאי אויף אַ פופציגער... מאָרגען פאַר אַ חודש רענט בעצאָהלען... אָפּגעבען צוריק איציקל'ס אַכציג דאָלאַר... אַ קבצן... ראַכטי־רי־ראַם, נאָך דערונטער...

פרידריך שיללער

„א שטיל מיידעל ווי א טויב, און קען גאנץ שילער'ס ווערק אויסווענינ״ — האבען אלע געזאגט אויף עלקע'ן.

צוויי קינדער זיינען זיי געווען, זי און אן עלטערער ברודער, אויך א שטילער, מיט א פרום פנים און א גרויסער לערנער.

אז די מוטער איז געשטארבען, האט זי נאר וואס געהאט גע־ענדיגט די שול און זיך גענומען פיהרען דאס בעל־הבית'ישקייט.

דער טאטע איהרער, רב איציק'על, א נאמן אין א וואלד, איז געווען א זיידענער איד, געקענט בעסער לערנען פונ'ם רב (אזוי האט מען געזאגט). און געווען א גרויסער נדלן. עס האט גע־הייסען, אז ער האט נישט חתונה דערפאר, ווייל קיינער שטעהט איהם נישט אן.

אלע דריי זיינען זיי געווען צימעריגע, יחסנ'דיגע מענשען און אלע דריי האבען זיי נישט געקענט הויך ריידען. טאמער האט איינער צום אנדערען ארויסגערעדט א ווארט, איז עס געווען שע־מעוודיג, מיט אראפגעלאזטע אויגען. אם מייסטען האבען זיך געשעמט שוועסטער און ברודער און זיך אויסגעמידען ווי צוויי פערליעבטע.

אז א פרעמדער איז אריינגעקומען צו זיי, האט זיך איהם גע־דאכט, אז ער איז אין א מקום קדוש.

עלקע האט שטילערהייד געפיהרט די שטוב און שבת געמאכט מיט איהרע ווייסע, יחסנ'ישע הענט. אז זי פלעגט אויספלעכטען דעם קוילעטש אויף שבת, האבען זיך אין די פינגער געמאכט פונקט אזעלכע חן־גריבעלעך, ווי אז זי האט געפלאכטען דעם צאפ.

אלע דריי האבען זיי געקענט זינגען. דער פאטער ווי א קלארנעט און די שוועסטער מיט'ן ברודער, ווי א פלייט. זי אויבערשטע און ער — טיעפערע טענער, נאר שטיל, שטיל.

אז דער פאטער איז געזעסען ביי די זמירות, האט איהם אשר'ל אונטערגעהאלפען מיט'ן טיעפען קול די חזנ'ישע נגונים, און עלקע, וואס האט געגעסען בעזונדער אין איהר שטיבעל האט נאכגעזונגען.

ביי דער לעהרערין, ביי וועלכער זי האט זיך געלערנט שטי־קען, האבען אלע מיידלעך געוואלט זיצען לעבען עלקען. זי האט עפעס געהאלטען די נאדעל אנדערש ווי אלע מיידלעך, און דאס, וואס זי פלעגט אויסשטיקען איז געווען יחסנ'יש, גדלות'דיג. מען האט געפיהלט, אז ע ל צ י האט עס געמאכט.

ארום איהר, וואו זי איז געווען, איז אויך געווען גדלות. דאס האט יעדער געפיהלט, ווער עס איז צוגעגאנגען צו'ן איהר נאהענט, און דאס גדלות האט איהר געפאסט.

די מיידלעך פלעגען זינגען דייטשע און פוילישע ליעדער. נאר אז עלקע האט זיך בענעצט די ליפען, זיינען אלע אנשוויגען גע־ווארען. מען האט געוואוסט: זי וועט זינגען.

האט זי געזונגען שילער'ס א ליעד, נאר אין ליעד איז שי־לער געווען דער ריטער, און זי די נאנע, וואס קומט אין טהאל צו'ן איהם. תמיד האט זי איהם, שילער'ן געזעהן ליגען ערגעץ אויף א פעלד פערבלוטעט און זי בויגט זיך איבער איהם און שטארבט מיט איהם שטיל, שטיל... ניין, האט חתונה ערגעץ אין א קלויס־טער.

עס איז געווען א י ה ר שילער פונ'ם ערשטען מאל אן, ווען זי האט אנגעהויבען פערשטעהן דייטש. נאך מעהר, איהרער איז ער געווארען, ווען זי האט דערזעהן אויפ'ן בילד דאס ערלע פנים זיינס מיט'ן בראקאט ביז די קניע און לאנגע זאקען.

און פלעגט זי דער געדאנק א גאנצע וואך נישט אפלאזען, איז ער אבער געווארען אם שטארקסטען שבת — שבת אין דער פריה, פאר'ן דאווענען, ווען זי איז געזעסען ביי זיך אין שטיבעל, אליין

און איבערגעקעמט דעם פריש־אויסגעוואשענעם צאָפּ פון נעכטען און שוין געפּיהלט אויף זיך דאָס קרעם קליידעל מיט די לאַקירטע שיך...

עס האָט זיך געפּאסט דער זוידענער שילער מיט די ליעדער און זיינע יונגע מארקיזען, צום שטילען שבת אין דער יחסנ׳ישער שטוב, צום גדלות׳דיגען מיידעל מיט׳ן פריש־אויסגעוואקסענעם צאָפּ. און פול איז געווען מיט זיי איהר שטיבעל, די ווענט, דאָס שאַכטעלע מיט דער שמעקענדיגער זייף, דאָס בלויע סאַמעט־בענ־דעל אויפ׳ן האַלז.

מיט דעם חלום איז זי אַרומגעגאַנגען אין דער חסיד׳ישער שטוב און געקאָכט אַנבייסען.

און ווייל שעהן דערצעהלען האָט זי געקענט אויסווע־ניג שילער׳ס ווערק, איז מיט איהר חבר געוואָרען באַבצי רייזי׳ס, אַ נגיד׳יש קינד, אוןביידע פּלעגען זיי געהן שבת אין טויער אַריין שפּאַצירען, און דאַרטען, אויף די שטיינערנע בענקלער פּלעגט על־קע נאָכאַמאָל איבערדערצעהלען דאָס מעשה׳לע פון דער שעהנער טוראַנדאָט און די פּרינצען, וואָס האָבען זיך געלאָזט די קעפּ פאַר איהר אָפּהאַקען.

נאָר איין זאַך האָט זי איהר נישט דערצעהלט: דאָס וואָס זי פלעגט טראַכטען שבת פאַר׳ן דאַוונען ביי זיך אין שטיבעל ווען זי האָט געקוקט אויף די יונגע מאַרקיזען אין בראָקאַט ביז די קניע, און נישט פון איהר בלוטענדען שילער אַליין אויף אַ פעלד, מיט ווע־מען זי איז שטיל, שטיל געשטאָרבען... נייז, חתונה געהאָט אין אַ קלויסטער.

איינמאָל אויפ׳ן שפּאַציער האָבען זיי בעגעגענט דעם גראַפ׳ס זוהנדעל אויף אַ פערד רייטענדיג אין אַ גרינעם רייט־אַנצוג, דאָס פּנים זיינס איז געווען אַזוי גרעפליך־קלאָר.

האָט עלקע אַריינגעקוקט אין זיינע אויגען און שיער גע׳חלש׳ט.

פון דאַמאָלס אָן האָט זי שוין געזעהן שילער׳ן אין גראַפ׳ס גרי־נעם רייט־איינצוג, ווי ער בלוטעט אַליין אויפ׳ן פעלד מיט ד ע ם קלאָרען פּנים.

דער יונגער גראַף איז אַוועקגעפאָהרען קיין אויסלאַנד און עס איז אַהיים געקומען אויף וואַקאַציע זאַלעסקי'ס זוהן, אַ סטודענט. האָט ער געטראָפען ביידע מיידלעך אויפ'ן שפּאַציער, וויט הינ־טער דער שטאָדט, און זיי אַנגעהויבען נאָכצוגעהן.

זיי האָבען זיך די ערשטע צייט נישט זעהענדיג געמאַכט, ווי עס פּאַסט פאַר לייטישע קינדער, נאָר אין האַרצען זיך געפרעהט; בפרט ווען דער יונגער זאַלעסקי האָט געזונגען אַזעלכע שעהנע דייטשע ליעבעס־ליעדער, געקוקט פרעך אין די אויגען און גע־רופען „ליעבכען".

פון דעמאָלט אָן האָט עלקע געזעהן איהר שילער'ן ווי ער זינגט זאַלעסקי'ס שעהנע ליעבעס־ליעדער, קוקט פרעך אין די אויגען און רופט „ליעבכען"...

זאַלעסקי איז צוריקגעפאָהרען שטודירען, און אין מיהל אַריין האָט מען אַראָפּגעבראַכט אַ לעהרער אַ מאַטוריסט ער זאָל צוגריי־טען דעם מיהל - פּעבטערס איינגלעך אין גימנאַזיום דער לעהרער האָט געקענט שפּילען פליים פון נאָטען און פאָה־רען אויף אַ וועלאָסיפּעד. דאָס האָט דערציהלט אשר'ל, וואָס איז געווען אַ חבר מיט איינעם פון די איינגלעך.

געזעהן האָט זי איהם איינמאָל פון דערווייטענס און געקוקט פאַרשעהמט אויף זיין טענצעלדיגען גאַנג און וואַגאַבונדסקע היטעל. נאָר אַזוי ווי זי איז געווען אַ לייטיש קינד און נישט געקענט הויך ריידען, האָט זי איהם קיינמאָל נישט געזעהן פון דער נאָהענט, ביז אשר'ל האָט אַהיים געבראַכט איינמאָל אַ נאָטען־ביכעל, און געזאָגט מיט רעספּעקט: „עס איז דעם לעהרער'ס". דערנאָך האָט ער דערציהלט אין איין אָטעם, אַז דעם לעהרער איז געפעלען זיין שטימע, און ער וועט איהם לערנען זינגען פון נאָטען.

האָט עלקע ביי איהם אַנטליהען דאָס ביכעל, זיך פערמאַכט אין שטיבעל, אַריינגעקוקט אין די צייכענס פונ'ם נאָטען־ביכעל און גע־שמעקט די בלעטלעך. האָט זיך איהר דער קאָפּ פערדרעהט דער־פון, און זי האָט געפיהלט פונ'ם גערוך אַרויסוואַקסען דעם לעהרער

מיט'ן מענצעלדיגען גאנג און וואגאבונדסקע היטעל, וואס שפיעלט אויף א פליים.

האט זי שטארק ליעב בעקומען די נאמען און געקוקט אויף זיי אזוי לאנג, ביז דער בלוטענדער שילער האט זיך אויפגעהויבען פונ'ם פעלד און איז אוועקגעפליגען אויף א וועלאסיפעד אין א וואגאבונדסקע היטעל...

שפעטער אז מען האט אנגעהויבען שמועסען וועגען מלחמה האבען אנגעהויבען אריבערצוקומען די גרעניץ א סך יונגע לייט, צווישען זיי עלקעם א שוועסטער־קינד, אהרן, א פראסטער בחור אהן חכמות.

די משפחה האט זיך באלד אנגעהויבען סוד'ען, אז ער ווא[ל] געווען פאר עלקע'ן א גוטער שידוך — אן אייגענער, און קיי[ן] נדן האט זי נישט.

איז אבער ר' איציקלען נישט אנגעשטאנען דער אייגענער ברודער, ווייל דער בחור האט נישט געקענט גענוג לערנען און איז געווען א ציוניסט.

עלקע'ן איז נישט געפעלען דער „רוסישער", נאר ווייל דער טאטע האט נישט געוואלט, האט זי אנגעהויבען צו טראכטען וועגען איהם.

די קרובים האבען איינגעליינט וועלטען און געשריגען צו איציקלע'ן: „וואס מיינסטו, וואס, וועסט ארויסהייבען דעם טשארטקאווער רבינ'ס אן אייניקעל? אן אייגענער ברודער — דו דארפסט דאנקען גאט, וואס ס'האט זיך אזוי געמאכט. ווען נישט די מלחמה, זיצט זי נאך א מיידעל. און וואס מיינט ער? חתנים וואלגערען זיך היינט אין די גאסען? עס איז נישטא קיין בעלנים אויף מיידלעך אהן נדן... טאמער איז ער א ציוניסט? מילא, א מענש מוז האבען עפעס א חסרון, אלדינגס אין איינעם איז נישטא ביי קיינעם...

ר' איציקעל האט זיך געלאזט איבעררעדען, האט מען באלד געשריבען תנאים און פיער וואכען שפעטער חתונה געמאכט.

דאס פאר פאלק האט ער אריינגענומען צו זיך און אבגעגעבען זיי עלקע'ס שטיבעל מיט דער קיך.

תיכף נאך דער חתונה איז אהרון געווארען א שטיקעל סוחר, געגאנגען אויפ'ן דארף, געקויפט א בהמה און פערקויפט. איז ער באלד געווארען פערגרעבט, זיך אויפגעהערט צו שעהמען פאר'ן ווייב אן געדערט וואויל־יונגיש פון געשעפט.

דער פאטער פלעגט אפזיצען גאנצע טעג אין קלויז, עס האט איהם געקרענקט, וואס דער איידעם, זיין איידעם איז געווארען א מארק־מענש. און נאך מעהר: וואס אשר'ל איז אנטלאפען בגנבה אין דער שווייץ זיך לערנען אויף א פליים ווי א כלי־זמר...

איז די שטוב לעדיג געווארען, און עס האבען זיך שוין נישט געהערט צווישען די אלטע בכבוד'ע ווענט די שטילע קולות פון די יחסנ'ישע מענשען מיט די ווייסע, רבנ'ישע פנים'ער, נאר עס האט שוין געליארעמט דאס רויהע קול פונ'ם סוחר, דעם מארק־מענש, וואס שעלט גוטמוטיג אין טאטענ'ס טאטען.

איז עלקע'ן דאס לעבען געווארען באלד נמאס און זי האט געוואלט זיין צוריק א מיידעל. באבצי, די חבר'טע איז מיט איהר נאך דער חתונה געווארען פון דער ווייטענס, ווייל „מען זעהט שוין, וואס פאר א גליק זי האט געכאפט".

איז אין עלקע'ן ווידער אויפגעגאנגען דער חלום פון איהר פער־בלוטעטען שילער, נאר דאס מאל צייטיגער, שטארקער. איצט איז ער שוין געווען אנגעטהון אין א שווארצען רייזע־מאנטעל מיט א פעלערינע, געזעסען אויף אן אראבישען פערד און זיך געזעגענט, געזעגענט.

איז זי ארומגעגאנגען אין שטוב ווי א פרעמדע און זיך גאר־נישט אנגעקעהרט מיט'ן מאן, נאר שטיל געזונגען די מיידעלשע ליעדער, אנגעטהון דאס מיידעלשע סאמעט־בענדעל אויפ'ן האלז און געשמעקט צו'ן איהר אבגעשוירענע צאפ. ביי די זאכען פלעגט זי זיך אויסוויינען און זיי צוריק פערשליסען אין קאר־פערטעל. דערנאך פלעגט זי ווידער זינגען, און זינגען.

אז אהרן איז אָנגעקומען אויף אַזאַ שטיקעל, האָט ער זיך דער־שראָקען: „אפשר פונ׳ם זין?“

— עלצי, וואָס איז, חלילה עפּעס געשעהן?

— וואָס פאַלט דיר איין?

— וואָס זשע שטעהסטו און זינגסט?

— ווער זינגט?

אהרן האָט פערשטאַנען אַז זי האָט געבענקט נאָך איהם, נאָר זי שעהמט זיך אויסצוזאָגען, האָט ער זיך אַנידערגעזעצט לעבען איהר, ארויפגעלעגט די הענט אויפ׳ן שייטעל, געטהון איהר אַ פּעטשעל אין באַק און געהירזשעט: „הי, הי, הי“. דערנאָך האָבען זיך זיינע גלאַטע פינגער מיט די געלע שפּיצען געגליטשט פונ׳ם שייטעל אויפ׳ן האַלז און נאַקען.

האָט זי צוגעמאַכט די אויגען, געוואָלט זיך נאַרען און גע־וויספּערט:

— פריעדריך... פריעדריך...

האָט אהרן זיך אָפּגערופען, גלייך ווי זי זאָל ריידען צו׳ן איהם: וואָס איז?

נאָר זי האָט ניט געהערט און געוויספּערט:

— שפּרינג אַראָפּ פונ׳ם פערד... פאָהר נישט... פאָהר נישט...

האָט ער געענטפערט:

— נאַרעלע, ווער פאָהרט?... אפילו ווען מען שיקט מיר אַ שיפס־קאַרטע...

— אַ... קוק נישט אַזוי פרעך...

— ווער קוקט? ... קוק איך נ י ש ט ...

— „קוק“...

— קוק איך יאָ.

זי האָט אויפגעעפענט די אויגען און דאָס פּנים איז איהר גע־ווען אַזוי געל ווי וואַקס, האָט אהרן רחמנות געהאַט אויף איהר, זי געוואָלט טרייסטען און זיך באַריהמט.

— האָב איך היינט געקויפט אַ קעלבעלע — און דאָ האָט ער צונעלעגט צוויי פינגער צום מויל און געטהון אַ קוש „עה“... ער

האט איהר געקלאפּט אין פּלייצע: עלצי, עס איז אזוי פּעט ווי דו... א גוי א חזיר! בשום אופן נישט געוואלט פערקויפען פאר פופצעהן ראניש, כאטש גיב איהם א קרענק. וואס זשע טהו איך? אנו טרעף... איך שיק אונטער א קונא, גיט ער איהם נאר נאין... הי, הי, הי... דער ערל איז שיער נישט גע'פּגר'ט... א קעלבעלע, זאג איך דיר... טיראלער ראסע... אז די קצבים האבען מיר דערזעהן נאך לעבען וועכטער־שטיבעל, האט מען עס געריסען פון די הענט... טיראלער ראסע...

האט עלצי ווידער פערמאכט די אויגען און איהר שילער האט זיך געבויגען איבער איהרע אקסלען מיט'ן גרעפליכען קלארען פּנים און זיך געזעגענט, געזעגענט... גערופען „ליעבכען", און אוועק־געפלויגען מיט'ן וואגאבונדסקע היטעל... געבלוטעט איינער אליין אויף א פעלד און זי איז מיט איהם שטיל, שטיל געשטארבען... נייז, חתונה געהאט אין א קלויסטער.

דער ערשטער פאציענט

אז דער נייער דענטיסט טורנער, א בחור פון איין און צוואנציג יאהר האט אויפגענומען דעם ערשטען פאציענט, איז ער געווען צומישט, זיך געוויטעלט און האט צופיעל גערעדט.

די טאטע־מאמע זיינען געזעסען אין ווארט־צימער און איהם געהיט. אזוי לאנג זיך אויסגעמארכעוועט ביז צום דיפלאם, האבען זיי כאטש געוואלט האבען נחת.

טורנער האט אריינגעפיהרט דעם פאציענט, א אידענע אין די מיטעלע יאהרען, אין פריוואט־צימער, זי אנידערגעזעצט אויפ'ן טשער, און פערמאכט הינטער זיך די טהיר.

אז דעם דענטיסט'ס מוטער האט דערהערט אין צווייטען צימער א פאציענט, האט זי זיך אזש א הויב געטהון פונ'ם פלאץ און א זאג געטהון: „א פאציענט"... האט זי דער מאן אפגעהאלטען: „שא, זייא שטיל". און אז זי האט נישט געקענט איינזיצען און זיך געריסען א קוק צו טהון דורך דער שפארונע, איז ער שוין בייז געווארען.

לויף נישט, פליה נישט, דער פאציענט וועט זיך דאך איבערשרעקען.

אז דער זוהן איז אריינגעקומען עפעס נעהמען, האבען זיי זיך ביידע געטהון א שטעל אויף:

— ווער איז?

— א פאציענט.

— וואס וויל ער?

— א צאהן ארויסנעהמען.

די פאטער איז צו'ן איהם צוגעגאנגען נעהנטער:

— זעה־זשע זוהן מיינער, ס'זאל טויגען.

דער זוהן האט זיך בעליידיגט:

— פאפא, וואס איז דער מעהר מיט דיר?

— שא, נאר נישט ברוגז! נישט מעהר, איך זאג דיר: גיב אכטונג.

— נעוועך מיינד.

די מוטער האט עס אויך פערדארסען, האט זי זיך געטהון א גוידער אוים מיט דער דימענטענער שפילקע אויפ'ן האלז און גע־זאגט מיט א געמאכטען שלעכטען אידיש:

— וועל, דו דארפסט איהם נישט לערנען. עס האט איהם שוין דאנקען גאט געהאט ווער צו לערנען.

דער דענטיסט איז בייז געווארען.

— עס איז נאר א שאנד, א פאציענט איז דא...

דערנאך, אז דער פאטער האט דערהערט ווי די אידענע קרעכצט, האט ער געקלאפט איין פויסט אין דער אנדערער און גערעדט:

געוועזן בעדארפט מעהר פראקטיסען אין האספיטאל... אר־בייטען ביי יענעם נאך א ביסעל... נישט נעהמען אזא יונגען צו־ציק...

האט עס די מוטער פערדראסען,פארוואס מען מאכט דעם זוהן דעם דאקטאר פאר א צוציק, האט זי זיך אויסגעגוידערט דעם האלז מיט דער דימענטענער שפילקע און געזאגט:

— זעה נאר, זעה! וואס ציטערסטו אזוי? דו מיינסט ס'איז ד י י נ ע קאסטאמערס מיט די פעדלער ביזנעס? ער איז נישט קיין קאסטאמער פעדלער, ער האט נישט וואס מורא צו האבען. געהערט? א נייעם נו... מען נעהמט ארוים א צאהן, טהוט וועה.

נאר איהר האט אויך געקלאפט אין הארצען — ווער ווייסט? פארט דאס ערשטע מאל... האט זי זיך געביסען די נעגעל פון די פינגער.

דער פאטער איז צוגעגאנגען צו דער טהיר פון פריוואט צימער, זיך אנידערגעשטעלט אויף די קניע און ארייגגעקוקט דורכ'ן שלי־

סעל־לאך מיט איין אויג. אלע מאל האט ער געמאכט אז אנדערע מינע, געסמאטשקעט מיט די ליפען, ווי איינער רעדט: „נישט אזוי, ס'טויג נישט... א דרעה מיט'ן קארין: אט, אט, אט... און געמאכט מיט די עלענבויגענעם, ווי מען שלעפט ארויס א צאהן.

עס האט זיך דערהערט א קוויטש. איז דער איד אויפגע־שפרונגען ווי אויף ספרונזשינעס. דאס ווייב זיינס האט געטהון א פערבראך מיט די הענד, אוי וועה איז מיר... בעריל, אהער גיעה, מען וועט נאך אז עפעז טהון די טהיר.

בעריל האט זיך צוריקגעזעצט אויף זיין פלאץ. באלד האט זיך געעפענט די טהיר און די אידענע איז ארויס מיט א פער־ווארפענעם קאפ. נאך איהר טורנער, רויט ווי פייער, און איהר געהאלפען זיך צוזעצען אויפ'ן לעדערנעם סאפקעלע וואס איז גע־נומען געווארען אויף אויסצאהלען.

די אידענע האט זיך געשאקעלט אהין און אהער: אוי... אוי...״

דעם דענטיסט איז איינגעפאלען, אז די אידענע האט איהם נאך נישט באצאהלט. ווער ווייסט? אפשר געהט זי אוועק און פערגעסט צו באצאהלען? — האט ער געקוקט אין דער זייט אריין, ווייל ער האט זיך געשעמט צו מאהנען מיט די אויגען.

דער פאטער האט געברענט צו וויסען מכח אכצעהן און דריי־צעהן און ער האט ארויסגעקוקט, די אידענע זאל זיך שוין געהן. די מוטער, אז זי האט דערזעהן, ווי די אידענע שאקעלט זיך אזוי האט זי זיך קודם דערשראקען, נאר אז זי האט דערזעהן, אז די אידענע חלושט נישט, איז איהר געווארען גרינגער אויפ'ן הארצען. און פון דאנקבארקייט, וואס איהר זוהן האט נישט אנ־געארבייט עפעס א צרה, איז זי צו'ן איהר צוגעגאנגען, געהאלפען קרעכצען און פארפיהרט מיט איהר א לאנגען שמועס.

און די אידענע, כאטש זי איז נאך געווען פארטויבט פונ'ם וועהטאג, איז פון דעסטוועגען נישט געבליבען הינטערשטעליג, גע־ענטפערט אויף יעדער פראגע מיט דריי נייע, און גערעדט מיט א נגון פון צעהן־וועהטאג:

— דער ערשטער זוהן?

— יא, זאל מיר געשענקט זיין.

— האט שוין לאנג דא דעם אפים?

— ס'וועט ווערען צוויי יאהר ביז הונדערט און צוואנציג.

— נאך עפעס קינדער א חוץ איהם?

— יא, זאלען געשענקט זיין.

— ווייזט אוים ערשט א נעענדיגטער... ווי לאנג איז ער שוין דאקטאר?

די מאמע האט זיך דערשראקען, — עס קען שאטען צו ביזנעס.

— חלילה, וואס רעדט איהר? שוין פינף יאהר געפראקטי־צירט... איהר זעהט, א...

— זי האט איהר אנגעוויזען אויפ'ן סלאי מיט די אפגעקויפ־טע צייהן:

„אליין ארויסגעשלעפט שוין קיין עין־הרע"...

די אידענע האט זיך א געזונטען הויב געטהון, אנצוקוקען. אין מיטען וועג האט זי זיך דערמאנט אז צעהן־וועהטאג, און אנגעהויבען צו שפאנען מיט שלאפע שפען.

דערווייל איז דער פאטער געשטאנען מיט'ן דאקטאר אין א אנדער ווינקעל, און דער טאטע האט א פרעג געטהון:

— זאג נאר, שוין באצאהלט?

— נאך נישט.

— דו, נאר דו, געה צו און מאן, אזא קושנירקע, קען זיך נאך נישט־וויסענדיג מאכען און אוועקגעהן אזוי.

— נעווער מאינד, פאפא, זי וועט באצאהלען...

— וויפיעל דיינקסטו ביי איהר צו געהמען?

— איך דענק א דאלאר.

— איך רעכען א האלבען... ציה נישט איבער דאס שטרי־קעל, פארט א נייער... דער פון דילענסי סטריט נעהמט אויך נישט מעהר.

נאָר דאָס, וועגען וואָס זיי האָבען גערעדט, איז זיי ביידע ווייניג וואָס אָנגעגאַנגען. זאָל זיין פופציג סענט — דער עיקר האָט יעדער געטראַכט, ווי אַזוי גיט מען איהר אַנצוהערען...

בעריל האָט אַ וואונק געטהון צום ווייב, זי זאָל איבערהאַקען דעם שמועס. האָט זיך יענע פערקירעוועט אויף אַ זייטען־וועג. דערנאָך אויף דריי אַנדערע זייטען־וועגען און דערנאָך אויף אַ פּאָר קליינטשיגע זייטען־וועגעלעך און מיט אַמאָל איבערגעהאַקט. אין שטוב איז געוואָרען שטיל. אַז מען האָט געקענט הערען אַ פליג זשומזשען און ביידע ווייבער האָט די שטילקייט געפּרעסט אויפ'ן הארצען. די ציינער זייערע האָבען זיך געריסען פון די מיילער אַרויס, זיך געבעטען אַ דרעה צו טהון און נישט געקענט איינליגען רוהיג. נאָר דאָס שטילקייט איז שוין געשטאַנען ווי אַן אייזערנע וואַנט, נישט איבערצורייסען, און האָט זיך געלעגט ווי אַ מאַסע שטיינער אויף זיי. זיי זיינען געוואָרען אומעטיג. עפּעס אַ קיילעכדיגע גלאַטע זאַך, ווי דרעלים פון פּיש האָט זיך אויסגעגליטשט, איז אַנטלאָפען פון די נישט גערעדטע ציינגער...

די ווייבער האָבען זיך געשעמט צו קוקען אין די אויגען אַריין, ווייל זיי האָבען געשוויגען.

דער טאַטע האָט געטהון אַ הוסטעל און דער זוהן האָט אַנגעהויבען פייפען אַ נגון, ווי אַ גרויסער בחור וואָס וויל זיך צנאָוויינען און מאַכט זיך הארץ.

דער טאַטע האָט געוואָלט אַרויפבריינגען אַ שמועס וועגען געלט, האָט ער געקרעכצט:

— נאַ, אַזאַ יקרות, אַזאַ יקרות...

האָט די אידענע נאָכגעקרעכצט:

— אַזאַ יקרות...

— למען־השם, איהר געהט אהיים צורודערט, זעהט האַלט גוט דעם פּאַקעט בוק אין די הענט, ס'דרעהען זיך די לעצטע צייט אַרום פּיק־פּאַקעטס.

די אידענע האָט גוט אַרומגעקלאַמערט דעם פּאַקעט בוק.

האט דער איד פארלעגט די הענט אהינטער, געקוקט דער אי־דענע גלייך אין די אויגען אריין און געזאגט:

— אוי, דאס געלט, דאס געלט...

שפעטער אביסעל אז די אידענע האט זיך אויפגעהויבען און געלאזט צו דער טהיר, איז ביי דעם דענטיסט ארויס די נשמה. די מוטער, נישט וויסענדיג וואס דא טהוט זיך, האט זיך גענומען צו באגלייטען זי, האט דער פאטער געטהון צוויי גרויסע שפען און ארויסגעפלאצט:

— זייט זשע מוחל... ביי א דאקטאר ווייסט איהר דאך, מען מאהנט נישט... נאר אז מען פערגעסט... ס'קומט פופציג סענט...

די אידענע האט זיך געטהון א כאפ ווי אז אפגעבריהטע: אי וועה, כ'האב גאר פארגעסען... דערנאך האט זי געזאגט מיט פער־דרוס: וועה איז מיר, נישט געשעהן, איך אנטלויף דאך נישט. וואס האט איהר אזוי מורא? דאס ערשטע מאל הער איך, אז ביי א דאקטאר זאל מען מאהנען.

זי האט ברוגז'ערהייד ארויסגענומען צוויי קווארטערס, דער־לאנגט דעם אידען און איז ארויסגעגאנגען מיט א רעש.

אז די טהיר האט זיך פערמאכט, האבען זיך אלע דריי גע־טהון א קוק אן צוריק היימיש, און זיך דערנעהנטערט איינער צום אנדערען. דער פאטער האט באהויכט דאס געלד עס זאל זיין מזל'דיג און עס דערלאנגט דעם זוהן.

דער יונגער דענטיסט איז געווארען רויט ווי פייער, בעהאל־טען די צוויי קווארטערס אין קעשענע און געענטפערט אויפ'ן פא־טער'ס בעהויכען: נאנסענס".

די מוטער איז צוגעגאנגען, ארומגענומען דעם זוהן און איהם א קוש געטהון אין שטערען:

— זוהנעניו, עס זאל זיין אין א גוטער שעה...

דער פאטער האט שטילערהייד נאכגעזאגט און זיך געגלעט די בארד:

— ווייסטו וואס כ'וועל דיר דערצעהלען זוהן מיינער? אז דער אויבערשטער וועט א נס בעווייזען, וועסט זיך וואס נישט

איז אַרויפֿאַרבייטען, דאַרף מען דעפּאָזיטען אין די בענק... עס העלפֿט צו ביזנעס...

דער זוהן איז געוואָרען רעדעוודיג און פֿרעהליך, דערצעהלט ווי עס איז צוגעגאַנגען. טאַטע־מאַמע האָבען געשלונגען יעדעם וואָרט און געווען שטאָלץ אויף אַזאַ זוהן. נאָר ווען עס איז געקומען דערצו, ווי ער האָט געטהון דעם שטאַרקען ריס, האָט זיך דער פֿאָטער אַ הויב געטהון מיט אַ פּאַטש אין די הענט.

— וואָס דען? ...

ווייסע פוטערלעך

שעה'ן לאנג פלעגט די אכט יעהריגע בראנצי אפשטעהן ביי דער גרעניץ, און אריבערקוקען קיין רוסלאנד.

דאס שטעדטעל איז געלעגען אויף א בארג און אונטען אין טאל איז געפלאסען א שמאלער טייך: די רוסיש-עסטרייכישע גרעניץ. אז מען איז געשטאנען אויפ'ן בארג אנגעשפארט אן דער פארענטשע האט מען געקענט זעהן א גרויסע שטרעקע לאנד פון יענער זייט, מיט'ן רויטען הויז פון דער טאמאזשנע.

בראנצי האט אריבערגעקוקט אויף דער טאמאזשנע און גע־טראכט פון איהר רייכען פעטער דעם ווייז-הענדלער וואס איז דארטען דא. זי האט ליעב באקומען רוסלאנד, פון זינט זי האט דערזעהן דאס ווייסע פוטערל אויפ'ן רוסישען פריץ'ל — אין רוסלאנד זיינען דא ווייסע פוטערלעך.

קיין מוטער האט זי נישט געהאט, און דער פאטער, א סוחר וואס פלעגט תמיד ארומפאהרען אין די דערפער, און ביי וועמען זי איז געווען איין און איינציגע, האט נישט געקענט תמיד זיין מיט איהר; פלעגט מען זי איבערלאזען ביי א מוהמען ביז דער טאַ־טע וועט צוריקקומען. און ווייל ביי דער מוהמע'ן איז געווען קיין עיז-הרע נענוג קינדערלעך אהן איהר, האט מען זיך אויף איהר נישט אומגעקוקט. און זי פלעגט קענען אנטלויפען אראפ צום וואסער און אריבערקוקען אויף יענער זייט. פון זינט זי גע־דענקט די גרעניץ, האט זי תמיד געגארט אריבער צוגעהן אויף יע־נער זייט. און ווען דער טאטע פלעגט אהיים קומען פונ'ם דארף, פלעגט זי זיך פאר איהם פיעסטשען:

— ווען פאהרסטו מיט מיר אריבער קויפען א מענטעלע מיט
וויסע פוטערלעך?
— באלד.
— טאטעל, טאטעל, טאטעל...
— משוגע׳ן קינד...
עס האט זיך איהר אויסגעדאכט אז אין רוסלאנד געהען אלע
אנגעטהון אין וויסע פוטערלעך:
— דאס רוסלאנד... וואס איז עס?
— א לאנד, — זאגט דער טאטע...
— א לאנד, א לאנד, א לאנד... מיט וויסע פוטערלעך...
און אז עס איז איינמאל אויסגעפאלען א שנעע און צוגע־
דעקט די רוסישע פעלדער פון יענער זייט, האט זיך איהר גע־
דאכט, אז דארטען איז די ערד אויסגעשפרייט מיט וויסע פו־
טערלעך.
דאס איז געווען ווינטער־צייט. זומער־צייט האט זי געצויגען
אראפ צום וואסער, צו דער גרעניץ, ווייל פון יענער זייט טייך
האבען געוואקסען שווארצע ערד־בעערען.
דעם רייכען פעטער האט זי זיך תמיד פארגעשטעלט ווי ער
שטעהט ביי א פאס און צאפט וויין מיט א ווייס געשליפען גלאז,
און טיילט איטליכען וויין... עס איז גוט א פעטער וואס טיילט
וויין. האט זי געוואלט פאהרען צו׳ן איהם.
פלעגט זי אלע פרייטאג פארנאכט נאכלויפען די גוי׳אישע
פוהרען מיט מעהל וואס האבען זיך געצויגען צום צאל־אמט, און
דערטאפט פישעל באסי׳ס, א איד וואס פאהרט אלע וואך אריבער
מיט׳ן טראנספארט, איהם אנכאפען ביי א פאלע — פישעל
פאהרסט אריבער?
— א ה י י ם , איך וועל דערצעהלען דעם טאטען.
— לאז געריסען דעם פעטער...
— וואס פאר א פעטער, ווער מיר פעטער?... לאז אפ די
פאלע דו הול... א ה י י ם , זאג איך...
— דעם וואס טיילט וויין...

זי איז איהם געשפרונגען אין פנים ווי א לץ, און ער האט זיך נישט געקענט אבראניען ביז ער האט געמוזט צוזאגען, אז ער וועט געריסען

זי האט שטארק געגארט אריבערצופאהרען קיין רוסלאנד זעהן די ווייסע פוטערלעך, און אז זי פלעגט אנהויבען צו דערקוטשען דעם פאטער, פלעגט ער זי איינגעהמען מיט א שפילכעל, און צו־זאגען אז ער וועט באלד פערדיענען א סך געלט וועט ער קענען קויפען דעם פעטער א שעהנעם פרעזענט. אהן א פרעזענט איז נישט שעהן צו פאהרען... און געטראכט האט ער זיך, אז דאס קינד דארף האבען א מאמען. זיך דערמאנט אן פעסי דער אלמנה, און א זיסען זיפץ געטהון.

דאס קינד איז ווי אלע קינדער־יתומים, געווען א הפקר־קינד, געהאט א הערציל פון א הפקר־קינד וואס עס ציהט עס פון איין פלאץ אויפ'ן אנדערען, און אז עס איז דא, וויל עס זיין דארט.

איינמאל איז דער פאטער איהרער אוועקגעפאהרען קיין דייטש־לאנד פארקויפען עהל. און נישט צוריקגעקומען אזוי גיך, האט מען אין שטאדט געזאגט אז ער איז פארפאלען געווארען, א טייל האבען געזאגט אז ער איז געשטארבען.

איז בראנצי אנגעקומען צו'ן א מוהמען וואו ס'איז געווען א סך קינדער. די מוהמע איהרע איז נישט געווען קיין דימענט פון קיין מוהמע, איז זי תמיד געווען בייז אויף איהר, און געזוכט חטאים: זי טראגט ארוים דעם הונט דאס ברויט, זי פאלגט נישט אז מען שיקט זי א גאנג... האט זי נישט פערשטאנען, און וואס איז אז זי צוטיילט זיך מיט „באסיק'ן" מיט'ן ברויט? דארף עמי־צער אויף איהר שרייען? זייער ברויט האט זי נישט גענומען, זי גיט נאר פון איהר חלק. איהם העלפט און זיך העלפט. איהם נישט א קרושקע מעהר, און זיך נישט א קרושקע מעהר. וואס זשע איז? — און זי האט טאקע נישט געוואלט פאלגען. די מוהמען קיין גענג, וואס האט זי געדארפט פאלגען? בעסער איז זי זיך אנטלאפען צו דער גרעניץ, און אריבערגעקוקט צום פעטער וואס טיילט וויין, און צו די פריצים'לעך מיט די ווייסע פוטערלעך.

אז די מוהמע האט געזעהן, אז עס איז נישט אויסצוהאלטען פון איהר, האט זי געוויינט פאר'ן פעטער, דעם פאטער'ס א ברו־דער, האט דער פעטער נישט געקענט זעהן קיין טרערען, און גע־זאגט: „איך שיק זי אריבער קיין רוסלאנד".

אז בראנצי האט דערהערט אז מען שיקט זי אריבער, האט זי געטאנצט פון פרייד: ווייסע פוטערלעך... און אז מען האט זי ארויפגעזעצט אויף דער פוהר לעבען פישעל באסי'ס, און די פערד האבען געטהון א שלעפ דעם וואגען האט זיך עפעס אין איהר געטהון א ווארף פון פרייד און זי האט זיך געטראכט: „ס'גוט".

נאכ'ן אריבערפאהרען די גרעניץ איז איהר שוין דאס פאהרען נמאס געווען, און ביסלעכווייז איז זי איינגעשלאפען אויף דער פוהר.

אז זי האט זיך אויפגעכאפט אין רוסישען שטעדטעל, און פי־שעל האט איהר געזאגט אז דא איז עס, האט זי זיך נישט געוואלט גלויבען. זי האט באלד געזעהן, אז עס איז דא אויך נאך ימים־טובים, פונקט ווי אין דער היים. מענשען האבען געבראדזעט ביז איבער די קנעכיל אין דער בלאטע אין שמאלע געס־לעך. איינגעהויקערטע שטיבלעך ווי ביי זיי לעבען באד זיינען דא געווען.

— פישעל, דאס איז עס גאר?

פישעל באסי'ס האט געענטפערט אז דאס איז עס.

— נו, און וואו זיינען די פריצים'לעך מיט די ווייסע פוטער־לעך?

פישעל האט געלאכט.

אין איינעם אזא שטיבעל האט פישעל זי אריינגעפיהרט. אין שטוב איז געווען א ליימ'ענע פאדלאגע מיט א גלעזערנעם שאפקעלע מיט ספרים, איז זי צו, אויפגעמאכט א ספר און געזעהן אז די בלעטלעך זיינען פערקאפעט מיט ליכט, און עס גיט פון זיך א טוכ־לע ריח. ניין דער טוכלע ריח קומט גאר פון'ם בא־אן הירש'ם און מאנטעפיארע'ס בילד.

מען האט זי אריינגעפיהרט אין דער אנדערער שטוב, וואו עס איז געווען דער שענק. דארטען זיינען געווען אויסגעשטעלט לאנ־גע טישען מיט בענק און קאצאפעס האבען גע־שכור׳ט און גע־זונגען.

די מוהמע, אן עלטערע אידענע מיט א שטייפען טשיפיק, ווע־מען עס האט נישט געשיינט קיין גוטס פון די אויגען, האט זיך גערדעהט מיט א גרויסען בונט שליסלען און געשאלטען די דינסט. אז זי האט דערזעהן בראנצי׳ן האט זי זיך אפילו נישט צוקושט מיט איהר אין די פיסקלעך, און נאר געפרעגט ברוגז. „וואס מאכסטו, גוטס?"

דער פעטער, עפיס א איד מיט א קיילעכדיגען פנים און א בארד צוואוואקסען ווי א בארשט, איז צוגעקומען צו׳ן איהר, בעקוקט זי און געהייסען איהר געבען עפיס עסען מיט אזא קול, אז זי האט קוים איינגעהאלטען די טרעהרען פון שרעק.

די מוהמע האט איהר באלד דערלאנגט א טעלעריל ארבעס מיט א שטיקעל ברויט, און בראנצי האט געגעסען.

דערווייל איז געווארען ביים טיש א גוואלד, א גוי האט זיך צושלאגען ביים טיש מיט א צווייטען און צובראכען א פלאש, איז דער פעטער צו, דערלאנגט דעם גוי מיט׳ן קולאק אין מארדע, און איהם צובלוטיגט, האט זיך דער גוי צוואויינט, און געבלי־פעט שכור׳ערהייד אויפ׳ן קול:

— בער־עניו זאטשטא... זא־טש־טא?... זאטשטא־א־א־א...

בראנצי׳ן האבען זיך א נאס געטהון די טרערען גלייך מיט׳ן גוי, האט זי מורא געהאט מען זאל נישט דערזעהן, האט זי זיי געווישט בגנבה און ווייטער געגעסען, געשלונגען די טרערען מיט׳ן ארבעס, און יעדעס שטיק ארבעס האט זיך אין האלז אנידערגע־שטעלט און נישט געוואלט ווייטער געהן.

פישעל באסי׳ס איז געשטאנען ביי דער טהיר, און זיך גע־זעגענט, איז זי פלוצים צו׳ן איהם געטהון א שפרונג צו, זיך אנגע־קלאמערט אן דער פאלע, און איהם נישט געלאזט געהן. דער

איך האָט זיך געריסען פון איהר, האָט זי בעהאַלטען דאָס פּנים אין זיין פּאָלע און געבליפּעט: „נעהם מיך אהיים... אהיים...“

די מוהמע מיט'ן פעטער זיינען צוגעקומען און זי אָנגעהויבען צורייידען זי זאָל בלייבען. די מוהמע האָט געמאַכט אַ פריינדליך פּנים און גערעדט מיט אַ גוט קול, ווייל זי האָט געוואוסט אַז דאָס קינד וועט שוין דאָ נישט בלייבען:

— זיי דאָ, נאַרעלע, וואָס ווייִנסטו? ס'וועט דיר דאָ זיין גוט... מ'וועט דיך אַלע טאָג מיטנעהמען אין וואַלד אריין...

פישעל באַסי'ס האָט צוגעהאָלפען:

— מ'וועט דיר דאָ קויפען אַ פּאָר קאַלאָשלעך...

דער פעטער האָט אויך צוגעהאָלפען: — מ'וועט דיר מאַכען אַ מענטעלע...

האָט זי כליפּענדיג דורך פערטרערטע אויגען געפרעגט:

— מיט ווייסע פוטערלעך?...

דער פעטער האָט אַ שמייכעל געטהון און אַלע האָבען זיך צולאַכט. דערנאָך האָט די מוהמע געזאָגט:

אודאי, דו נאַרעלע, וואָס דען? אַבי בלייב דאָ...

נאָר זי האָט שוין געוואוסט אַז, אַלדינגס איז אַ ליגען, עס איז נישטאָ קיין ווייסע פוטערלעך... מ'שלאָגט אין מאַרדע... ס'רינט בלוט, און מ'וויינט... ס'שלעכט דאָ... דער אַרבעס וואַרגט אין האַלז, איז זי אַרויס מיט אַ נייער קלאָג:

— אהיים... איך וויל אהיים...

און אַז פישעל באַסי'ס האָט געזעהן ווי דאָס קינד האָט זיך אין איהם איינגענורעט, האָט איהם פערקלעמט דאָס האַרץ און ער איז געבליבען שטעהן צומישט. דער פעטער האָט זיך אָנגערופען:

— מילאַ, זעהסט דאָך אַז זי וויל נישט בלייבען... אַז עס, נעהם זי אהיים...

אַז זי איז שוין געזעסען מיט איהם אויף דער פוהר, און דער פעטער מיט דער מוהמען זיינען געשטאַנען מיט פאַרלעגטע הענד און נאָכגעקוקט, האָט זי פּלוצים דערפיהלט צו זיי אַ ליעב-

שאפט, דערפאר וואס זי קאן זיי איבערלאזען, און געשריגען:

— זייט געזונד, זייט געזונד...

נאר פון דער אנדערער זייט גרעניץ, ווען זיי זיינען געפאהרען בארג־ארויף, אהיים, האט איהר אנגעהויבען באנג צו טהון נאך עפעס

פישעל באסי'ס האט זי געפרעגט:

— נו וועסט נאך וועלען פאהרען קיין רוסלאנד? כ'האב דיר געזאגט... א יא?

איז זי געזעסען מיט א צובראכענע הערצעל און האט געוויינט. נישט דערפאר ווייל די מוהמע לאזט נישט געבען קיין ברויט דעם הונט, נישט דערפאר וואס זי שיקט זי געגנג, נישט דערפאר, ווייל איהר טאטע איז ערגעץ פארפאלען געווארען, נאר דערפאר, ווייל ד א ר ט ע ן זיינען נישטא קיין ווייסע פוטערלעך...

א רערע

א יידער מען האט זיך אומגעקוקט איז שוין געווען צוויי אזוינער בענאכט, נאר קיינעם האט זיך נאר נישט געגלוסט אהיים צו געהן.

דאס איז געווען א באנקעט צו פייערען די צעהן־יעהריגע עקסזיסטענץ פונ׳ם פאראיין.

האבען זיי זיך געפרעהט, די מעמבערס, ארומגעגאנגען איבער׳ן האל אביסעל אונטערגעטרונקען און ס׳האט זיך צו אפט געהערט א נע־עכטער אומזיסט און אומנישט.

איינער א מעמבער האט געמאכט א פארשלאג, אז מען זאל ווינגען אינאיינעם „עוד לא אבדה“. האבען זיך א פאר מעמבערס אויסגעהוסטעלט דערצו און מען האט אנגעהויבען. נאר אזוי ווי יעדער האט געזונגען פאר זיך מיט אן אנדער קול און טעמפא, איז זיך יעדער אוועק אויף זיין אייגענעם וועג, וואס בלשון מוזיקע וועט עס הייסען „פוגע“, און אויף פראסט אידיש — אז איינער האט נאכגעהינקט דעם אנדערען.

קוני דאבע׳ס האט זיך ארומגעדרעהט מיט א גלעזעל משקה אין דער האנט און געהאלטען אין איין ריידען פאר זיך: „נו, לחיים! לחיים!“, און דער „לחיים“ איז באמת געווען מיט׳ן גאנצען הארצען, ווארים ווער איז נאך אזא וואויל מענשעל ווי קוני? — דערצערנט נישט קיין פליג אויף דער וואנט און אייגעם וואס זידעלט איהם נישט, וואלט ער אויסגעקושט יעדעם אבר...

איין חסרון האט ער געהאט קוני — געווען א שווערער בעלדברן. אויף א י ה ר לשון הייסט עס א מיגעג...

איז טאָקע געווען צרות — מענשען האָבען איהם מביש גע־ווען... נישט מיט ווערטער, חלילה — וואָס איז, מ'קען איהם נישט פון דער היים? דערווייל איז נאָך אַלער רעספּעקט... נאָר גאָר־נישט, אַזוי — מיט אַ קוק זיך איבער, מיט אַ נישט דערענדיגטען שמייכעל... ער פאַרשטעהט עס שוין...

וואָס דאַרף ער מעהר? דאָס אייגענע ווייב איז דען נישט ערגער ווי אַ פרעמדע? נאָר עפּעס — איז מינענע...

און ווי אויף להכעיס, ווייל אַזוי, האָט ער דוקא ליעב גע־האַט צו ריידען... וואָס שווערער ס'איז איהם אָנגעקומען צו עפענען דעם מויל, אַלץ שטאַרקער האָט אין איהם געברענט דער יצר־הרע צו ריידען. נאָר ווי אַזוי זאָל ער זיך אויס'טענה'ן, אַז ז י פערכאַפּט נאָך איידער ער לאָזט די פּאַרע פונ'ם מויל. אַזוי לעבען זיי זיך גאַנץ פיין — וואָס האָט ער צו'ן איהר? נאָר דאָס איינע, וואָס זי לאָזט איהם קיינמאָל נישט אויסריידען.

אין דער סאָסייעטי איז דען נישט אַזוי? אַז ער הויבט עפּעס אָן זאָגען, דערגעהט איהם שייקעלע קאַוואַל די יאַהרען מיט'ן „פּאָינט אָוו אָרדער„. אי, ווען מ'גיט איהם צייט!... ער וואָלט שוין לאַנג געווען אַ קאַנדידאַט אויף וויים־פּרעזידענט. וואָס איז, שייקעלע איז אַ גרעסערער מיוחס פון איהם? נישט מעהר — די געמבע. ווען יענער טהוט זיך אַ שטעל אַוועק מיט לשון: „איך מאַך אַ פאַרשלאַג, מ'זאָל זיך נישט איילען אַרויסגעבען קראַנקען בענע־פיט צו'ן אַ געזונטען מעמבער; דאָס איז מיין אישו" — גיבען איהם אַלע נערעכט.

און טאַמער פרעגט דער טשערמאַן צי ס'איז דאָ אַן אַבדזשעק־שאַן און קוקט אויף איטליכען און אויף קוני'ן אויך, הויבט איהם אָן פלאַמען דאָס פּנים. ער וויל זיך אויפהויבען און זאָגען, אַז ס'איז דאָ אַן אַבדזשעקשאַן, ס'איז דאָ... און אין איהם שרייט עס: „הויב זיך אויף... רייד, זאָג, דבר". נאָר אַז די פיס הויבען זיך נישט.

דערפאַר אָבער, ווען ס'קומט צו'ן אַן אַבשטימונג, ווערט ער גאָר אַן אַנדערער מענש. אמת, ביי דער אַבשטימונג דאַרף מען נישט

מעהר, ווי נאר אויפהויבען א האנד — נאר דאס איז שוין גענוג. די גאנצע נשמה לעגט ער אריין אין דער אויפהויבענדער האנד. ז י י ן האנד זעהט מען מעהר פון אלעמענס. ער שטרעקט זי אוים אזוי שטייף, אז זי הויבט איהם אזש אן צו ברעכען און מיט די פינגער מאכט ער קונצען. די פינגער ריידען ווערטער...

נאר אזא שטיקעל צושפיעלט זיך אין איהם א זיס גדלות און ער ווערט ביי זיך אין די אויגען מעהר מענש.

איצט, אזוי ווי מען האט געוואלט פרעהליך זיין, האט א ליץ איינגערוימט דעם טאסטמייסטער ער זאל געבען קוני'ן דאס ווארט.

קוני איז זיך געווען געזעסען אין א זייט, זיך צוגעקוקט און צוגעהערט צו'ן אלץ. דאס איז ביי איהם א נייעס — דאס ער־שטע מאל, וואס ער איז אויף א באנקעט. ער איז שוין טאקע אכט יאהר אין אמעריקא, האט שויז, ברוך־השום, איינקלעך, נאר אזוינס האט ער נאר פארט נישט געזעהן — ס'איז נישט קיין באל, נישט קיין חתונה און ס'איז פארט א שמחה, און דאס „ספיטשען" דערצו...

אי האט ער מקנא געווען דעם פרעזידענט מיט'ן וויס־פרע־זידענט, וואס זיי האבען געהאלטען ספיטשעס...

ווען ער האט פלוצים דערהערט זיין נאמען אויסרופען האט איהם עפים א קיצעל געטהון ביים הארץ, און ער האט גליין נישט געוואוסט וואס מיט איהם איז געווארען.

באלד האט מען איהם אוועקגעשטעלט אויף א טשער און איהם געהייסען ריידען.

קוני'ן איז עפעס מיט אמאל פינסטער געווארען אין די אוי־גען און דערנאך שטארק ליכטיג, אז פונקען זיינען אזש געפלוי־גען. האט ער זיך אנגעהויבען צו שאקלען אויפ'ן טשער. זיינען צוגעגאנגען צוויי מעמבערס און איהם געהאלטען ביי די זייטען מיט א געלעכטער. דערווייל האט מען אנגעהויבען צו שרייען: „נו, נו!... ארדער, פליעז!". איז איהם קוני'ן דורכגעלאפען אין געדאנק: „פון דיינטוועגען שרייט מען: ארדער, פליעז!"...

אין האל איז געווארען שטיל, מען האט געקענט הערען א פליג

זשומען. קוני איז געוואָרען טויט ווי אַ מת און שוין נישט גע־וואוסט, וואָס ס׳טהוט זיך מיט איהם. עפּעס האָט ער יאַ גע־פיהלט, ווי מענשען האַלטען איהם צו — אפשר איז ער ערגעץ געפאַלען אין חלשות און מען מינטערט איהם?...

גאָר ווען ער האָט דערהערט דעם טאַסטמייסטער׳ס קול: „קוני זיסעלמאַן, געהט ריידען. אָרדער, פּליעז!“ — האָט ער זיך שוואַך אַ ריהר געטהון, די ליפּען האָבען זיך אנגעהויבען באַוועגען, ווי אין אַ חלום און ער האָט מיט עפּעס אַ פרעמד קול נאָכגעזאָגט: „אָרדער, פּליעז“.

נאָר ביסלעכווייז איז ער צו זיך געקומען. קודם האָט איהם אנגעהויבען פלאַמען אין אויער, דערנאָך אַ באַק, דערנאָך ביידע אויערען מיט ביידע באַקען. ער האָט זיך אַליין דערזעהן שטעהן אויף אַ ביינקעל אין אַזאַ האַל און מענשען שטעהען אַרום און קוקען א י ה ם אין מויל אַריין... ס׳איז דאָ צייט, מ׳שלאָגט איהם נישט איבער... אדרבא, זאָל ער נאָר ריידען אַזוי פיעל, וויפיעל זיי וועלען הערען... ס׳איז נישט אין דער היים... ס׳איז נישט אין שאַפּ ביים ביגעל־אייזען...

האָט ער זיך צורעדט. פון אנפאַנג שווערליך, געהיקעט, גע־איילט זיך פון געוועהנהייט — טאָמער וועט מען איהם נישט לאָ־זען אויסריידען — זיך פאַרפּלאָנטעט, נאָר גערעדט, גערעדט, גע־רעדט.

דערצעהלט פון יענער וועלט און פון דער וועלט, פון דער היים, פונ׳ם שאַפּ, פון „פּאָליטיקס“... די צונג האָט זיך געבויגען, גע־שמירט ווי מיט פּוטער, אביסעל פערהיקעט זיך, אביסעל געבלי־בען שטעהן — נאָר גערעדט. אַרויסגערעדט אַלדינג, וואָס ער האָט אין די 35 יאָהר, פון זינט ער האָט חתונה געהאַט נישט דער־רעדט. דערצעהלט ווי דער רשע ווערט סוף־כל־סוף געשטראָפט, בעקומט עהרליך זיין חלק; אַז דער, וואָס לעבט אייביג ווארט לאַנג און צאָהלט גוט - דאָס האָט ער הפנים געמיינט יענע, וואָס האָבען איהם מביש געווען.

אין אנהויב, ווי נאָר ער האָט גענומען ריידען, האָט זיך גע־

הערט א פערשטיקט געלעכטער, א חוזק מאכען, נאר ביסלעכווייז וואס מעהר ער האט גערעדט, אלץ מעהר איז דער עולם געווארען ערנסטער און זיך אנגעהויבען צוהערען.

שייקעלע קאוואל האט זיך נאך געפרובט וויצלען אין א זייט: „זעה נאר, „באקומען לשון“.

ווען קוני איז אראפ פונ׳ם ביינקעל האט פון איהם געזעצט א היץ ווי פון א טשייניק ווען מען לײדיגט אויס זודענדיג וואסער. און דאס וואס מענשען האבען געפאטשט בראווא האט איהם גאר צוטומעלט — נאך דאס פעהלט איהם... נו, א שטייגער, ווען ז י איז דא...

דערנאך האט איהם אנגעהויבען ציהען אהיים, כאטש דא איז איהם אויך גוט געווען... ווארים שייקעלע איז אליין צוגעגאנגען צו׳ן איהם און געזאגט: „האט א י ה ר געהאלטען א ספיטש!... מעגען זיי זיך אלע באגראבען“... מאל דיר, ווער איז שייקעלע? גארנישט, אז מ׳האט מזל... אט איז ער אויך אין אמעריקא... פונדעסטוועגען האט יענער דיימאנדס... א הייזקע אין בראנזוויל...

דעם גאנצען וועג אהיים איז ער געגאנגען מיט א קלאפענדיג הארץ. ווען ער וואלט געווען געפינען אן אוצר, וואלט ער זיך נישט געפרעהט אזוי. עפעס האט ער געפיהלט, אז ער איז אויפגעריכט געווארען... לשון... א טייערע זאך... אי, ס׳וועט שוין זיין אנדערש איצט... ז י וועט איהם שוין לאזען אויסריידען... א קליינינגקייט! מענשען פון א פעראיין האבען זיך אויסגעזעצט און מ׳האט איהם געהייסען האלטען א רעדע... אלער רעספעקט...

— ווען ער איז אריינגעקומען אין שטוב איז שוין געווען טאג. זי, נעכע, איז שוין געווען אויפגעשטאנען און זיך ארומגעדרעהט אין קיך. ווען ער איז נאר איבערגעטראטען די שוועל און דערלאנגט א קוק אויף איהר ניכטער, נישט אויסגעשלאפען פנים, איז ער געווארען ביי זיך אביסעלע אראפגעפאלען. נאר דעם הארץ האט אין איהם געקלאפט פון נדלות... ווי אזוי אבער הויבט מען אן?...

— נערע... הערסט?...

נעבע האָט געקוקט אין אַ זייט. ער האָט שוין געוואוסט, אַז ס'אַ שלעכטער סימן: באַלד וועט זי אויסשיסען... תמיד איז אַזוי, ווען ער געהט ערגעץ אַליין אוועק... דזשעלאַס, וואָס ער נעהמט זי נישט מיט...

דאָס קול איז ביי איהם געוואָרען שוואַכער:

— נעבע...

האָט זי איהם באַלד איבערגעשלאָגען:

— וואָס איז שוין נייעס?... דורך די נעכט שלעפּט זיך עם אום... פּלעזשעס... מיינע צרות...

— נעבע... זיי נישט קיין נאַר... הער...

— כ'וויים שוין... כ'האָב שוין געהערט... וואָס איז... אַנו, צו פעלט איהם איין, אַז דאָס ווייב דאַרף אויך עפּעס... מ'שטיינס געזאָגט...

— שאַ... שאַ... שטיל... אָבער הער קודם מ י ד אויס... צוויי ווערטער... אָבער הער...

נאָר ער האָט פּלוצים דערפיהלט, ווי דאָס לשון ווערט ביי איהם נעלם... די צונג פּלאָנטעט זיך... איז איהם עפּעס קאַלט געוואָרען אין מוח און ער איז געבליבען שטעהן ווי אַ גולם. ס'איז ביי איהם דורכגעפלויגען אַ געדאַנק, אַז אַלדינגס איז געווען אומ־זיסט. זי וועט איהם נישט גלויבען... אפילו ער זאָל ברענגען דעם גאַנצען פאַראיין פאַר עדות... זי קען איהם אַנדערש...

איז ער געוואָרען שטאַרק בטל ביי זיך, געזעהן אַז דאָ איז שטוב, אין קיך, נעבען א י ה ר ליעגט דער אמת... דאָרטען איז נאָר געווען אַ חלום.

און ווען נעבע האָט שוין געפּרעגט אין אַ ברוגז'ען טאָן, וואָס איז עס עפּעס פאַרא נייעס, וואָס ער האָט איהר געוואָלט אַזוי נויטיג דערצעהלען, האָט ער אַ מאַך געטהון מיט דער האַנד און געזאָגט:

— עה, ס'איז גאָרנישט... עמיצער האָט געהאַלטען אַ רעדע.

קאמעדיאנטען

שפרה איז געשטאנען אין פענסטער און זיך געווארעמט אויף דער מאיאווער זון. אלע מאל האט זי איהר אקעגען געשטרעקט אן אנדערע זייט קאפ און הנאה געהאט.

שפרה איז פון פינף קינדער איינע געבליבען, און די מאמע, שיינע־עטע, האט איבער איהר געציטערט. דער טאטע איהרער איז געווען אן איינגעהער ביים גראף און פארדיענט געלד, שרכנים האבען איהם שוין געדולט וועגען א שידוך, האט ער אבער גע־האט צייט — נאך א קינד, זאל זי נאך זינגען זמירות מיט׳ן טאטען.

ער האט זי געפיהלט ווי א קרוין אויפ׳ן קאפ, און געטראכט מיט ליעבשאפט: ז׳איז דאך ליכטיג ווי די זון אין תמוז, און דער עיקר — שטיל, געזעצט. —

שפרה האט געהאלטען דעם האלז־און־נאקען אויף דער זון; א גאנצען ווינטער איז געווען קאלט, און איצט איז ווארים, גוט... די זון געהט אריין דורכ׳ן האלז־און־נאקען אין דער פלייצע אריין און דער נאך אראפ, אראפ דורך די אדערען אזש ביז אין די פיס. און דאס בלוט הוזשעט אין די פלייצעס, און צוגעהט זיך איבער׳ן גאנצען לייב. די זון איז אריין אין בלוט ווי האניג...

זי האט זיך בשום אופן נישט געוואלט א ריהר טהון. פלו־צים האט זי דערהערט א שווער סקריפען, האט זי אויפגעהויבען דעם קאפ, דערזעהן א וואגאן — און פרעהליך א געשריי געטהון:

— קאמעדיאנטען...

איז די מאמע אריינגעקומען פון קיך און א קוק געטהון אין פענסטער:

— א גדולה אויף מיין באבען!... מאכען דיר ס'געלעכעל מיט שאקאלאדע?...

—ט'האסטו זי... כ'וויל נישט...

— אי, טאכטער מיינע, וועסטו מיך פערזינדיגען...

נאר שפרה'ן איז שוין געווען דער קאפ ביי די קאמעדיאנ־טען. האט זי געעפענט דאס פענסטער און ארויסגעבויגען דעם קאפ.

איינער איז געזעסען אויף דער קעלניע און אנגעטריבען. א פאר האבען ארויסגעקוקט פונ'ם פענסטערעל און פון הינטען זיי־נען נאכגעגאנגען צוויי קאמעדיאנטען, איינער אן עלטערער און איינער א אינגערער.

דער יונגער איז געווען א שטארקער, מיט ליכטיגע האר. אז ער האט דערזעהן שפרה'ן, האט ער פאר איהר געצויגען דעם הוט. איז שפרה געווארען רויט און אוועק פון'ם פענסטער.

אז זי איז שפעטער צוגעגאנגען מיט דער זייט צום פענסטער האט זי געזעהן ווי דער וואגען פערקירעוועט זיך אויפ'ן פלאץ נע־בען קלויסטער.

שפעטער האט זי זיך פער'גנב'עט נעבען פלאץ און געזעהן ווי דער יונגער ארבייט מיט נאקעטע ארעמס, אין א לייב קא־לירען העמדעל, קלאפט אריין סלופעס, שפרייט אויס א פאלאטקע גיך, ס'שפריצט פונקען. וואס וועט זיין? אט מאכט ער צווי־שעןביידע סלופעס א דראט.

וואס האט ער עפעס געדארפט פאר איהר ציהען דעם הוט, וואס? אזא וואגאבונד...

נאר דאסווארט וואגאבונד איז געווען גוט אין איהר, זי האט א י ה ם גערופען אזוי... ו ו א ־ ג א ־ ב ו נ ד...

זי האט א קוק געטהון אין זיין זייט אריין, און נעפיהלט ווי דאס הארץ ווערט אין איהר רויט. אט געהט ער... צו'ן איהר?

דער יונג איז פראם צוגעגאנגען:

— פריילין, איהר ווילט אפשר מיר ערלויבען צו בעקענען זיך מיט אייך?

האט זי גארנישט געענטפערט, נאר געשטאנען מיט אן אפען מויל און געקוקט אויף איהם.

ער האט גערעדט קודם דייטש, דערנאך אידיש, גערעדט און געלאכט, גערעדט און געלאכט.

האט זי פלוצים דערזעהן, אז די אויגען — ניין, ס'איז גאר די ברעמען, וואס אט פארציהט ער זיי אזוי — און אט אזוי — באלד חנ'עוודיג, ווי צו'ן א געלעכעטער, און באלד טרויריג. ניין, ס'איז גאר דאס געלעכטער... ער לאכט ווי לונקע פון דער מיהל... ניין, נאך חנ'עוודיגער. וואס לאכט ער, וואס?... לאכט און רעדט, לאכט און רעדט.

אז ער האט זיך פון איהר אפגעזעגענט, איז זי נאך אלץ גע־שטאנען אויפ'ן זעלבען פלאץ און נישט געוואוסט וואס ס'טהוט זיך מיט איהר.

דערנאך, אז זי איז אהיים געקומען, האט זי זיך קיין ארט נישט געקאנט געפינען. די מאמע האט גערופען עסען, אנבייסען, וועטשערע, אז זי האט צום מויל נישט געקאנט נעהמען. האט די מאמע זיך דערשראקען, זי געלעגט שלאפען און איהר אפגע־שפראכען א „גוט אויג".

א גאנצע נאכט האט זי אומגעווארפען דעם קאפ אויפ'ן קי־שען, און זיך געמאטערט צו דערמאנען זיין געלעכטער.

אויף מארגען איז זי געווען קראנק. האט די מאמע געצי־טערט און געפלאטערט, אפגעלאשען קויהלען, און דער טאטע האט געפרעגט מיט א באהאלטענעם שרעק:

— נו, מויד, קענסטו שוין דאס נייע וויזשנעצער חסיד'ל?...

האט איהם די מאמע אפגעשטופט:

— לאז זי צורוה, דו זעהסט דאך, אז דאס קינד איז מיר נישט געזונד...

— ווער מיר נישט געזונד, וואס מיר נישט געזונד?... וואס רעדסטו איהר איין, וואס?... ארויס פונ'ם בעט...

נאר די מאמע האט נישט אפגעלאזט:

— זי האט היץ... אפשר רופען א דאקטאר?...

די מאמע האט דאך נישט געוואוסט אז ס'איז ער... זיין גע־לעכטער... ס'האט איהר צונומען יעדער אבר... ווי פייער איז עס אין איהר אריין.

האט זי געציטערט:

— אפשר א געלעכטעל מיט שאקאלאדע?... כ'לעבען, שטעהט אויף און קום ארויס אין מארק אריין; היינט געהט דער קאמע־דיאנט אויפ'ן שטריק, די גאנצע שטאדט לויפט קוקען... מ'זאגט ס'וועט זיין א זוינס...

שפרה האט פערדרעהט דעם קאפ די מאמע זאל נישט זעהן איהר פנים.

פארנאכט איז זי אראב פונ'ם געלעגער, זיך אנגעטהאן די אויסגענעהטע בלוזע מיט דער „קראיקע" — צו געהן אין מארק אריין קוקען.

דעם פאטער איז אראב א שטיין פונ'ם הארצען, האט ער איהר מיט צוויי פינגער געטהאן א קניפ אין בעקעל, געסמאטשקעט צו'ן איהר און גוטמוטיג פון איהר חוזק געמאכט:

— ס'מינעט זיך ווי א קליין קינד... פיצינקע יורש'טע מיינס...

האט זי די מוטער פרעהליך ארויסגעשטופט:

— געה שוין, געה...

שפרה האט זיך פארפלאמט, און זי האט אויסגעזעהן אין דער בלוזע ווי א קליין־רוסישע כלה, וואס געהט־אום בעטען אויף איהר חתונה.

אין מארק איז געווען די גאנצע שטאדט. צוליעב דער חג'א האבען זיך אנגעזאמעלט א סך גוים, און אלע האבען געקוקט אויפ'ן דראט. אידען האבען געגאפט:

— אויך א פרנסה... מ'שטיינס געזאגט... מענשען שטעלען זיך איין דאס לעבען... און אלץ צוליעב דעם ווייטען געלד...

— נעבעך...

— נע־ע־בעך...

פלוצים האבען אלע פערריסען די קעפ ארויף. דער קאמע־דיאנט, איהר קאמעריאנט, האט ארויפגעקלעטערט אויפ'ן

סלופּ און געלאָזט זיך גײן. ער איז געװען אַנגעטאָן אין ליב־קאַליר, מיט אַ דונקעל־בלויע זײדענע דראַפּעריע.

שפרה׳ן איז דאָס האַרץ געבליבען שטעהן אַ רגע. זי האָט גע־קוקט אויף איהם, אויף זײנע הענד און פיס, זײן טריקאָ, װאָס מ׳האָט האָט נישט געװאוסט, צי ס׳איז נאַקעט, צי זײד — גע־זעהן װי ער נעהמט אַרױס פון דער דראַפּעריע אַ פליײט, און באַ־לאַנסירט.

ער איז געגאַנגען. גלײך, שעהן, װי אויסגעגאָסען, און גע־שמײכעלט.

צי דאַכט זיך איהר... נײן, ער קוקט אויף איהר נישט... אַזוי הויך... העכער פון׳ם דאַך... טאָמער פאַלט ער... אַי..

צװײ מאָל איז ער איבערגעגאַנגען אַהין און צוריק, אײן מאָל הינטערװײלעכס דער עולם איז געװען נשתמום, געקלאַפּט מיט אַלע כחות בראַװאָ, געװאָרפען גרײצערס אין די טעלערס אַרײן צו די קאָמעדיאַנטלעך, װאָס זײנען אומגעלאָפען אין ליב־קאַליר און יערעס בײנדעל האָט זיך געקנײטשט דורכ׳ן טריקאָ.

דאָס דריטע מאָל איז ער געגאַנגען מיט קני־בויגונגען. אויפ־געשטעלט און אַנידערגעקניעט. אַז ער איז צוגעקומען אין מיטען דראָט, האָט ער אַנידערגעקניעט און גענומען שפּיעלען אויף דער פליײט.

„בענקען בענק איך נאָך מײן הײמאַט, אי...!“

דער עולם איז געשטאַנען װי פאַרגליװערט. שטיל, װײך, טרויעריג האָט געשפּיעלט די פליײט.

שלמה׳לע לעהרער האָט דערנאָך געזאָגט, אַז דאָס האַרץ פון׳ם קאָמעדיאַנט האָט געציטערט אין דער פליײט, און ס׳איז געװען װי אַ פאַרבלאָנדזעט פּאַסטוכ׳ל זאָל אומגעהן בײנאַכט און פײ־פען, טאָמער װעט זיך עמיצער אָברופען.

אַז ער האָט אָבגעשפּיעלט איז געװאָרען אַן איבערקעהרעניש. מענשען האָבען איהם אויף די קעפּ געטראָגען. געװאָרפען נאָך אַמאָל אין די טעלערס אַרײן פינף־גרײצער שטיקלעך און צעהן־גרײצער־שטיקלעך. די גוים האָבען זיך גע׳צלם׳ט. אַרײנגעקראָכען

מיט ציטערדיגע הענד אין די פאזוכעס, אויפגעבונדען די פאַ־טשיילקעלעך און אריינגעווארפען אין די טעלער אריין. אידען און ווייבער האבען אויסגעדריקט התפעלות:

— אי, אידישע קינדער, איך שטארב...

— כ'האב דאך שוין עפעס געזעהן ביי מיין לעבען קאמע־דיאנטען... אין לאשקאוויטץ אויפ'ן יאריד... אין טשערנאוויץ...

אזוינס האב איך נאך נישט געזעהן...

און יצחק האט זיך געצוואונגען צו זיין געלאסען:

— מענסט דיר זאגען וואס דו ווילסט, מאַטקעלע, ס'איז פארט א קונץ... א מענש שטעלט זיך איין דאס לעבען...

און אברהם בעביק'ן, וואס האט א מאל געטהאן — „בע״, האט ער דערלאנגט:

— אנו, אז דו ביזט יא אזא מעכאניק, לאם איך זעהן: קריך דו דארט ארויף...

שפרה איז געווען ווי פערשטארבען פון ענטציקונג. זי האט געהאלטען א צעהן־גרייצער־שטיקעל אין דער האנד, וואס זי האט מיטגענומען אריינצואווארפען. נאר אז ס'איז געקומען דערצו, האט זי בשום אופן נישט געקאנט... ס'האט אפנים ווי א נדבה... א נדבה... איהם . . .

האט זי זיך ארויסגע'גנב'עט שטילערהייט, ווייל ס'האט זיך איהר אויסגעדאכט, אז יעדער ווייסט, אז זי...

ווי א פרעמדע איז זי אהיים געגאנגען, און אריין אין שטוב.

די מאמע איז צו דערשראקען:

— וואס איז עפעס נייעס?...

— גארנישט, דער קאפ טהוט מיר שטארק וועה... כ'וויל מיך צולעגען...

די מאמע האט זי איינגעדעקט און געזעסען לעבען איהר ביז זי האט צוגעמאכט די אויגען, און דערנאך מיט א זיפץ אוועק־געגאנגען.

איז זי געלעגען א גאנצע נאכט מיט אפענע אויגען, זיך גע־מאטערט נישט צו טראכטען פון איהם, און אלץ מעהר געטראכט...

געזעהן דעם שמייכעל, די פּלייט וואָס ער שפּיעלט — די קניע־בויגונגען. דערנאָך האָט זי שוין גאָרנישט געזעהן, נאָר געוואָרפען זיך, ביז די זון איז אויפגעגאַנגען.

זי איז אַראָבגעגאַנגען פון בעט בלייך, געזאָגט דער מאַמען ס'איז איהר בעסער, כדי זי זאָל זי לאָזען צורוה, און געלאָזט זיך צופלעכטען די צעפּ.

דערנאָך האָט זי קוים מיט געוואַלד אויסגעטרונקען אַ טעפּעלע קאַווע און צוגעגאַנגען צום פענסטער.

ווי אייערנעכטען האָט זי אַנגעשפּאַרט דעם קאָפּ אויף דער פוטרינע פון פענסטער און געוואַרימט דעם האַלז־און־נאַקען אויף דער זון.

פּלוצים האָט זי דערהערט אַ הוראַ פון קינדער אין דרויסען, און דערנאָך אַ שווער סקריפּען פון אַ וואַגען. האָט זי אויפגעהויבען דעם קאָפּ און דערזעהן, ווי דער וואַגען פאָהרט אַוועק... איינער טרייבט־אָן די פערד, אַ פּאָר קוקען אַרוים פון'ם פענסטער'ל, און ע ר געהט נאָך פון הינטען...

אַז ער האָט זי דערזעהן, האָט ער געצויגען דעם הוט אויף „זיי געזונד"...

די מאַמע איז צוגעקומען, געטהאַן אַ קוק אין פענסטער און געזאָגט:

— פאָהרען שוין אַוועק די קאָמעדיאַנטען... מיינע צרות אויף זייערע קעפּ... וואָס איז דיר, טאָכטער? מאַכען דיר אַ גלעכעל מיט שאָקאָלאַדע?...

וויין

אגאנץ יאהר איז מענדעל קאפיל'ס געווען א איד ווי אלע אידען, נאר אז עס איז געקומען צוויי וואכען פאר פסח, פלעגט ער ווערען אן איבערגעביטענער—מען האט געדארפט „שטעלען" וויין אויף פסח. ראזשינקאווע וויין.

אומעטום האט מען געשטעלט וויין אכט טאג צו פסח, מענ־דעל אבער האט אנגעהויבען מיט צוויי וואכען פריהער.

א גאנץ יאהר, אויף שבת, פלעגט גיטעל קויפען ראזשינ־קעס, נאר אויף פסח פלעגט מענדעל אליין אריינגעהן צו דאבע'ן אין געוועלב אריין, אויסקלייבען די בעסטע ראזשינקעס. איז טאקע געווען מאדנע צוצוקוקען ווי א איד שטעהט, מיר נישט, דיר נישט, און פערזוכט ראזשינקעס...

נאר דער עיקר איז געווען ביי מענדלען דער אמת'דיגער וויין. דער רויטער וויין און ווייסער וויין.

מענדלען האט מען געהאלטען אין שטאדט פאר א גרויסען קענער אויף וויין. יעדער פלעגט מיט חשק אויסהערען די מעשיות וואס ער פלעגט זיך אנדערצעהלען וועגען אלטען וויין. טאמער האט עמיצער געדארפט וויין אויף א חתונה אדער אזוי א שמחה, האט מען גערופען מענדעל קאפעל'ס.

מענדעל איז געווען א בעל־הבית'ישער איד, געהאנדעלט מיט קרעלען און געבליהמטע טיכלעך ען־גרא, און זיך נישט געמישט צום קלייטעל וואו גיטעל איז געשטאנען און פערקויפט די גוים בילינע סחורה. ער האט געהאט אנדערע זאכען אין זינען. אין שטוב האט זיך שוין ארומגעדרעהט א מיידעל צו לייט, צפורה,

זאָל געזונט זײַן, איז ער טאַקע געפאָהרען אַלע מאָל צום „וויזש־נעצער, אולי ירחם.

נאָר דאָס איז געווען אַ גאַנץ יאָהר. איז געקומען פאַר פּסח, האָט מענדעל אָן אַלעמען פערגעסען. אַ טאָג צוויי פאַר יום־טוב פלעגט ער אַריינגעהן צו סאַניע'ן און זיך הייסען דערלאַנגען צו פערזוכען.

אַז דער טעם פון'ם זופּ ווײַן איז זיך איהם צוגאַנגען אין מויל, פלעגט ער אויף אַ ווײַלע צומאַכען די אויגען, און באַלד נאָך דעם אַ קוק טהאָן אויף דער סטעלי, אַ מאַך טהאָן אַ מינע פון בטול, און אַ זאָג טהאָן: „בע"...

— אַנו ר' סאַניע, דערלאַנגט מיר פון'ם „בעסאַראַבסקען"...

פלעגט איהם סאַניע דערלאַנגען פון'ם בעסאַראַבסקי'ן, פלעגט ער ווידער צומאַכען די אויגען, זיך פּאַסמאַקעווען ווי פריהער, און אַ זאָג טהאָן:

— אַנו, ר' סאַניע, צאַפּט אָן פון'ם „רויטען, אונגאַרישען"...

און אַז ער האָט אַ זופּ געטהאָן פון'ם רויטען אונגאַרישען, איז איהם דאָס פּנים מילדער געוואָרען און ער האָט זיך געקווענ־קעלט: „ס'איז נאָך נישט דאָס, נאָר ס'געהט שוין מיט"...

מענדעל קאַפּיל'ס איז חלילה נישט געווען קיין שכור, דאָס האָט געוואוסט די גאַנצע שטאָדט, און דאָס האָט געוואוסט סאַ־ביע — נישט מעהר ער איז געווען דער גרויסער קענער אויף ווײַן, און תמיד אויסגעברייעט אַז אין ווײַן איז דאָ אַ מין לעבעדיגע נשמה, אַ גייסט פון קדושה און אַ גייסט פון טומאה. עס האַנדעלט זיך, וואָס פאַר אַ ווײַן עס איז. ער האָט נישט ליעב געהאַט דעם ווײַן צוליעב דעם ווײַן, צוליעב דער הנאה, וואָס מען האָט פון דעם טרינקען, נאָר צוליעב דעם סוד וואָס ליגט אין איהם. אַז ער פלעגט ריידען וועגען ווײַן, איז געווען ווי ער זאָל ריידען עפּעס פון אַ הייליגער זאַך. דערפאַר פלעגט איטליכער ליעב האָ־בען צו הערען זיינע מעשיות, און סאַניע האָט איהם דערפאַר תמיד געזוכט אַרויפצופיהרען אויף אַ שמועס וועגען דעם, למשל, אויף אַזאַ'ן אופן:

— איהר הערט, ר׳ מענדעל, מ׳האָט היינט דאָ געשמועסט, ס׳זאָל פערקלענערט ווערען אביסעל דער צאָל, וואָלט מען גע־קענט אריינפיהרען בעסערן וויין פון אויסלאַנד.

מענדעל פלעגט באַלד אַ מאַך טהאָן מיט דער האַנד:

— איהר זאָגט וויין... אַלץ הייסט וויין... אַז דעם זיידען׳ס זיידע עליו השלום, האָט געזאָגט וויין, זעהט איהר, איז דאָס גע־ווען וויין... דעם זיידען׳ס זיידע זאָל אַ גוטען זכות טראָגען... צו׳ן איהם אַז מען האָט געדאַרפט אריינגעהן, האָט מען געמוזט פריי־הער דורכגעהן אַ פאַר־הייזעל אויסגעפלאַסטערט מיט קופּער, און פערשטעהט איהר מיך, מען האָט געמאַסטען די רענדלער אויפ׳ן קרייזעל... און פערשטעהט איהר מיך, דער גראַף איז געווען אַז אריינגעהער... און אַז דער גראַף האָט געדאַרפט קומען — איז געווען, איז געווען... וואָס זאָל איך אייך זאָגען... איז געווען אַן איבערקעהרעניש... וואָרים עס איז דאָך דער גראַף... איינמאָל — איהר מעגט עס אויסהערען, ר׳ סאַניע...

האָט זיך סאַניע אַנידערגעזעצט אויסהערען, און מענדעל האָט אַ זופּ געטהאָן דעם „רויטען", זיך אויסגעגלעט די באָרד, אוועק־געשאָרט די וואָנצעס פון די ליפּען, און דערצעהלט:

— איהר מעגט עס אויסהערען, ר׳ סאַניע... עס איז געווען אַן ערב שבועות, איז ביי׳ם זיידען׳ס זיידע אונז צו לענגערע יאָהר, פערשלאָפט געוואָרען אַ טאָכטער, וואָס זאָל איך אייך זאָגען, אַ טאָכטער, איז זי געווען שעהן ווי זיבען זונען, נאָר, אַז ס׳איז אַ בעשערטע זאַך. מען האָט געבראַכט די גרעסטע פּראָפעסאָרען, עס האָט נישט געהאָלפען, זי איז געווען נוטה־למות... די לעצטע אָקטאָבע... פּלוצים איז פאָרפאָהרען דער גראַף מיט דער קאָלעס מיט אַ פּאָר „ראַבסקי" פערדלעך, מיט שוואַרצע, גלאַנציגע גריוו־קעס, פערדלעך, זאָג איך אייך, פלאַם פייער. עס האָט נישט גע־קענט אויף אַן אָרט איינשטעהן, פון די אמת׳ע גרעפליכע ראַסע... כ׳וועל זיי ביי אייך נישט אויסקויפען מיט קיין צעהן אלפים... און אַ קאָלעס, זאָג איך אייך איז דאָס געווען, איז דאָס געווען, איז דאָס געווען... גאָר נישט נאָכצוזאָגען... וואָס הייסט אַ קאָלעס...

הכלל, וואס זאל איך אייך לאנג ברייען, אין קאלעס איז געווען א פאס ווין, איז עס אלט געווען אפשר הונדערט יאהר... כ'זאג אייך נישט קיין שקר... הונדערט יאהר איז ווייניג. האט דער גראף געטהאן א שפרונג אראב פון דער קאלעס, און געגעבען א באפעהל, אז מ'זאל אריינטראגען דאס, פאס אין שטוב אריין האט מען אריינגעטראגען דאס פאס אין שטוב אריין, איז דער גראף אליין צוגעגאנגען מיט זיינע הענט אנגעצאפט א גלאז ווין און עס צוגעטראגען דער טאכטער. נו... האט עס אודאי נישט געהאלפען?... אזוי ווי נאר זי האט פארזוכט די ערשטע צוויי טראפענס, איז זי פון טויט לעבעדיג געווארען...

וועט איהר דאך זאגען דער ווין איז געווען נסד?... איז אבער פון א שלאפענ'ס וועגען מעג מען...

מענדעל האט זיך נאכאמאל א גלעט געטהאן די בארד, דער־נאך האט ער ווייטער גערעדט:

— הכלל, וואס זאל איך אייך זאגען, וואס זאל איך אייך זא־גען... דער ווין האט געהאט א שם אויף דער וועלט... דעם ווין, אז מען האט דערלאנגט א שלאפען... נישט קיין סך, צוויי טרא־פען... איז געווען ווי מען זאל צונעהמען מיט דער האנט... ער איז באלד גענעזען געווארען. נו, האט מען איהם טאקע געהאלטען נאר פון א שלאפענ'ס וועגען.

סאניע האט אפילו געוואוסט די מעשה פון פאר־א־יאהרען, פון דעסטוועגען האט איהם הנאה געטהאן אז ער האט זי געהערט נאך אמאל, ווייל עס איז נישט געווען די מעשה אליין, נאר דאס בע'טעם'טע דערצעהלען. האט ער זיך אנגערופען: „יא, יא, לאנגסטיגע צייטען“...

— איך זאג מיר מיינס, ר' סאניע... ווין איז ווי א גוטער כלי־זמר להבדיל, מען דארף איהם לאזען אויסשפיעלען...

פלעגט איהם סאניע צוגעבען גערעכט, און דערפאר האט ער שוין גענומען פון אלע ווינען צו ליטער.

אין דער היים האט מען דערוויל דאס פסח'דיגע געפעס

אַראָבגענומען, און צפורה פלעגט שטעהן און וואַשען די פלעשער מיט די כוסות.

דאָס פסח'דיגע געפעס איז געווען אַ ירושה־זאַך, עס איז גע־ווען אַ סברה, אַז עס שטאַמט נאָך פון'ם זיידען'ס זיידען. און ער, דעם זיידען'ס זיידע, האָט עס אַליין געפיהרט איבער'ן שוואַר־צען ים...

ווי די זאַך איז, דאָס געפעס האָט געהאַט אַ שם אויף דער גאַנצער שטאָדט.

עס זיינען דאָרטען געווען טייערע געבלימטע שיסלען און פּולומיסקעס, געפינגערטע און גלאַטע, וואָס, אַז מען האָט אַן זיי געטהאַן אַ קלונג מיט'ן גלידעל פון אַ פינגער, איז עס געווען ווי אַ סטרונע פון אַ פּיעדעל... און טעלער זיינען געווען אַזעלכע דינ־נע און לייכטע, וואָס אַז מען האָט זיי געהאַלטען אויף דער זון, האָבען זיי זיך אָנגעצונדען, ווי אַ קיילעכדיגע קויל פייער...

פלעשער זיינען געווען ווייסע, געשליפענע, מיט לאַנגע העל־זער, און קיילעכדיגע ווי בוטעלקעס, פלעשלאַך שלאַנקע ווי "פּאַ־נעס" מיט געשניטענע פערשטעקלעך וואָס האָבען געבלישטשעט ווי אַ דימענט אין דער זון... די כוסות זיינען גאָר געווען אַן אַנ־טיק — עס זיינען געווען גרינע, רויטע, בלויע, אַ טייל מיט אויער־לעך ווי שלענגעלעך און אַ טייל מיט שמאָלע פיסקלעך ווי קריגעלעך. נאָך אַנדערע, בלוט־רויטע מיט גאָלדענע בלומען, האָבען אויסגע־זעהן ווי קוואַטירעלעך בלוט...

די פלעשער מיט'ן וויין פלעגט זי אויסשטעלען אויף די פענסטער צווישען די וואַזאַנעס.

צפורה'ס וואַזאַנעס האָבען גע'שם'ט. זיי זיינען געווען אַלע הויך און ברייט צוואָוואַקסען, אַזוי ווי איהרע צוויי רויטליכע צעפּ, און אַ סך האָבען געזאָגט, אַז די וואַזאַנעס זיינען געראָטען אין די צעפּ.

צפורה האָט געוואוסט, אַז זי איז אַ כלה־מיידעל, דער טאַטע פלעגט עס איהר שוין זאָגען אין די אויגען. און אַ חוץ דעם איז זי דאָך שוין נעגאַנגען אָנגעטאָן אַ לאַנג קלייד. זי איז געווען איצט איין

און איינציגע צוויי שוועסטער האָבען חתונה געהאַט אין פּרעמדע שטעדט אַריין, און זיי זיינען פון דאָרט קיין אַמעריקאַ אַוועקגע־פאָהרען, דערפאַר האָט מען זי ליעב געהאַט, געקליבען איינע, און זי האָט זיך אַזוי טייער געפיהלט פאַר אַ כלה־מיידעל, אַנגעהויבען צו זיפצען מיט אַ כלה־זיפץ, נעהמען אַלדינגס אויפ׳ן מח פון דער שטוב און געוואָרען צו׳ן איטליכען אונטערטעניג, און זיס איז געווען דאָס אונטערטעניג זיין. אַלע פרייטאָג פלעגט זי אָבזייען דעם ראָזשינקע ווייַן, אַרויסגעהן אין דרויסען, און צוטיילען די קינדערלעך די ראָזשינקעס. זי איז געווען שטאָלץ מיט דעם וואָס זי האָט שוין אויך געטראָגען דעם עול פון דער שטוב.

זי האָט ליעב געהאַט די פסח׳דיגע פלעשער ווייַן, ווייל ביי יעדען כוס וואָס מען האָט אַליין געטרונקען ,אָדער מכבד געווען אַן אַנדערען, האָט מען זיך געוואונשען: „גאָט זאָל העלפען ווי צום ניכסטען אויף תנאים“...

דערנאָך האָט זי אויסגעשטעלט די פלעשער ווייַן אויף די פענסטער צווישען די וואַזאָנעס, און אַז די זון האָט זיך צושפּיעלט אין די פלעשער ווייַן, פלעגט מענדעל זיצען אין דער פסח׳דיגער שטוב, אָנגעשיט מיט רויטען זאַמד, און קוקען אויף די אָנגעגאָ־סענע פלעשער ווייַן, און אויפ׳ן פסח׳דיגען געשיר, און עס האָט זיך איהם געדאַכט, אַז ער געפינט זיך עפּעס אין אַ ווייט, פרעמד לאַנד, דאָרט וואו דעם זיידען׳ס זיידע האָט געלעבט, וואו דאָס פּאַר־הייזעל איז געווען מיט קופּער אויסגעפּלאַסטערט, מען מעסט די רענדלעך אויפ׳ן קרייזעל, און דעם גראַפ׳ס פלאַם־פייערדיגע פערדלעך שטעהען מיט דעם פּאָס ווייַן אין דער קאַלעס און די פערדלעך קענען נישט איינשטעהן, און ציהען און ציהען ערגעץ אין דער ווייט אַריין...

און ווי אַ קינד פלעגט ער פערזשמורען די אויגען און אַריינ־קוקען אין דער פלאַש פונ׳ם רויטען „אונגאַרישען“, און זעהן ווי די זון שפּיעלט דאָרטען אין ווייַן, שטעקט אַריין גאָלדענע שפּיז־לעך, און דער ווייַן ווערט נאָך רויטער... און אַז ער האָט נאָך מעהר פערזשמורעט די אויגען, האָט זיך די פלאַש ווייַן צוצויגען, צו־

שפרייט, נעווארעז אהן אן ערד גרויס, און אט איז דארטען א גאנצע וועלט, א רויטע און ער שוועבט דארטען אין דער רויטער וועלט, און ווייסט דעם סוד וואס מאכט פון טויט לעבעדיג...

אז ער פלענט זיך אויפכאפען נאך אזא שטיקעל, פלעגט ער אבשפייען: „אהי צום גוטען יאהר“... און פלעגט אויף זיך בייז ווערען וואס אזעלכע שטותים קריכען איהם אין קאפ... א טאטע וואס דארף א קינד צו לייט ברענגען...

—

שוועסטער

דער ווינטער איז אַוועק, און אין שטוב איז געוואָרען אַביסעל היימליכער. די ליכטיגע טעג האַבען אַנגעהויבען אַריינשיינען אין די דריי שטיבלעך, וואו די ביידע שוועסטער האַבען געאַרבייט די קראַוואַטען.

זיי זיינען געווען אַ צווילינג, כאָטש גאַסי האָט אויסגעוויזען ווי פון פופציג און פאַלי ווי פון דרייסיג.

גאַסי איז געווען אַ שוואַכע, געהוסט און תמיד געגאַנגען פערהילט דאָס האַרץ אין טונקעלע וואָלענע בלוזען.

פאַלי ווידער האָט ליעב געהאַט ליכטיגע קאָלירען, און איהרע גרינע אָדער הימעל־בלויע קליידער מיט די בלאַנד־אָבגעפאַרבטע האָר האָבען די אויגען אויפגעריסען.

און אַז יענע איז געגאַנגען תמיד אין שוואַרצע סאַמעטענע שיך צוליעב דעם רומאַטיזם, האָט די געטראַגען די „לייטעסט" מאָדע שיך, גרוי, שאַמפעין, רויט, און תמיד אויף שטאַרק הויכע קנאַפעל.

ביידע זיינען געווען קליין געוואַקסען און דאַר, און אויף ביידען האָט מען געזאָגט, אַז זיי אַרבייטען שוין אפשר צוואַנציג יאָהר.

גאַסי האָט געהאַט געלד אין דער באַנק און „דיימאַנדס" און אַ סויבעל נאַרניטור, וואָס איז שוין געווען אויס מאָדע פון צעהן יאָהר, און אַ פוטערנעם מאַנטעל, אויך אויס מאָדע.

אין דעם פלעגט זי געהן אַרויסנעהמען אַרבייט; אָבער אַלע סיזאָן האָט זי זיך געמאַכט אַ סטיילישען סוט און איהם אַריינגעהאַנגען אין שאַפע אַריין.

פלעגט ער דאַרטען אַזוי לאַנג הענגען, ביז מען האָט אויף

איהם אויפגעהאנגען א נייעם סוט. האט זיך טאקע אנגעזאמעלט אין שאפע א היבש ביסעל סוטס, און אלע פון די „לייטעסט" סטיילס. א נייער סיזאן, א נייער סוט אין שאפע.

קיינמאל פלעגען זיי נישט געהן אין ערגעץ, נאר זיצעןביידע תמיד פערמאכט אין די שטיבלעך, קויפען זיך אינאיינעם א אידישע צייטונג און לייענען ביידע אינאיינעם הויך אויפ׳ן קול, קודם דעם ראמאן, דערנאך די נייעס. מייסטענס פלעגט מען ריידען פון „נעקסט דאר", פון מר. פריעדמאן דעם אלמן מיט זיין מוזינקע, „דער מויד".

גאסי האט שטארק ליעב געהאט צו זיין גערעכט. דאס חיות איז ביי איהר געווען צו זיין תמיד גערעכט. האט זי זיך אויסגעלערענט טענה׳ן שטארק צו דער זאך, און מען האט איהר תמיד געמוזט געבען גערעכט. ס׳האט זיך געדאכט, אז זי וויל מעהר נישט, נאר מען זאל זי לאזען זיין גערעכט.

טאמער האט איהר יענער שוין גערעכט געגעבען, האט זי נאך נישט אבגעלאזט; זי האט ארומגענומען די זאך פון אלע זייטען און דערוויזען פון אלע זייטען, אז זי איז גערעכט...

און נאך אלעמען איז זי ערשט נישט צופריעדען געווען; עס האט זיך איהר אויסגעדאכט, אז זי קען זיין נאך מעהר גערעכט.

איינמאל אין א פריהמארגען, ווען די זון האט שוין גוט געבריהט, האט זיך אנגערופען גאסי צו פאלי׳ן:

— איך רעכען, איך זאל מיר געהן נעהמען א סוט וואארע.

האט פאלי געזאגט „דאטס רייט", זי זאל געהן.

— איך וויים נישט, וואס נעהמט מען זיך עפעס? איך רעכען „פען-וועלוועט"...

און ווייל ס׳איז גראדע געווען א יום-טוב, איז זי געגאנגען א גאנצען טאג אין די סטארס צונויפנעהמען פראבען פון סאמעט און אהיים געבראכט. האט זיך אנגעהויבען א ראטעניש:

— וואס זאגסטו, פאלי, די קוואליטי קאסט 3 טאלער א יארד, און די פיער...

פאַלי, וואָס האָט נישט געקענט קיין ענגליש גלייך מיט איהר, האָט געענטפערט אויף ענגליש:

— „וועל, אי דאָן נאָו...“

— איך רעכען, אַז צו פיער טאָלער אַ יאַרד איז צופיעל... איך טראָג אַ סוט פאַרט נישט מעהר ווי איין סיזאָן... וואָס זאָגסטו, פאַלי?... לוינט זיך אַריינצולעגען אַזוי פיעל געלד?... וועלוועט איז אַ שווערע וואַרע... און ס'געהט צו זומער... איך רעכען אַז דריי טאָלער אַ יאַרד איז גענוג... איבער־גענוג...

גאָסי האָט געוואָלט זיין נאָך מעהר גערעכט און גע'טענה'ט:

— און די רומס... ס'איז דען עפּעס לייטישע רומס... ס'וועט זיך פאַר שור אַריינכאַפּען דער מויל... און היינט, שפּעטער צוויי מאָנאַט ווערט עס אויס סטייל...

האָט פאַלי צוגעשאָקעלט:

— „שור“...

— בערעכען איך מיך ווידער אַזוי... נעהמען נעהמט מען עני וועי... ס'קאָסט דריי, וועט קאָסטען פיער... כ'האָב מיך פיינט צו נאַרען, מאַרגען מאַך איך מיך נאָך אַזאַ סוט... און ווייסט, אַזאַ סוט, אַז ער איז טאַקע אַזאַ גוטע קוואַליטי, קאָן מען אָבגעהן צוויי סיזאָנס... מענסט זאָגען וואָס דו ווילסט, איך גלייך נאָר גוטס... קאָמענע בלייבט קאָמענע...

— שור, ביזט גערעכט...

— נישט אַזוי? טרימינג קאָסט, שניידער־געלד קאָסט, פאַר־וואָס זאָל נישט זיין אַ גוטע וואַרע? צוליעב אַ טאָלער זאָל איך ספּאָילען אַ גאַנצען סוט?...

פאַלי האָט זיך אַ דרעה געטהאָן אויפ'ן קאַריק און דערצעהלט, אַז זי האָט נעכטען געהאַט אַן „אַרגומענט“ מיט'ן פלאָר־מענע־דזשער פון דעפּאַרטמענט סטאָר.

האָט גאָסי אויסגעהערט און געוועזן ביי זיך גרויס, וואָס זי האָט אַזאַ שוועסטער, וואָס זי קויפט נאָר אין דעפּאַרטמענט סטאָרס און האָט „אַרגומענטס“ מיט פלאָר־מענעדזשערס... — —

מען דערצעהלט, אַז פאַלי איז געוועזן אַ שעהנע, איידער זי

איז פערזעסען געווארען. געהוליעט, געמאכט „דייטס“, אויסגעגאנ־גען מיט באָיס, דיסאפּאינטעד געווארען, ווידער געמאכט „דייטס“, און ווידער דיסאפּאינטעד געווארען.

גאסי ווידער, איז אלע מאל געווען א שוויינענדיגע, א שטי־לע, אן איינגעשפּארטע, און וואס מען האט נישט גע׳טענה׳עט צו׳ן איהר, זי האט נישט געוואלט געהן צו בעלער, תמיד איז זי גע־זעסען אין שטוב שטיל, פערביסען און געווארט אויף עפּעס.

דאמאלסט, אין יענע יאהרען, פלעגען זיי זיך קריעגען, פיינט געהאט זיך, זי א הונט מיט א קאץ, און גערופען זיך מיט מיאוס׳ע נעמען.

נאר וואס מעהר עלטער זיי זיינען געווארען, אלץ ווענינער האבען זיי זיך געקריעגט; פאלי איז געווארען אביסעל איינגעהאל־טען, און שוין נישט אזוי פיעל „געברענט א וועלט“, און גאסי איז געווארען רעדעוודיג.

בפרט אין די לעצטע צוויי יאהר, פון זייט מר. פרידמאן דער אלמן האט אריינגעמופט נעקסט דאר, זיינען זיי געווארען גוט ווי צוויי חבר׳טעס.

מיסטער פרידמאן איז געווען א רויט אידעל, א קארגער, וואס פלעגט צולייהען די פאר אבגעשפּארטע דאלאר אויף פּראצענט און געארבייט תמיד אווערטיים. ער איז געווען א ביגלער ביי קלאוקס און האט געהאט ביי זיך די מוזינקע, א מיידעל פון 18 יאהר. מענשען האבען אויף איהם געזאגט, אז ער האט נישט חתונה דערפאר, ווייל ס׳דארף קאסטען געלד, און ער פערגינט נישט א „פרעמד“ ווייב צו געבען עסען אומזיסט.

פון דעם דאזיגען מיסטער פריעדמאן פלעגען ביידע רעדען, און פיינט געהאט דאס מיידעל זיינס ווי דעם טויט. אזא מזל אויף איהר, וואס פאר א שטיעף־מויד זי וואלט געווען.

אז דער סוף איז פארטיג געווארען, האט זיך גאסי עטליכע מאל דורכגעדרעהט דורכ׳ן שפּיעגעל, געזאגט „ער פיט פיין“, נאך אמאל זיך אנגעשפּיעגעלט, אויסגעטהאן, און איהם אריינגעהאנגען אין שאפע אריין.

— אז די „מויד“ וועט דערזעהן, וועט זי צעפּלאַצט ווערען...

— זאָל זי פּלאַצען; וועמען אַרט עס?

— הערסט, איך געה היינט אַזוי אַרויס, שטעהט ער, מיסטער פרידמאַן, און טהוט מיר אַ זאָג: „גוד מאָרנינג“, און עפענט מיר די טהיר...

— וואָס ביזטו געגאַנגען אָנגעטהאָן?

— די הימעל־בלויע ווייסט מיט'ן ווייסען סעט פּאַר...

— פיין...

— איך זאָג דיר, ווי ער האָט געטהאָן מיט זיך אַ וואָרף און געזאָגט דעם גוד־מאָרנינג... ווי ער האָט מיר געטהאָן אַן עפען די טהיר...

— נעוועהר מיינד, דו מיינסט נאָר מיט דיר איז אַזוי?... איך שטעה אַזוי געסטערן אויפ'ן סטופּ, טהוט ער צו מיר אַ קום צו און טהוט מיך אַזוי אַ נעהם אָן ביי דער האַנד... איך זאָג דיר, איך בין סורפּרייזד געוואָרען... טהוט ער מיך אַזוי אַ נעהם אָן ביי דער האַנד... כי, כי, כי...

— כאַ, כאַ, כאַ...

— כי...

דעמזעלבען אויפגערעגטע זיינען זיי געזעסען און איבער־געשמועסט. גאָסי האָט גע'טענה'ט:

— און איך זאָג דיר, אַז עס לוינט זיך נישט... אַ שטייגער אַזאַ מיסטער פרידמאַן... וואָס אַ ווייב קאָן שוין ביי איהם גוט זיין... קאָרג, פערגינט זיך נישט דאָס לעבען... געהט אָנגעטהאָן ווי אַ שנאָרער... וואָס, די גליקען וואָס ער מאַכט... טאָמער לייהט ער דאָרטען פּופציג טאָלער אויף אינטערעסט... וואָס־זשע, נעהמט מען ביי איהם צו הונדערט. כ'האָב מיך פיינט צו נאַרען, איז שוין נישט קיין יונגער מאַן... און היינט אַ מויד... ווער ווייסט וויפיעל אַזאַ מויד קאָן ליגען דעם טאַטען אויפ'ן קאָפּ...

— שור, ביזט גערעכט...

— און וואָס, ס'זאָל זיין אַ גליק, וואָלט מען עס אויסגעכאַפּט. זאָלסט ווייסען, קיין גוטס לאָזט מען נישט איבער...

— שור...

— און אז מען וויל צוריק שמועסן, איז עס נישט אַזוי אַם ערגסטען... אַ מאַן מאַכט אַ לעבען... די קליינע קינדער וואָס ער האָט... אי טאָמער די מויד, זי שלעפט זיך שוין עפּעס אַרום מיט אַ בחור... אַז נישט, וועט זי אויסהאַלטען דאָס אידישקייט — זי וואָלט זיך אויפגעהאַנגען אויף אַ סלופּ... אַז מ'וויל צוריק שמועסן, פּאַרט אַ מאַן, וואָס לייהט געלד אויף אינטערעסט... נאַ ?...

— יעס...

— וואָס דען, אַ יונג באַיטשיקעל איז גוט ? זאָל שפּיעלען אין קאָרטען און איבערליגען אין דענסינג... פּאַרט אַ געזעצטער מאַן... טאָמער איז ער אַביסעל קאַרג, נו... דאָס איינע וואָס ער איז אַביסעל קאַרג... וועל, אַ מענש מוז האָבען עפּעס אַ שטיקעל חסרון... און דען, לאָמיך דיר זאָגען, אַ מ'וויל סייפען אַ פּעני, מוז מען זיין קאַרג, אַנדערש קאָן מען נישט קומען צו גאָרנישט. נישט אַזוי ? האָב איך רעכט אָדער נישט ? ניין, איך וויל נאָר וויסען צי האָב איך רעכט אָדער נישט ?...

— שור... דו האָסט רעכט.

אין דאָרף

לאַרא שעהנבערג, האט זיך געדרעהט פונ'ם גארטען אין שטוב און צוריק. אין די לעצטע פאַר טעג זיינען די קאַרשען־בוימער אבגעשיט געווארען מיט בליטהען.

לאַרא, די אינגסטע אין הויף, איז געווען שעהן און קלוג און איטליכער איז נאָכגעגאַנגען איהר קאָפּ.

פון זייט דער פאַטער, מנשה שעהנבערג, איז אבגעשטאָרבען, (די מוטער איז שוין געווען פון לאַנג טויט), האט זיך אנגעהויבען פיהרען אין שטוב אַלדינגס אנדערש. מען האָט איינגעפיהרט וואַסער־לייטונג, אַן עלעקטריש גלעקעל, אויף די ווענט האָט מען אויפגעהאַנגען דעקאָראַציאָנס־טעלער פון בראַנז, מיט נאַקעטע מלאכים ווי ביי די גוים, „פלאַסטיק" הייט עס, און די טעכטער פלעגען פאַהרען אַלע יאָהר קיין קאַרלסבאַד.

האָט מען טאַקע געזאָגט, אַז עס איז לאַראַ'ס קאָפּ דערביי, וואָס דאָס גאַנצע הויף האָט זיך איבערגעקעהרט, און מען היט נישט אָב קיין אידישקייט און נביאות געזאָגט, אַז לאַרא וועט זיך שמד'ן, און דאָס גוט וועט צו גרונד געהן.

הערמאַן, דער עלטסטער זוהן וואָס איז איצט געווען דער פערוואַלטער פונ'ם גוט, איז שוין געגאַנגען „דייטש" געקליידעט, און געהאָט אַ לעמבערגער כלה וואָס לאַרא האָט איהם אויסגעקליבען. לאַרא האָט געוואָלט מען זאָל פערקויפען דאָס גוט, און זיך ארויסציהען קיין לעמבערג, דערפאַר האָט זי נאָר געוואָלט אַ לעמבערגער כלה.

רעגינאַ, די עלטערע שוועסטער, אַ גרושה, האָט געפיהרט די ווירטשאַפט, און ווייל זי איז געווען אַ גוטע און נישט קיין שעה־

נע, איז זי געווען אונטערטעניג צו לאָראַ'ן. אַז לאָראַ האָט געזאָגט מ'דאַרף אַריינגעהמען אַ פראַנצויזישען לעהרער, האָט רעגינאַ נאָכגעזאָגט, און הערמאַן האָט געבראַכט אַ לעהרער.

אָבער לאָראַ האָט נישט קיין חשק געהאַט צו לערנען פראַנצויזישע וואָקאַבעלען, און אַז דער לעהרער פלעגט זיך צו שטאַרק פערטיעפען אין דער גראַמאַטיק, און וועניגער אַריינקוקען אין איהרע אויגען, האָט זי זיך אין איהם דערנאָך נוקם געווען. אַמאָל פלעגט ער זי טרעפען ערגעץ אין אַ ווינקעל אָנגעטהאָן אין אַ לאַנגער פּעלערינע, אין אַ זיידענעם טוך ווי אַ נאָנע, שטאַלץ, קוים וואָס זי קוקט אויף איהם — און באַלד אין אַ קאָסטיום פון אַ פראַנצויזיש דאָרפס־מיידעל, זינגענדיג, לאַכענדיג.

פלעגט טאַקע דער לעהרער זיין צווישען צוויי פייערען, אַלע מאָל רעזיגנירען פון דער שטעלע, און זיך לאָזען צוריק איבערבעטען.

אַז לאָראַ האָט בעגעגענט אַ נייעם מענשען, האָט ער זיך געמוזט פערליעבען אין איהר. טאָמער האָט איינער נישט געוואָלט אַרויסווייזען אַזוי גיך, אַז זי געפעהלט איהם, איז שוין געווען וועה צו יענעם. זי האָט איהם אַזוי לאַנג אַריינגעשמייכעלט אין פּנים אַריין מיט די צייהן, אַזוי לאַנג געווען קלוג, אַזוי לאַנג געביטען די קאָסטיומען און די קאַפּריזען, ביז יענער פלעגט זיך פאַר איהר אויסשטרעקען.

מייסטענס פלעגט זי זיך אַרומשלעפּען אין גרויע אָדער ברוינע הירש־לעדערנע שיכלעך, וואָס זיינען געווען אַזוי גלאַט, ווי לאַפּקעס ביי אַ קאַץ, אין אַ קלייד מיט אַ שלעפּ. דער גאַנג איז געווען שלעפּענדיג, מיעד, און האָט איהר אַזוי געפּאַסט, אַז דעם לעהרער פלעגט דער רוח נעהמען. אַם געפערליכסטען איז געווען, ווען זי פלעגט קוקען מיט'ן מיעדען קוק אויף יענעם, דער לעהרער פלעגט זיך דאַמאָלט צאַפּלען ווי אַ פליג אין אַ נעץ. — געטראַכט מיט שעקספּיער'ס אַ פראַזע, אַז זי איז „גרויזאַם שעהן“ און זיך געלאָזט מיט פערגעניגען מאַטערען.

אָבער דער לעהרער האָט געדאַרפט ווייטער שטודירען, און

אין אוועקגעפאהרען. איז טאקע פאר די לעצטע פאר חדשים פוסט געווען אין הויף.

איצט, ווען די קארשען־בוימער האבען געבויגען דעם צווייג אין די פענסטער אריין, האט לארא ערשט דערפיהלט, אז דער לעהרער פעהלט.

זי האט געזוכט אין די שופלאדען פון קאמאד, עפעס איינ־צושטעקען אין די האר. אין די שופלאדען האבען זיך געוואלגערט נירטלען צונויפגעשטעלט פון רויטע און גרינע שטיינער, ציטער־נאדלען, שטערען בענדער נאך פון דער באבע׳ן, אוירינגלעך פון רענדלעך.

די אוירינגלעך פון רענדלעך האבען זי דערמאנט אן דער צייט אין קארלס־באד, ווען זי האט זיי געטראגען — דאקטאר בורג... עס איז געווען אזוי לאנג דער וועג קיין קארלסבאד אין א פער־מאכטען וואגען, זי, רעגינא און ער... ער האט זיך אזוי אונפער־שעהמט געבויגען צו׳ן איהר, לארא׳ן, געקושט... אזוי געקושט. און רעגינא האט געזעהן... אבער זי, לארא איז דאך געשלאפען דעמאלט... נישט געוואוסט צי ער קושט זי. —

א גויע האט אויפגעמאכט די טהיר, און געבליבען שטעהן. זי האט געהאט א הוהן צו פערקויפען:

— צי וועט די פאנונצי קויפען א הוהן... אייער איז אויך דא אין קויבער... גרויסע אייער ווי גענזענע.

לארא האט אויסגעדרעהט דעם קאפ מיט פערדרוס:

— כ׳האב געזאגט מען זאל דא נישט אריינקומען אין קא־בינעט... נעה אין קיך צו דער פאני... כ׳האב געזאגט מען זאל נישט אריינקומען אהער...

די גויע האט פערנומען די הוהן הינטער דער פאכווע, גענו־מען דעם קויבער וואס איז געשטאנען פון יענער זייט טהיר און ארויסגעגאנגען.

אבער לארא איז שוין געווען נערוועז, זיך אנידערגעווארפען אויף דער סאפע און פערגראבען דעם קאפ אין די הענט. זי האט

געוואַלט אַביסעל וויינען — געווים איז זי אונגליקליך... דער טאַטע איז געשטאָרבען... אַ יתומה...

זי האָט זיך נישט געפיהלט שטאַרק פאַר אַ יתומה און נישט געקענט וויינען... מענשען מאַכען אַ נעביך פון דעם...

ניין, זי האָט נישט געקענט וויינען דערויף.

און דער לעהרער? אפשר דער לעהרער?... אוועקגעפאָהרען, געזעגענט זיך, געהאַט טרעהרען אין די אויגען... אַ ליעבענד פּאָר צושיידט... טרויריג...

ניין, זי האָט דערויף אויך נישט געקענט וויינען.

אָבער זי איז דאָך פאַרט אונגליקליך... פּעטרי, דער אַלטער קוטשער האָלט ביים שטאַרבען, אויף די הענט האָט ער זי גע־טראָגען, געדענקט נאָך די באָבע.

ניין, זי האָט דערויף אויך נישט געקענט וויינען.

אָבער אום גאָטעס ווילען, איז זי נישט אונגליקליך?... מען דאַרף לעבען אין אַ דאָרף, קומט אַ לעהרער אַראָב, אַנטלויפט ער באַלד... קיינער קומט נישט צוגאַסט...

זי האָט דערהערט דעם שאַפנער׳ס קלינגען מיט די קאַנען אויסגעמאָלקענע מילך — אַזוי מאָנאַטאָן... אַלע טאָג קאַנען מיט מילך, אַלע טאָג גוי׳עס מיט היהנער צו פערקויפען!...

אפילו דערויף האָט זי נישט געקענט וויינען.

זי האָט זיך געטראַכט, אַז באַלד וועט הערמאַן חתונה האָ־בען מיט דער לעמבערגער כלה און זי... מיט... מיט׳ן קאַרלס־באַד׳ער... דאָקטאָר בורג, ניין, נאָך אַ שעהנערען ווי דאָקטאָר בורג, און רעגינאַ? — אַ, רעגינאַ איז ביי הערמאַנ׳ען, פיהרט דאָרטען דיווירטשאַפט... הערמאַן׳ס פרוי איז אַ שלעכטע, שרייט אויף רעגינאַ׳ן. און איינמאָל הייסט זי איהר געהן... טרייבט זי אַרויס... אין אַ פינסטערער נאַכט. עס רעגענט... רעגינאַ איז דורכ־גענעצט, געהט און וויינט...רעגינאַ... נעביך...

זי האָט זיך צואוויינט.

אַז זי האָט זיך אויסגעוויינט, האָט זי אויף זיך אַ טראַכט

געטהאן: „נישט גענוג וואס זי איז א גרויסע שעהנהיים, האט זי נאך א גוט הארץ אויך“...

עס איז איהר מיט אמאל געווארען לייכט אויפ'ן הארצען, און א פריידיגע אונרוה האט זיך אין איהר צושפיעלט. איז זי ארוים אין גארטען, מיט'ן וועג האט זי געקוקט אין די שפיגלען, גרויסע און קליינע, און געזעהן אין אלע שפיגלען, אז זי איז גראציעז, און די שלעפ פאסט איהר צו די הירש־לעדערנע שיכלעך.

אויף דער וועראנדע האט זי בעגעגענט רעגינא'ן, ווי זי רעדט מיט דער דיענסט וועגען מיטאג. האט זי געטהאן א פערגלייך איהר הויכע געשטאלט מיט רעגינא'ס, א קוק געטהאן אויף רעגינא'ס נישט שעהנעם פנים, געוועז צופריעדען דערפון און איהר פעררירכט די האר דערפאר.

רעגינא האט זיך נישט דערפרעהט און נישט געוואוסט וואס עס איז געשעהן.

אבער לארא האט זי איבערגעלאזט מיט דער דיענסט און אליין אריינגעגאנגען מיט א שלעפענדיגען גאנג אין גארטען אריין. זי האט געוואוסט, אז דער שלעפענדיגער גאנג פאסט איהר.

זי איז דורכגעגאנגען די עפעל־בוימער, אנגעריהרט די בעהאלטענע קנאספען, וואס האבען שוין ארויסגעשמעקט פון די פענקים, און זיך אבגעשטעלט ביי די קארשען־בוימער. זי האט אנגעבויגען דעם אויבערשטען צווייג, אויף דעם איז געווען געדיכטער צוויט און וועהרענד זי האט געריסען דעם צוויט, האט אין איהר עמיצער גערעדט: „מ'טאר נישט... יעדעס צוויטעלע וועט זיין א קארש... ס'אז עבירה“... און וויל עס האט אין איהר גערעדט, האט זי געריסען... א סך... געפיהלט מיט פערגעניגען די יונגע שטייפקייט פונ'ם צוויט, צודריקט און די פייכטקייט אבגעווישט אין די האר.

דער שטילער גערוך פונ'ם צוויט איז איהר אריין אין די אויגען, אין מויל און קלייד.

האט זי זיך געלאזט מיט'ן שלעפענדיגען גאנג ווייטער אין גארטען, דורכגעגאנגען די סטעזשקע מיט'ן בארען־בוים, ווייטער,

ווייטער, ביז צום ברעג ארטען. דארט האט זי אריבערגעשפאנט
דעם צוים און געבליבען שטעהן פון יענער זייט.

א רייטער איז נאר וואס געהאט דורכגעפאהרען דעם וועג,
אין א גרינעם אנצוג און געלע רייט־שטיוועל. ער האט געהאלטען
א רייט־בייטשעל און געפאכט אין דער לופטען.

האט לארא א קוק געטהאן אויף זיין האלז־און־נאקען און
אויפ'ן רייט־בייטשעל און געוואלט ער זאל זיך אומקוקען.

נאר דער רייטער האט זיך נישט אומגעקוקט. די ברוינע זייי־
טען פונ'ם פערד האבען זיך געהויבען אין דער לופטען, און די
ערדעלע פים האבען געטאנצט אין ווייכען שטויב ריטמיש, עלעגאנט.

פון דער אנדערער זייט דארף האבען זיך דערטראגען די הא־
מער־קלעפ פון דעם שמידט, אז אינדיטשקע איז ארויסגעקומען פון
ערגיץ א בעעלטעניש, געמאכט מיט'ן קאפ פאראוים, און צוריק,
און דער וועג האט זיך געצויגען פון די אומעטיגע פעלדער אוועק.

לארא האט א קוק געטהאן אויף די הירש־לעדערנע שיכלעך
און ווי די שלעפ פאסט צו זיי, און איהרע מידע אויגען האבען
זיך נעצויגען נאכ'ן רייטער מיט'ן פערד, נאר דאס טאנצען פון די
ערדעלע פים האט אבגעהילכט אלץ ווייטער, ווייטער.

סטאַטיסטיק

לאַנג האָט זיך ליפּמאַן אַרומגעדרעהט מיט זיין פעטען גוף און מיט זיינע אָבגעשפּאַרטע פיער הונדערט דאָלער, און געזוכט עפּעס אַ לייטישע ביזנעס; ווייל ליפּמאַן איז געווען אַ מענש, וואָס דאָס האָט א י ה ם נישט געפּאַסט און צו יענעם האָט ע ר נישט געפּאַסט. ער האָט געוואָלט עפּעס אַ ביזנעס ס'זאָל זיין צו גאָט און צו לייט.

ליפּמאַן איז נאָך געווען אַ בחור. פאַרוואָס? ווייל ער האָט געוואָלט אַרויסהויבען א ז ו י נ ס.

אַ לייטישע ביזנעס. ער מיינט נישט קיין גראָסערי אָדער לאָונדרי, ער מיינט עפּעס אַ לייטישע ביזנעס, וואָס וועט איהם שטעלען אויף די פיס. טאָקע צוליעב אַ שידוך — וואָס איז דאָ די בושה? וועט ער זיי ווייזען, אַז ער וועט דוקא יאָ חתונה האָבען.

ס'האָט איהם גוט געקרענקט, ווען מען האָט איהם דערצעהלט, אַז די מיסים ראָזען האָט זיך געשלאָגען אין מויל אַריין: „ליפּמאַן וועט דאָמאָלס חתונה האָבען, ווען די באָבע וועט אַ מויד ווערען“.

און וועלכע מיסים האָט עס נישט געזאָגט? אפילו ווען מען האָט איהם נישט אָבדערצעהלט, האָט ער געוואוסט, וואָס זיי ריידען, וואָס זיי טראַכטען, און ער האָט זיי דען נישט איינמאָל בעוויזען מיט סטאַטיסטישע טשיפערן, אַז אַ אַרבייטער ט אָ ר נ י ש ט חתונה האָבען, האָט נישט ק י י ן ר ע כ ט חתונה צו האָבען?

— ליפּמאַן — האָבען איהם די מיססיסען געזאָגט — איז אַ יאַרישליווע בחור און קען יענעם אָבפּיקען די לונג קאַלטבלוטיג מיט זיינע טשיפערן.

נאר וואס האט איהם געארט, וואס מ'האט געזאגט? איהם, מיט זיין קאלטבלוטיג לעבען.

געננג איז ער זיך אבגעגאנגען צו'ן אלע לעקטשורס, אז ער זאל קענען א לעקטשור נאכזאגען ווארט פאר ווארט. גענוג האט ער זיך אנגעהערט און אנגעלעזען וועגען פערשיעדענע טשיפערן, כדי ער מיט זיין גוטען קאפ זאל האבען וואס צו געדענקען.

ער האט שטארק געהאלטען פון זיך, און זיין סארט לעבען איז ביי איהם שטארק חשוב געווען, ווייל ס'איז אזוי צונויפגע־פלאכטען מיט לעקטשורס און מיט סטאטיסטישע טשיפערן. שטארק חשוב איז ביי איהם געווען דאס סארט לעבען זיינס. האט ער עס נאך מעהר ארומגעהובלעוועט, ארומגערונדעט, ווי מען הוב־לעוועט און מען רונדעט ארום א קיילעכדיג פעסיל, אז ס'זאל זיך אוועקקאטשען. זיין לעבען איז געווען רונד, פונקט ווי דער גוף דער רונדער. און עס האט האט זיך אויך עפעס אזוי אפגעקא־טשעט פון אנדערע מענשענס לעבענס, ווי א פעסיל...

און אלץ דערפאר, ווייל ער האט געוואוסט מעהר פון יעדען איינציגען מענשען די לעקטשורס מיט די טשיפערן; ווייל ווי נאר עפעס, האט ער געטהאן יענעם א פאהר אריין מיט א טשיפער, אז אויף יענעם האט עס א שרעק אנגעווארפען. ווארום וואס וויים יענער וויפיעל קינדער עס ווערען געבארען א יאהר אין כינא?

אזוי האט ער זיך איינגעארדענט דאס לעבען זיינס, קאלט־בלוטיג און געלאסען, און מיט א מין גדלות, אזוי אז מישא פלעגט נישט איינמאל זאגען: „ס'ברענט אין מיר דער חשק איהם צו געבען א פאר פעטש".

— קום איך מיר צוגאסט, איך, ליפמאן, און רייד מיר פא־וואלימשקע, אז צופלאצט זאל אין אייך ווערען די גאל...

נו, טאקע, וואס זאל ער טהאן? אז ער איז פארט געוואוינט, אז יענער זאל צו'ן איהם צוקומען: „מיסטער ליפמאן, העלא!" און: „מיסטער ליפמאן, וואס מאכט איהר?"

לאנג האט ער געטראכט צו וואס נעהמט מען זיך עפעס, אז

ס'זאָל פּאַסן איהם און זיין סאָרט לעבן, און געפעלן אויפ'ן שכל: אַ שאַפּ פון עמבראַאידערי.

אַ שאַפּ פון עמבראַאידערי. אי ס'איז גוט, אי ס'איז שעהן. דאָס פּאַסט זיך גראָדע פאַר אַזאַ מין מענשען מיט אַזאַ סאָרט לעבן. און היינט מיידלעך! ער וועט האָבען צו טהאָן מיט מיידלעך...

האָט ער געעפענט אַ שאַפּקעלע אויף אַ פערטען פלאָר.

איין מאָן איז געווען, דער געשטופּעלטער סעם, און דריי מיידלעך זיינען געזעסען; די שעהנסטע מיידלעך האָט ער אויסגע־קליבען פון אַלע די וואָס זיינען געקומען פרעגען אויף אַרבייט, און אַ בחור האָט ער אויסגעקליבען דעם מיאוס'טען פון אַלע. טאַמער איז עס געווען אַ שעהנער בחור, האָט ער אפילו מיט איהם נישט פערלאָרען קיין צוויי ווערטער, נאָר באַלד געפונען עפּעס אַ תרוץ.

ווי נאָר ער האָט געעפענט דעם שאַפּ, האָט זיך עפּעס איבער איהם צוגאָסען אַזאַ מין רוהיגקייט. דאָס גדלות האָט זיך שוין אין איהם צושפּרייט אין דער לענג און אין דער ברייט און ער האָט נאָך קאַלטבלוטיגער געוועדט. ער האָט געקראָגען אַ טבע יענעם אַריינצוקוקען שטאַרק אין די אויגען, ווען יענער האָט געוועדט, אַזוי אַז יענער פלעגט רויט ווערען, זיך פּלאָנטען און זיך עפּעס דערפיהלט ווי אַ גנב, ווען מען פּאַקט איהם ביי דער האַנד, און כדי נישט אַנצוהויבען זיך מיט איהם, האָט מען איהם צוגעגעבען געוועכט.

איצט האָט ער שוין אַלדינגס געהאַט אין דער ערד און יע־נעם נאָך מעהר געקוקט אין די אויגען. איצט איז שוין קיין סוף נישט געווען צו זיינע לעקטשורס. ער האָט זיך שוין איצט גע־קענט אוועקזעצען און ציהען אַ לעקטשור צוויי שעה אויפ'ן זיי־נער, און אַלץ מיט סטאַטיסטישע טשיפערן. און יענער האָט אויס־געהערט, וואָס־זשע זאָל ער טהאָן? נעהן זאָגען ניין? ס'איז דאָך עפּעס אַ טשיפער.

מ'האָט נישט געוואָגט זיך אַ וואָרט אַנצורופען, ווייל ער־

שטענם איז ער טאקע דער גרויסער קענער, און צווייטענס — א באס, א מענש האט א שאפ, מארגען "נעהט מען געבראכען" און מען דארף אנקומען צו'ן איהם נאך א דזשאב.

און איהם, ליפמאנ'ען? ווי גוט איז דאס איהם צו דערהערען, ווען ס'מאכט זיך מ'גיט א פרעג הינטער די פלייצעס: „ביי וואס ארבייט ער?" טהוט זיינער — ווער ס'איז דארטען — אן ענט־פער: „נישט קיין ארבייטער, האט א שאפ"... דאמאלס טהוט שוין אויף איהם יענער נאכאמאל א קוק.

א בחור איז ער געווען, זיינען אלע טירען געווען פאר איהם אפען — אפשר וועט ער נעהמען די, אפשר וועט ער נעהמען יע־נע. אי ער איז שוין נישט קיין יונגערמאנטשיק און האט א פליך?... איז עס דאך דערויף א מאן, א מאן מענ.

אין שאפ זיינען געזעסען די מיידלעך מיט די קעפ ארב איבער די שטיק־ראהמען, געזונגען און געארבייט.

און ער, מיסטער ליפמאן, האט זיך נעדרעהט א קאלטבלוטיגער צווישען זיי און זיך געקליבען א כלה שוויינענדיגערהייט. אט א שטיינער די: א רויטליכע, חן־גריבלעך ווען זי לאכט און זינגט „רענטאים", אז ס'טראגט אזש אונטער... און יענע: א לענגליך פנים, אן ארעליגס מיט א ווייסע הויט־פארב און טונקעלע האר. זינגט ציוניסטישע ליעדער. און די מיט די געקרויזטע בלאנדע האר: א מעמבערקע פון א דראמאטישען קלוב, א ברען און זינגט סאציאליסטישע ליעדער. אלע זינגען, אלע זינגען. אין גענאנג דערקענט ער ווען זיי זיינען פרעהליך און ווען — טרויריג.

נאר א שטייגער נעהמען און חתונה האבען מיט איינער פון זיי, האט ער זיך נישט געאיילט. און ווי א סולטאן אין א הארעם, האט ער זיך ארומגעדרעהט צווישען די מיידלעך מיט די אנגע־בויגענע קעפ און געקוקט אויף זייערע האלז־און־נאקענס. וואס האט איהם געארט דער געשטופעלטער סעם? מיט'ן געשטופעל־טען סעם האט ער זיי נישט מורא געהאט צו לאזען.

און די מיידלעך האבען געזונגען. א שטייגער ווען מיסטער

ליפמאן זאל זיך פערליבען אין דער רויטער? די רויטע וואלט נישט געוואלט, ס'וואלט געווען צרות, מ'וואלט זי גענויט, אי דער טאטע, אי די מאמע. אויפסלעצט וואלט זי בעשטאנען — פארט א באס... און דערנאך וואלט ער געווען צו'ן איהר אנדערש ווי איצט. ער וואלט געווען צו'ן איהר — —

און די רויטע האט דערנאך געזונגען דעם רעג־טאים אזוי, אז ס'האט נאך מעהר אונטערגעטראגען...

איינמאל, ווען זי האט זיך שוין גוט געהאט איינגערעדט, אז ער ועט זי נעהמען, איז זי צו'ן איהם צוגעגאנגען און עפעס אויף איהם א קוק געטהאן—און דערנאך, ווען זי איז צוריק געזעסען ביי דער ארבייט, האט זי זיך געשעהמט דעם קאפ אויפצוהויבען—זי האט מורא געהאט ער ווייסט שוין אלדינגס וואס זי האט גע־טראכט.

נאר ער, צי האט ער יא געוואוסט, צי האט ער נישט גע־וואוסט, ער איז געווען ווי תמיד קאלטבלוטיג, פאוואליטשקע און געקוקט יענעם שטארק אין די אויגען אריין.

און די מיידלעך האבען מיט איהם אלע חתונה געהאט און קינדער געהאט. און ער, צי ער האט נישט געוואוסט, צי ער האט נישט געוואלט וויסען, ער האט אלע־מאל אדווערטייזט נאך נייע „הענד", און ווען די מיידלעך זיינען איהם נישט געפעלען געווען האט ער זיי אוועקגעשיקט מיט א תרוץ.

די דריי מיידלעך זיינען געווען בעשטענדיגע, חתונה האבען האט ער מיט זיי טאקע נישט גערעכענט, נאר גלאט וואס ארט עס איהם, אז עס זיצען אזעלכע דריי מיידלעך אין שאפ? האט ער זיי געצאהלט „פעי" סאי ס'איז יא געווען ארבייט און סאי ס'איז נישט געווען. ער האט אויסגערעכענט מיט סטאטיסטישע טשיפערן, אז עס לוינט זיך איהם זיי צו צאהלען...

און דעם מיאוס'ען סעמ'ען האט ער געהאלטען, ווי מ'האלט עפעס א טייערען דימענט. די מיידלעך האבען טאקע געהאט מיט איהם „פאן". אבער וואס פאר א „פאן"? געמאכט חוזק פון איהם. און ער — מישטיינס געזאגט — האט געמיינט ס'איז אויף אן

אמת. און ווען סעם זאָל אַ שטייגער געווען וועלען נאָך פינף דאַ־לער אַ רעיז — גיט ער איהם דען נישט?

און ער האָט זיך געקענט אויף ווייטער אוועקגעהן איבערדער־צעהלען אַ לעקטשור אויסווענינ, איננאַנצען אויסווענינ, און גע־לאַסען און קאַלטבלוטינ געקענט ריידען, אַז: „ווי נאַר עפּעס אַ ראַדיקאַלע אידעע, ווערט זי פערשפּאַט און אויסגעלאַכט. ער קען עס בעווייזען מיט סטאַטיסטישע טשיפערן“...

און אין שאַפּ האָבען די מיידלאַך געזונגען און געוואַרט ער זאָל קומען זיי נעהמען חתונה האָבען. די רויטע האָט איהרע אַלע רעגן־טאַימס אויסגעזונגען, אַלע חן־גריבעלעך אויסגעלאַכט, אַלער־ליי שמעקעדיגע זייפען אויסגעזייפט... די בלאָנדע האָט אַלע טע־אַטער־וויצען אויסדערצעהלט. אַלע פערשייטע שטיק אַבגעאַרבייט. די מיט'ן אַרעליגען פּנים האָט שטילערהייט אַלע חלומות אויס־געברענט. ער, דער באָס, איז אָבער נישט געקומען זיי נעהמען חתונה האָבען.

און ווען ער איז געבליבען אַמאָל מיט זיך אַליין און זיך ערנסט גענומען טראַכטען וועגען אַ תכלית, האָט ער אָבגעמאַכט, אַז אויף מאָרגען געהט ער צו צו דער רויטער און זאָגט איהר...

אויף מאָרגען האָט ער זיך נישט געקימערט, וואָס ער האָט נעכטען אָבגעמאַכט, און זיך געטהאָן זיינס: אוועקגעגאַנגען זיך אין יענע הייזער, וואו מ'האָט געוואַרט ער זאָל נעהמען אַ מיידעל חתונה צו האָבען, און גערעדט פּאָוואָליטשקע מיט סטאַטיסטישע טשיפערן.

איינמאָל איז ער געקומען אין שאַפּ אַריין און דערהערט אַ בשורה: דער נעשטופּעלטער סעם איז אַ חתן געוואָרען פאַר דער „רויטער“. האָט ער דעם געשטופּעלטען סעם שטאַרק געקוקט אין די אויגען און שפּעטער מיט אַכט טעג האָט ער איהם „געסעקט“ מיט דער רויטער.

דערנאָך, ווען ער איז צו זיך געקומען, האָט ער אָנגעהויבען צו אַדווערטייזען פאַר אַ דריטע מיידעל, עפּעס אַזאַ וואָס זאָל זיך פּאַסען פאַר אַ ווייב פון זיינטוועגען. לאַנג האָט ער אַדווערטייזט

און נישט געקענט געפינען — ביז איינמאָל איז אַן אין־דער־פריה איז אַריינגעקומען אַ יונג קינד, אַ שעהנהייט, וואָס האָט „געבעט די רויטע אין פּיסעס“, האָט ער זי אַנידערגעזעצט צו דער אַר־בייט און געגעבען וויפיעל זי האָט פערלאַנגט.

פון יענעם טאָג אַן איז ער שוין געשטאַנען אַליין אויפ׳ן גע־שטופּעלטע סעמ׳ס פּלאַץ און געאַרבייט, און די דריי מיידלער האָבען ווידער געזונגען און געוואַרט.

ביי דער מיהל

רוכצי האָט גענומען דאָס קוישעלע, וואָס די מאַמע האָט געבראַכט פון לאַשקאַוויטץ, אַריינגעלעגט דאָס רויטע באָד־העמדעלע מיט אַ שמעקענדיגען טאָוועל זייף, גענומען דאָס שירעמ׳ל און געזאָגט: „מאַמע, איך געה מיך באָדען צו דער מיהל“.

— מיט וועמען?... זאָלסט זיך נישט דערוועגען געהן אַליין, דו הערסט?.. ביי דער מיהל טראָגט שטאַרק דאָס וואַסער... גאָר גיכער צום „זברוטש“...

— איך געה צו חנה׳ן, די גאַנצע שטאָדט געהט היינט...

— זאָלסט נישט געהן ווייט אין וואַסער, דו הערסט? זאָלסט זיך אָנהאַלטען אָן אַ סלופּ...

די מאַמע האָט איהר מיטגעגעבען צוויי שטיקלעך ברויט מיט פּוטער, צוויי גרייצער אויף קאַרשען, און נאָכגעשריגען זי זאָל זיך נישט זאַמען.

ביי דער שטוב האָט שוין חנה געוואַרט אויף איהר. זיי זיינען דורכגעגאַנגען דעם מאַרק, געקויפט קאַרשען, אַריינגעשיט אין די שקאַרמיצען און זיך געלאָזט געהן פּרעהליך דעם לאַנגען וועג אין מיהל אַריין. דער וועג איז געווען אָנגעשיט מיט טיעפען שטויב, דין און פיין ווי מעהל. און די שיך זיינען געוואָרען ווייס, פונ׳ם שטויב, פונ׳ם זומערדיגען שטויב. אומעדום האָבען זיי באַגעגענט מענשען געהן פון דער מיהל אָדער צו דער מיהל.

רוכצי האָט זיך גע׳חידוש׳ט:

— די גאַנצע שטאָדט געהט זיך היינט באָדען...

— יאָ, די גאַנצע שטאָדט...

— די מאמע וויל נאר איך זאל געהן צום „זברוטש“, גלייך מיט אלע שלים־מזל׳ניצעס. ביי דער מיהל איז א מחיה, די כוואליעס צעקלאפען די פלייצעס...

— איך האב אויך נישט ליעב ביים „זברוטש“, עפעס דאס וואסער שטעהט אויף איין ארט.

זיי זיינען דורכגעגאנגען דעם צווינטער, דערנאד דעם אויבער־מילנער׳ס הייפעל אלץ ווייטער, ווייטער. באלד האבען זיי דער־הערט דאס קלאפען פון דער מיהל, אז אז זיי זיינען צוגעקומען צום בריקעל, וואס אונטער דעם רוישט דאס וואסער אין מיהל־ראד אריין, האט רוכצי דערפיהלט א לייכטען קלעם ביים הארצען, ווי איינער וואס דארף ערגעץ אוועקפאהרען, אזא מין קלעם, וואס מען ווייסט נישט וואס ער וויל פון א מענשען...

דאס וואסער אונטער׳ן בריקעל האט געזאטען, געשוימט. רוכצי האט אריבערגעקוקט די פארענטשע. פון יענער זייט איז אנגעקומען א גריין, שטיל וואסער, דער „זברוטש“, און געווארען אונטער׳ן ראד א וואסער פון דער מיהל.

זי האט אריינגעקוקט אין מיהל. אין דער טונקעלער מיהל האט זיך געמאלען אזוי פרעהליך — ברויט האט זיך געמאלען. ס׳האט ארויסגעשמעקט קארן, גערשטען, קוקורוזע.

זיי זיינען דורכגעגאנגען די בורע מיט די רעוויזארען וואס היטען די גרעניץ. בורקע, דער פאסט־בעאמטער, איז געזעסען אין א ליכטיגען שטויב־מאנטעל, פאר דער בורע, געקוקט אויף די אידישע מיידלעך וואס געהען זיך באדען, און געסווישטשעט „דאס פערלארענע גליק“.

מיט א האלבען קוק האט רוכצי דערזעהן, אז ער האט גאר ליכטיגע האאר. און זי האט געמיינט, אז ער האט שווארצע... ליכטיגע ווי דער שטויב־מאנטעל.

אז בורקע האט דערזעהן רוכצי׳ן, האט ער איהר נאכגערעדט: „קראסנא“...

רוכצי האט זיך נישט אומגעקוקט, נאר געווארען אנגעצונדען מיט שטאלץ. חנה האט זיך גערושעט.

ביים וואסער זיינען שוין געווען א סך מענשען. דער פלאץ מיט די בוימער פאר'ן וואסער איז געווען פערלעגט מיט אנטועכץ. ביים ברעג און אין וואסער זיינען געשטאנען מיידלעך אין באד־העמדלעך, ווייבער איינגעהילט אין לייליכער, מיט נאקעטע קינ־דערלעך אויף די הענד.

רוכצי האט דערזעהן זייער שכנ'טע עטי'ן, מיט דעם קליי־נעם יאסעלע'ן אויף די הענד א נאקעטען, וואס האט געקוויטשעט ווייל די זייף איז איהם אריין אין די אויגען און עטי האט עס איינ־גענומען: „נארעלע, נארעלע, וואס דו ביזט... שא, שא, אויס־באדעניון... אויסבאדעניון...“ נאר דאס קינד האט מורא געהאט פאר'ן רעש פון דער מיהל, געריסען דאס נאקעטע גופ'ל און גע־קוויטשעט: „ווינ,יע, ווינ,יע...“

ווייבער לעבען איהר האבען זיך גע'חידוש'ט:

— אזא פיצעל באדט מען שוין?...

— דער דאקטאר האט געהייסען — נארעלע, שא, שא, שא... באדיניון, באדעניון...

די אשר'קע מיט'ן קינד האט זיך געפרעהט:

— אה, א מחיה... מיינער באדט זיך, לעבען זאל ער...

זי האט צוגעטוליעט דאס נאקעטע גופ'ל צו זיך, איהר פנים צום קינד'ס טריפענדיג פנימ'ל מיט די אויסגעצוואוגענע הער־לעך, צוגעקלעמט די צייהן ווי א מאמע, און געשריען: „אי, אי, אי, אי...

אז דאס קינד האט חנ'עוודיג געבעבעט, מיט די נייע צייהן, זיך געפאטשט מיט די הענטעלעך אין די בריסטלעך אריין, און געשריען „בוה, בוה“ — האט עס די מאמע אויפגעהויבען אין דער הויך און זיך געפרעהט:

— גוט, טאטע, גוט?... א לעבען זאלסטו...

און אז,י האט מען אלע מאל נייע קינדערלאך אריינגעטראגען אין קאלטען וואסער, און די קינדערלעך האבען געדרעהט מיט די קעפעלעך, געשריגען „טאי, טאי, ווינ,יע“, געציטערט מיט

די ציגנלער איז געווען און נישט געוואלט, נישט געוואלט, נישט געוואלט זיך לאזן איינגעצען.

און די וואס האבן זיך שוין צוגעוואוינט און טאלאפעט אין וואסער, האבן געוויינט ווען מען האט זיי ארויסגעטראגן און געוואלט צוריק, ווייל ס'איז זיי קאלט געווארן, און די פער־בלאהטע קערפערלעך האבן געציטערט; האבן זיי געשטרעקט די הענטלעך מיט די בריסטלעך צוריק צום וואסער, און פון די קעפ־לעך האט נאך אראבגערונען דאס וואסער אויסגעמישט מיט די מילינעס פון די שמעקענדיגע זייפען.

רוכצי האט צונויפגעלעגט דאס אנטהועכץ הינטער א בוים, גענומען די זייף און אראבגעגאנגען אין וואסער אריין.

מיידלעך האבן זיך געבאדען פאר־וויז און אין גאנצע רעד־לעך: צו דריי, צו פיער, זיך אלע מאל אונטערגעטונקט מיט אן „אה־ה־ה!" און דער שווערער קלאנג פון'ם וואסער, ווי פון א טיע־פעניש, האט זיך אויסגעמישט מיט זייער „אה־ה־ה".

רוכצי האט צונויפגענומען די הענט און געפיהלט מיט יע־דען טריט טיעפער, אז דאס הארץ הויבט זיך העכער צום האלז. חנה האט זיך שוין געבאדען און זי גערופען צו זיך, האט זי אבער געוואלט געהן העכער ארויף, וואו ס'איז טיעף.

די סאניכע איז געלעגען אויבענאן ביים לעצטען סלופ, אנ־געשפארט עזות'דיג ווי תמיד, און דאס לייבעל האט זיך אויפ־געבלאזען פון די כוואליעס. דארטען, וואו די סאניכע, האבען אלע מורא געהאט צו געהן; די כוואליעס האבען שטארק גע־טראגען פון'ם ראד גלייך ארויף אויף איהרע פעטע פלייצעס. אז די סאניכע האט דערזעהן ווי רוכצי געהט טיעף אין וואסער אריין, נאך ווייטער פון איהר, הינטער'ן געביש, האט זי איהר נאכגעשריגען:

— רוכצי, געה נישט אזוי ווייט, כ'וועל דערצעהלען דער מאמע'ן, כ'וועל דערצעהלען דער מאמע'ן...

נאר רוכצי האט נישט געהערט, ארונטערגעגאנגען הינטער'ן

נעביש, דאָרט האָט זי געוואוסט פֿון אַ שטיין, וואָס איז גע־לעגען האַלב אין וואַסער, אין אַ בעהעלטעניש.

זי האָט זיך אַנידערגעזעצט אויפֿ׳ן שטיין, מיט איין האַנט אַרומגענומען דעם סלופּ, און זיך אויסגעשטרעקט. די מיהל האָט געקלאַפּט, געראַשט, פּערטויבט די אויערען, זיך אויסגעמישט מיט׳ן קוויטשען פֿון די יונגע מיידלעך, נאַקעטע קינדערלעך.

זי האָט אַרויסגענומען אַ פֿוס און איהם בעטראַכט. דאָס וואַסער האָט אַראָפּגעטריפֿט פֿון דעם ווייסען פֿוס. פּלוצים האָט זי געטהאָן אַ קוק אין די בלינדע פֿענסטערלעך פֿון דער מיהל — ווער ווייסט, אפשר קוקט פֿון דאָרט אַרויס בורקעל... זי האָט בע־האַלטען דעם פֿוס אין וואַסער און זיך נאָך טיעפֿער איינגענעצט, אַזש ביז די צוויי פּערלענגטע צעפּ זיינען נאַס געוואָרען. — ער קעהר זיך איצט באָדען... אין גרויען שטויב־מאַנטעל... שווימט אַרום, סוויסטשעט... אַ וואַגאַבונד...

זי האָט געשטופּט דאָס וואַסער אַהין און צוריק, און גע־פֿיהלט אַ פּערגעניגען פֿון דער שווערער גלאַטקייט פֿונ׳ם וואַ־סער. עפּעס אַזאַ גלאַטקייט, ס׳האָט זיך איהר געדוכט, אַז די כמאַ־רעס דאַרפֿען אויך זיין אַזוי גלאַט. ס׳לעגט זיך אויף דער האַנט אַזוי רונד גלאַט, ס׳לעגט זיך אויף דער האַנט אַזוי רונד גלאַט, און פּלוצים ווערט עס גאַרינשט. „קראַסנאַ“.

אַז זי איז אַרויסגעקומען האָט שוין חנה געוואַרט אויף איהר און געהאַלטען ביים געהן, ווייל איהר מאַמע וועט איבערטראַכטען.

די זון האָט זיך אָנגעהויבען אַראָבלאָזען נידעריג צווישען די בוימער. כמעט אַלע ווייבער זיינען שוין נעהאַט אַרויס פֿונ׳ם וואַסער. דאָס געשריי האָט זיך אָנגעהויבען איינשטילען. אַ טייל האָט שוין געגעסען דאָס ברויט און פּוטער, און אַלדינגס איז גע־ווען אַזוי פֿריש, די ווייבער האָבען אַלע געשמייכעלט, און ס׳האָט פֿון זיי געשמעקט דאָס וואַסער, די מיהל, און די פּנים׳ער זיינען געווען רוהיג. זיי האָבען נעהאַט אַ גוט האַרץ אויף דער גאַנצער וועלט; מיט דער שכנ׳טע, וואָס מען האָט זיך ערשט נעכטען גע־קריגט, האָט מען זיך געוואָלט איבערבעטען; געגעסען מיט אַפּע־

טיט דאס נעשמאקע קארנע ברויט מיט קימעל, די זיסע קארשען, און געטיילט זיך מיט ווילד־פּרעמדע.

האבען זיי זיך געלאזט אויף די וועגען אהיים, טייל דורכ'ן צווינטער, טייל דורך דער „בלייך". אז זיי האבען בעגעגענט די מאנסבילען אנקומען פון דער אנדערער זייט, האבען זיי אראבגע־רוקט די טיכלעך איבער די שטערנס. די מאנסבילען האבען גע־שפּאנט פריש, קרעפטיג, זיך געאמפּערט גוטמוטיג איבער'ן ציוניזם און זיך געלאזט אהיים עסען וועטשערע.

דאס גאנצע שטעדטעל האט זיך אבגעבאדען. דאס גאנצע שטעדטעל האט געשמעקט פון וואסער, פון מיהל, פון פריש ברויט מיט קארשען, און איז געווען חבר מיט איטליכען...

רוכצי איז אהיים געגאנגען מיט נעכע'ן און דער מענדעליכע. פאר'ן אוועקגעהן האט זי געווארפען א לעצטען קוק אויף דער מיהל. פון די בלינדע פענסטערלעך האט שוין ארויסגעוואונקען די נאכט. עפּעס האט געפייפט, עפּעס האט זיך געריהרט צווישען די בוואליעס, וואס האבען זיך געיאגט פונ'ם ראד... ביינאכט, זאגט מען, איז דאס וואסער ווארים ווי אקרופּ, אבער ביינאכט האט מען זיך מורא צו באדען...

אויפ'ן האלבען וועג האבען זיי זיך אבגעשטעלט און אומ־נעקוקט אויף צוריק. נעכע האט געזאגט, אז ס'קומט צוריק דער כוח. די בוימער פונ'ם צווינטער האבען געררישט אר־אה־ה־ה, אר־אה־ה־ה... און רוכצי'ן האט זיך אויסגעדאכט, אז דער כוח וואס קומט צוריק מאכט אר־אה־ה־ה, אר־אה־ה־ה...

„קראסנא".

נעכע האט גע'טענה'ט שטילערהייט צו דער מענדעליכע, אז זי נעהט קאכען וועטשערע, יונגע בארעבאלקעלעך מיט טייגלעך, און יענע האט געזאגט, אז זי וועט קאכען גרינגע ארבעסלעך, ס'איז געזונד.

רוכצי'ן האט זיך געדאכט, אז בורקע געהט איהר נאך אין גרויען שטויב־מאנטעל, האט זי זיך נישט אומגעקוקט, טאמער איז עם א ליגען, נאר דער גאנג איז געווארען אומרוהיג. זי האט

אביערגעקעהרט דאָס שירעמ'ל מיט'ן הענטעל אַראָב און גע־
וואַרפען מיט די טראַלדען אַזוי עזות'דיג...
דער צוריקגעקומענער כוח האָט איהר געקוישט אין די שפּיץ־
פינגער — אוי־אַה־ה־ה, אוי־אַה־ה־ה...

דאָס גלעזעל

א שטיק צייט איז געווען אַ רעש אין שטאָדט — אַ קליינינ־קייט, גיטמאַן, דער גמרא־מלמד אַן אפּיקורס... וואָס, ווען מען קוקט זיך נישט אַרום בעצייטענס, שמד'ט ער אויס דאָס גאַנצע שטעדטעל.

און געכאַפּט האָט מען זיך דורך בערטשיק'ן. געבענשט זאָל זיין אַ טאַטענס האַנט וואָס שלאָגט, און לערענט צום גוטען; בערטשיק, שוין אַ חתן־בחור'ל פון זעכצעהן, וואָס האָט קליינער־הייד געלערענט ביי ר' גינמאַנ'ען, האָט נישט געוואָלט אויסזאָגען, וואו ער האָט גענומען דאָס דאָזיגע ספר'ל. ערשט, אַז לייב בער האָט איהם דערלאַנגט אַ פּאָר שניט מיט'ן רימעט, האָט ער אַ קוויטש געטאָן: "ס'איז דעם רבינ'ס"...

א ז ו י, דעם רבינ'ס?... לייב בער איז באַלד אַוועקגעלאָפען צום רב, געמאַכט אַ גוואַלד, און אויף מאָרגען האָט מען איהם צולאָזט דאָס חדר, און געסטראַשעט אַרויסצוטרייבען פון שטאָדט.

חיים'ל, דער אינגסטער תלמיד, אַ אינגעלע פון צעהן יאָהר, איז געזעסען ביים טיש און געלערענט. אַז ער האָט דערהערט דאָס גוואַלד, האָט ער זיך דערשראָקען און איז אַנטלאָפען אַהיים גלייך מיט אַלע. שפּעטער אַ ביסעל, האָט ער זיך דערמאָנט, אַז דבורה האָט געוויינט, דער רבי האָט געציטערט ווען די אידען האָבען אויף איהם געשריגען, האָט איהם פערקלעמט ביים לעפּעלע. ער האָט ד ע ם רבי'ן ליעב געהאַט — קנייפּט נישט.

ס'האָט איהם נאָך מעהר אָנגעהויבען קלעמען ביים לעפּעלע פון רחמנות, ווייל ד ע ר רבי קנייפּט נישט און ער האָט גע־טראַכט, זיך צו'גנב'ענען צוריק, און אַריינקוקען דורך'ן פענסטער

— היינט וועט מען שוין נישט לערנען... מאָרגען אויך נישט... ער האָט אונטערגעהעפּקעט אויף איין פוס, און זיך געלאָזט אַהיים.

די מאַמע האָט ער געטראָפען ביים קויבער מיט היהנער. חיים'ל איז געווען אַ יתום מיט נאָך דריי קליינע שוועסטערלעך און ברידערלעך, און די מאַמע איז געווען אַן עוף־קויפערין.

אַז די מוטער האָט איהם פּלוצים דערזעהן אין מיטען העלען טאָג, האָט זי זיך דערשראָקען, און ווען חיים'ל האָט איהר דערצעהלט, אַז אידען האָבען געשריגען אויפ'ן רבי'ן און מ'האָט איהם געהייסען אַהיים גיהן, איז זי אַריינגעגאַנגען צו ליבע רחל'ען נעוואָהר ווערען, צי איהר שלמה'לע האָט מען אויך אַהיים געשיקט.

אויף מאָרגען האָט מען איהם אַנגעדונגען צו ר' זעליג'ען, און אָנגעזאָגט, ער זאָל זיך נישט דערוועגען צו גיהן צו יענעם רבי'ן.

איז חיים'לען אַ גאַנצען טאָג נישט אַרויס פון'ם מוח וואָס מ'האָט איהם אָנגעזאָגט, און ער האָט יאָ געוואָלט גיהן אַ קוק טהאָן.

האָט ער אָפּגעוואַרט אַ פּאָר טעג ביז דער רעש איז שטילער געוואָרען, און זיך אָנגעהויבען פער'גנב'ענען בייטאָג מיט וואַריעמס, אָדער אויפדערנאַכט נאָכ'ן חדר. ער האָט אַריינגעקוקט אין פענסטער. אַז דער רבי האָט דערזעהן, און איהם אַוועקגעשיקט, האָט ער זיך באַהאַלטען הינטער דער טהיר. אַזוי אַלע טאָג, ביז עס זיינען געוואָרען די גרויסע פרעסט.

האָט ער טאַקע אַלדיינגס געזעהן.

דער רבי הוסט נאָך... דאָס לעמפּעל ברענט אַהן אַ גלעזעל. קיינמאָל עסט ער נישט... פאַרוואָס עסט ער נישט?... דבורה'ן האָט ער שוין יאָ געזעהן עסען, און דעם רבי'ן נישט... הוילע מאַמאַליגע האָט ער זי געזעהן עסען... פּע, ווען מען גילט איהם אָב... ער האָט ליעב מיט פּוטער אָדער מיט סמעטענע... און וואָס צוברעכט זיך דעם רבי'ן דאָס קול ווען ער רעדט מיט דבורה'ן?... אַהי...

איין מאָל, נאָכ'ן אָנבייסען, אין אַ שנעע, ווען דאָס פענסטער איז געווען פערפרוירען, האָט ער אַריינגעקוקט דורכ'ן שליסעל־לאָך, און געהערט:

— טאַטע, ס'געהט אַ שנעע...

דער רבי האָט אויפגעהויבען דעם אַלטען קאָפּ פונ'ם ספר, אַרומ־געווישט די געלבליכע באָרד מיט דער רויטער פאַטשיילע און דאָס קול האָט זיך איהם געבראָכען:

— געה, טאָכטער, צו זלמן מאַטעל'ס, און בעט איהם, ער זאָל מיר אָבשיקען שכר לימוד פאַר אַן אַכטעל זמן... אַ גלעזעל וואָלט מען באַדאַרפט... ס'דושעט מיך... עכהע, עכהע. ע־כ־ה־ע־ע־ע... נאַ... דעם שאַל...

ער האָט אַראָפּגענומען דעם פּליט פונ'ם האַלז, און עס דער־לאַנגט דבורה'ן

דבורה האָט געשוויגען, און נעגאַנגען מאַהנען. כאָטש חיימ'ל האָט געוואוסט ביי זיך, אַז זלמן וועט איצט אויך נישט אָבגעבען... תמיד שיקט מען איהם מאַהנען... אַהי...

חיימ'ל האָט זיך באַהאַלטען הינטער דער לייטער, און דבורה איז אַרויסגעגאַנגען.

דאָס לעמפּעל ברענט אַהן אַ גלעזעל... דער ווינט ציהט דעם קנויט אַהין און אַהער... ס'רויכערט... ס'דושעט... שאַ... דאַכט זיך ביי זיי אויפ'ן בוידעם איז דאַ אַן אַלט לעמפּעל... יאָ, ווער ווייסט, צי ס'איז דאַ אַ גלעזעל?... ווער ווייסט...

ער האָט ווידער אַריינגעקוקט, געזעהן ווי דער רבי הויבט זיך אויף און וואַשט זיך צו ברויט. אַט וועט ער עסען... דער רבי וועט עסען... הוסט ער שוין ווייטער...

נאָר, אַז דער רבי האָט אויפגעמאַכט דאָס שאַפּקעלע, האָט חיימ'ל נישט געזעהן קיין ברויט... אַ קרושקע נישט... וואס זוכט ער אין לעדיגען פענדעל?... אויפ'ן הילצערנעם לעפעל איז דאַ אַ שטיקעל פערדאַרטע מאַמאַליגע... דער רבי מאַכט אַ ברכה...

חיימ'ל האָט פּאַוואָלי אויפגעמאַכט די טיר.

— רבי...

דער רבי האָט זיך אַ טרייסעל געטאָן, בעווישט מיט דער פאַטשיילע די באָרד און דאָס קול האָט זיך געבראָכען:

— נישקשה... נשקשה...

— רבי...

די טרערען האָבען חיים'לען געוואָרגען, האָט ער אַרבגעקוקט פערשעהמט צו דער ערד, און דעם רבינ'ס קול האָט זיך נאָך מעהר געבראָכען:

— וואָס טהוסטו דאָ?... האָ?... געה אַהיים, פאָלג וואָס די מאַמע הייסט...

— רבי... מ'האָט מיך אָנגערופען צו ר' זעליג'ען...

— געה צו רב זעליג'ען...

חיים'לען האָבען געוואָרגען די טרערען, ער איז געוואָרען רויט ווי אַן עפּעלע, און אָוועקגעדרעהט דעם קאָפּ צו דער טהיר, דערנאָך האָט ער אַרויסגענומען דעם וואָרימעס, צוויי שטיקלעך ברויט מיט איינגעמאַכטס און אַנידערגעלעגט אויפ'ן טיש:

— איך בין נישט הונגעריג... זאָל איך קרענקען...

דער רבי האָט זיך אויף איהם געבייזערט:

— זאָל איך שטאַרבען...

— אי... שוטה, שוטה...

— ביי אונז אויפ'ן בוידעם איז דאָ אַן אַלט לעמפּעל.

— מיט אַ גלעזעל?...

— מיט אַ גלעזעל...

גאַנץ פריה איז חיים'ל אויפגעשטאַנען, אַרויף אויפ'ן בוידעם, און כאָטש עס איז נאָך געווען פינסטער און ער האָט מורא גע־האָט זיך אַ ריהר צו טהאָן, האָט ער זיך געשטאַרקט, אַלע מאָל אַ קוק געטהאָן אין די פינסטערע ווינקעלעך, און געזוכט צווישען די שמאַטעס. נישטאָ... וואָס וועט ער זאָגען דעם רבי'ן?... אַז ער האָט אומעדום אויסגעזוכט, האָט ער דערזעהן עפּעס לעבען דאָך־פענסטער, ער איז צוגעגאַנגען דאָרטען. דאָרטען איז געלעגען אַן איבערגעקעהרטער קויבער; האָט ער איהם אָוועקגעשאָרט און אַ

זייט און דערזעהן—דאָס לעמפּעל—ס'איז דא... זיין האַרץ האָט איין גרויסען קלאַפּ געטהאָן, און דערנאָך אָנגעהויבען צו האַמערען גיך מיט אַ סך דריבע קלעפּ. ער האָט אָנגעהויבען בעטאַפּען דאָס גלעזעל צי ס'איז גאַנץ, נישט צופּלאַצט, ניין, ס'איז נישט צור־פּלאַצט... וואָס וועט דער רבי זאָגען... ווער ווייסט וואָס דער רבי וועט זאָגען...

ער האָט עס אַרונטערגענומען הינטער'ן קאַפּאָטקעלע און אַראָב אונטען. פון'ם שנעע האָבען איהם געשפּריצט פייערדיגע פינ־קעלאַך אין די אויגען. ער איז געלאָפען אין איין דעך, און דאָס גדלות, וואָס ער טראָגט דעם רבי'ן אַ לעמפּעל מיט אַ ג ל ע ז ע ל מיט אַ גאַנץ גלעזעל, האָט זיך איהם געשפּאַרט אין העלזעל און ער האָט זיך אונטערגעזונגען.

שלמה פרץ דער שמש האָט איהם בעגעגענט:

— מ'טאָר נישט זינגען גאַנץ פריה, אַז מען זינגט גאַנץ פריה, וויינט מען דערנאָך... וועמען טראָגסטו דאָס לעמפּעל?...

חייל איז געווען אַזוי פרעהליך, אַז שלמה פרץ מיט'ן בלינ־דען אויג האָט ביי איהם געהאַט דעם זיבעטען חן.

ער האָט זיך געפיהלט ווי אַ גרויסער, פון איהם האָט מען אַ נויץ... אַט טראָגט ער דעם רבי'ן אַ לעמפּעל, מיט אַ גלעזעל...

— וועמען טראָגסטו דאָס לעמפּעל?...

— קיינעם נישט...

— זעה, ווי דו האַלטסט עס... וועסט עס נאָך אַראָבלאָזען...

חיים'ל האָט זיך געפיהלט באַליידיגט.

— ע ר וועט אַראָבלאָזען אַ לעמפּעל? ער איז אַ קליין קינד?...

ס'האָט איהם פערדראָסען אויף'ן שמש, האָט ער דוקא נאָך מעהר אויסגעבויגען דאָס לעמפּעל — זאָל ער זעהן, אַז ער ווייסט ווי צו האַלטען אַ לעמפּעל... און ווען ער האָט גערעדט מיט'ן שמש פון אַ חנוכה־דריידעל, איז איהם דאָס האַרץ געוואָרען ווי אַ פויגעלע און עס האָט זיך איהם געדאַכט, אַז אַט, אַט פליהט עס אַרויס... דעמאָלט האָט ער שוין גאָר פערשייט געפּאַכט מיט'ן

לעמפּעל. פלוצים האָט עפּעס געטהאַן אַ קראַך — און ביז חיים'ל האָט זיך דערמאַנט וואָס ער האַלט אין דער האַנט, האָט זיך איהם אויסגעוויזען אַז דער קראַך קומט פון ווייט, זעהר ווייט נאָר וואָס האָט זיך עפּעס ביי איהם אָבגעריסען אין האַרץ?...

דאָס גלעזעל איז אָראָבגעפאַלען און צובראָכען געוואָרען. דער בלינדער שלמה פּרץ האָט זיך דערלעבט אַ נקמה.

— איאַ, כ'האָב דיר געזאָגט דו זאָלסט נישט האַלטען אַזוי דאָס לעמפּעל...

— כי, כי, כי... אוי, וועט דיך די מאַמע איצט שלאָגען... כי, כי, כי... אַז מ'זינגט גאַנץ פריה, וויינט מען דערנאָך...

חיים'ל איז נאָך געשטאַנען דערנאָך לאַנג אויף דעמזעלבען אָרט. אַז ער האָט זיך דערמאַנט האָט ער געהאַלטען דאָס לעמ־פּעל פעסט איינגעקלאַמערט אין די פערבלויטע פינגערלעך און ער האָט דערפיהלט צוויי פערפרוירענע טרעהרען אויף די באַקען.

— אַז מ'זינגט גאַנץ פריה, וויינט מען דערנאָך. גע'הרג'ט זאָל ווערען שלמה־פּרץ.. מ'טאָר נישט שעלטען... שאַ... וואָס וועט דער רבי זאָגען?... ווער ווייסט וואָס דער רבי וועט זאָגען...

אהי...

וואַרימע טרעהרען האָבען גערונען איינע נאָך די אַנדערע, איינע נאָך די אַנדערע ווי באָרבאַלים איבער זיינע אָנגעפרוירענע בעקלאָך ער האָט נאָכאַמאָל אַ קוק געטהאַן אויף די צובראָכענע שטיקלעך גלאָז, און זיך געלאָזט געהן.

אויפ'ן וועג האָט ער דערפיהלט, אַז יעדער שפּאַן איז איבע־ריג... מ'דאַרף עס שוין נישט, דאָס וואָס ער געהט... אַ לעמפּיל אהן אַ גלעזעל... אַזאַ האָט דער רבי... דאַרף ער נישט זיינס — ער האָט אויסגעזוכט די טיעפסטע ערטער אין שנעע, און אַריינ־געשטופּט די פיסלעך — זאָל ער איינגעזונקען ווערען אויפ'ן וועג... זאָלען זיך די שטיוועלעך צורייסען... וועט ער געהן באָרוויס... וואָס דאַרף ער שטיוועלעך?...

ער האָט געקלאַפּט די שטיוועלעך אַז די שפּיציגע שטיינער וואו ער האָט זיי נאָר בעגעגענט אויפ'ן וועג.

דער לעוויצקי'ס הונט איז אַנטקעגנען געקומען און געבילט אויף איהם, ער איז נישט אַנטלאָפען ווי תמיד — הלואי טהוט ער איהם אַ ביס... הלואי, הלואי, גאָטעניו... וואָס וועט זאָגען דער רבי?... ווער ווייסט וואָס דער רבי וועט זאָגען...

און אַז לעבען מילנער האָבען די גענז נאָך איהם אויסגע־שטרעקט די העלזער, האָט ער געטראַכט, הלואי שלינגען זיי איהם איין, גאָטעניו...

אין פאָרהייזעל לעבען דער לייטער איז ער געבליבען שטעהן, און אַראָבגעקוקט אויפ'ן פערשוואַרצטען קנויט — ווי אַזוי האָט ער עס עפּעס אַראָבגעלאָזט, ווי אַזוי?... גלאַט דעפּאַכט דערמיט, אַהין און אַהער... אָבדאַרען זאָלען די הענט וואָס האָבען געפּאַכט מיט'ן גלעזעל... הלואי דאַרען זיי אָב. הלוא, הלואי, גאָטעניו... מיט אַ גלעזעל טאָר מען נישט פּאַכען... ניין, ניין... ס'וועט איהם דושען... גאָטעניו באַוויז אַ נס... נאָך דאָס איינע מאָל... כ'וועל שוין מעהר נישט...

דער רבי האָט איופגעמאַכט די טהיר, און געבליבען שטעהן לעבען איהם, איז ער געוואָרען רויט ווי אַן עפּעלע:

— רבי, כ'האָב... דאָס לעמפּעל...

— אַהן אַ גלעזעל?...

— אַהן אַ גלעזעל...

צום לעבען

פלייִנערהייט שויז, האט חאנציאַלע געוואוסט, אז מען טאר נישט וויינען נאך קיין ברוים. אלע קינדערלעך האבען געוואוסט, נאר שמואליק'ל האט יא אמאל א ווייִן געטאן, א שטי־לען וויין, ווייל שמוליק איז אויך געווען א גוט און פרום קינד, פונקט ווי אלע קינדערלעך.

מען האט נישט געוואוסט אין וועמען די קינדערלעך זיי־נען געראטען, צי אין פאטער, צי אין דער מוטער. ביידע זיינען געווען אזוינע גוטע מענשען, מלאכים.

משה לייב באדנער האט געוואוינט אין א קליין שטיבעלע הינטער'ן בארג, לעבען פאטיק. דאס שטיבעלע האט געהאט א קליין פענסטער'ל, איז עס ארויסגעגאנגען פון יענער זייט פא־טיק, וואו ס'איז געווען „ווישנעוויצקי'ס" גארטען — אזוי האט מען גערופען דעם בית־עולם. זומערצייט האט זיך ארויסגעזעהן פון צווישען די בוימער א גוי'איש אפגעקאלכט שטיבעל, פאר־רויכערט שווארץ פונ'ם רויך. עס זיינען געווען דארטען נאך שטיבלאך. די „זאפאטימשע" האבען עס די גוים גערופען.

אויף דער „זאפאטימשע" האבען געוואוינט לויטער גוים, דווקא מיט גרויסע גערטנער און סעדער מיט גוטע אויבסטען, נאר קיינער האט עפעס נישט געוואוסט פאר וואס אידען געהען נישט שבת אהין שפאצירען, אפילו די אינגלאך „מאקאבונטען" הא־בען נישט געוואלט געהן אהין אויבסט רייסען דערפאר, ווייל דארטען איז געווען „ווישנעוויצקי'ס גארטען", אז מען איז אמאל אהין יא פארבלאנדזשעט געווארען, האט מען זיך דערפיהלט עפעס ווי אין קלעם, ס'איז עפעס בעפאלען

א בענקעניש אהיים, צו דער מאמע'ן, און מען האט אנגעהויבען צו לויפען אהיים. א ה י י ם.

משה ליב באדנער'ס פענסטער'ל איז ארויסגעגאנגען אויף דער זאפאטיטשע, און די קינדערלעך האבען תמיד גע־קוקט אויף די טונקעלע בוימער און געטראכט: ווער ווייסט, אפשר איז עס דער בית־עולם, אפשר איז עס דער בית־עולם...

משה־ליב באדנער האט שוין אליין נישט געדענקט, ווען ער האט חתונה געהאט. ס'האט זיך איהם אויסגעדאכט, אז נאך איידער ער איז געבוירען געווארען האט ער געהאט א פולע שטוב קינדערלאך און די קינדערלאך האבען שטיל געוויינט נאך ברויט, אזוי שטיל ווי ער האט א שטיינער געמאהנט א זעקסער'ל פאר א פעסעל פארריכטען, אזוי שטיל, ווי ז י ,פריידע האט איהם געמאהנט אויף אנבייסען די קינדער א קאפ גריץ אפצוקאכען.

קיין הויך ווארט האט מען נישט געהערט פון זיי ביידע. ווי די טויבען האבען זיי זיך געלעבט. שטילערהייט זיינען זיי הונ־געריג געווען. איטליכער, אפילו די אייגענע משפחה, האט אויף זיי רחמנות געהאט און זיי ליעב געהאט, דערפאר ווייל זיי דא־קוטשען קיינעם נישט מיט זייער ארעמקייט, דערפאר ווייל זיי מאהנען נישט, לייהען נישט ביי קיינעם, ווייל זיי שטארבען שטי־לערהייט פון הונגער. אפילו מישקע־לאה די מארקזיצעריז, וואס האט געוואוינט מיט זיי א טיר לעבען א טיר, און האט זיך מיט איטליכען געקריגט, און געשאלטען די קונים אין מארק, אפילו מישקע־לאה האט אויף זיי רחמנות געהאט.

תמיד האט ער געארבייט, משה ליב באדנער; אזוי ווי אז אקס אין פלוג איז ער געווען איינגעשפאנט. תמיד איז ער גע־שטאנען איינגעבויגען איבער א פעסעל און געקלאפט עפעס אויך מיט שטילע קלעפ — האט זיך אויסגעדאכט — שטילע עהרליכע קלעפ, קלעפ וואס נעהמען ביי קיינעם גארנישט... ס'האט זיך אויסגעדאכט, אז ער מיט'ן פעסעל, מיט די רייפען, זיינען איינס.

און זי, פריידע, איז פונקט אזוי געשטאנען ביים פריפעטשיק, און תמיד געבלאזען דאס נאסע שטיקעל האלץ, און קיינמאל האט

עס נישט געוואלט ברענען, און גערויכערט, פאררויכערט דאס שטיבעל און דעם פריפעטשיק, פאררויכערט דאס ארימע לעבען איהר'ס, און תמיד האט זי געהאט פולע אויגען מיט טרערען פונ'ם רויך. קיין הילף פון די קינדער האט זי נישט געהאט. אהרן, דער עלטסטער, איז געווען ביי פנחס קעלמאן א משרת און צפרה איז געווען אין דער פרעמד, און פון די קליינע פיער איז חאנציאלע געווען די עלטסטע, צעהן יאהר איז זי ערשט אלט געווען.

אזוי האט זיך עפעס געמאכט, אז פריידע, די מוטער איז שטילערהייט געשטארבען, קיינער האט נישט געוואוסט ווי אזוי, נאר ס'איז עפעס נישט געווען קיינעם קיין חידוש. און א גדאנק האט זיך אפגעשטעלט — אז ס'האט געדארפט אזוי זיין, וואס־דען — אז אנטקעגען איז ווישנעוויצקי'ס גארטען, דער בית־עולם, אנקעגען פענסטער'ל איז דער בארג, וואס פיהרט אראפ צו זייער שטיבעל, איז שוין פארוואקסען מיט קראפעווע און מיט „פאלין", אודאי האט זי געדארפט שטארבען, וואס־דען, ס'איז נאר א חידוש, וואס זי איז פריהער נישט געשטארבען.

און דאס זעלבע איז געווען, אז שמואליק'ל האט זיך אנידער־געלעגט אויף שקארלאטינע און איז נישט אויפגעשטאנען. משה ליב באדנער איז געווארען נאך שטילער, נאך עהרליכער, און די קינדער האבען נאך שטילער געוויינט נאך א שטיקעלע ברויט.

די קינדערלאך האבען זיך נישט געהאט מיט וועמען צו שפיעלען, נישט ווינטער און נישט זומער. ביי מישקה־לאה'ן איז נישט געווען קיין קינדער, און ארויף בארג זיינען זיי קיינמאל נישט געגאנגען, ווייל די העמדלאך אויף זיי זיינען שוין געווען צו קורץ.

חאנציאלע איז וואס א יאהר בלייכער און שעהנער געווא־רען. זי האט געקוקט אביסעלע קאסאקי, נאר דאס האט איהר נאך שעהנער געפאסט. זי האט געהאט עפעס אזא בלייך, בע־צער'ט פנים, אזא'ן עהרליך שעהן פנים, אז אויסגעליטען שעהן פנים פונ'ם שטילען וויינען נאך א שטיקעלע ברויט...

חאנציאלע איז געווארען די מאמע פון די דריי קליינע קינ־

דער, און חאנציאלע האט שוין שטילערהייט געמאהנט ביים טאַ־טע'ן אַ זעקסער'ל אויף אַ קאָפּ אנבייסען אַפּצוקאַכען די קינדער אַ קאַפּעלע גריץ. חאנציאלע איז שוין געשטאנען ביים פּריפּעטשיק און אונטערגעבלאָזען דאָס נאַסע שטיקעל האָלץ, און דאָס נאַסע שטיקעל האָלץ האָט א י ה ר שוין אַריינגערויכערט אין די אויגען אַריין.

זיינען איהר אויגען דערפון אַלע מאָל טונקעלער און טונקע־לער, און שעהנער געוואָרען, און דער קאַסאַקי קוק האָט זיך נאָך מעהר צוזאַמענגעצויגען און ער איז געווען עפּעס אַזוי סאַמעטען־זים און טרויריג.

אַזוי סאַמעטען־זים און טרויריג איז ער געווען, ווייל ער האָט תמיד אַריינגעקוקט צווישען די טונקעלע בוימער פון דער זאַ־פּאַטיטשע, צו ווישניוועצקי'ס גאָרטען, צום בית־עולם.

זי האָט געצוואָגען די קינדער און אָבגעווישט די נעזלאַך, ווי די מאַמע. גאָר גלייך מיט די קינדערלאַך פלעגט זי זיך שרע־קען פאַר'ן ווינטער, ווען דאָס פענסטער'ל ווערט פאַרפרוירען און ס'ווערען בוימער אויף די שויבען און מען זעהט גאָרנישט, נאָר ס'דאַכט זיך, אַז מען הערט אַלע מאָל אַ מבול זיך דורכטראָגען.

אַז עס פלעגט זיך אַמאָל אַ קינד פון אַ קרוב פאַרבלאָנדזשען, וואָס האָט געוואוינט אויפ'ן באַרג, איז שטאַרט, איז עס עפּעס געווען ווי פון יענער וועלט. חאנציאלע פלעגט קוקען אויף אַזאַ קינד, ווי מען קוקט אויף אַ מלאך, וואָס איז אַראָפּגעפלויגען פונ'ם הימעל.

זומער פלעגען די קינדער אַרויסגעהן פאַר דער שטוב; זעלטען פלעגט זיך אַ קינד אַראָפּוואַרפען ביז צום פּאַטיק. און ביים פּאַ־טיק איז ערשט געווען אַזוי טרויריג, עפּעס דאָס פּאַטיק'ל האָט אויך געוויינט פון הונגער און ס'איז געלאָפען אַראָב צו דער מאַמען.

חאנצי האָט געוואוסט, אַז ס'איז דאָ אַ פעטער אין אַמעריקאַ, און אַמעריקאַ איז אַ גאָלדען לאַנד, און אַז דער פעטער איז אַ גאָלדענער פעטער, איז זי געוואָהר געוואָרען, ווען

ער האט געשיקט אהרן'ען מיט צפרה'ן צוויי שיפסקארטען. אבער זי האט נישט געטראכט וועגן פאהרען צום גאלדענעם פעטער, דערפאר ווייל זי איז געווען צו גוט, צו עהרליך, און זי האט גאר־נישט געוואלט, וואס מען האט איהר אליין נישט געגעבען.

ווען אהרן מיט צפרה'ן זיינען אוועקגעפאהרען קיין אמעריקא, האט זיך א וויג געטאן די מרה שחורה, וואס איז געלעגען אין יע־דען קינד'ס הערצעל נאך פאר'ן געבוירען, די מרה שחורה פונ'ם שטיבעל, פון מישקה־לאה'ס שטיבעל האט זיך א וויג געטאן, און ווידער זיך געלעגט אזוי שווער און מוטנע און געריסען די יונגע לעבענס אהין אוועק אויף דער זאפאטיטשע, אויף ווישני־וועצקים גארטען, אויפ'ן בית־עולם... אזוי יאהר איין, יאהר אויס.

נאך איינמאל איז אנגעקומען פון אמעריקא שיפסקארטען פאר זיי אלע, שיפסקארטען מיט געלד אויף הוצאות, וואס אהרן צפרה'ן האבען גענומען ביים פעטער און געשיקט פון אמעריקא ארויסצונעהמען דעם טאטען מיט די קינדער.

שפעטער מיט פיער וואכען האבען די קינדער געהאט גאנצע שיכלעך און נייע קליידלאך און אנצוגלאך. משה ליב האט זיך אנגעטאן א ניי זשעקעטל, מיט א נייעם הויכען קאפעליוש, אין שטוב אין שוין געלעגען פארפאקט דאס געפעק מיט די לייכטער און מיט'ן בעטגעוואנד און אין די רענצלאך זיינען געלעגען לי־מענעם מיט קנאבעל צו מינטערען זיך אויף דער שיף...

און דיענסטאג אין דער פריה, דעם ערשטען טאג נאך שבועות, ווען די זון האט געשיינט, איז חאנציאלע געגאנגען מיט די קינ־דערלאך ביי דער האנט, צום לעצטען מאל, ארויף דעם בארג מיט קראפיווע און פאלין. פון הינטען איז נאכגעגאנגען משה ליב באדנער.

אז זי איז ארויפגעקומען אויפ'ן שפיץ בארג האט זי זיך אומ־געקעהרט און צום לעצטען מאל א קוק געטהאן אויפ'ן בית־עולם, די ווייסע מצבות האבען זיך געווייסט אין דער זון און געווארפען א מרה שחורה אויפ'ן שעהנעם טאג. נאר וואס העכער זיי זיינען געגאנגען דעם בארג ארויף אלץ אן אנדערער, שעהנערער טאג איז

עס געווארען. די קינדערלאך זיינען נאכגעגאנגען ווי די קליינע שעפעלאך אין דער סטאדע געהען צום ערשטען מאל אין א גרינעם פעלד אריין, וואס זיי האבען נאך קיינמאל נישט געזעהן. אזוי איז חאנציאלע מיט די קינדערלאך געגאנגען צום גאלדענעם פעטער, אין גאלדענעם לאנד, קיין אמעריקא...

דער שלייער

מען האָט אַריינגעבראַכט דעם שלייער מיט די מירטען צו זיי אין שטוב אַריין. מאַניע האָט אונטערגעטראָגן אַ שיסעל מיט וואַסער און אַריינגעלעגט דאָרט די מירטען.

ביילע צירעל׳ס האָט היינט חתונה; אַז זי איז אַ כלה געוואָרען צוריק מיט אַ פיער וואָכען, האָט עס ביי דער משפחה אויסגעוויזען ווי אַ נס. ביילע איז געווען אַן עלטערע מיידעל, און קיינער האָט זיך נישט גערעכנט, אַז זי זאָל חתונה האָבען.

— אמת, ער איז אַן עלטערער מענש, דערפאַר האָט ער אָבער אַ קרעמעל פון אַלעם גוטען — אַזוי האָט זלאַטע, מאַניאַ׳ס מאַמע, דערצעהלט.

מאַניאַ האָט זיך נישט איבעריג דערפרעהט, ווייל זי האָט געוואוסט, אַז אויף דער חתונה וועט זי נישט געהן, כאָטש זיי זיינען קרובים. פון זינט זייער פאָטער יצחק איז פערפאַלען געוואָרען און זלאַטע איז געבליבען אַן עגונה, האָט זי נישט געלאָזט די קינדער קיין קאָפּ אויפהויבען. קיינמאָל זיינען זיי צו קיין חתונה נישט געגאַנגען, קיינמאָל נישט געהערט קיין כלי־זמר שפּיעלען, נאָר פון דערווייטענס. און מאַניאַ האָט ליעב געהאַט כלי־זמר. נישט איינמאָל פלעגט זי אַראָפּ ביינאַכט, עפענען דעם פענסטער, און צוהערען זיך, ווי זיי געהען איבער דער שטאָדט און שפּיעלען, און דערוויטערען זיך אַלץ מעהר, און שפּיעלען אַריין עפּעס אַ טרויריג שטיק אין די פענסטער אַריין, אַז מענשען זאָלען שוין נישט קענען שלאָפען די אַנדערע האַלבע נאַכט, און עפּעס אַ קלעמעניש ביים האַרצען זאָל אָנכאַפּען, אַז מען זאָל נישט וויסען, וואָס מען וויל.

מאניא האט געהאט א חנ'עוודיג פיסקעל און תמיד האט אין איהר דאס הארץ געפלאטערט. פאר וואס האט עס געפלאַטערט? — אמאל א קלינגען פון די סערפעס אין א זומער פארנאכט — א שעהנער שייגעץ אויף א וואגען היי — א ליעד פון א פלאגער ביינאכט הינטער א פענסטער. תמיד האט זי געוואלט געהן אויף א חתונה, און תמיד האט די מאמע ניט געלאזט. און וואוהין האט זי יא געלאזט? — אפליו נישט אין א צירקוס, אז עס איז אראפגעקומען. אין שטוב האט זי געמוזט זיצען און העלפען דער מאמע'ן נעהען פרעמד גרעט.

האט זי טאקע נישט געוואוסט, ווי אזוי מען פיהרט זיך צווישען מענשען, און שבת, אויפ'ן פארשפיעל, האט זי געוואלט אליין נעהמען נאך א שטיקעל פלאדען; גוט, וואס די מאמע האט איהר א טרעט געטהאן אויפ'ן פוס.

זונטאג אין דער פריה איז צירעל אליין אריינגעקומען און זיך צואווינט פאר זלאטע'ן, אז זי זאל כאטש לאזען געהן מאַניא'ן אויף דער חתונה, ס'האט נישט ווער צו זיין דאס קראַנצען-פריילין — האט זיך זלאטע מאדנע פערטראכט און געזאגט: „כ'וויים" — דעם „כ'וויים" האבען די קלענערע קינדער דערהערט און אנגעהויבען זיך צו בעטען. פעסי, די שכנה און לאה'צי, איהר מיידעל, האבען זיך אויך אנגעהויבען צו בעטען: צירעל האט זיך געווישט די אויגען. נאר מאניא האט געשוויגען; זי איז געווען די עלטסטע און האט שוין פארשטאנען, כאטש אין איהר האט איצט געפלאטערט דאס הארץ, אזש דאס פנים איז בלייך געווארען. זלאטע האט א קוק געטהאן אויף מאניא'ן און געזאגט:

— פרעס דיר אוים דאס קלארענע קליידעל, קראַנצען-פריילין...

האט מען אריינגעבראכט צו זיי דעם שלייער מיט די מירטען און אין שטוב איז געווארען אן איבערקעהרעניש: לאה'צי איז צו און ארומגעכאפט מאניא'ן, און דערצעהלט, אז דער נייער פלייטיסט וועט שפיעלען אויף דער חתונה. ווער איז דער נייער

פליטיסט? — אַ סטודענט, שטודירט אין ווין און שפּיעלט פליוט; האָט זיך צוקריגט מיט'ן פאָטער, איז ער אוועק אין אַ פרעמדער שטאָדט איז געוואָרען אַ כלי־זמר, דער פאָטער אויף צו־להכעים. אַי, שפּיעלט ער...

מאַניאַ האָט זיך אַנגעבויגען צו דער שיסעל און אַ שמעק געטהאָן צו די מירטען. די קליינע גרינע צווייגעלאַך האָבען זיך אויפגעפּוישט אין דער שיסעל, זיך אָנגעטרונקען מיט וואַסער און צולאָזען איבער דער שטוב אַ גערוך, וואָס האָט געשמעקט מיט אַ כלה, אַ ווייסען שלייער, איינגעמאַכטס און אַ חופּה.

רויזע די פריזירערין איז אַריינגעקומען מאַכען דעם קראַנץ. האָט זי גענומען שאַרפע פאָדים און געפלאָכטען די צווייגעלאַך, אַרומגעמאַסטען אַרום מאַניאַ'ס קאָפּ און נאָך צוגעפלאָכטען ביי'ם שטערן, עס זאָל אויסקומען ווי אַ קרוין; דערנאָך האָט זי אַרויס־גענומען דעם ווייסען שלייער פון אַ שאַכטעל און איהם געטאָן אַ צעוואָרף איבער דער שטוב, איז געוואָרען די שטוב פול מיט שלייער און מאַניאַ'ן האָט דאָס האַרץ אַ פלאַטער געטאָן — אַזוי פיעל שלייער...

איז זי געבליבען שטעהן מיט דרך־ארץ ביז אין די שפּיץ־פינ־גער פאַר דער ווייסקייט און דינקייט פון דעם שלייער, און אָפּגע־רוקט די שכנים, וואָס זיינען אַריינגעקומען, אין די ווינקעלאַך פון דער שטוב, און געציטערט, וואָס רויזע האָט צעוואָרפען דעם שלייער איבער דער גאַנצער שטוב, געציטערט, טאָמער וועט ער זיך אויסשמירען.

— רויזע, דער שלייער וועט זיך אויסשמירען... אונטער־שפּרייטען עפּעס...

— וואָס אונטערשפּרייטען?...

— מיין קלאָרען קליידעל...

— משוג'ענע!...

שפּעטער איז געלעגען דער שלייער צעוואָרפען מיט'ן גרינעם קראַנץ און די טראָפּענס האָבען אַראָפּגעטריפט אויפ'ן ווייסען קראַנץ.

און מאַניאַ'ן האָט דאָס האַרץ געפּלאַטערט, וואָס אַ שלייער איז אַזוי, אַז ער קען איבערדעקן אַ גאַנצע שטוב, און איז אַזוי עפּעס... אַ—ה—ה—ה—ה...

אַ—ה—ה—ה—ח...

און אַז זי האָט געדאַרפט איבערטראָגן דעם שלייער צו דער כלה אין שטוב אַריין, האָט זי איהם געטראָגן ווי מען טראָגט אַ הויך, וואָס קען זיך יעדע מינוט צושפּרייטען, צוציהען און גאַרנישט ווערען. און אַז זי האָט דער כלה דעם קראַנץ אָנגע־טהאָן, האָט זי אונטערגעשטעלט איהר קאָפּ, אַז די טראָפּענס פון די מירטען זאָל אויף איהר אַראָפּרינען.

אָפּגעשפּיעלט האָט מען אין שטוב ביי דער כלה. מאַניא איז געשטאַנען אָנגעטהאָן אין קלאָרענעם קליידעל ביי אַ לאָמפּ, וואָס האָט איהר פּערפלאַמט דאָס פּנים, און נישט געקוקט אויפ'ן נייעם פּלייטיסט, נאָר געהאַלטען דעם קאָפּ אַזוי, אַז זי האָט גע־זעהען, ווי ער קוקט אויף איהר.

קיינעם האָט זי נישט געהערט, נאָר זיין פלייט. האָט זי זיך פּלוצלינג אָנגעהויבען שעהמען פאַר דער פלייט, זי האָט זיך גע־שעהמט, וואָס צירעל, איהר קרובה, געהט תמיד אום לייהען אַ גמילות־חסד צו דערלעגען צום קליימעל, און וואָס זי האָט נישט אַ צאָהן אין מויל, און וואָס לייזער, איהר מאַן, האָט צו טאָן מיט'ן קאַרלסבאַדער וואַסער, און יאָסי, איהר אינגעל, געהט מיט אַ פערבונדענעם האַלז.

און זי האָט זיך געשעהמט, וואָס אַלע האָבען געוויינט, און עס האָט ביי איהר אויסגעוויזען, ווי די זון טהוט אַ שיין אויף אַ פערפראָרענעם דאַך, און עס הויבט פון איהם אָן צו קאַפּען...

און עס האָט זיך איהר אויסגעוויזען אַז לייזער'ס לאַנג פּנים איז געוואָרען ווי ראש השנה צו תשליך, דעם ראש השנה, ווען זי האָט איהם געזעהען אויסטרייסלען די עבירות אין זברוטש אַריין, און אַראָפּגעוואָרפען אַן עול פונ'ם קאָפּ, וואָס ער איז קוים מיט גאַט...

האָט זי אַ קוק געטאָן אויף די כלי־זמר, וואָס האָבען שוין

נישט אײן אידישע כלה בעגראַבען, און עס האָט זיך איהר אױס־געדאַכט, אַז זײ שמײכלען אונטער די װאָנצעס, און זי האָט דער־פיהלט, אַז עס איז טאַקי אמת װאָס מען זאָגט, אַז דער טראַמפּײט טרובעט: „דיר װעט אױך אַזױ זײן, דיר װעט אױך אַזױ זײן...
דאָס פידעלע װײנט: „אײ, װעסטו פערשװאַרצט װערען!“ און דער באַס בײזערט זיך: „דוקא אַזױ, דוקא אַזױ“...

דאָס חתן־מאָל איז געװען אין פעראײן, און מע איז צוגע־פאָהרען אַהין מיט'ן פּיאַקער. מאַניא איז געזעסען לעבען דער כלה, און אַלע מאָל צורעכט געמאַכט דעם קראַנץ, צונומען איבער די אַקסלען, איבער'ן פּנים, אױסגעשפּרײט איבער די פיס, צו־נױפגענומען בײ די קניה און אַלע מאָל אַפּגעװישט אַ טראָפּען, װאָס האָט אַראָפּגעקאַפּעט פון די מירטען דער כלה אױפ'ן שטערן.
זי האָט געפיהלט אױף זיך אַ לאַסט גרױס װי די װעלט, זי האָט גאַרנישט געװאוסט, װאָס הײסט אַ קראַנצען־פרײליין: אַפּהי־טען דער כלה'ס קראַנץ, דער כלה'ס שלײער דאַרף זי אַפּהיטען.

און דאָרטען, אינעװײניג, האָט זי װידער גאַרנישט געהערט, נאָר זײן פּלײט; געקוקט האָט זי אױף איהם נישט, נאָר געפיהלט, װי ער קוקט אױף איהר.

אַז זי האָט געטאַנצט לאַנסיער, האָט זי זיך געבױגען מיט אײדעלקײט אין טאַנץ פאַר איהם, װאָס האָט געשפּיעלט אױף דער פּלײט.

איהר איז אױסגעקומען אַלע מאָל צוצוגעהן צו די כלי־זמר—
אַ קראַנצען־פרײלײן דאַרף אַכטונג געבען, אַז אַלע זאָלען טאַנ־צען, האָט זי נישט־װילענדיג אַ קוק געטאָן אױף אי ה ם. האָט זי געזעהן קאַטשאַנען־האָאַר, מיט שװאַרצע אױגען, און די אונ־טערשטע ליפּ אַ דיקע — און דערפיהלט, װי ער האָט זיך אָנגע־בױגען צו'ן איהר נאָהענט, צו־נאָהענט:

— פרײלײן... זי טאַנצען װאונדער שעהן...

און אַ סך װערטער האָט ער דערנאָך גערעדט איהר אין אױער אַרײן, און די װערטער זײנען געװען אַזױ הײס אין איהרע אױע־רען, ער האָט געזאָגט אױף עפּיס:

— עס איזט יא ליעבער אונזין.

און זיך צולאכט מיט א שטילען כריפ, גלייך פונ'ם הארץ, און איהר איז געווען דאס געלעכטער היים אין די אויערען, זיי־נען איהר די אויערען רויט געווארען מיט טונקעל בלוט.

„עס איזט יא, ליע—בער אונזין... — ליע—בער..."

לאה'צי איז צוגעגאנגען צו'ן איהר און אוועקגערופען: „כ'דארף דיר עפעס זאגען א סוד" — זי האט אנגעבויגען נעהענטער איהר קאפ — „ער, דער פליימיסט... געפרעגט אויף דיר, ווער איז דאס מיידעלע? אי, איז דאס א פיין מיידעלע..."

מאניא האט א קוק געטאן אויף לאה'צי'ס פנים מיט די שוואר־צע צייהן, און געטראכט, אז שווארצע צייהן זיינען נאך אלעמען חן'עוודיג...

זי איז צוגעגאנגען צו דער כלה, ארונטערגעלעגט איהר אייגען היים פנים הינטער'ן שלייער, און צורעכט־געמאכט די מירטען אויף דער כלה'ס קאפ.

פלוצים איז די מאמע צוגעקומען אין וואכענדיגען אנטהו־עכץ און געזאגט, אז עס איז שוין דריי דער זייגער, זי זאל אהיים־געהן, די קינדער האט מען שוין איבערגעטראגען שלאפענדיגער־הייט.

איז זי געבליבען שטעהן ווי אין א טומאן, נישט געוואוסט, וואס עס טהוט זיך מיט איהר, און די מוזיק, וואס האט גע־שפיעלט, איז איהר אויסגעקומען פרעמד, און ווייט. פלוצים איז בעשאפען געווארען א גראהער שאפענער פעלץ, א מאנסביל־שער, און מאניא האט אריינגעטאן די הענט אין איהם, געלאזט דער מאמע'ן פערהילען דעם האלז, און עס האט זיך איהר אויס־געוויזען, אז דאס ערגסטע איז, וואס די מאמע פערהילט איהר דעם האלז.

קאָרטען

שייקעלע איז אַריינגעקומען אין דיינינג רום און צוגעזעצט זיך צום טיש. חברה האָבען שוין געוואָלט אָנהויבען שפּיעלען. מיסטער שניידער האָט זיך דערפרעהט:

— אָט איז ער דאָ, דער בעל־הבית.

אַלע זיינען געווען פרעהליך און פריינדליך איינער צ.ם אַנדערען, דערפאַר ווייל היינט איז שבת, און מאָרגען איז דאָ אַ גאַנצער טאָג זונטאָג זיך אויסצורוהען. יעדער האָט געקוקט אויף די קאָרטען מיט פרעהליכע אויגען, ווייל יעדער האָט געהאָפט צו געווינען. ביים ערשטען פערלוירענעם קאָן, האָט מען זיך געוויצעלט, ביים צווייטען האָט מען זיך געוויצעלט, און ביים דריטען האָט מען זיך נאָך אויך געוויצעלט.

מיני איז געשטאַנען לעבען שייקע'ן און איהם אַריינגעקוקט אין די קאָרטען. מיני, אַ גאָלד איז זי... הייסט אינמיסטען קומען די חברה אַהער, אַז ער זאָל נישט אוועקגעהן שפּיעלען אין דער פרעמד. די מאַמע האָט זיך אָנגעטשעפּעט — ער שפּיעלט אין קאָרטען, דאַרף מען איהם חתונה מאַכען, ס'וועט העלפען, ס'וועט העלפען. ווען נישט פיניע'לע, דער שלאָק זאָל איהם טרעפען, וואָלט נאָר נישט געווען — אַ שטיל אינגעל, ווי קומט צו'ן איהם קאָרטען — אויסגעמאַרכעוועט איז ער געוואָרען, יעדעם גלידעל פון די פינגער זעהט זיך אַרוים.

שייקע האָט אַ קוק געטהאָן אויף זיינע פינגער און געטראַכט, אַז די מאַמע האָט רעכט, די גלידלעך זעהען זיך אַרוים.

מעהר שפּיעלט ער נישט.

אַלע מאָל האָט ער בגנבה אַ גלעט געטהאָן מיני'ס האַנד —

יאָ, ווען זי איז נישט אַזאַ שטילע, וואָלט איהם בעסער געווען. ס'האָט איהם געוואָרעמט דער גלאַנץ פון די בלאָנדע האָר, איהר איידעלער הויך. עס האָט איהם הנאה געטאָן, וואָס ער האָט חתונה געהאַט.

זי האָט איהם געגעבען עצות, ער האָט געפאָלגט און פאַר־שפּיעלט. ער האָט געקראָגען לויטער קליינע קאַרטען, און אפילו איינמאָל נישט געקענט עפענען דעם שפּיעל. איינמאָל האָט ער געקראָגען די שפּאָגע קעניגין, האָט ער זיך דערמאָנט אָן אַמאָל, דעמאָלט, ווען ער פלעגט איבערליגען אין די שפּיעל־הייזער — דעמאָלט האָט זי איהם געבראַכט גליק — ער האָט זי צוגעצויגען צו'ן אַ „סטרייט פלאַש“ — און געלט געשיט, און דער שוואַרצער בען האָט געדעקט, אַלץ געדעקט — אויך געהאַט אַ סטרייט פלאַש, נאָר אַ קלענערען. אַ ס ט ר י י ט פ ל אַ ש. און דערנאָך, אַז ער פלעגט זי דערזעהן ביי זיך, האָט ער שוין געוואוסט, אַז נאָך איהר וועלען זיך ציהען די קעניגע, די טייז און וועלען זיך אויסלעגען אַזוי, אַז איהם זאָל גליקען. זי פלעגט איהם ברענגען אין איהרע קעניגליכע מלבושים געלט, געלט, געלט, ניין, נאָך בעסערס ווי געלט, טייז, גליק, געווין; ווייל פיער טייז ביי אַ שפּיעלער אין די הענט, זיינען בעסער ווי געלט.

ער האָט זיך דערמאָנט אָן פערשיעדענע מעשיות, וועגען דעם, אַז מען האָט גליק אין ליעבע, האָט מען נישט קיין גליק אין קאַרטען.

— ניין, מיר געהט היינט נישט, היינט איז אייער טאָג, מיסטער שניידער.

ער האָט געקוקט אויפ'ן רויטען קאַרטען־קעניג, וואָס ער האָט מיט אַנדערע קאַרטען אַרויסגעוואָרפען אויפ'ן טיש — צוויי הער־צער, און צוויי קעפּ געוויקעלט. געוויקעלט ווי אַ קינפּעט־קינד מיט צוויי הערצער און צוויי קעפּ אין קעניגליכע מלבושים, פון גיטער און קרוינען און בלוט. געוויקעלט, איינגעבונדען, פערשאָל־טען מיט די גיטער און קרוינען און בלוט. און ער ווינקט צו'ן איהם מיט ברונז'ע אויגען, און מיט איינגערינגעלטע האָר,

וואָס פּאַלען אויף די אַקסלען: היט אַב, היט אונז אַב... בייט נישט איבער דעם פּלאַץ, וואו מיר גנעהען, וואו מיר קומען... וואו מיר רינגלען, רינגלען, רינגלען אונזערע האָר, וואו מיר, מיר, מיר קומען געוויקעלט, איינגעפּלאַכטען, פערשאַלטען אין מלבושים פון קרוינען און לענדער און בלוט.

און די קעניגינס דרעהען זיך אין אַ קאַדריל, ווייל זיי זיינען פּיער, פּיער, פּיער. טאַנצען אַ קאַדריל געוויקעלט און געפּלאַכטען אין מלבושים פון אינגעלשע הערצער, רויט, בלוי, רויט, בלוי, רויטע הערצער, בלויע הערצער. טאַנצען קאַדריל מיט די צוויי קעפּ, און מיט די צוויי הערצער און ווינקען ברוגז:

— היט אַב, היט אונז אַב, בייט נישט איבער דעם פּלאַץ וואו מיר טאַנצען, טאַנצען, טאַנצען קאַדריל.

— שייקע, וואָס האָסטו זיך אַזוי פערטראַכט?

— גאָרנישט...

— וואָס הערט זיך, שייקע?

ער האָט אויפגעכאַפּט די קאָרטען — אַ זיבעטעל, אַ ניינטעל, אַ פינפטעל.

— מיני, רוק זיך אַוועק אַביסעל, עס איז זעהר הייס.

ליפּסקי האָט זיך צולאַכט:

— אַזוי, גוטער ברודער, דו בּיזט שוין חושד דאָס אייגענע ווייב?...

דער אַלטער מיסטער שניידער האָט געהאַלטען אין איין גע־ווינען.

שייקע האָט זיך אויפגעשטעלט:

- איך שפּיעל נישט מעהר.

דער אַלטער שניידער האָט געהאַלטען אין איין געווינען, און דערביי האָט ער דערצעהלט וויציגע מעשה'לאַך פון דער גמרא, וואָס האָבען געזאָלצען די וואונדען די, וואָס האָבען פערשפּיעלט.

ווידער האָט מען דערלאַנגט קאָרטען. מיסטער שניידער האָט אַ נעהם געטהאָן זיינע קאָרטען, זיי געהאַלטען אַ ווײַלע צוגע־מאַכט, פלאַך אויף דער האַנד, און זיי געגלעט, זיך אַרומגעקוקט

און געזוכט עפּעס אַ וויצעל צו זאָגען, דערנאָך האָט ער די פּער־מאַכטע קאַרטען פּאוואַלי צונויפגעלעגט איינע אויף דער אַנדערער, געקלאַפּט אין די עקען, אַז זיי זאָלען אריין גלייך איינע אין דער אַנדערער, אָבער יעדער האָט געקענט זעהן, אַז ער האָט אויפגעהאַלטען איינמיסטען דאָס גוטסקייט וואָס ער האָט ערוואַרטעט פון די קאַרטען — דערנאָך האָט ער זיי אויפגעהויבען הויך אַן אַ זייט, וואו ער איז געווען זיכער, אַז מ'וועט נישט ארייגקוקען, און פּאוואַליטשקע ארויסגערוקט די שפּיצלעך פון די קאַרטען. ווי באַלד ער האָט אַ קוק געטהאָן אויף די שפּיצלעך, האָט ער אַ וואָרף געטהאָן צעהן סענט, און אַ זאָג געטהאָן לאַנגזאַם:

— איך עפּען די גיים.

אַלע האָבען געפּעסט, און ער מיט ליפּסקי'ן זיינען געבליבען.

— וועל?

— וואָס האָט איהר?

— דריי דזשעקס.

— טויג נישט היינט... כי, כי... דריי קווינס...

אַלע האָבען זיך גע'חידוש'ט, און ביי שניידער'ן זיינען אַזש די אויגען איבערגעגאַנגען פון געלעכטער. די מעשה'לעך פון דער גמרא האָבען זיך געשיט. שייקע'ן איז איינגעפאַלען, אַז ער, שניידער, האָט אַ פּנים ווי אַן אַלטער משומד, און ער האָט דערפיהלט, אַז ער האָט איזום פּיינט. שניידער האָט נישט אויפגעהערט:

— איך זאָג... היינט נ י ש ט, אפשר מאָרגען... און אפילו איהר זאָלט האָבען די פּיער אייסעס, וואָלטען זיי ביי מיר נישט געטויגט... כי, כי...

ער האָט צונויפגעלעגט דאָס קופּעלע געלט, פּאוואַליטשקע, פון אונטען די קוואָדערס, די ניקעלס עקסטער און די דיימס עקסטער און די אויגען זיינען איהם אַלץ איבערגעגאַנגען פון געלעכטער.

האָט שייקע'ן פאַרדראָסען, וואָס ער לעגט צונויף דאָס קופּעלע געלט, און נאָך מעהר האָט איהם פאַרדראָסען, וואָס ער האָט שפּיציגע פינגער, און די פינגער ציהען זיך אויס, לעגען זיך

צונויף אַרום קופּקעלע, אַהום און אַרום, און דאָס קופּקעלע געלט פֿאַסט אַרײַן אין די פֿינגער ווי די מאָס גענומען. ער האָט גע־זאָגט:

— מיסטער שנײַדער, פּרעהט אײַך נישט אַזוי, באַלד װעל איך מיך לעבען אײַך, װעט איהר פֿאַרשפּיעלען...

שנײַדער האָט געלאַכט און געענטפֿערט מיט אַ ליטווישען ענגליש: „וויט דהי גרייטעסט פּלעזור"...

— נאָך דעם קאָן, דערנאָך װעל איך מיך זעצען לעבען אײַך...

שנײַדער'ן זײַנען די אויגען איבערגעגאַנגען פֿון געלעכטער, ער האָט געקוקט אויף די געוואונענע דאָלאַרס און געזאָגט אויף ענגליש:

— איי מאַן לייק יו, סוד בי „סופּערסטיטיסאָס". אין שייקע'ן האָט געפּלאַצט די גאַל, און ער האָט מיט כעס איבערזעצט אויף ליטוויש: „אַ מענש ווי דו, זאָלסטו גלויבען אין נאַריסקייטען"...

ער האָט זיך אויפגעהויבען און געזעצט לעבען שנײַדער'ן.

— איין מאָל, וויל איך איהר זאָלט פֿערשפּיעלען, דערנאָך געה איך צוריק אויף מיין פּלאַץ...

— אָלרייט, וויט דהי גרייטעסט פּלעזור.

שנײַדער האָט אַביסעל אָפּגערוקט זיין שטוהל און פּאָר שײַ־קע'ן געמאַכט פּלאַץ. דײַװו האָט אויסגעטיילט די קאָרטען. שנײַ־דער האָט געוואָרט ביז אַלע קאָרטען זײַנען געלעגען אויפ'ן טיש, דערנאָך האָט ער זיי גענומען אין די הענט אַרײַן, און, ווי תמיד צורוקט פּאַוואַליטשקע די שפּיצלעך — צוויי דזשעקס — גוט.

ער האָט אַוועקגעשאַרט די איבעריגע דריי קאָרטען און אַ וואָרף געטהאָן אַ קוואָדער אויפ'ן טיש:

— „אַי אָפּען דהי גיים".

דערנאָך האָט ער געהייסען דײַװו'ן זיך דערלאַנגען נאָך דריי קאָרטען, געלאָזט ליגען די האַנט אויף די קאָרטען און געוואָרפֿען אַ קוואָדער.

פֿריעד האָט געדעקט. האָט מיסטער שנײַדער נישט אָנגעקוקט

די קאַרטען און אַרויסגעוואָרפען נאָך אַ קוואָדער, און אַז פריער האָט געדעקט דעם קוואָדער אויך, האָט ער שוין גענומען פּאַוואַ־ליטשקע די קאַרטען אין די הענט, און פּאַוואַליטשקע צורוקט די שפּיצלעך — דאָס ערשטע האָט ער דערזעהן אַ קעניג, דעם שוואַר־צען שפּאַגע־קעניג, דערנאָך האָט ער אַרויסגעצויגען אַז אַכטעל — אַ כאַליערע אויפ׳ן אַכטעל — נאָך איין דזשעק, וואָלט שוין געווען גוט — נאָר אַ שפּיץ — אַ צעהנטעל — טויג נישט.

— וואָס האָט איהר, מיסטער פריער?

— דריי אַכטלעך...

— ג־ו־ט...

ער האָט אויסגעצויגען דעם „גוט", און אַלע זיינען געווען איבערראַשט — דאָס ערשטע מאָל, אַז שניידער זאָל פערשפּיעלען אַזאַ גרויסען קאָן.

— ד ר י י אַכטלעך, אויף דריי אַכטלעך נעהמט מען אַזוי פיעל געלט...

— יאָ—פּ...

שייקע׳ן האָט אַ בריה געטהאָן, און עס האָט איהם מיט דער מינוט באַנג געטהאָן אויפ׳ן גאַנצען עסק. ער האָט געטראַכט אויף זיך, אַז ער איז אַ נאַר, אַ גרויסער נאַר, וואָס ער האָט געדאַרפט דאָס זאָגען, געטראַכט צי מען קען נאָך צוריקכאַפּען — ער וועט זיך פּשוט אויפשטעלען און זאָגען: כ׳האָב געוואָלט איהר זאָלט פערשפּיעלען איינמאָל, האָט איהר פערשפּיעלט, איצט געה איך אוועק, ס׳וועט בלייבען אַ שפּאַס און שוין. ניין, ס׳איז שוין נאָר נישט קיין שפּאַס, דאָס איז נאָך אַ גרעסער נאַרישקייט — ס׳וועט הייסען, ער טראָגט מיט זיך אום אַ שלים־מזל, און אויב ער געהט אוועק, וועט עס הייסען, אַז וויל ער איז אוועקגעגאַנגען, האָט יענער צוריק אָנגעהויבען צו געווינען, און טאָמער וועט ער טאַקע פערשפּיעלען ווייטער, וועט עס הייסען, אַז זיין אוועקגעהן העלפט שוין אויך נישט, דאָס שלים־מזל האָט ער שוין איבערגעלאָזט — ניין, זיצען, זיצען, בלייבען זיצען, ער וועט אויסוואַרטען אויפ׳ן צווייטען קאָן, ביז שניידער וועט געווינען, דערנאָך וועט ער

אוועקגעהן, וועט עס הייסן, אז ער טראָגט מיט זיך נישט קיין שלים־מזל ארום; טאָמער איינמאָל, האָט זיך געמאַכט א צופאַל.

שניידער האָט זיך נישט וויסענדיג געמאַכט און געשוויגן, נאָר עס האָט זיך איהם דאָס פּנים שוין נישט אזוי געפרעגעלט און די אויגען זיינען איהם נישט איבערגעגאַנגען פון געלעכטער.

שייקע האָט געקוקט אויפ'ן שווארצען שפּאַגע־קעניג — נישט איבערבייטען דעם פּלאַץ וואו מיר געהן, וואו מיר קומען רינגלען, רינגלען, רינגלען אונזערע האָר. וואו מיר, מיר, מיר קומען גע־וויקעלט, פערפלאָכטען, פערשאָלטען אין מלבושים פון גיטער און קרוינען און בלוט.

— וואו מיר רינגלען, רינגלען, רינגלען...

שניידער האָט געהאַלטען אין איין פערשפּיעלען, מיט יע־דען קאָן איז דאָס קופּקעלע געוואָרען מאָגערער, די פינגער האָ־בען זיך צונויפגעצויגען אַלץ אין אַן ענגערען קרייז, די קוואַדערס זיינען נעלם געוואָרען. איצט האָט שוין שייקע סימפּאַטיזירט מיט די לאַנגע, שפּיציגע פינגער, אויפ'ן קופּקעלע, נאָר עס האָט איהם נישט געהאָלפען, דאָס קופּקעלע איז געוואָרען אַלץ מאָגערער און מאָגערער, ביי שניידער'ן אויפ'ן שטערן האָבען זיך אויסגעלעגט קנייטשען, נאָר געערדט א וואָרט האָט ער נישט, שייקע האָט אויך געשוויגען, געוועז צונויפגעצויגען אין זיך ווי אַלע דאָ ארום טיש, זיך דערוויטערט מיט פיינדשאַפט פון די אַלע, צו וועלכע ער איז ערשט אזוי פריינדליך געווען, און געגלויבט אויף גליק אין די קאָרטען מיט'ן גאַנצען לייב און לעבען. געגלויבט, געגלויבט, געגלויבט, גערופען עס, געצויגען עס מיט זיין קוק, מיט זיין געמיטה, מיט זיין גאַנץ לעבען צו שניידער'ן — עס איז נישט געקומען. ווי אויף צו להכעיס האָט זיך עס באַוויזען, געטרייצט און ווידער פאַר־שוואונדען. דערנאָך האָבען זיך די גרויסע קאָרטען אינגאַנצען אויפגעהערט צו באַווייזען.

עס איז אין איהם געווען קאַלט דאָס הארץ. ער האָט צוגעקוקט און געשוויגען, אבער צווישען זיין שווייגען און שניידערס שוויי־גען, איז אַנגעגאַנגען א שטילער שמועס.

שניידער'ס שווייגן האָט איהם געשניטען ווי מיט מעסערס, און פונקט ווי ער האָט פריהער נישט געקענט ליידען די ווינצלעך מיט'ן ליטווישען ענגליש, אַזוי האָט ער אויף זיי איצט אַרוים־געקוקט.ווי אויף אַ משיח'ן האָט ער אויף זיי אַרויסגעקוקט.

נאָר שניידער האָט געשוויגען.

איהם האָט אַלע מאָל עפטער געקלונגען אין די אויערן — הו־דו! שלים־מזל, קיינער וועט דיך נישט צולאָזען לעבען זיך... דאָס הארץ איז איהם אַלע מאָל מעהר איינגעפאַלען פון בושה, ער האָט געקוקט אויף דער שוואַרצער שפּאַגע־קעניגין און ווער ווייסט, וואָס ער האָט איהר צוגעזאָגט ביי זיך אין הארץ — ווער ווייסט, ער האָט עס אַליין נישט געוואָלט געדענקען. אויף שפּעטער געמאַכט פון זיך חוזק — אַ געלעכטער — און די טייז, און די קעניגע האָבען געוואונקען ברוגז: היט אַב, היט אונז אַב... בייט נישט קיין פּלאַץ, וואו מיר קומען, וואו מיר געהען, וואו מיר רינגלען, רינגלען אונ־זערע האָר, וואו מיר, מיר, מיר קומען געוויקעלט אין מלבושים פון גימער און קרוינען און בלוט...

הלואי וואָלט ער איהם געזאָגט עפּעס — עס איז דורך דיר, ער זעהט דאָך, אַז עס איז דורך איהם, אַלע זעהען, נאָר אַלע ווילען נישט זאָגען, עס איז ביי איהם אין שטוב, ווילען זיי נישט זאָגען, נאָר זיי טראַכטען ביי זיך...

וואָלט ער איהם געזאָגט: הויב דיך אויף און געה אַוועק... האָסט מיר צוגעבראַכט אַ שלים־מזל...

איינמאָל האָט שניידער געוואונען אַ קאָן. האָט עס שייקע'ן אויסגעוויזען ווי אַ גרויס גליק האָט איהם געטראָפען, איצט וועט ער שוין אָנהויבען צוריק צו געווינען, דאָס שלים־מזל האָט זיך איבערגעריסען. ער האָט אויפגעהויבען די אויגען, ווי איינער פון אַ גרויס אומגליק, מיט אַ בושה אין פּנים, דער האַלז־און־נאַקען וואָס איז געווען אָנגעבויגען, דערשלאָגען, ווי פון אַ צענטען אָראָבגעדריקט, האָט זיך אַ קאָפּ אויסגעגלייכט, און דערפיהלט אַ וועהטאָג.

אז שניידער האט אראפגענומען די געוואונענע פאר ניקעלס פונ'ם טיש, האט ער אווארף געטהאן די געוואונענע קארטען אז טיש מיט א „טפו", ווי איינער וואס האט אראפגעווארפען א שלים־מזל שוין אויף אייביג; אבער דעם אנדערען קאן האט ער ווידער פערשפיעלט, און אזוי כסדר, ביז צום לעצטען דאלאר.

אז זיי האבען זיך איפגעהויבען, האט שייקע ארויסגעפלאצט:

— כ'האב אייך געזאגט...

האט שניידער געענטפערט מיט א ליטווישען ענגליש, און די קניימשען האבען זיך איהם אויסגעלעגט אויפ'ן שטערען.

א מענש ווי דו, זאלסטו גלויבען אין נאריסקייטען...

הינדע גיטעל׳ס שנור

דעם ערשטען טאג ווי נאר הינדע גיטעל האט אראבגע־בראכט די נייע שנור, איז געווארען א רעש אין שטאדט: הינדע גיטעל׳ס שנור איז א שעהנהייט.

אז די אלטערקע האט זי צום ערשטען מאל דערזעהן, איז זי פערציטערט געווארען און האט דערצעהלט די ווייבער, אז זי האט זי דערפיהלט לעבען זיך מיט איהר ליכטיג פנים, ווי מען דער־פיהלט א גראפיניע.

האט מען געוואלט וויסען ווי הייסט זי?

— לאנצי.

— לאנצי?

הינדע גיטעל, די שוויגער, איז געווען אן אלמנה און פער־קויפט מילכיגס אין שטוב. חיים, דער עלטסטער זוהן, האט גע־שטעלט אלע יאהר א שטאל קיה צו מאסטען און דאס מילכיגס האט מען פערקויפט אין שטוב.

א חוץ איהם איז נאך געווען שלמה׳לע, א בחור פון זיבעצעהן יאהר.

אז חיים איז א חתן געווארען אין א פרעמדער שטאדט אריין, האט הינדע גיטעל זיך געשראקען פון דער נייער שנור, ווייל ווי נאר חיים האט זי דערזעהן, האט ער שוין נישט געוואלט אב־טרעטען, אז כאטש עס האט זיך ארויסגעוויזען, אז דער שדכן האט געזאגט א ליגען, קיין נדן איז קיינמאל נישט געווען, האט חיים דאך נישט געוואלט הערען דערפון, דערפאר האט זי זיך אזוי געשראקען, הינדע גיטעל, זי האט געטראכט: וואס וועט שוין זיין שפעטער...

באלד נאך דער חופה האט הינדע גיטעל געמיינט, אז לאנצי וועט זיך אבשערען, האב אבער לאנצי זיך אויסגעצויגען אין דער גאנצער וואוקס, און געזאגט מיט עפעס א מאדנע קול: „ניין", און אזוי איז געבליבען. זי האט זיך נישט אבגעשוירען.

הינדע גיטעל האט געמאכט גוואלדען: סטייטש, ס'איז איהר א בושה צוריקצופאהרען אין שטאדט אריין. איהרע עלטערן האבען זי געבעטען מיט גוטען.

קוים האט די מאמע ביי איהר גע'פועל'ט, זי זאל מיטנעהמען א פאריקעל אנצוטהאן אויף די האר.

נאך דעם ערשטען אין דער פריה, ווי נאך זי איז אראבגע־קומען צו דער שוויגער, האט זי בעהאלטען דאס פאריקעל אין א שופלאד אריין, זיך אנגעטהאן א רויטע זיידענע הויב מיט קרעם שפיצען, און זיך אנידערגעשטעלט אין פענסטער ארויסקוקען.

הינדע גיטלען האט עס גוט געקרענקט, ווייל די האר האבען זיך ארויסגעזעהן פון דער הויב, איז זי אומגעגאנגען און געזיפצט, נאר אז זי האט געזעהן ווי א צאפ וואזשעט ארום פון צווישען די שפיצען, איז זי צוגעגאנגען און איהר געוואלט בעהאלטען די האר:

— מ'טאר נישט, טאכטער מיינע... א אידיש קינד טאר נישט געהן מיט די האר...

נאר אז לאנצי האט דערפיהלט דער שוויגער'ס האנט אויף איהר קאפ, האט זי זיך אויסגעדרעהט, און געטהאן אויף איהר אזא גדלות'דיגען קוק, אז דאס חיות איז ביי יענער ארויסגעפא־לען. דערנאך האט זי אויסגערעדט צוויי געצעהלטע ווערטער: „כ'וועל אליין"...

פון דעמאלט אן, האט זי שוין הינדע גיטעל נישט אנגעריהרט.

מענשען זיינען געלאפען קוקען אויף איהר. ווייבער און מאנס־בילען האבען זיך געדרעהט מיט אן אויסרייד פאר די פענסטער, געקומען קויפען מילך צו זעהן זי. און ווי נאר מען האט איהר אריינגעקוקט אין פנים אריין האט מען שוין נישט געקענט די אויגען אברייסען.

דער שוחט וואס האט געוואוינט הינטער הינדע גיטעל'ס שטוב און וואס פלעגט געהן אין שלאכט־הויז אריין דורך'ן הינ־טער־געסעל, האט זיך איינגערעדט, אז דורכ'ן שטראס איז גע־העכטער, און געמוזט אלע טאג א קוק טהאן אין הינדע גיטעל'ס פענסטער. אמת איז, אז דאס קוקען איז איהם אויסגעפאלען באַ־קאַם. ער האט זיך אנגעטהאן דערנאך שטילערהייד צרות, גע־פייניגט זיך מיט האלבע טעג פאסטען פאר אן אבקומעניש, נאר קוקען האט ער געמוזט...

אלע האבען געמוזט... אלעמען האט זי געצווינגען צום פענס־טער, אז מען זאל קוקען אויף איהר און דערציטערט ווערען...

האבען מענשען געטראכט ביי זיך, אז ס'איז עפּעס א מין כשוף, געשושקעט זיך וועגען איהר מיט גלאנציגע אויגען און גענאפט.

אין דרויסען איז זי קיינמאל נישט געגאנגען. תמיד איז זי גע־שטאנען ביים פענסטער, און נישט געטאן גארנישט. א גאנצען טאג האט זי געהאלטען אין איין וואשען די הענט, און געפּראשעט דאס זיידענע קלייד. אזש הינדע גיטלען האט פערדראסען:

— אין שטוב, טאכטער, איז אן עבירה צו געהן אין א זיי־דען קלייד, און די הענט דיינע זיינען ריין ווי זילבער, מ'דארף זיך, טאכטער, נישט וואשען אזוי פיעל מאל...

האט לאנצי געענטפערט מיט געצעהלטע ווערטער, אז די קליי־דער האט זי נישט געמאכט פאר דער שאפע, און זיך נאך מעהר געוואשען די הענט. געהיט זיך יענעם אנצוריהרען, און, אז זי האט זיך אנגעריהרט, געוואשען, געוואשען און געזייפט מיט שמעקענ־דיגער זייף.

ס'איז דאך איהר עפּעס די גאנצע זאך נישט אנגעשטאנען. די שטוב מיט דעם מילכיגען... און ס'איז זי נישט אנגעגאנגען. זי איז תמיד נאר געווען פערנומען מיט זיך, מיט איהר לעבען וואס אין איהר, ווייל אין איהר איז געווען א גאנץ אנדער לעבען, וואס נאר זי האט פערשטאנען, נאר זי האט פערשטאנען פאר

וואס זי נעהט דא אום ווי א פרעמדע, מאוס'ט זיך אלדינגס אנ־
צוריהרען, גלייך ווי אלדינגס וואלט געווען טריפה.

חיים איז געווען א פשוט'ער יונגער מאן, מיט א בלאנד בער־
דעל, און אבגעהיט געטריי דאס געשעפט. ביז אהער, איז ער גע־
ווען א בחור גלייך מיט אלע בחורים, נאר פון זינט מען האט
דערזעהן זיין יונג ווייבעל, האט ער בעקומען אן אנדער אויסזעהן
אין שטאדט. מען האט זיך אנגעהויבען צו'ן איהם מעהר צוקוקען.
אויסהערען איהם מיט דרך־ארץ און איהם קיינמאל נישט אי־
בערשלאגען די רייד. אין אלעם וואס ער האט געזאגט, האט מען
געזוכט א מיין, און זיך געטראכט, אז עפעס מוז פארט אין איהם
זיין, וואס ער האט אזא ווייב.

אידען האבען אנגעהויבען חנ'דלען זיך פאר איהם, געוואלט
זיך אויספיינען מיט קלוגשאפט, און אין ריידען אונטערגעשטעלט
יענעם א פיסעל, געכאפט אין א גרייז, כדי ער, חיים זאל זעהן...
אפשר וועט ער דערצעהלען דעם ווייב...

די אלטער'קע האט דערצעהלט, אז זי האט איינמאל גע־
זעהן דורכ'ן פענסטער ווי זי, ס'יונגע ווייבעל, איז אויפגעשטאנען
ביינאכט, זיך אויסגעפלאכטען די צוויי צעפ, אנגעטהאן דאס
זיידענע קלייד און ארייננעגאנגען אין גלח'ס גארטען, דארטען
האט זי זיך עפעס געפארעט צווישען די בלומען, אראבגענומען
די ראסע און זיך געוואשען דאס פנים... דערנאך איז זי נעגאנגען
פון איין גארטען אין אן אנדערען, פון איין גארטען אין אן אנ־
דערען, אזוי א גאנצע נאכט, זיך געפארעט צווישען די בלומען
און זיך געוואשען דאס פנים... וואס דען, נישט אומזיסט איז זי
אזוי ליכטיג...

און טייל האבען געזאגט, אז זי באדט זיך אין מילך... אלע
נאכט באדט זי זיך אב אין מילך... נישט אומזיסט זיינען די
הענט אזוי ריין ווי זילבער...

— האט איהר אליין געזעהן ווי זי פלעכט זיך ביינאכט די
צעפ?

— אליין געזעהן...

— נישט אומזיסט געהט זי תמיד א הויב אנגעטהאן... הינ־טער דער הויב זיינען דא גאנצע צעפּ, נישט אבגעשוירען... א חלול־השם... א אידישע טאכטער...

שלמה'לע, דער אינגערער ברודער, וואס פלעגט זיך צולאכען ביי יעדער קלייניגקייט, איז געווארען עפּעס אויס מענש פון זינט לאנצי איז אנגעקומען אין שטוב אריין. ער האט אויפגעהערט צו עסען צו דער צייט, און געווארען אויסגעבלייכט.

מייסטענס פלעגט ער ווייכען די שטוב. זיך לאזען דורך די גערטנער אין דער אלינע. דארטען פלעגט ער זיך נישט שעה־מען אויפצוהויבען א קאפּ, קיינער האט איהם נישט געקוקט אין פּנים אריין.

לאנצי האט געזעהן, אז ער איז אויס מענש, און געוואוסט פארוואס. זי איז שוין געווען געוואוינט דערצו. פלעגט זי זיך אבגעבען מיט איהם מעהר ווי מיט איטליכען, שאפען זיך מיט איהם.

איינמאל, ווען ער איז געזעסען אין אנדערען שטיבעל, איז אריינגעקומען א מיידעל נאך א קווארט מילך.

אז לאנצי איז צוגעקומען צו'ן איהר נעהענטער, האט זיך דאס מיידעל פערשעהמט פאר איהר גרויס שעהנקייט און באהאלטען דאס קריגעל צווישען די פאלדען פון קליידעל.

שלמה'לע האט געטהאן א שפרונג אריין פון דער אנדערער שטוב, ארויסגענומען ביים מיידעל דאס קריגעל, און אבגעמאסטען א קווארט מילך.

אז דאס מיידעל האט דערלאנגט לאנצי'ן די זעקס גרייצער, האט לאנצי נישט געוואלט נעהמען און געזאגט צו שלמה'לען:

— נעהם צו...

— נעהמט איהר...

— זאג מיר נישט „איהר", א שווערגעריין איהרצט מען נישט...

— נעהם... דו...

ער האט צוגענומען די זעקס גרייצער, און אומגעגאנגען א

גאנצען טאג ווי צודולט — א שווערגריין איהרצט מעז נישט...
נעהם דו...

ער האט זיך יענעם פארנאכט מעהר צוגעקוקט צו חיים'עז, ווען ער איז אהיים געקומען, און מאדנע — ער האט דערזעהן עפעס א נייעם קוק אין חיים'ס אויגען, אזא קוק וואס ער האט איהם פריהער נישט געזעהן... עפעס איז ער געווארען אזוי סטא־טעטשנע, חיים... וויל איינרייסען די וועלט... אלע מאל רעדט ער ווענען לאשקאוויטש... ער איילט זיך קיין לאשקאוויטש איהר ברענגען מתנות...

און זי?... לאנצי... זי קוקט נישט אויף איהם, נאר פראשעט אלע מאל אב דאס קלייד מיט די הענט, און שארט אפיר די האר פון הינטער דער הויב... קיין שייטעל וויל זי טאקע נישט טראגען...

איינמאל, אז חיים איז נאך וועטשערע ארויסגעגאנגען אכטונג געבען צו די קיה, האט זי איהם צוגערופען:

— שלמה'לע... א שיבעל קוועטשט מיך... דאס ווייסע אט־לעסענע... וועסט עס מיטנעהמען צום שוסטער... יא?...

זי האט ארויסגענומען א ווייס אטלעסען שיבעלע און איהם דערלאנגט.

— זעהסט, דא קוועטשט מיך... זי האט איהם אנגעוויזען ווי עס קוועטשט, זיך איבער איהם איבערגעבויגען, און ער האט דער־שמעקט איהרע האר, איז איהם געווארען פינסטער פאר די אויגען, און ער האט געוואלט שטארבען...

און זי האט זיך אלץ טיעפער געבויגען איבער איהם מיט'ן אטלעסען שיבעלע און איהם געלאזט שמעקען איהרע האר...

איהר קול האט איהם א ציה געטהאן:

— שלמה'לע!...

דאס ערשטע מאל ווי זי האט איהם היינט גערופען „שלמה'לע"..

און דער „שלמה'לע" האט איהם שוין נישט אבגעלאזט... געוויקעלט זיך ארום איהם ווי א שלאנג, א זיסע שלאנג און אויסגעצויגען ביי איהם דאס חיות...

ביים שוסטער אין פינסטערען פארהייזעל, האט ער ארויס־גענומען דאס שיכעל פונ'ם שאכטעל, אראבגענומען דעם סא־מעטענעם קאפעליוש און אריינגעלעגט דאס שיכעלע...

דערנאך האט איהם דער שטערען געברענט...

תמיד איז זי שוין דארטען געזעסען ביים פענסטער אין דער הויב און ארויסגעקוקט. אז א אידענע איז אמאל אריינגעקומען נאך מילך, האט זי זיך אויפגעהויבען פונ'ם פענסטער, געטהאן א קוק אויף דער אידענע און אויף די קאנען מילך און ארויסגע־רעדט מיט גדלות:

— מעסט אייך אליין אב!

און אז די אידענע האט זיך פער'חידוש'ט אליין אבגעמאס־טען די מילך, און איהר דערלאנגט די זעקס גרייצער, פלעגט זי זיי אנידערלעגען אויפ'ן קאמאד אין א שעלכיל, דער אידענע אין די אויגען, זיך אבגעוואשען די הענט און צוריק צוגעהן צום פענסטער.

מען האט אנגעהויבען רעדען אין שטאדט, אז דאס, וואס מנחם געהט אום ווי א דול'ער, איז נישט אומזיסט — מנחם זייער שכן...

מ'האט עפטער איבערדערצעהלט ווי זי שטעהט אויף ביי־נאכט, פלעכט אויס די צעפ און געהט אום פון איין גארטען אין אנדערען, פון איין גארטען אין אנדערען.

און די אלטער'קע האט זיך געשוואוירען:

— אליין געזעהן ווי זי וואשט זיך דאס פנים צווישען די בלו־מען ביינאכט... נישט אומזיסט איז זי אזוי ליכטיג...

און אנדערע האבען זיך געשוואוירען:

— זי באדט זיך אין מילך... אלע נאכט באדט זי זיך אין מילך... נישט אומזיסט זיינען איהרע הענט ווי זילבער...

אָנגעזעצט

קיינער האָט נישט פֿערשטאַנען פאַרוואָס ברוך־קלמן איז די לעצטע צייט אַזוי אַרומגעגאַנגען — מיט אַ צערו־דערטען קוק. ער רעדט דען? פייגע זיינע האָט אפילו יאָ עפּעס געזעהען — זיצט ביי די ביכער דורך די נעכט, חשבונ׳ט וועקס־לען אַהין, וועקסלען אַהער.

קולטוס־פאַרשטאַנד — ער האַלט דעם זיגעל פון דער שטאָדט. דערפאַר האָבען טאַקע אַלמנות און יתומים איינגעלעגט ביי איהם דאָס לעצטע. ביי ברוך־קלמ׳ען איז זיכער.

שלמה וויינפעלד קומט אַריין מיט׳ן ברייטען גוט מאָרגען צו׳ן איהם שפּילען אַ שאַך. וואָס שלמה וויינפעלד איז דאָך אַ מיטגליעד אין וויענער שאַך־קלוב, און אַ חוץ דעם אַליין גביר׳יש, אדיר׳יש, מיוחס׳יש.

פאַרוואָס? ווייל ער איז ברוך־קלמן. ווייל צו׳ן איהם טראָגען אַלע דעם לעצטען גרייצער אַריין.

ברוך־קלמן איז געווען אַ איד אַ שווייגער, אַ גדלן, און מ׳האָט נישט געוואוסט, צי איז ער אַ גרויסער איידעלמאַן, צי אַ קלע־נערער. ער האָט געשוויגען.

אָבער אַ בעל־מוח האָט מען געזאָגט, איז ער.

פייגע איז געווען אַ גוט ווייב פאַר איהם, אַ קלוגע אידענע, גערעדט מיט׳ן קוויטש, זיך גוט געפּאַסט צו זיין אַ נגידות, דאָס וואָס זי האָט שטענדיג געהאַט צו טאָן מיט דער דיענסט, און דער בונט שליסלען אין פאַרטוך, האָט זי געמאַכט פאַר אַ ברייטער בעל־הבית׳טע.

און די קינדערלאַך, די דריי קינדערלאַך, זיינען געווען אַזעל־

כע נגיד׳ישע קינדערלאך, מיט ווייסע, פעטע גוידערלאך, און רייכע, צופיעשטשעטע אויגעלעך און מרים׳קע, די איידעלע מרים׳קע, איז געגאנגען אנגעטאן א רויט אטלעסען קליידעלע מיט קרעם־שפיצען. אזוי דעליקאטעטנע.

ברוך־קלמן האט געקענט די וועלט, און וואס מעהר ער האט דערקענט און געזעהן די וועלט, אלץ מעהר האט ער געשוויגען. געשוויגען, אז ער האט דערזעהן, דאס וואסער איז איבער׳ן האלז.

ברוך־קלמן האט געוואוסט, אז מען האלט איהם פאר א בעל־מוח, און פארשטאנען אז א בעל־מוח דארף טראכטען — האט ער געטראכט, אז דאס וואסער איז איבער׳ן האלז, צי דארף מען עס לאזען געהן ווייטער?

אנזעצען.

אנזעצען און בלייבען א קבצן — און שלמה וויינפעלד זאל נישט קומען מיט׳ן ברייטען גוט מארגען, צו׳ן איהם שפיע־לען א שאך...

יא, נאר מיט שכל.

האט ער געטאן מיט איהר א שמועס זיך דורך, האט זי אנ־געכאפט דאס קרעמפען.

אויף מארגען איז מען עפעס פון ערגיץ געוואר געווארען, אז ברוך־קלמן איז אוועק קיין אמעריקא.

מענשען האבען אנגעהויבען צו קומען, קודם מיט א שמיי־כעל, מיט א שמייכעל אויפ׳ן פנים און א קלאפעניש אין הארץ — צי איז עס אמת? זיי זאגען חלילה נישט, נאר זיי זיינען גלאט געקומען געוואר ווערען. האט זיי פייגע מיט שטארקייט געזאגט, אז ער איז אוועקגעפאהרען אויף א פאר טעג. באלד וועט ער צוריקקומען.

נאר שפעטער א טאג, האבען שוין אלע געוואוסט.

האט עליושקע געכאפט א פורעל, אריין קיין בארטשאוו און אראבגעבראכט א סעקוועסטער צו פענדען — ווי באלד א סעק־וועסטער איז די גאנצע שטאדט געקומען צולויפען. עס איז גע־

קומען אַנטשעלע, ס'איז געקומען נעבע, ס'איז געקומען אַלטער דער ווייסער.

מ'האָט גע'טענה'ט:

אַנטשעלע — פאַרקויפט אָראַנזשען מיט לימענעס, אַזאַ'ן איינ־געהויקעטער, פאַרוואַגעלטער בחור, אפשר פון פערציג יאָהר. וואָס אַזאַ בחור מוז שוין נעבעך האַנדלען מיט אָראַנזשען, און דאַרף וואַרטען ביז איינער זאָל קראַנק ווערען, אַז ער זאָל איהם באַ־צאָהלען פיער גרייצער — די לעצטע נשמה פאַר אַן אָראַנזש. תמיד שמעקט פון איהם מיט רפואות־אָראַנזשען.

אַנטשלען אַז מען האָט דערזעהן פון דער ווייטענס מיט'ן איינ־געבויגענעם רוקען און דעם קאָרב אָראַנזשען, האָט מען זיך פאַר איהם דערשראָקען. די ווייבער האָבען זיך געוואונשען איהם נישט צו באַדאַרפען, דאָס קול ביי איהם איז געווען עפּיס אַן אָראַנזש'ענס, אַזאַ, וואָס מען דושעט עס תמיד מיט רפואות — אַ געוואָרגענ'ס.

און דער אַנטשעלע האָט נאָך געהאַט אַ שוואַרצען גע־קרויזטען קאָפּ וואָס איז עפּעס תמיד געווען פאַרמעליגט — און אַ סך האָבען אַנגעוויזען אויפ'ן שטערען, אַז ער איז צעדרעהט, אַז נישט, וואָלט ער נישט געהאַנדעלט מיט קיין אָראַנזשען, קען נישט האַנדלען מיט ציבעלעס, מיט פיש?

דערפאַר האָט יעדער זיך פאַזוואָליעט איהם אויפצונעמען ווי אַ שטאָדטישען משוגענעם. אַז מ'האָט איהם דערזעהן — אַנטשעלע, אַנטשעלע, אָראַנטשעלע.

און אַנטשעלע האָט גערעדט מיט'ן געוואָרגענעם קול און זיך פערענטפערט, אַז ס'איז נישט קיין בושה, הלמאי אַ שמש, הלמאי אַ באַגרעבער?

און דאָס אַנטשעלע האָט זיך אַזוי געפּאַסט צום אָראַנטשעלע. אַנטשעלע, אָראַנטשעלע, אַנטשעלע, אָראַנטשעלע.

און אַנטשעלע האָט אָפּגעשפּאָרט פון די חולאים פינף־און־זיבעציג ראָניש, און אָריינגעטראָגען צו ברוך־קלמ'ען. מען האָט נישט געוואוסט ווען, און ווי אַזוי.

און אלטער דער ווייסער האט אפגעשפארט הונדערט ראַ־ניש, מ'ווייסט נישט ווי אזוי און פון וואס, און זיי אריינגעטראַ־גען צו ברוך־קלמ'ען.

אלטער דער ווייסער — וואס מ'האט איהם געמוזט אזוי רו־פען, ווייל עס איז געווען אן אנדערער שוסטער, אלטער דער שוואַר־צער. אלטער דער ווייסער, וואס ער האט געמוזט אזוי הייסען נישט נאר דערפאר, ווייל עס איז געווען אן אלטער דער שוואַר־צער, נאר ווייל ער איז טאקע געווען ווייס, טויט ווי א מת. דאס גאנצע בלוט זיינס איז געלעגען אין די רויטע רעמלעך פון די אויגען.

תמיד איז ער געזעסען אויפ'ן שוסטערישען בענקעלע און געלאטעט און געצילעט די דראטווע, תמיד, ביי טאג און ביי־נאכט. קיינמאל האט מען נישט געהערט פון איהם דעם שוס־טערישען דידל, ,ידל, דידל.

קיינמאל האט ער נישט גערעדט קיין ווארט.

און מען האט זיך גע'חידוש'ט, א מענש רעדט נישט א ווארט און האט פארט א פולע שטוב מיט קינדער. ס'איז געלעגען אויף איהם עפעס א טויטקייט, א שווייגעניש אויף איהם און אויף זיין ווארשטאט. דער שלים־מזל איז אויף איהם געלעגען — און מ'האט עס ארויסגעזעהען אויף זיין פנים, אז ער פארקליינט שיך.

אז אפילו ער זאל שוין נישט פארקליינען, האט ער שוין אויך א שם, אז ער פארקליינט שיך, צי דערפאר, ווייל ער זוכט תמיד א לאטקעלע אבצושפארען, צי גלאט אזוי ,ער מוז פארקליינען — נאר א לאטוטניק איז ער געבליבען.

פארוואס האט ער נישט געוואלט זיין א ווייסער, אז תמיד האט געקרויכערט אין שטוב און די קינדערלעך האבען אין די סטענדלאך זיך געוואלאטשעט, וואס זיינען נאך פאר צוויי יאה־רען קליין געווען, און דאס ווייב האט תמיד געשאלטען לעבען פריפעטשיק, און מ'האט נישט געוואוסט, צי זי שעלט דעם פרי־פעטשיק, צי דער פריפעטשיק שעלט זי.

אלטער דער ווייסער האט נאר געקענט געבען א קניפ שטי־לערהייד.

וואו האט אלטער דער ווייסער גענומען הונדערט ראניש, וואו?

קיינער האט נישט געוואוסט ווען און ווי אזוי, נאר נאך אלע־מען ערשט, איז מען געוואהר געווארען, און זיך גע׳חידוש׳ט...

עליושקע האט געטאן א פליה אריין מיט דער בראדעווקע און מיט׳ן סעקוועסטער:

— וואו זיינען די זילבערנע לייכטער? דאס זילבער וואו איז?

האט פייגע געבראכען די הענט מיט׳ן קוויטש:

— מיין ברוך־קלמן איז אוועק קיין אמעריקא... מ י י ן ברוך־קלמן?

און עליושקע מיט דער בראדעווקע האט געשריען:

— דאס זילבער!

נאר ערשט, אז דער סעקוועסטער מיט׳ן מעשענעם קנעפעל האט געטאן א געשריי: „דאס זילבער“, האט זי געגעבען. אויפגעשלאסען מיט׳ן בונט שליסלען פון א ברייטער בעל־הבית׳טע, די שאפע מיט די איינגעמאכטסען און מיט גאלע גוטס און ארויסגענומען די גרויסע לייכטער.

ברוך־קלמן איז געלעגען אין קאמער.

— ארויסגעהן. טאן א מאך מיט דער האנט — איך בין דא. נישט אנריהרען די זילבערנע לייכטער, נישט אנריהרען, פאר־כעס — איך צאל באאר...

— איך צאל באאר?

די שווערע, די אמת׳ע זילבערנע ליגען אין קעלער בעגרא־בען. און עליושקען קומט אזוי גרויס ווי זיבען הונדערטער.

עליושקע האט ארויסגעטראגען דעם שפיגעל, דאס בעט־געװאנט איז שוין נישט געווען. א סך האבען געזאגט, אז מען האט עס אבגעשטעקט ביים שכן, און זיך געקליבען נאך צונעמען, זיי־נען אבער אנגעקומען אנדערע און ערשט נאך די אנדערע, אנ־משעלע און אלטער דער ווייסער.

אין שטוב איז געווארען א שטופעניש, א רייסעניש, א קלאַ־געניש:

— אומגליקליך געמאכט... געוואלד... מערדער... רויבער... אלמנות, יתומים.

אנטשעלע האט געטאן א שטעל אוועק דעם קויש מיט אראנזשען, און גלייך זיך געלאזט גייען אין דער ליידיגער קאנצ־ליי סקאסנע. אלע זיינען געבליבען שטעהן און איהם נאכגעקוקט. אנטשעלע האט זיך דורכגעריסען צו דער וואנט, אראבגענומען דעם גרויסען קאבינעט־זייגער, איהם ארויפגעלייגט אויפ'ן אק־סעל, און זיך געלאזט גייען צו דער טהיר. א שטיק שפינוועבס האט איהם נאכגעהאנגען אויף דער פלייצע.

עליושקע איז איהם פערלאפען דעם וועג און געוואלט ביי איהם ארויסרייסען דעם זייגער, האט אנטשעל געריסען מיט א שטארקער גבורה, געביסען עליושקען און געשריגען מיט'ן דער־ווארגענעם קול ווי א געקוילעט גאנז:

— פינף־און־זיבעציג ראניש, פינף־און־זיבעציג... געלאפען איבער'ן מארק מיט דעם זייגער אויפ'ן אקסעל און געגרעוועט הויך אויפ'ן קול: פינף־און־זיבעציג ראניש!

דערנאך, האט מען דערצעהלט, איז ער שוין תמיד אומגע־גאנגען איבער'ן מארק מיט'ן קאבינעט זייגער אויפ'ן אקסעל, ביינאכט געשלאפען מיט איהם אין די קאסטענס צווישען די קצב'ישע קלייטלאך.

ברוך־קלמן איז געלעגען אין קאמער באהאלטען און געהערט ווי אנטשעלע רעוועט:

— אנטשעלע מיט די אראנזשען — א מצוה אויף איהם, געלט ווילען זיי די קבצנים, צונויפלעגען געלט, פעט ווערען מיט געלט, שטארק ווערען מיט געלט — אז אנדערע אנטשעלעך זא־לען קומען צו זיי איינלעגען געלט, אז שלמה וויינפעלד זאל צו'ן איהם קומען שפיעלען א שאך... הונדס־וואט—נייז, ארויסגעהן, טאן א מאך מיט דער האנט — איך בין דא. ריהר נישט אן דעם זייגער, דעם זייגער ריהר נישט אן. איך צאל באאר.

פינף־און־זיבעציג ראניש ?
און אלטער דער ווייסער איז געקומען צוגעהן אין א גריז, איינגעלאפען קאפאטקעלע, אויף איין קנעפעל פערשפילעט, און זיך אנידערגעשטעלט שטעהן לעדיג. — האט מען אנגעהויבען שרייען ער זאל נעמען דעם ווארשטאט און זיך דא איבערטראָגען ארבייטען. האט זיך אלטער דער ווייסער איבערגעשראָקען, ווייל ביי אלטער דעם ווייסען איז עפעס נישט אויסגעקומען א גרויסע עולה, וואס מ'האט ביי איהם צוגענומען דעם הונדערטער. פארקעהרט, ער האט זיך נאך אנגעטאן דעם קאפאטקעלע, וואס ער געהט ארוים אין איהם שבת אין מארק אריין קנאקען דיניע־קערלעך, צו'ן א נגיד פאסט נישט אריינצוקומען ווי עס איז. ער איז געקומען צוגעהן, און געשוויגען ביי דער טיר, ער האט נישט געוואוסט וואס צו טאן ביי א נגיד אין שטוב.

ערשט, אז מענשען האבען אנגעמאכט א גוואלד, ער זאל אויס־טאן די שבת'דיגע קאפאטע, ווייל מ'וועט מיינען, אז ער איז א נגיד, האט אויף איהם דאס ווייב קוים מיט צרות ארויפגעשלעפט עפעס א צוריסענעם יאק־צי־קאכאס און אבגעריסען די קנעפ־לאך, ער זאל אויסזעהן ווי אן ארימאן. אלטער דער ווייסער האט זיך באמת איבערגעשראקען, וואס מ'האט ביי איהם צוגענו־מען הונדערט ראניש, און אז ער איז געקומען דעם אנדערען טאג צו ברוך־קלמן'ען שטעהן לעדיג, האט ער זיך א רוק געטאן פון דער טיר העכער ארויף צום אלטען קאמאד . . .

אזוי איז געווען די ערשטע טעג ביז מ'האט איהם אויסגעע־לערענט נאך מעהר קריכען דעם נגיד אויפ'ן קאפ. אלע מאל האט ער זיך אטוואזשעט צו געהן העכער אין שטוב. ער האט באקוקט די ליידיגע ווענט, און געזוכט עפעס וואס צוצונעהמען. ער האט דערזעהן הינטער'ן קאמאד א שטייסעל און געווארפען אויגען אויף דעם, אבער צונעהמען עס ווי אנטשעלע האט ער נישט געקענט, נישט געקענט.

פייגע, די ברייטע נגידות מיט די שליסלען אין פארטוך, האט אלע מאל נעקראגען דאס קרעמפען, מיט א קוויטש.

צו ביסלעך האָט מען אַלטער דעם ווייסען אויסגעלערענט ריידען הויך — דאָס ווייב האָט איהם אַלע טאָג אויסגעסטראָיעט מיט אַ נייעם מענה־לשון, אָפּגענומען חשבון, וואָס ער האָט גע־רעדט, און ווי אַזוי ער האָט גערעדט, און עס איז איהר נישט גע־פעלען, האָט זי איהם געשאָלטען.

האָט ער זיך געמענשעלט, געמענשעלט, אַלע טאָג געוואָרען עזות'דיגער און אָנגעהויבען רעדען מיט אַ דין קול'כעל.

—וואו—איז—מיין—געלט?

און עס איז געווען אַזוי מאָדנע, וואָס אַלטער דער ווייסער רעדט, האָט צייט צו רעדען, קומט אָהער שטעהן לעדיג, האָט מען איהם געראָטען איבערצוטראָגען דעם וואַרשטאַט אַהער, און זיך דאָ זעצען אַרבייטען, דאָ איז זיין היים. איז ער שוין דעם אַנ־דערען טאָג אַריין מיט אַ גרעסער געדרודער, מיט אַ זאַמאַד נאָך פון דרויסען, אפילו נישט געזעהען ווי אימיצער איז אַריינגע־לאָפען זאָגען, אַז ער געהט, מען זאָל זיך באַהאַלטען.

ער איז אַריין מיט אַ זאַמאַד און אַ כאָפּ געטאָן דאָס שטייסעל, פון הינטער'ן קאַמאָד, געשטאַנען ביי דער טיר, און געוואַרט מען זאָל עס ביי איהם צוריק אויסכאַפּען. נאָר אַז ער האָט געזעהן, אַז קיינער כאַפּט ביי איהם נישט דאָס שטייסעל, האָט ער זיך דער־שראָקען פאַר זיך, און פאַר זיין צוגענומענעם הונדערטער און אָנ־געהויבען שרייען מיט אַן אַלטער דער ווייסערישען קול:

— מיין בלוט... מיין ב—ל—ו—ט!...

און עס איז עפּעס אויסגעקומען אַזוי מאָדנע, וואָס אַלטער דער ווייסער האָט בלוט.

וואו האָט אַלטער דער ווייסער גענומען בלוט?

און ברוך־קלמן איז געלעגען אין קאַמער.

— אַלטער דער ווייסער וויל פעט ווערען דורך געלט... וויל שטאַרק ווערען דורך געלט... אַז אַנדערע ווייסע אַלטערס זאָלען קומען צו'ן איהם זיך חנפה'נען איינלעגען געלט, זאָגען דעם ברייטען גוט־מאָרגען. און קומען צו'ן איהם שפּילען אַ שאָך.

ניין, ארויסנעהן, טאן א מאך מיט דער האנט: איך בין דא. נישט אנריהרען דאס שטייסעל, דאס שטייסעל נישט אנריהרען...
איך צאל באאר...

א הונדערטער?

מאַנדלען

הינדע איז נעגאַנגען אונטערגעשאַרען די האָר האַלב־קורץ און תמיד געשמייכעלט צו די געסט אין שענק מיט אַ איינזייטיגען שמייכעל.

דאָס, וואָס דער קורץ האָט זיך איהר געוואָרפען אויף דעם שטערן, האָט איהר שטאַרק געפּאַסט. מען האָט זי געהאַלטען פאַר אַ ווילדע ציג, און אַלע האָבען זי ליעב געהאַט, אפילו די וואָס האָבען זי פיינט געהאַט.

אַ חוץ איהר איז געווען נאָך אַ שוועסטער, וועמען די מוטער, גיטעל די אלמנה, פלעגט שעלטען.

זי האָט געהאַט אין זיך מאָדנע שטיק. חברה זיינען אַלע געווען פאַר איהר די כפּרה און געפאָלגט זי אין פייער. מיט דער מוטער איז אויך אַזוי געווען: ווער האָט צו אַלעם ערשטען געקראָגען אַ פּערזיאַנער מיצע מיט אַ קאָליע? — הינדע.

און דאָס מיצעל האָט איהר געפּאַסט אויפ׳ן האַלבען קורץ.

אַמבעסטען אַז אויפדערנאַכט, ווען די כלי־זמר זיינען געזעסען אין שענק און זיך געקליבען געהן צו׳ן אַ קריסטליכען באַל, פלעגט הינדעל טהאָן אַ פליה אַריין מיט אַ צופּאַטעלטען קורץ, אַ כאַפּ טהאָן מענדלען, דעם שוואַרצען קאַטער, און „געהן" אַ וואַלצער.

תמיד פלעגט זי אַרומטראָגען אַ פולע קעשענע מיט מאַנדלען. חברה אין שענק האָבען זיך געשושקעט, אַז זי גנב׳עט געלט פונ׳ם טישקעסטעל, און אַז ביילע פלעגט זי פּאַקען עסען מאַנדלען, פלעגט זי צוקלאַמען די ציינער.

— ברענען זאָלסטו ווי אַ ליכט...

איצט, פון זינט ס'האבן זיך אנגעהויבן די ווארימע טעג — זאגט די מאמע — איז זי געווארן נאך ערגער. און פון זינט זי האט בעקומען דאס ליכטיגע, פערקאלענע קליידעל מיט די בליה־מעלעך, זאגט ביילע, אז זי וועט דאס אידישקייט נישט אויס־האלטען: נאר באדען וואלט זי זיך געלאפען...

היינט דארף לייבצי קומען איהר אנקרויזען די האר. ער האט איהר צוגעזאגט. די מאמע מיט ביילע'ן זיינען אוועקגע־פאהרען קיין לאשקאוויץ, און זי איז אליין. זי האט געזונגען א פויליש ליעדעל פול מיט „קאכאם", און אלע מאל געקוקט אין פענסטער צי לייבצי געהט שוין.

לייבצי... ער איז דאך געווען אין וויען... א פריזער... תמיד שמעקט פון איהם...

ביי א טישעל זיינען געזעסען אהרצי און וועלוועלע כלי־זמר און געקנאקט דיעניע־קערלעך. בנימין איז צוגעקומען:

— 'כער א פאר קערלעך...

— כ'האב נישט...

—'בער, גע'הרג'עט זאלסטו ווערען...

— נא, ווער דערווארגען...

— נישט מעהר כח אויף דיר...

אהרצי האט געפויקט אין טיש מיט'ן קולאק:

— דאר־טשאר־טשאר, דאר־טשאר־טשאר טשאר...

וועלוועלע האט א געשריי געטהאן:

— הינדע, א „פערטעלע"!...

— קוק איהם נאר אן. קראנק ביזטו צו נעהמען א צווייפלעש־לעך „אקאטשימער"?...

— אנדערש נישט געוועהנט...

— טא־דידל, דידל, דידל דאם, ראר־טשאר־טשאר, ראר־טשאר־טשאר...

הינדע האט צוגעבראכט א פערטעל ביער.

— הינדע... האסטו שוין געהערט דאס נייע ווערטעל?...

— ניין.

וועלוועלע האט געטהאן א שטורקע בנימין'ען מיט דער האנד:

— זאג איהר...

— הוקעטש! הוקעטש! האסט א מאמ־ען?...

וועלוועלע האט גענטפערט:

—הא־הא...

— דאס איז דאס נייע ווערטעל?...

זי האט געטאן א קניפ וועלוועלע'ן אין ארים, א פריציש קני־פעל, אז יענער האט זיך אזש אווארף געטהאן, אוועקגעטאנצט און ארייגעכאפט א מאנדעל אין מויל אריין.

— א כאראבע אויף איהר... דו זעה, ווי זי כראמטשעט די מאנדלען... גנב'עט פונ'ם טישקעסטעל... אז די מאמע מיט ביילע'ן זיינען אוועקגעפאהרען קיין לאשקאוויץ...

— וועט זי שוין דא מאכען שווארץ שבת...

א רעוויזאר מיט בלאנדע פיינע האר און וואנצעס איז אריינ־געקומען און זיך אנידערגעזעצט הינטער'ן שפאניער־ווענטעל.

הינדע האט איהם דערקענט, דאס איז דער נייער רעוויזאר, וואס מ'זאגט אויף איהם, אז ער שפיעלט פידעל. ער איז געקו־מען פון ניוורע דא שטעהן.

— פריילייו, א פערטעל ברינדזע...

אז זי האט איהם צוגעבראכט די ברינדזע, האט ער זי גע־וואלט נעהמען אויפ'ן שויס, האט זי זיך געטהאן א דרעה א וואל־צער און געזונגען דעם „קארניוואל פאן ווענעדיג". ער האט דער־זעהן ווי דער קורץ ווארפט זיך איהר אויפ'ן שטערן.

— פריילייו, קום צו מיר...

— וועסטו מיך אויסלערנען שפיעלען אויפ'ן פידעל?

דער קוק האט איהם געבלענדט:

— יא, קום אהיים צו מיר... כ'וועל דיך לערנען שפיעלען... האסט ארטיסטישע האר, ס'וועט דיר אזוי פאסען דער פידעל!...

— כ'וועל קומען.

זי איז ארויסגעלאפען אין פאראהייזעל. ראובן, האט זי גע־וואוסט, דארף באלד קומען עסען וועטשערע.

ראובן איז געווען דער נייער איידעם, וואס זיידע האט אראפּ־געבראכט פון קאלאמעא.

ער איז אין דער באנק, און אלע טאג קומט ער צום שווער עסען וועטשערע. אזעלכע דערשראקענע אויגען, פּייכט און טונקעל, ווי צוויי בעכערלעך שווארצען ווייז. וואס דערשרעקט ער זיך פאר איהר?... — תמיד דערשרעקט ער זיך פאר איהר...

דאס ערשטע מאל, אז ער האט דערזעהן, ווי זי האט זיך גע־נומען קוקען אויף איהם, האט ער גיך אוועקגעכאפּט די אויגען און איז אראפּגעלאפען די שטיגען, נאר ביסלעכווייז האבען זיי זיך צוגעוועהנט: אלע טאג טהוען א קוק איינער אויפ'ן אנדערן.

היינט וועט זי איהם איבערשרעקען...

זי האט זיך בעהאלטען הינטער די טרעפּ און אז זי האט דערקענט זיינע טריט, האט זי געטהאן א מאך: „טא“...

אז ער האט זי דערזעהן ווארטען, איז ער געבליבען שטעהן און גערעדט צו'ן איהר — דאס ערשטע מאל — ווי מען רעדט צו דער וואנט:

— וואס שטעהט זי דא, וואס? זי האט נישט וואס צו טהאן אין שטוב?... שטעהט...

האט זי געטהאן א שפּרונג צו'ן און איהם אריינגעשטופּט א מאנדעל אין מויל אריין.

ער איז געבליבען שטעהן דערשראקען, מיט איהרע פינגער אויף די ליפּען און זי איז אנטלאפען אריין.

פארוואס מוז זי טאקע אויף איהם תמיד קוקען, האט זי אליין נישט געוואוסט. ס'האט זיך איהר אויסגעדאכט, אז זי וועט אנ־כאפּען די אויגען, ווי צוויי בעכערלעך ווייז, און אויסטרינקען. און דערנאך? דערנאך גארנישט, שוין...

זי איז אריין אין שיינק און געטראפען לייבצי'ן ווארטען מיט דעם שאכטעל קרויז־שערען און ספּירטוס און פּערפיומען — ער וועט איהר אנקרויזען דעם קאפּ...

— לייבצי... וועסט מיר אנקרויזען דעם קאפּ?...

זי האט איהם דערלאנגט א פאר מאנדלען און אליין גע־כראמטשעט.

לייבצי איז איהר נאכגעגאנגען אין שטיבעל און איהר גע־קרויזט די קורצען. ער האט זיך געבוינגען איבער איהר און גע־נומען איהרע קורצען אין די הענד אריין. האט זי דערפיהלט זיין ווייכע שמעקענדיגע האנט צווישען איהרע קורצען, ווי א פלע־שעלע פערפיום, וואס רינט איבער די האר, איבער די אויגען. איבער'ן מויל.

זי איז געווארען מיעד פון פערגעניגען און געלאזט קיצלען לייבצי'ס שמעקענדיגע הענט איבער איהר שטערן, אויערען, מויל.

— הינדעלע... האסט נאך א פאר מאנדלען?...

אז זי איז געזעסען ביי איהם אויפ'ן שויס, האט זי זיך צו־געטוליעט צו איהם ווי א קליין קינד, מיט צוויי פויסטען צום הארץ, און זיך געלאזט בויגען.

לייבצי האט געציטערט. זי האט דערפיהלט מיט איהרע באַ־קען, אז דאס בלוט וואס איז איהם אריין אין פנים אריין, שמעקט פון איהם... דאס בלוט שמעקט... האט זי זיך געטוליעט צו איהם ווי א קליין קינד, און געוואלט ארויסשמעקען דאס בלוט, דאס גאנצע לעבען פון איהם...

לייבצי האט זי ארומגעטראגען אויף די הענד און גערעדט ווי פערריקט: גליק מיינס... גליק מיינס...

דערנאך האט ער זי גענומען אויף אן אקסעל, און זי האט זיך אנגעהאלטען מיט די הענד אן זיין האלז.

— וועסט מיך מיטנעהמען קיין וויען?...

פלוצים איז געווארען א רעש אין דער אנדערער שטוב. די מאַ־מע איז געקומען. זי איז אריין אין שיינק. גוים זיינען געוועזן, גע־וואלט טהעע מיט רום, און די מאמע האט געקרעכצט, אז זי איז צובראכען פון דער פוהר. געשאלטען די מויד, וואס איז געבלי־בען דארטען. געשאלטען לאשקאוויץ מיט דער גאנצער וועלט.

וואס אין איהר איז דא, גאר גנבים, מערדערס, אי וועה איז מיר, — און געהייסען זיך דערלאנגען א פערטעל געגזענס.

הינדע האט זיך ארויסגעכאפט פון דער שטוב און זיך אויפ־געזעצט אויף דער רויטער פריצטע׳ס פוהר. און אז זי האט דער־הערט די מאמע׳ן זי רופען האט זי זיך איינגעגראבען אין היי.

צוריקגעקומען איז זי פארנאכט מיט א קרענצעל וויינפער־לעך אין די האר, און אויף די אויערען וויינפערלעך—אוירינגלעך.

די יונגע האבען געצופט פון איהר די וויינפערלעך און אריינ־געכאפט אין מויל אריין. און הינדע האט געהוליעט, און דער קורץ האט געהוליעט.

נאך געסט זיינען שוין געווען, און אלעמען האט געבליאס־קעט דער קוק אויף הינדע׳ן. ס׳איז געווען דער דירעקטאר, דער בלייכער שול־לעהרער, וואס געהט אנגעטהאן אין א שווארצער פעלערינע מיט אויגען־גלעזער, און מוז צוליעב טהאן דעם די־רעקטאר און אויך געהן שכור׳ען, אז יענעם זאל זיין היימליכער.

זי האט אבגעווארט א מינוט, ווען די מוטער האט זיך פער־דרעהט, ארויסגע׳גנב׳עט א פאר זעקסערלעך פונ׳ם טישקעסטעל און זיך ארויסגעכאפט. צו חאנצלען איז זי אריין מיט דער הינ־טערטיר און זיך געהייסען אריינשיטען אין קעשענע א האלב פונט געברענטע מאנדלען.

זי האט גענומען באסי׳ן אונטער׳ן ארים און אראב שפא־צירען צום זברוטש. אין דרויסען איז שוין געווען טונקעל און הינדע׳ן האט עפים באנג געטהאן. זי האט זיך דערמאנט אן ראובנ׳ען, אן לייבצי׳ן, און ס׳האט זיך איהר אויסגעדאכט, אז זי האט עפעס פערפעהלט, געיאגט זיך נאך עפעס און נישט גע־כאפט, האט איהר נאך מעהר באנג געטהאן. פלוצים האט זי דער־הערט שפילען פידעל. אהה, דעם גלח׳ס גארטען... דער רעוויזאר וואוינט דא... זי האט איבערגעלאזט באסי׳ן און אריינגעשפרונ־גען אין גארטען איבער׳ן פלויט. דער רעוויזאר האט געשפיעלט א ליעד.

הינדע איז געבליבען שטעהן הינטער איהם פערשעהמט. אט

דער רעוויזאָר'ל, וואָס זיצט ביי זייער שיינק־טישעל און עסט ברינזע מיט ביער, אָט דאָס איז ער?...

זי איז גשטאַנען פערשעהמט.

אַז אַנדערען וואָלט זי געווען פערשטעלט די אויגען, וואָלט געהאַנגען זיך איהם אויף די אַקסלען — איינס, צוויי, איינס, צוויי — —

ער האָט זיך אומגעקוקט:

— אַ, פריילײן הילדאַ...

הינדע האָט געזעהן, אַז ער איז אַ שעהמעוודיגער, נישט ווי אַנדערע, און אַנגעהויבען אַרומטאַנצען אַרום איהם.

דערנאָך, אַז זי איז געזעסען ביי איהם אויפ'ן שויס און איהם געהאָדעוועט מיט מאַנדלען, האָט זי איהם געצופּט די בלאָנדע פיינע האָר און געוואָלט כאַפּען דאָס ליעד, וואָס ער האָט געשפּיעלט אויפ'ן פידעל. זי האָט געוואָלט כאַפּען דאָס ליעד, נאָר ס'האָט זיך אַרויסגעגליטשט. אָט האָט זיך געדאַכט איז עס אין די אויגען, אָט אין די פיינע האָר, אָט אין די ליפּען בעהאַלטען, אין די ווייכע וואַנצעס... זי האָט זיך געקאָרטשעט ווי אַ פּיאַווקע נאָכ'ן ליעד... אויסציהען דאָס ליעד פון איהם. און דערנאָך? דערנאָך גאָרנישט, שוין...

אין דער נאַכט

ער איז געבליבן שטעהן און אריינגעקוקט אין ווייןקעלער. עמיצער האָט געעפענט די טיר און עס האָט זיך דערהערט א פרעהליך זשומען, אויסגעמישט מיט די שפּרינגענדיגע טענער פון א צימבעל — נאַ, מ'מעג שוין אריינגעהן, ס'זיינען שוין דאָ געסט.

איז ער אריינגעגאַנגען.

קאָפּעל איז געווען א בחור פון פערציג יאָהר, און אויסגעזעהן מיט צעהן יאָהר עלטער, און כאָטש ער האָט געארבייט און פערדיענט נישקשה, דאָך איז אין איהם תמיד געווען עפּעס א מין אומרוהיגקייט און עפּעס א מין נישט־זיכער זיין איז איהם געלעגען אויפ'ן פּנים. ס'האָט אויסגעזעהען, ווי ער וואַרט אויף עפּעס. תמיד האָט ער געהאַט א פּאָר צונויפגעצויגענע איבערגעשראָקענע ברעמען און א נערוועזען קוק.

א סך האָבען געזאָגט, אז ס'איז דערפאַר, ווייל ער קען זיך נישט צוקלייבען קיין כלה. אנדערע האָבען געזאָגט,, ס'א ליגען, א נעכטיגער טאָג, מען וויל א י ה ם נישט. דריי שדוכים אָפּגעלאָזט, און מען האָט זיך גע'סוד'ט: דאָקטוירים, א פּעהלער...

דאָס איז אָבער געווען נאָר בייטאָג. איז געקומען דער אויפדערנאַכט, האָבען זיך די דערשראָקענע ברעמען אויסגעגלייטערט, די אויגען האָבען זיך איהם צושפּרייט, גרעסער געוואָרען און געקוקט זיכער. קאָפּעל איז געווען א נאַכט־מענש, בייטאָג האָט ער געהאַט א פּנים ווי א יתום, אז איבערגעשראָקענער, ווען דער ליכטיגער טאָג לויפט נאָך, און וואָס די נאַכט נעהמט איהם ווי א מאַמע אונטער'ן פאַרטוך, און דעקט איהם צו.

דערפאר איז ער שפעט אויף געווען. איז אויסגעקומען, אז בייטאג איז ער אומגעאנגגען פערשלאפען, מיעד, און ביינאכט איז ער געווען וואך, ריהרעוודיג.

ער האט שטארק ליעב געהאט שמחות, דערפאר ווייל זיי זייי נען מייסטענס ביינאכט. דעם טאג, ווען ער האט געפיהלט א שמחה, איז ער אומגעגאנגגען גאר אן אנדער מענש. איז, אז ס'איז ערגעץ אויסגעקומען א חתונה ביי א בעקאנטען, פלעגט ער שוין פריהער מיט א צייט געהן געוואר ווערען, וואס פאר א חתונה ס'איז. אין א האל, צי „פרייוועט". טאמער פרייוועט, איז ער נישט צופריעדען געווען: פרייוועט — ס'איז זיך נישטא וואו אויסצור דרעהען. מ'שטעלט גיך די חופה, און אז די חופה איז שוין אפ־ געשטעלט, איז גוד־באי טשארלי... כאפט מען שוין אריין די חופה־ וועטשערע, און דערנאך געהט עס שוין איינס, צוויי. אזא חתונה ציהט זיך העכסטענס ביז איינס.

ווער שמועסט, אז מען מאכט נאך אין א שוהל, איז גאר א פערשלעפעניש. דאמאלסט זוכט ער מיט אלע כחות איבערצורעדען דעם מחותן:

— איהר מעגט זיך זאגען וואס איהר ווילט, איך פערשטעה נישט... מ'מאכט חתונה דעם ערשטען קינד... נעהמט מען און מ'מאכט א פערשלעפעניש, ווי אין דער היים אן ארים־בחור.

געוועהנליך פלעגט זיך דער בעל־הבית נישט לאזען איבער־ רעדען, ווייל ס'איז פשוט נישט געווען אין זיין מאכט, און דאס פלעגט ער טאקע געבען קאפלע'ן צו פערשטעהן:

— איהר ווייסט דאך, אמעריקא... קינדער מאכען זיך אליין חתונה... גיבען זיך אליין נדן... איהר ווייסט דאך, אין דער היים איז אן אנדער וועלט... דער טאטע האט אויך א שטיקעל דעה... אבער דא...

פלעגט טאקע קאפעל א קוק טהאן מיט פעראכטונג אויף אזא שטרויענעם מחותן, און זיך טראכטען: בע... ער אליין וואלט נעבעך אויך געוואלט א טענצעל... זיך משמח זיין... אין ערשטענס פרעגט מען איהם נישט קיין דעה, און צווייטענס, טאנצט זיך

איהם נישט; וואָס איז מיט איהם די שמחה... ווענינער אַ „פיידע״ ברעננער.

היינט איז גאָר עפּעס אַנדערש: בענצי דער קלאָוקס־מאַנו־פעקטשורער מאַכט חתונה. זיינער אַ לאַנדסמאַן... ער געדענקט אַפילו נאָך בענצי׳ן, ווען ער האָט געטראָגען די שטיוועל אויף די פּלייצעס. היינט איז בענצי — בענצי, און נעהמט אַ פיינעם איי־דים, אַ נאָטאַרי פּאַבליק... אַפילו שוין אַן אַלטע מויד, אַן אָבגע־שלאָגענע הושענא, נאָר דער טאַטע פערלאַטעט מיט טויזענדערס... גיט מען אַ סאַפּער דאָ אין אַ ווייַן־קעלער. דער חתן איז אַן אַמע־ריקאַנער, טהוט נאָך די מיליאַנערען.

דאָס ערשטע אַז ער איז אַריינגעקומען, האָט קאַפּעל זיך גע־קויפט אַ בלום ביים באַי, וואָס האָט אַרומגעטראָגען בלומען צו פערקויפען, זיך אַריינגעשטעקט אין לאַץ, און זיך צוגעלאָזט צו די חתן־כלה אָבגעבען מזל־טוב. נאָר אַזוי ווי זיי זיינען געזעסען ערגעץ אויבענאַן, פערשפּאַרט, און ער האָט נישט געקאָנט צוטרע־טען, האָט ער בלויז אַ שאָקעל געטהאָן צו זיי מיט׳ן קאָפּ און האָט זיך אָנגעהויבען אַרומדרעהען.

קאַפּעל האָט פיינט געהאַט צו זיצען אויף אַן אָרט, ער האָט ליעב געהאַט זיך צו רעש׳ן. ביי איהם איז דאָס ליעבער געווען, ווי אוועקצוזעצען זיך אויף אַן אָרט און אָבעסען. ער האָט געוואָלט פיהלען, אַז ער איז אויף אַ שמחה. דערפאַר איז ער תמיד געווען דער בעסטער, ניצליכסטער גאַסט אויף אַ שמחה.

איצט איז ער אומגעגאַנגען אַז „אָבגעשייוועטער״, אַן „אָבגע־שיינטער״, מיט אַן אונמעכטיגען שמייכעל, וואָס האָט דערמאָנט אַן אַ מענשען, וואָס ליגט אין אַ וואָרימער וואַנע און ס׳איז איהם זעהר גוט. און אַלדינגס האָט מען ביי איהם איצט געקאָנט פּועל׳ן. טאָמער האָט עמיצער געמאַכט אַ קרומע מינע, איז ער באַלד גע־ווען אויף׳ן פּלאַץ און יענעם צופריעדען געשטעלט. יעדען האָט ער געקוקט אין דער מינע אַריין און געשלונגען דעם פערגעניגען שלוקווייז, ווי ער זאָל מורא האָבען, אַז ער וועט עס מיט אַמאָל אויסנוצען.

זיידעל האט זיך געטהאן א רוף אן:

— קינדער, איהר ווייסט וויפיעל דער זייגער האלט? אנו, ראט... שוין צוויי דער זייגער...

זיידעל — קיינער ווייסט נישט ווי פיינט ער האט איהם, זיידלען. וואס איז דא דא צו רעדען, א מענש מיט אן אבגעפרעסען פנים, וואס געהט זיך לעגען אלע טאג צעהן, אקוראט צעהן א זייגער שלאפען. זעה, וואס פאר א פנים דאס האט...

א פאר מענשען האבען זיך אויפגעשטעלט צו געהן, און קאפּ־לען איז געווארען קאלאמוטנע. ווען ער זאל איצט קאנען, שטעכט ער איהם, זיידל'ען ארײן א מעסער... אזא מיאוס'ע בריאה... תמיד קוקט עס אויף'ן זייגער... און וואו א שמחה וואקסט ער אויס... זעה ווי דאס ציטערט אין בעט אריין... האט מורא, דאס קיילעכ־דיגע פנים וועט קאליע ווערען...

האט ער זיך אנגערופען מיט א בייזען קול אויף זיידל'ען:

— ווער עס וויל געהן, זאל זיך געהן, מען האלט קיינעם נישט צו...

האט זיידעל זיך טאקע אויפגעשטעלט, זיך אנגעהויבען אנצו־טהאן און געשלעפט אנדער אהיים, בזה הלשון:

— כ'לעבען יענקעל, קום אהיים... ס'איז שוין צוויי דער זייגער...

האט עס קאפּל'ען אונטערגעטראגען: מילא, ווילסט אליין געהן, ברעך רוק און לענד, אבער שלעפען יענעם... זעה נאר, אט שטעלט זיך שוין אויף הירשקאוויץ מיט דער אידענע, אט הויבט זיך שוין אויף דוד... נאר דריי ווילד־פרעמדע געסט האבען זיך אויפגעשטעלט...

קאפּעל האט זיך געטהאן א שטעל אנידער ביי דער טהיר, צושפרייט די הענט, און קיינעם נישט ארויסגעלאזט:

— איך לאז קיינעם נישט ארויס... אז ביי אזא שמחה זאל מען נישט פערברענגען... בענצי מאכט חתונה אן ערשטלינג... איך דארף אייך נישט דערצעהלען, אז בענצי איז אונזער אלע־מענס בעסטער פריינד, א געאכטעטער מעמבער אין פעראיין;

בענצי האָט פּערדיענט, אַז מען זאָל זיך פרעהען אויף זיינער אַ שמחה...

בענצי, וואָס איז שוין אַליין געווען טויט־שלעפעריג און גע־דאַנקט גאָט, וואָס מען הויבט שוין אַז צוגעהן, האָט געוואָרפען אויף קאַפּל'ען אַן אויסגעמוטשעטען קוק און געזאָגט:

— וואָדען, איך זאָג זיי דאָך...

האָבען זיך אַ פּאָר אָפּגעשטעלט, און די איבעריגע האָבען זיך פּאַרט געריסען אַרויס. און זיידעל האָט אונטערגעהיצט:

— קינדער, אַ פּערטעל נאָך צוויי. איהר הערט, אַ פּערטעל נאָך צוויי...

קאַפּלען איז געווען, ווי עמיצער זאָל איהם שניידען דאָס האַרץ מיט אַ מעסער. און ווי עמיצער, ביי וועמען מען וויל דאָס לעצטע צונעהמען, האָט ער זיך פּערטהיידיגט, נישט געלאָזט. מיט צושפּרייטע הענט איז ער געשטאַנען ביי דער טהיר, און דער בעטענדיגער, דערשראָקענער קוק האָט איטליכען ווי גע־צוואונגען צו בלייבען. האָבען זיך אַלע צוריק אויף זייערע פּלעצער צוריקגעזעצט, און דער צימבאַליסט האָט אויפ'ס ניי געמוזט שפּיעלען.

קאַפּעל האָט געצויגען פון זיך די קליי, איינפּאַך מיט די איי־גענע הענד אַרויסגעריסען און עס אוועקגעגעבען צו די מענשען.

ער האָט אויסגעליידיגט די קעשענעס, געמאַכט אַ קאַלעשאַן, בעצאָהלט די קלעזמער זיי זאָלען נאָך בלייבען, געשטעלט וויין אויף זיין אייגענעם חשבון... דערביי האָט ער די גאַנצע צייט גע־מוזט שטעהן אויף דער וואַך און היטען יעדענ'ס מינע, צי הויבט מען זיך נישט אויף...

האָט זיידעל געטרונקען קאַפּעלס וויין, און אַלע מאָל איהם אַ שטאָך געטהאָן ווי מיט אַ שפּיזן:

— קינדער, ס'איז האַלב נאָך צוויי... קינדער, ס'איז דריי... קינדער, ס'איז האַלב נאָך דריי...

האָט קאַפּעל געזאָגט וויצען, דערצעהלט מעשה'לעך, וואָס ער האָט זיך אָנגעהערט שוין געננג אויף זיין לעבען. און אַז דאָס

אַלדינגס האָט זיך אויסגעשעפּט. האָט ער זיך אָנגעהויבן צו דער־מאָנען גאָר אַלטע וויצן, וואָס די באָבע האָט נאָך דערציילט. די וויצן האָט ער איבערגעניצעוועט, פּערלאַטעט, אָראָבגענומען, צוגעלעגט. האָט ער טאַקע געהאַלטן די מענשן אויף׳ן שטריקעל, קאָנטראָלירט זייער יעדע בעוועגונג, יעדע מינע, און טאָמער האָט זיך עמיצער אָנגערופן עפּעס מיט אַ וואָרט, וואָס האָט געקאָנט ברענגען אויף׳ן געדאַנק וועגן אַהיים־געהן, אָדער וועגן דעם, אַז עס איז שוין שפּעט, האָט ער דאָס וואָרט פּערטושט, פּערבעט, דערטרונקען.

האָבן איהם די געסט געקוקט אין מויל אַריין, געזאָגט אויף איהם, אַז ער קען פרעהליך מאַכען אַ עולם, גע׳חנפ׳עט און זיך געלאָזט נאָך אַמאָל אַריינשלעפּען אין רעדעל אַריין, זיך פּערגעסען און פרעהליך געווען.

פּלוצים האָט זיך זיידעל, וואָס איז שוין געווען טויט־שכור, אָנגערופען:

— קינדער.. איהר ווייסט... ווי שפּעט... ס׳איז?... אַנו... ראַ־אַ־אַט...

דאָס לעצטע וואָרט האָט ער אַרויסגעזאָגט מיט אַ שכור געלעכטערל.

אַלעמענס אויגען האָבן אויף איהם אַ קוק געטהאָן.

— פינף אַ זייגער... כי־כי... ס׳טאָגט שוין... — האָט ער אָנ־געוויזען אין די פענסטער.

האָבן זיך די געסט אַלע ווי איינער געטהאָן אַ הויב און זיך גענומען אַרויסשטופּען פון די טירען.

קאַפּעל איז געשטאַנען ווי געפּלעפּט און געקוקט מיט פּער־לאָפענע אויגען אויף זיידלען און אויף דער שמחה וואָס אַנט־לויפט, וואָס ווערט אַנטרינען גלייך מיט דער נאַכט. ער האָט אַ קוק געטהאָן אין פענסטער — יאָ, ס׳טאָגט שוין.. ער האָט זיך אַרומגעקוקט. די טישלעך זיינען געשטאַנען מיט לעדיגע טעלער, גלעזער, פּלעשער. דער בעל־הבית איז צוגעגאַנגען און אויסגעלאָ־

שען די נאַז. ער איז געבליבען שטעהן אין דער פינסטער און גע־
זעהן ווי דער יונגער טאָג רייסט זיך אריין דורך די פענסטער.

האט ער זיך אַנגעטהאַן דעם מאַנטעל, אויפגעשטעלט דעם קאַלנער און כאָטש ס'איז אין דרויסען שוין געווען זומערדיג, איז ער ארויסגעגאַנגען ציטערנדיג אין דרויסען.

ער האט זיך ארומגעקוקט. דער יונגער טאָג האט זיך אנגע־
רוקט אויף זיין נשמה ווי אַ כמאַרע. און ווי עמיצער זאָל איהם וועלען איינשלינגען, האט ער זיך ארומגעקוקט אין וועלכער זייט אריין ער זאָל אַנטלויפען, און זיך פארקירעוועט אין אַ גאַס, וואָס איז נאָך געווען אַנגעלאָדען מיט פינסטערניש. און מיט צונויפ־
געצויגענע איבערגעשראָקענע ברעמען, ווי אַ יתום, וואָס מען האט אוועקגעריסען פון דער מאַמע'ס פארטוך, האט ער זיך געלאָזט נאָכגעהן דער נאַכט...

שוסטעריי

קענען האט ער געקענט די מלאכה, נאר נישט מעהר. ער האט קיין מזל נישט געהאט. זי פלעגט אויך זאגן: „אז דאס מזל איז אין ד׳ערד"... דאס מזל איז טאקע געווען אין דער ערד — ער האט עס שוין לאנג געוואוסט — נו, וואס־זשע האט ער טאקע געזאלט טהאן דערצו? שעלטען גאט אין טאטען אריין? מ׳איז דאך עפעס א איד נישט צו פערזינדיגען. און דערצו נאך א בעל־בטחון אויך... מ׳האפט דאך: אי ווען איז מיר, טאמער היינט, טאמער מארגען.

אזוי, אזוי.

דאס שוסטעריי איז א מלאכה וואס א זויט הענט און פיס, און לייב און לעבען. דארף מען דערצו נאך צולעגען נישט נאר דאס געזונד אליין, נאר כוח און מוח. דאכט זיך וואס איז דא די מלאכה, קלאפסט פלעקלעך — פונדעסטוועגען, אז דאס פלעקעל איז נישט ווי ס׳דארף צו זיין — פלעקעלט דיר שונאי ציון אין הארץ און אין דער לונג. נאר גארנישט, אז דאס פלעקעל איז אזוי ווי ס׳בעדארף צו זיין, ווערט ער נישט פערשווארצט? אי, אי, אי, ווערט ער פערשווארצט. אויסגעריסען די שונאים. אזא מכה זאל זיך זעצען די שונאים אין האלז...

נאר אן איידעל געפיהל האט ער... דאס זאגען אלע, כאטש ס׳שטעכט געוואג ראובעלע „גוי" אין דער לענג און אין דער ברייט. ער האט אן איידעל געפיהל, כאטש וואס ביי ראובעלע „גוי" איז דא ארבייט צוזעצטערהייד. דאס איידעלע געפיהל האט ער. לייזער׳ן אוועקגעשיקט שטודירען האט ער.

אַט, אַט, נאָך צוויי וואָכען קומט ער שוין אַהיים אויף וואַ־קאַנץ.

ווי אַזוי איז עס איהם איינגעפאַלען אַזאַ זאַך? אַזאַ זאַך?... וואָס אַלע אויף'ן שטראָם האָבען געלאַכט אין די פויסטען, ווען זיי האָבען דערהערט—אַ שוסטערוק פּאַרגינט זיך... צי ווייסט ער מיט וואָס דאָס שמעקט — און אָבגעטראָגען האָט מען איהם נאָך ווי מ'האָט גערעדט הינטער די אויגען:

— אַן עזות פון אַ שוסטערוק, נאָכצוטאָן דוד'ל שעהנבערג... נישקשה, נישט ער וועט זיך נאָך קראַצען... ער וועט נאָך האָבען צו זינגען און צו זאָגען... די אויגען וועלען איהם נאָך גענוג אַרויס־קריכען, ביז ער וועט דערזעהן אַ זוהן אַ דאָקטאָר...

מ'האָט איהם געוואָלט איינשלינגען. און ער האָט געקוקט יע־דען אונטערטעניג אין די אויגען אַריין, גלייך ס'וואָלט געווען זייערע צוואַנציג רייניש אַ חודש. זייער אָפּגעשפּאַרט שטיקעל ברויט פון'ם מויל. ער האָט געקוקט אין די אויגען אַריין און גע־וואַרט, געוואַרט אויף אַ גוט וואָרט, אַז אימיצער זאָל איהם זאָ־גען, ס'איז נישט אַזאַ'ן עולה, וואָס ער, אַ שוסטערוק, האָט אַזוינס אויפגעטהאָן, אַוועקגעשיקט אַ קינד שטודירען...

נאָר קיינער האָט איהם נישט געזאָגט דאָס גוטע וואָרט, און יעדער האָט איהם אָנגעקוקט נאָך דורכצושטעכען, וואָס ער, אַ שוסטערוק, האָט גענומען און געטהאָן אַזאַ זאַך.

נאָר איצט, אַז ער האָט שוין ברוך השם דורכגעשטופּט אַ יאָהר, אַ גאַנץ יאָהר — אַ גאַנץ יאָהר צו צוואַנציג רייניש אַ חודש, חוץ אָנטועכץ און ביכער — און לייזער וועט שוין אַט, אַט אַהיים קומען מיט די צוויי ווייסע פּאַסיקלעך... וואָס איין קלאַס האָט ער שוין געמאַכט, נאָר ס'איז אַזוי, אַז נייטיש, מ'געהט אַריין אין אַן אַנדער קלאַס מעג מען זיך שוין צוטשעפּען נאָך אַ פּאַסיקעל אויפ'ן קאָלנער — איצט, וואָס אַט, אַט קומט ער שוין אַהיים לייזער, האָבען שוין אויף איהם אַ סך אָנגע־הויבען צו קוקען מיט מילדערע אויגען, און אַ פּאָר האָבען שוין אפילו געפרעגט: „ווען, זאָלט איהר מיר געזונט זיין,

קומט ער שוין, לייזער, אהיים אויף וואקאנץ?" אדער: „איהר מוזט זיך שוין רעכטנען אויף א גאסט, באלד, באלד..." און איי־נער האט שוין געזאגט: „די שונאים אויף צופוקעניש"... דאכט זיך לייבעלע סטאליר האט עס געזאגט — האט אויך אן איי־דעל געפיהל, דער לייבעלע סטאליר — אי, פארוואס האט ער נישט ארויסגעוויזען דאס איידעלע געפיהל דעמאלט, ווען איטלי־כער האט איהם געוואלט אויפעסען, וואס ער האט געטהאן א ז א זאך?... גארנישט, אז ס'געראט, בלייבט מען א חכם...

די צוויי וואכען האבען זיך לאנג געשלעפט, זיי האבען זיך גארנישט געוואלט ענדיגען — א חודש? אז ביי יעדען מאל דורכ־שלעפען די דראטווע האט ער געטראכט דערפון, און, ס'איז געקו־מען דער שבת, און די שווארצע שוסטערשע הענט זענען געלע־גען אבגעוואשענע אין די שוסטערשע קעשענעס, און גארנישט געטאן, דעמאלט האט ער ליעב געהאט א קוק צו טאן אין שפי־געל, ווי אזוי זעהט אויס זיין לייזער'ס טאטע, דעם סטודענט'ס טאטע, צי פאסט ער פאר לייזער'ן. און, אז ער האט געקוקט און געקוקט, געזוכט און געזוכט עפעס א חסרון אויף לייזער'ס טא־טען, אויף לייזער'ס טאטענ'ס פנים, האט ער פלוצים זיך אפגע־שטעלט אויף דער נאז. די נאז, די שוסטערישע נאז וואס האט זיך לעצטענס גענומען קירעווען ארויפצוצו...

פארוואס זאל זי זיך קירעווען ארויפצוצו?... וואס איז, די עלטער איז אויף איהם ארויף? און אז מען ווערט עלטער? שטראם גראם מאד מיר א לעדערנעם ספאדיק — דארף זיך די נאז קירעווען ארויפצוצו?... מה־דאך וויפיעל מענשען עס ווערען אלט, נו? אט איז אזש חיים בער'ן אריינגעוואקסען די נאז אין די וואנצים, פארוואס? ווייל איהם וואקסט זי אראבצוצו...

אלא, וואס זשע דען?... שוסטערישער מוח, סמאלע־קאפ, פא־דעשווע, פארוואס זאלסטו דא נישט פערשטעהן?... ווייל דו זיצט ביי דער ארבייט און טהוסט א וויש מיט דער אנדערער זייט האנד די נאז, כדי זאלסט נישט אויסשמירען מיט דער שווארצער האנט — איז דעפאר... איז דערפאר?... איז דערפאר, איז דערפאר... ווי

קען דאס געמאַלט זיין, אַז ס'איז בעשערט אַ זאַך צו וואַקסען אַרויף, ווי קען דאס וואַקסען אַראָב?... ס'איז דאָך עפּעס אַ גאָט־זאַך, וואַקסעניש — דאס האָט דאָך עפּעס צו טאָן מיט גאָט... ווי קענסטו גאָר אויף אַ רגע טראַכטען, אַז... שוסטערישער מוח... אַ שטיינער, אַז ס'איז אָנגעצייכענט אַ זאַך עס זאָל וואַקסען אַרויף, קען עס דאָך נישט וואַקסען אַראָב?... ס'ווערט דאָך אָנגעצייכענט דאָרט אויבען ווי אַ נאָז זאָל וואַקסען... היינט ווי קען קומען אַ מענש, און זאָגען, אַז דערפאַר און דערפאַר... שאַ, פאַר אַזעלכע אפּיקורסישע מחשבות, שמייסט מען אין גהינום. זעהסט דאָך אָבער... געדענקסט זיך נישט פאַר אַ געזונטען בחור מיט אַ נאָז, ווי ביי אַלע מענשען?... שאַ, מ'דאַרף „זי" אַ פרעג טאָן:

—פעסי, זאָג מיר נאָר, דו געדענקסט מיך נאָך פון בחור־ווייז?...

— וואס איז דען, וואס איז דיר פּלוצים איינגעפאַלען מיצקע דרינען?... מעהר זאָל מיר שוין נישט פעהלען... אַז ס'געהט איינעם גוט, געהט ער אויפ'ן אייז טאַנצען, וואס האסטו דיך עפּעס פּלוצים דערמאָנט ווען די באָבע איז אַ מויד געווען?...

— זאָג מיר נאָר, כ'האָב תמיד געהאַט אַזאַ נאָז, צי נאָר איצטער?...

— אַ שווארצער חלום צו מיינע שונאים'ס קעפּ, וואס ס'האָט זיך מיר גע'חלומט די נאַכט, און יענע נאַכט... ביזטו משוגע, צי מעטערע, וואס האסטו דיך עפּעס אַנידערגעשטעלט און פרעגסט קלאָץ־קשיות?... האַ?... געה ברענג אַ קאַן וואסער פון דער קרע־ניצע, דאס פּעסעל איז טרוקען, ס'וועט צולעכצט ווערען... כ'האָב שוין מעהר נישט וואס צו טאָן, נאָר זיך אַנידערשטעלען טראַכטען ווי אַזוי די נאָז איז ביי איהם געווען בחור־ווייז, מעהר קיין דאגות זאָל איך נישט האָבען רבונו־של־עולם, דאס זאָל מיר זיין די לעצ־טע דאגה... נעהם בעסער געה און זעה, אַז לייבעלע סטאָליר זאָל הינטערשטעלען אַ פיערטען פוס הינטער'ן טיש, לייזער'ל דאַרף באַלד אהיים קומען... — — — —

אַז לייזער איז געזעסען דעם ערשטען שבת ביים טיש שוין מיט פיער פיס, האָט זיך איהם דער פאָטער געשעמט צו קוקען אין די

אויגען אריין. און לייזער, לייזער מיט די צוויי פּאַסיקלעד אויפ'ן קאַלנער, איז געזעסען ביים טיש, ווי ס'דאַרף זיצען איינער, וואָס האָט שוין אליין אַ פּאָר לעקציעס און זאָגט נישט אויס, אַז ער איז הונגעריג.

בעשטענדיג האָט ער געקוקט אין דער זייט אריין... ער האָט דערצעהלט דעם פאָטער — און אלץ געקוקט אין דער זייט אריין — אַז ער איז דער בעסטער אין לאַטיין. האָט דערנאָך דער פאָטער נאָכדערצעהלט אין שניידערשען שוהל'כעל, אַז „ער איז דער בעסטער אין „ליטיין" און, אַז ער האָט אויסגערעכענט די נעמען פון די פּראָפעסאָרען, און וועלכער ס'איז אַ שלעכטער, און וועלכער ס'איז אַ גוטער, האָט דערנאָך דער פאָטער נאָכדערצעהלט אין שניידערשען שוהל'כעל וועלכער עס איז אַ גוטער, און וועלכער ס'איז אַ שלעכטער, אַ מיתה־משונה זאָל ער איינגעהמען, און די מאַמע האָט דערצעהלט אין דרויסען אויף דער באַנק, אַז איינער איז אַ גוטער, מאריך ימים זאָל ער זיין, און איינער איז אַ שלעכ־טער, ס'זאָל איהם אויסכאַפּען.

אַז די שוסטערקע האָט דערלאַנגט אַ טעלער מיט רעטעך מיט ציבעלעס, האָט עס חיים'ען אַ שניט געטאָן אין האַרצען, — אַ סטודענט, אַן איידעלען מענשען, גיט מען רעטעך מיט ציבעלעס. זיין איינענעם טעלער האָט ער אויפגעגעסען מיט אַ בושה אין פּנים און אַ וועהטאָג אין האַרצען, מיט אַראָבגעלאָזטע אויגען, און געהיט נישט צו כראַמטשען צו שטאַרק דעם רעטאָך.

איין גאָט ווייסט דעם אמת, אַז דער ביסען האָט איהם גע־וואַרגען אין האַלז.

און נאָכ'ן עסען האָט ער איהם אַ פרעג געטאָן מיט אַ קלאַפּע־ניש אין האַרץ: „וועסט אביסעל ארויסגעהן אויפ'ן שטראָם?"...

דאָס האַרץ האָט זיך איהם געשראָקען — ווער ווייסט וואָס ס'וועט זיך היינט טאָן אויפ'ן שטראָם... ווייל דער עיקר איז דאָך טאַקע נאָר געוועזן דער שטראָם... די רעדלעך מיט מענשען אויפ'ן שטראָם, לייבעלע סטאַליער, דער, יענער. גאָט־צו־דאַנק, דערלעבט

זיך זאָל זיין ווי ז י זאָגט, ס'זאָל נאָר נישט געשעהן קיין עיז־הרע... ער גלויבט טאַקע נישט דעריינען, נאָר ער ווייסט? —

גענוג, גענוג, האָט מען איהם פערצאַפּט דאָס בלוט, אַז ער פּלעגט צוקומען צו'ן אַ רעדעל אויפ'ן שטראָס, גענוג האָט מען איהם אוועקגעריסען, איבערגעשלאָגען די רייד, נישט געלאָזט אַ וואָרט אויסרעדען — פאַרוואָס? ווייל ער איז אַ שטילער, שטופּט זיך נישט, ווי ראוב'על'ע „גוי" מיט דעם קולאַק, וואָס יענער האָט אַ שמאַטע אין מויל, קען קיין צוויי ווערטער נישט צונויפלעגען, דער בורילע, און אַז עמיצער רעדט אַרוים עפּעס אַ וואָרט, מאַכט ער באַלד „מיסטראָם אַזוי", וואַ־דען", נאָר גאָרנישט, אַז יענער האָט אַרבייט צעזעצטערהייד, דאַרף ער שוין נישט קענען רעדען — רעדט שוין פאַר איהם דאָס טריפה'נע מויל זיינס...

און וואָס דאַרף ער שוין איצט אַ רעדעל, וואָס?... דאָס רע־דעל וועט זיך שוין איצט שטופּען צו'ן איהם... ס'וועט זיי די אויגען אַרויסקריכען.

ער האָט זיך נאָך מעהר פערשעהמט, און אַזש נישט געקענט רעדען פון דאַנקבאַרקייט צו לייזער'ן, וואָס לייזער האָט איהם געמאַכט פאַר אַ טאַטען פון אַ סטודענט. און, אַז ער האָט שוין יאַ גערעדט צו'ן איהם, איז דאָס קול געווען הייזעריג, דערפאַר ווייל ער האָט עס געוואָלט מאַכען איידעל, און עס דערשטיקט צוליעב דעם קינד דעם איידעלמאַן.

— לייזער... דאַרטען וואו דו... שטודירסט... איז שוין דער שטראָם אַ קאָפּ שעהנער.

לייזער האָט געקוקט אין דער זייט אַריין און נישט געענט־פערט, חיים האָט געוואוסט פאַרוואָס ער ענטפערט נישט, וואָס וועט ער געהן ענטפערען, וואָס? אויף אַלעמען ענפערען — ז י י ריידען געצעהלטע ווערטער.

שפּעטער אַ ביסעל האָט ער זיך איהם שוין גאָר אינגאַנצען געשעהמט צו רופען ביים נאָמען, און איינמאָל האָט ער זיך גע־כאַפּט, אַז ער איהר'צט איהם...

דורד'ן שטראם איז ער געגאנגען די הענט פארלעגט אויף הינטען און כאטש ער האט געפיהלט יעדען איינעם וואס שטעהט אויפ'ן שטראם, און כאטש ער האט געקענט אויסרעכענען קינד און קייט ווער ס'איז געשטאנען אין די רעדלעך, האט ער פונ־דעסטוועגען נישט געזעהן. ער האט געהאלטען די אויגען אויס־געסטארטשעט אויבען אין טויער אריין, גלייך אויבען אין טויער אריין, נישט אהער, נישט אהין, און געקוקט עפעס אויף א שפיץ פון א קוימען, פון עליושקע'ס קוימען.

דאס שווערקייט פון יעדען איינעם'ס אויגען, פון יעדען איי־נעם, וואס איז געשטאנען אין רעדעל, האט איהם ווי עפעס צו־געקוועטשט צו'ן א וואנט, די שפען וואס ער האט געטאן אויפ'ן שטראם, זענען עפעס נישט געווען זיינע שפען, טאמער האט ער געשטעלט דעם פוס אהער, האט זיך איהם אויסגעדראכט, אז מען דארף איהם גאר שטעלען פונקט פארקעהרט, און ער האט זיך עפעס געשעהמט, ניין, די פיס האבען זיך געשעהמט.

און ווען ער האט דערפיהלט אין זיך אזא גדלות מיט א פרייד, אז עס האט זיך איהם געוואלט א געשריי טאן: „א רוח אין קהל'ס טאטען"— הויך א געשריי טהאן, אז די גאנצע וועלט זאל דערהערען, דעמאלט האט ער געזאגט: „הע... הי... וואס־זשע רעכענט איהר... רעכענסטו... וויפיעל מיין איך רעכענסטו דא צו פערבלייבען?..."

לייזער האט איהם דאס ערשטע מאל גלייך אנגעקוקט:

— כ'וויים די שטוב איז ארים... אז ס'איז פאר דיר צו שווער, קען איך אוועקפאהרען אפילו איבער־אכטאג... כ'קען איצט אויך קריגען לעקציעס...

— אי, ווער איז מיר, חלילה... ער האט עס נישט געמיינט, פערקעהרט און פערקעהרט... ער האט נישט געוואלט זאגען דאס— גלאט אזוי געפרעגט... אדרבה... ברוך הירש האט מיט איהם שוין געשמועסט וועגען אנדינגען די קינדער שטיוועלעך אויפ'ן ווינטער, און ווי וועט ער נישט געבען אן „אדרוף", ער ווייסט — ער זאגט

שוין נישט קיין ספק. ווי וועט ער נישט געבען אן „אדרוף“ א דריי־ערל?... אי. וואס ער האט זיך ארויסגעכאפט? ער זאל אזוי און אזוי, צי האט ער עפעס געמיינט — נאר גלאט, מ׳געהט, מוז מען דאך עפעס רעדען.

און. אז ער איז געגאנגען צוריקוועגס דעמזעלבען שטראס, איז איהם שוין נישט באקומען, און ער האט כסדר געקוקט אויפ׳ן זוהן׳ס בלויען פאט ארום ארבעל, ווייטער נישט, נאר אויפ׳ן בלויען פאס, און נישט א פינטעל געטאן מיט אן אויג, אוים מורא, אוים חרטה, ווי איינער וואס אט האט ער ערשט געהאט עפעס א טייערען אוצר, און אט האט ער עס צובראכען...

און — אפשר האט ער בעליידיגט דעם זוהן, און — אפשר האט זיך חלילה דער זוהן געפונען בעליידיגט, און — א מצוה אויף דיר. שוסטערישער מוח, פאדעשווע, געהסט מיט אן ערדלען מענשען. ביים דיר אב די צונג, איידער דו רעדסט ארוים א ווארט... איהם קומט אזא זוהן עס פאסט איהם ווי א חזיר א קרענציל און א מצוה אויף דיר, א מענש טאר זיך נישט פרעהען, טאר נישט שעלטען אין קהל׳ס טאטען, א מענש טאר ביי זיך נישט זיין גרוים, א מענש דארף אנבויגען דעם קאפ, זיין א נכנה צו יעדען איינעם — אט אזעלכען העלפט גאט.

— הע, טאמער מיינסטו חלילה, אז כ׳האב עפעס חלילה גע־מיינט... הע...

אז לייזער האט איהם א י צ ט נישט געענטפערט, איז עס אויף איהם שוין געפאלען שווער ווי א צענטען.

ער איז געגאנגען א דערשלאגענער, און ס׳האט איהם באנג גע־טאן וואס די ערד טהוט נישט יעדען שפאן זיינעם א קנאק הינ־טערוויילעכם אין דער פאדעשווע מיט א האמער. אז די פים זא־לען זיך איהם צובלוטיגען און ארויסרינען איבער די פאדעשוועס אריבער. דעמאלט וואלט איהם לייכטער געווארען, ויעמאלט וואלט ער, לייזער, געזעהן, אז ע ר איז נישט שולדיג ס׳האט זיך עפעס אזוי ארויסגערעדט.

— הייסט עס, קען איך יא דא בלייבען איבער וואקאנץ?

חיים האט ארויסגערעדט מיט׳ן געזונט און מיט׳ן לייב, און מיט׳ן לעבען:

— אך!

דער ערץ־בישאָף

אין סקאַלאַ האָט מען יאָ געוואוסט, אַז עס קומט אַראָפּ אַן ערץ־בישאָף, נור מען האָט נישט געמאַכט קיין גרויסע צימעס דערפון; ערשט אַז מען האָט דערזעהן ווי מען בויעט טויערן פון סאָסנע־בוימער ביים אַריינפאָהר, ערשט דאַמאָלס האָט מען אָנגעהויבן צו שמועסן וועגן דעם אויפ'ן שטראָס.

מאַטקעלע געלער, וואָס זיין ברודער איז אַ גאַנצער מאַכער אין בורגער־אַמט, האָט געגעבן צו פאַרשטעהן: „הפנים זיי ווייסען דען פון זייערע הענד און פיס? אַן ערץ־בישאָף מיינען זיי, איז עפּיס אַ סמאַרק'יל! ביז מען דראַפּעט זיך אַרויף אַזוי הויך... אַז קודם דאַרף מען אויסשטודירען אויף גלח, ווייל אַ גלח ווערט מען אויך נישט געבוירען, דערנאָך נעהט אַ קאַנאָניק, דערנאָך אַן אויבער קאַנאָניק, דערנאָך געהען עפּעס „עלטסטע“ וואָס ער האָט איצט, ערשט נאָר וואָס געוואוסט און שוין פאַרגעסען. — אָה, שטשעזנע — און דערנאָך ערשט געהט אַ בישאָף, און ערשט דערנאָך, העט־העט נאָכ'ן בישאָף געהט אַן ע ר ץ ־ ב י ש אָ ף...

פאַר וואָס ס'קומט אַראָפּ אַן ערץ־בישאָף קיין סקאַלאַ, האָט מען זיכער נישט געוואוסט. איינער האָט געזאָגט, אַז אַן ערץ־בישאָף קומט אַראָפּ אַלע פופציג יאָהר, און איינער האָט געזאָגט, אַז ער קומט נאָר ווען מען בויט אַ קלויסטער. העניך שדכן, וואָס איז געשטאַנען דערביי, האָט אַ קוק געטאָן אויפ'ן אַלטען קלויסטער, און זיך געטראַכט, ס'וואָלט נישט געווען קיין קרומע זאַך, די שטאָדט דאַרף טאַקע האָבען אַ נייעם קלויסטער. אין דער זייט האָט ער אויסגעשפּיגען, נאָר ביי זיך האָט ער געטראַכט — אַליי אַ ניי מלבוש, די שטאָדט וועט ווערען לייטישער, מעהר ציווילי־

זירט, ווייל ער, העניך האָט געוואוסט וויפיעל שדוכים עס זיי־נען אפּגעגאַנגען נאָר דערפאַר, ווייל סקאַלאַ איז נישט קיין ציווי־ליזירטע שטאָדט.

הכלל, די סברה איז העניך'ן מעהר געפעלען געוואָרען, האָט ער אָנגעהויבען איינצורעדען איטליכען, אַז אַזוי איז עס טאַקי, און אַנדערש קען עס גאָר נישט זיין, און אידען האָבען אָנגעהויבען גלויבען, ווייל אַז העניך וויל עמיצען איינריידען, רעדט ער שוין איין.

רופט זיך אָן אַלטער: ס'טייטש, וואָסזשע וועט זיין מיט'ן שטאָדט זייגער, אויף וואָס וועט די שטאָדט קוקען?

דער אמת איז, אַז אַלטער האָט גאָר געוואָלט פּטור ווערען פונ'ם שטאָדט זייגער. זיין דירה איז געשטאַנען לעבען פּוילישען קלויסטער, און אַלטער איז דאָך געווען אַ פּראַצענטניק, און נישט געהאַט וואָס צו טאָן, פלעגט ער אַ גאַנצען טאָג קוקען אויפ'ן זיי־גער, איז איהם נמאס געוואָרען דאָס קוקען ווי דער טויט, ווייל אַלטער'ן האָט זיך אויסגעדאַכט, אַז ווען נישט דער זייגער, וואָלט ער געקענט עסען איין מאָלצייט נאָכ'ן אַנדערען, נאָר דער זייגער לאָזט איהם נישט. אַ שטייגער אַז ער טרינקט אויס דאָס טעפּעלע טשאָקאָלאַדע אין דער פריה, און דער זייגער איז ערשט אַכט, דאַכט זיך איהם אויס, אַז דאָס וואָס דער ווייזער דאַרף צוקומען ערשט צו צוועלף, דאָס איגנאַנצען איז שולדיג, וואָס ער איז נישט הונ־געריג, און קען נישט באַלד אויפעסען דעם אָנבייסען.

דערווייל האָבען זיך אַ פּאָר מענשען געזאָרגט, טאָמיר נעמט מען אַראָפּ דעם שטאָדט זייגער, און זייערע זייגערס וואָס געהען גלייך מיט'ן שטאָדט זייגער, וועלען נישט האָבען מיט וואָס צו געהן גלייך. און טאָמער ווערען אַלע זייגערס אין שטאָדט קאַליע, ווי אַזוי־זשע וועט מען וויסען? מען קען דאָך אויסגעהן אָהן אַ זייגער.

רופט זיך אָן שלמה דער טויבער, אַ ס'איז גאָר אַ גליק, ס'וועט ווערען אין שטאָדט אַ שפע, מ'וועט דאָך עפּעס „באָוען" אַ נייעם קלויסטער...

— פון א קלויסטער שפע? ווי אזוי, ר' שלמה?

אברהם בעביק האט זיך מחיה געווען וואס ער האט שלמה'ן געכאפט אין א גרייז.

האט דאך עפעס שלמה'ן נישט געפאסט וואס מען כאפט איהם אין א גרייז, און דערצו, נאך ווער? האט ער געענטפערט בייז:

— נאי טענה מיט איים, נו! — שלמה האט גערעדט „בראיט", ווייל ער איז נישט געווען קיין היגער. און צו העניך'ן האט ער געקוקט און גערעדט, נאר מיינען האט ער געמיינט אברהם בעביק:

—פארוואס פארשטאיט ער דא נישט? גוישער קאפ! אז מען באוועט א קלויסטער דארף מען דאך עפים אינזשיניערען — בוימייסטערס, וויל איך זאגען, — און היינט ארביטארערס... די ארביטארערס וועט מען אראפברענגען פון אנדערע שטעדט, גוים פון אלע עקען וועלט וועלען קומען אויף די יארידען... איצט פארשטאיט ער שוין, גוי'שער קאפ?...

געמיינט האט ער אברהם בעביק, נאר געזאגט האט ער עס העניך שדכן, העניך האט פארשטאנען און געשוויגען.

הכלל מען האט אנגעהויבען צו האפען אויפ'ן ערץ־בישאף ווי אויף משיח'ן, להבדיל, און ברוך האט צוגעזאגט צו סלוק'ען דעם נדן נאכ'ן ערץ־בישאף, און אז העניך האט געדארפט געבען שכר־לימוד, האט ער זיך אבגעבעטען ביי שלמה דעם טויבען ביז נאר'ן ערץ־בישאף, גאט זאל שענקען דאס לעבען, רבונו־של־עולם.

שפעטערצו איז געווארען א קלאנג, אז דער רב וועט אקעגען געהן דעם ערץ־בישאף מיט א ספר תורה. זיינען א פאר אידען נייגעריג באפאלען דעם שמש, שלמה פרץ'ן, אויפ'ן שטראס, צי ס'איז אמת. — האט שלמה פרץ א פינטעל געטהאן מיט'ן בלינדען אויגעל, דאס בלינדע אויגעל, וואס ער דערזעהט א קאליע מטבע ניכער ווי א זעהענדיגס, און א פאנפע געטהאן:

— פון וואנען זאל איך וויסען?

— אויבען אויפ'ן שטראס מאכט מען אויך א טויער, און דער אפטייק אויך, דבורה שטעהט דארט.

דאס האט אפגעגעבען ראפארט גאדעל דעם טאטען, אלטער'ן.

— ס'טוט עפּעס דבורה ביי דער אַפּיטייק. וואָס? רופט זי אַהיים עסען אַנבייסען

גאַדיע האָט דערצעהלט, אַז זי שטעהט דאָרט מיט שיינדלען און קוקט ווי מען מאַכט דעם טויער.

אַז מיט שיינדלען, איז גוט. שיינדעל איז אַ לייטיש קינד — איז ער אַהיים געגאַנגען. — — — — —

דבורה איז איצט שוין געשטאַנען אַהן שיינדלען, און געקוקט ווי מען מאַכט דעם טויער. טאַקי, זי האָט אַפּילו נישט געטראַכט פון לוצוק'ן... אַי וואָס לוצוק איז אַליין ארויסגעקומען, איז ער ארויסגעקומען, — וואָס איז זי שולדיג? וואָס איז זי שולדיג, אַז מען מאַכט דעם טויער ביי דער אַפּאַטייק? און טאָמער האָט ער איהר געזאָגט „גוטען מאָרגען" און געצויגען פאַר איהר דעם הוט, זאָל זי איהם נישט ענטפערען?

— אַ שאָד, אַזוי פיעל יונגע סאָסנע־בוימלאַך צוברעכען — אַזוי האָט ער געזאָגט, לוצוק.

„יאָ, אַ שאָד".

האָט זי נישט געזאָלט ענטפערן?

אַז לוצוק האָט געקוקט אויף איהר, האָט זי אַוועקגעקוקט.

זי איז נאָך דערנאָך געשטאַנען אַ מינוט און אַנטלאָפען. דער גאַנצער מאַרק, האָט זיך איהר אויסגעדאַכט, זעהט — זי ברענט נאָך'ן שייגעץ...

דערנאָך האָט זי אַ ציה געטאָן אַראָפּ, צו די וויינהייזער...

ביי די וויינהייזער האָט זי געצעהלט די בוימלאַך, איינס, צוויי, דריי, פיער, פינף... „אַזוי פיעל יונגע סאָסנע־בוימלאַך צע־בראָכען".

אַ שייגעץ איז געגאַנגען צוריק אַהיים און דאָרף אַריין אין אַ נייעם שטרויענעם קאַפּעליוש, מיט אַ פּאַווע־פעדער איינגע־שטעקט, און געשפּיעלט אויף אַ דרומבע, „העי טאַם פיר האַראַיו", און דאָס גרין־בלויע אויג פון דער פעדער האָט נאָכגעזונגען.

האָט זי דערפיהלט אַ פרעמדקייט צווישען די בוימער, מיט דעם שייגעץ וואָס געהט אַליין אַהיים אין דאָרף אַריין, און האָט

נישט קיין מורא. עס האט זי א רוף געטאן צוריק דער מארק, די געוועלבען, פון וואנען עס שמעקען ארויס די אידישע סחורות. —

— — — — — — — — — — — — — — — —

די טעג זיינען געגאנגען און די וואכען זיינען געגאנגען, און דבורה האט איהרע טעג און נעכט אפגעלעבט מיט די ווערטער: „אזוי פיעל יונגע סאסנע-בוימלאך צעבראכען"...

זי האט זיך געפיהלט זינדיג וואס זי טראכט פון א שייגעץ, האט זי דערפאר מיט דער דערשלאגענקייט געהאלפען דער מאמע'ן אין שטוב פארצירעווען א זאק, די מאמע האט נישט פארשטאנען, נאר זי האט שוין נישט געלאזט גאדלען טאן דבורה'ן צולהכעים.

אלטער איז, ווי ביז אהער, געשטאנען ביים פענסטער און גע־קוקט אויפ'ן שטאדט זייגער, וואס ער וויל פון זיין לעבען האבען, אז א שטייגער עלף דער זייגער און נאך נישטא דאס געבראטענעס, און צוועלף איז שוין יא דא — האט ער טאקע גע'טענה'ט, אז הלואי דערלעבט מען שוין, אז גאט זאל שוין עפיס העלפען — און צי קען היינט נישט ווערען פארטיג אביסעל פריהער.

האט ברײנע איהם אפגעענטפערט, אז אלדינגס איז גוט מיט א פארע, אז נישט...

נאר אלטער האט שוין געוואוסט וואס זי מיינט, האט ער איהר איבערגעשלאגען:

— ס'זעהט זיך נישט אן אויף איהר די פארע, דאס שמאלץ גיסט זיך איהר נישט פונ'ם גוידער, און ווי די מתים עסען, אזא פנים האבען זיי, זי הערט צי ניין? —

אודאי האט זי געהערט, און טאקי געענטפערט, אז הלואי לעגט ער אזוי דעם קאפ צו בילכערע זאכען, אט איז דא אין שטוב א קינד צו לייט... אי וועה איז איהר וויסטע, פינסטערע וועלט...

אויף דעם האט שוין אלטער נישט געהאט קיין לשון, נאר אינגאנצען הינטערשטעליג האט ער נישט געוואלט בלייבען, האט ער זיך אנגערופען:

— וואָס זשע זאָל איך איהר טהאָן, אַז מאיר זיסי'ן וויל זי נישט... דו, מויד, פאַר וואָס ווילסטו נישט מאיר זיסי'ן, פאַר־וואָס, הא, מויד, צו וועמען רעדט מען, צו וועמען?

דבורה איז שוין געוואוינט געווען דערצו זי איז שוין געוואוינט געווען, אַז וואו זי געהט, און וואו זי שטעהט, זאָל מען דערמאַנען מאיר זיסי'ן, מאיר זיסי איז אַ וואוילער, מאיר זיסי איז אַ פייַנער, מאיר זיסי מיט'ן קנאָפּ אין גאַרגעל, און מיט די אויסגע־ביילטע פּלייצעס...

זי איז שוין געוואוינט געווען צו דער מאַמע'ס שאָקלען מיט'ן קאָפּ:

— טאַקי נישט? זי וויל טאַקי נישט? וואָס דען, זי האָט זיך מיט וואָס איבערצונעמען, אַ מיידעל איז אַ טייערע זאַך... מאיר זיסי האָט אודאי אַ דאגה, אַ בחור האָט אַ דאגה, וואָדען? אַזאַ גלייכע זאַך, וואָס גלייכער קען שוין נישט זיין... דאָ גלייך נדן, דאָרט גלייך נדן, דאָ איבער הונדערט און צוואַנציג יאָהר אַ גלייכע ירושה, דאָרט איבער הונדערט און צוואַנציג יאָהר אַ גלייכע ירושה... אייגענע געשוועסטערקינדער... וואָס קען שוין זיין גלייכער?

נאָר דבורה איז שוין געוואוינט געווען.

ס'איז געוואָרען שניט, דאָס אָבגעשניטענע ווייץ און קאָרן איז געלעגען אין „סטויגען" אויף די פעלדער, און מענשען פלעגען זיך געהן באָדען דורך די פעלדער מיט אָנגעשניטענע היי, און דאָס באָדען און די זומערדיגע פאַרנאַכטען האָט געמאַכט דבורה'ן אָבגעברענט, לוצוק'ס ווערטער זיינען איהר נאָכגעגאַנגען אומעטום, איבער די סטעזשקעס, איבער די סטויגען ווייץ און קאָרן, העט־העט ביז צו דער מיהל, און זי האָט זיך געשעמט אויסצוטאָן — פאַר די ווערטער... פון הינטען זיינען זיי איהר נאָכגעגאַנגען, די פּלייצעס געברענט, דעם גאַנג נאָכגעקלאַפּט, ווי זיז ער, דבורה'ס גאַנג, שעהן, גראַציעז? אין די אויגען אריינגע־קוקט, פון אַלע שפּיגלען, שעהנע אויגען, דבורה? צופלעכט דעם צאָפּ, לאַנגע האָר, דבורה?... נייז, קורצע, נישט שעהן קיין קורצע

צעפלעד, דבורה, שמיר מיט זעלבעלאר, וואש אין געלע טשאטש־קעס, וועסטו קריגען לאנגע צעפ ביז, ביז... און זינגען קענסטו, דבורה? זינג, שטילער, שטילער, קוויטשע נישט, ס'פאסט נישט פאר א אידיש קינד... א זיפץ נאר, שטילערהייד, שא, וויים ביי דיר...

— אזוי פיעל יונגע סאסנע בוימעלאך צעבראכען...

דער שייגעץ איז געגאנגען איינער אליין אין דארף אריין, אהיים, און אזוי שעהן געשפיעלט אויף דער דרומבע: „העי, טאם פיד האראיו"...

שמד'ן זיך און שטארבען — — — — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

אויף דער אנדערער וואך, דינסטאג אין דער פריה, האט משה יונה געפויקט, אז מען זאל פערמאכען די געוועלבען. ביי וועמען מען וועט טרעפען דאס געוועלב אפען, דער וועט באצאהלען א פינפערל שטראף, האט מען שוין געוואוסט, אז היינט קומט ער.

אלטער האט נאך אין דער פריה אנגעשריגען אויף גאדיע'ן, ער זאל זיך נישט דערוועגען געהן קוקען, ווייל מען שמועסט, אז ס'וועט זיין מיליטער, וועט מען איהם צוטרעטען. שפעטער, ווען ס'איז שוין געווארען דער גרויסער רעש, האט ער איהם ווידער געטראפען, און אויף איהם אנגעשריגען:

— אהיים געה, א איד טאר נישט קוקען, איך געה אין בית־המדרש.

נאר שפעטער האבען זיי זיך ווידער געטראפען ביידע דארט, וואו א איד טאר נישט קוקען.

דער מארק איז געווען אנגעפאקט מיט מענשען, נו, איצט האבען שוין טאקי אלע דערזעהן, אז ס'איז נישט קיין פראסטע זאך. יאוגאן, דער שול דירעקטאר, איז היינט נישט געגאנגען שכור'ען צו משה'לע פארד אין שענק אריין אויף א גאנצען טאג, נאר גאנץ פריה, ווען דער האן האט געקרעהט, האט ער זיך ארייננעכאפט טאקי נישט מעהר ווי אויף איין גלעזעל.

די גוים אלע, וואס זיינען זיך צונויפגעקומען פון די ארומיגע

דערפער, זיינען געווען אַנגעטאָן זונטאַגדיג, און מען האָט גע־קענט אויף זיי אָנזעהן, אַז זיי זיינען ביי זיך גרויס דערפאַר, ווייל מען טוט אַן זייער שטאָדט אַזאַ האָנאָר.

דבורה איז געשטאַנען לעבען האַנצעל׳ס געוועלב און גע־קוקט אויפ׳ן רינג מענשען וואָס די פּאָליציייניקעס האָבען אויס־געשטעלט. פּראַקאָוויטש איז געריטען אויף אַ פערד, די מורא׳־דיגע פּאָליציייסקי וואָנצעס צופלויגען, אין לאַץ איינגעשטעקט אַ צווייגעל סאָסנע, און געקאָמאַנדעוועט, און משה יונה שכור, מיט דער פּויק אויפגעהאָנגען, האָט זיך איהם נאָכגעשלעפּט און גע־שריגען:

— נאַזאַד, נאַזאַד!

דבורה, אַז זי האָט דערזעהן דאָס געזעמעל פון די פרעמדע מענשען, גוים, אויף איהר אידישען מאַרק, איז איהר געווען פּונקט ווי איינעם, ווען עס קומען צו׳ן איהם פרעמדע געסט, וואָס מאַכען אָן אַ איבערקעהרעניש, געסט וואָס ברענגען עפּעס מיט פרעמדס מיט זיך, און לאָזען עס שוין איבער אויף אַ שטיק צייט אין שטוב.

זי האָט שוין אַרויסגעקוקט אַז זיי זאָלען זיך צונעהן אין זייערע נאָרעס אַריין, אין זייערע דאָרף־שטיבלעך, אויף די פעלדער, דאָ איז נישט זייערס...

וואָס מען האָט געמאַכט דעם רינג האָט קיינער נישט גע־וואוסט, איין לץ האָט זיך יאַקבי געשוואָרען, אַז דעם רינג האָט מען געמאַכט דערפאַר, אַז די חזרים זאָלען נישט קענען דורך.

ס׳איז שוין געווען שפּעטלעך און יאָנאָן דער שול דירעקטאָר איז נאָך אַלץ אַרומגעלאָפען פאַרשוויצט.

אַלע האָבען איצט געקוקט אויף די גלחים, פעטע און מאָגערע, הויכע און קורצע, וואָס אויף יעדען זעהט זיך אַרויס וואָס פאַר אַ סאָרט מת׳לאך ער האָט, פעטע צו מאָגערע.

נאָר אָם שטרקסטען האָט זיך גע׳רעש׳ט דער קסיאָנדזש־קאַ־נאָניק, וואָס ער איז טאַקי דער היגער גלח אַליין, און וואָס ער האָט אַ פּנים ווי אַן אייניעהריגע טעליצע און וואָס זיין איינענע קע־כין זאָגט אויף איהם, אַז ער איז אַן עהרליכער גלח.

פּלוצים איז געווארן א ריהרעניש, א שטופּעניש, מענשען האבען זיך געשטעלט קאפּ אויף קאפּ.

עמיצער האט צעוויסען געמאן אז מען געהט.

ווער געהט? דער ערץ־בישאף, הפנים געהט, ניין, דער רב געהט, דעם ערץ־בישאף געהט מען אנטקעגען אט־אט... לאזט נאר, שטופּט אייך נישט אזוי, רב איד, כ׳וויל זאגען רב אלטער...

— ווער איז, ווער איז, רב מאטיע, איהר זעהט איהם? דעם ערץ־בישאף, דעם רב, מיין איך...

— אה, אה, זאגט כאטש להבדיל... טפו שמשעונע, אז אקס האט א לאנגע צונג און קען קיין שופר נישט בלאזען...

— וואס איז דאס אייער טאטען׳ס עסק?

— שא, ט׳האסטו א, אידען האבען זיך אויסגעזוכט א צייט ווען צו קריגען... שא, שטיל זאל זיין, מ׳זינגט... ווער זינגט, וואס זינגט... טויב זיינט איהר, צי וואס?... דער שמש זינגט... אט געהט דער רב דארטען מיט א מנין אידען מיט א ספר תורה געהט ער, רב איציקע׳ל, און רב וועלוועל האלטען איהם הינטער דעם ארים... דער שמש זינגט... שלמה פרץ מיט׳ן בלינדען אויג־נעל?... וואס זינגט דער שמש? דאס קאיזער ליעד זינגט ער, דאס קאיזער ליעד...

— רב אלטער, אנו, לאזט מיך טאן איין קוק...

רב אלטער איז נישט אפּגעטראטען פון׳ם קאסטען. ער איז געשטאנען, און כאטש ער האט דערקענט שלמה דעם טויבען׳ס קול, האט ער זיך נישט וויסענדיג געמאכט און געענטפערט איינ־מיסטען פאר׳רעש׳ט, פארטארעט:

— וואס איז דא פאראן וואס צו זעהן, וואס, אז ערץ־בישאף, נאך נישט געזעהן, אן ערץ־בישאף? נאר שפּעטער א מינוט איז אלטער אליין אזוי שטארק נשתומם געווארען, אז ער האט פארט אפּגעטראטען שלמה׳ן א שטיקעל קאסטען:

— שטעלט אייך דא, פאוואלי, טרעט מיר נישט אב דעם פוס... אר־או, אר־ווא, אט געהט דער רב...

דבורה איז צוגעלאפען:

— טאטע, נעהם מיך ארויף.

האט מען איהר געמאכט פלאץ און דבורה האט געזעהן.

דער רב מיט דער שעהנער באָרד איז געגאנגען אונטער א חופה, אונטערגעפיהרט פון צוויי שעהנע בעל־הבתים, און האט געטראגען א ספר תורה. פיער יונגע לייטלאך אין זיידענע קאַפּאטעס, האבען געטראגען די פיער דרענגלאך פון דער חופה איבער'ן ספר.

אנטקעגען איז געשטאנען דער ערץ־בישאף, אן אלטער, גראָ־העָר גלח, אנגעטאן עפעס אין א קאנטיגען ספאדיק, און לעבען איהם זיינען געגאנגען גלחים מיט צלמים אין די הענט, אין שפּי־צען־מאנטלען טייערע געשטיקטע מיט זילבער. און צוויי אין מאדנע קאנטיגע ספאדיקעס און ווייסע טענדע־ווערענדעס, האבען גע־טראגען דאס יוזל.

אז דער רב איז צוגעקומען נאהענט צום ערץ־בישאף, האבען זיךביידע צדים אפּגעשטעלט.

די תורה אנטקעגען יוזל.

ס'איז געווארען שטיל אין מארק, אז מען האט געקענט הע־רען א פליג דורכפליהען, אלע מענשען וואס זיינען דא געוועזן אזוי פיעל, וויפיעל זאמד אין ערד, זיינען מיט אמאל אנטשוויגען געווארען.

שא.

דער ערץ־בישאף האט אנגעבויגען דעם קאפּ פאר דער תורה.

— — — — — — — — — — — — — — — —

— אי, אידען, איך האלט עם נישט אוים... ס'איז משיח'ס צייטען...

— האסט געזעהן דו, ער האט זיך פ א ר נ י י ג ט...

— אודאי, וואס דען, די תורה איז עלטער, מ י ר ז י י נ ע ן ע ל ט ע ר...

דבורה איז געשטאנען ווי אין א חלום.

זיי וועלען געהן אויף אן אייזערנער בריק, וועלען זיי יא

אריינפאלען, און מיר וועלען נעהן אויף פאוויטינע, וועלען מיר נישט אריינפאלען...

זי האט נאכגעקוקט דעם אלטען איינגעבויגענעם רב, ווי ער האלט דאס ספר, דאס ספר אין אלטען סאמעטענעם מענטעלע מיט גאלד אויסגעשטיקט, און דער סאמעט, און דאס גאלד זיי־נען אלט, אפגעבליאקעוועט, נאר מיוחס'דיג, לייטיש, ווי אן אלטע נגידות מיט'ן זיידענעם טיכעל, וואס דאס איידעלקייט און דער יחוס ליגט איהר אין די קנייטשען פון דעם פנים, ליגט איהר אין שטויב פון די סאמעטענע פאלדען...

— מויד, פאר וואס ווילסטו נישט מאיר זיסע'ן, פאר וואס?

— — — — — — — — — — — — — — — —

אין שטאדט האט זיך עס צוטראגען ווי א גוטע בשורה: ער האט זיך פארנייגט, ע ר האט זיך פארנייגט — און אז זי איז געלאפען אהיים, זיינען איהר די ווערטער נאכגעלאפען:

— וואס דען, די תורה איז עלטער, מ י ר ז י י נ ע ן ע ל ט ע ר . . .

א שניט

מענשען געהען אריין און ארוים פארק, און אלע, אלע געהען גלייך, נאר מעי הינקט א ביסעלע, א ב י ס ע ל ע...

ס'איז היים, און די ווייסע קליידער און די וואַרביגע בלומענהיט צינדען נאך מעהר אז דעם טאג, און דאס הארץ ברענט נאך קיהל וואסער, נאך ליעבעס־שפּיעל; עס ברענט פון בענקעניש אוועקצופליהען ערגעץ אין דער פרעמד, אדער עפּעס נאך א היים, וואס קיינער ווייסט נישט וואו זי איז.

און ווייל דאס הארץ ברענט פון בענקעניש, שעהמט זיך עס יענעם אין די אויגען אריין צו קוקען.

מעי האט דאס קלייד ערשט נעכטען אליין אויפגענעהט. אפשר פופצעהן מאל האט זי עס אנגעמאסטען, ווייל ביים קעלנערל זיינען די שפּיצען געווען א צעהנטעל אינטש צו לאנג; און איצט — ווער זעהט די שווערע מיה, די שווערע מיה, וואס די שפּיצען פונ'ם קעלנערל זיינען שוין יא גלייך? ווער זעהט עס?

און היינט איז זי געלאפען צו עני'ן, אז עני זאל געהן מיט איהר אין פארק אריין. ווען וואלט זי געלאפען צו עני'ן? — טייערע מוזיק וועט זי דארטען הערען, קלאסישע מוזיק. און עני האט געזאגט: „קלאסישע מוזיק?“ און האט נאך אלץ נישט געהאט קיין חשק צו געהן, ווייל עני האט ארויסגעקוקט אויף עפּעס א בחור יענעם זונטאג. קוים מיט צרות האט זי זי ארויסגעשלעפּט. ווען וואלט זי געווען געשלעפּט עני'ן? נאר אז זי איז אבער אבגעזעסען שוין א האלבען זומער אין דער היים און קיינער האט זי נישט גענומען ארויספאהרען?... אהיים קומט מען יא צו'ן איהר, ווייל מעי איז געבילדעט און קלוג און קען רעדען שעהן. נאר

אַרויסגעהן מיט איהר ווייל מען נישט, ווייל מען נישט — זי חינקט אביסעלע.

איז זי געגאַנגען צו עני'ן. אי, וואָס דאַרף זי אַזוי גענויטיג דעם פּאַרק? צוליעב וואַלדמאַנ'ען? — אומזיסט.

איז זי געגאַנגען צו עני'ן, און אפילו עני'ס עלטערן זיינען נישט צופריעדען געווען דערפון, ווייל צו מעני'ן קומט אַלע מאָל אַן אַנדער בחור אריין אין שטוב, און גאָרנישט, מען זעהט נישט און מען הערט נישט. אפילו דער וואַלדמאַן, דאָס שרייבערעל, דער האַלעדריגע, וואָס מ'האָט איהם אַנגענעסען און אַנגעטרונקען, אפילו ער האָט זי שוין אוועקגעוואָרפען נישט־דאָ־געדאַכט. פּאַסט עס אַ שטייגער פאַר זייער קינד?

מעי האָט פאַרשטאַנען וואָס זיי טראַכטען. אומזיסט האָט זי געהינקט אביסעלע אויף אַ פוס? געגוג האָט עס איהר אויסגע־שאַרפט און אויסגעמוטשעט דעם שכל איהרען.

און ווי זי, עני, איז געשטאַנען קאַלטבלוטיג ביים געגרייטען טיש און געהייסען איהר וואַרטען ביז זי וועט עפּעס אַפּעסען, און יאַ חשק געהאַט צו געהן, און נישט חשק געהאַט צו געהן, און ווי עני'ס פאָטער האָט זי געפרעגט: „וואו געהט מען דאָס, וואו, אפשר מעג איך אויך וויסען", און געקאַרטשעט מיט'ן שטערען, גלייך זי זאָל וועלען עני'ן פאַרפיהרען, האָט פון איהר געטריפט דאָס בלוט, און זי איז געשטאַנען און האָט זיך געוויצעלט און געלאַכט, און עפּעס אַזוי אַ מאָל געטאָן מיט דער האַנט אַקעגען גלאָז, וואו עס זיינען געשטאַנען די לעפעל און גאָפּעל און מע־סער, און אַזוי עפּעס אַ מאָל געטאָן מיט דער האַנט, אַז זי האָט נישט אונמיסטען אַ האַק־געטאָן דעם פינגער אַן דער שאַרף פונ'ם מעסער, און ס'האָט אַנגעהויבען צו גיסען דאָס בלוט טאַקע אויף אַן אמת. נאָר זי האָט געמאַכט גאָרנישט דערפון און ווייטער גע־לאַכט, כאָטש וואָס דאָס האַרץ האָט איהר וועה געטאָן. נאָר ווען זיי האָבען זיך דערשראָקען און אַרויפגעגאָסען פּעראַקסאַיד, האָט זיך איהר אויסגעדאַכט, אַז דער האַק איז גאָר געווען אין

האַרץ, נישט אין פינגער, און דאָס בלוט האָט גאָר אַריינגעקאָ־
פּעט אין האַרץ אַריין, נישט אויף דער ערד.

און אַלץ ווייל זי הינקט אַביסעלע. אַ ב י ס ע ל ע...

עני'ן האָט זי איצט געפיהרט ווי אַן אוצר, פאַרט זי אַרויסגע־
שלעפּט. מען דאַרף זיין איינגעשפּאַרט, פיהרט מען אוים. בלייבט
מען נישט דער נאַר.

גלייך צו בעטהאָווענ'ס סטאַטוע זיינען זיי צוגעקומען. ביידע
מיידלאַך האָבען מיט אַמאָל געפרעגט: „וואָס שפּיעלט מען?"
ווייל דאָס רוישענדיגע שפּיעלען האָט זיי ביידע אָנגענעהם צו־
טומעלט.

איינגענטליך ווען זי זאָל נאָר איין ביסעלע קענען אויסציהען
דעם פוס, אַ י י ן ב י ס ע ל ע, וואָלט שוין דער לינקער קנאָ־
פעל דערגרייכט איינגאַנצען די ערד. זי איבט נישט גענוג צו
ציהען די פוס. זי איז אַליין שולדיג. אַט ווי איצט אַ שטייגער,
נאָך אַביסעלע, נאָך אַ קאַפּעלע...

מעי האָט מיט אַ שמייכעל געליגען אַ פּראָגראַם ביי אַ שכנ'טע.
די שכנ'טע האָט איהר געזאָגט: „ווילהעלם טעלל" שפּיעלט מען".
„ווילהעלם טעלל?"

וואַלדמאַן שטעהט דאָרטען צווישען אַ פּאָר מיידלעך. וואַלד־
מאַן — „מיין ליעבעס פרייליין, אַ דיכטער קען זיך נישט צוביג־
דען צו'ן איין פרוי"...

שוין פינף יאָהר שטעהען די מיידלאַך דאָרט ביי בעטהאָ־
ווענ'ס סטאַטוע און וואַרטען אויף אַ חתן... ווי זי...

נייז, נישט ווי זי, נישט ווי זי...

פּערּאָקסאַיד האָבען זיי איהר אַרויפגעגאָסען.

אַזוי פיעל גאַפּלען און לעפעל זיינען געווען, און זי האָט גע־
טראָפען די שאַרף פון מעסער. גראָד די שאַרף פונ'ם מעסער
האָט זי געדאַרפט טרעפען...

„ווילהעלם טעלל איז שעהן!"

„יאָ, ווילהעלם טעלל איז שעהן!"

עני האָט אין זינען געהאַט דעם בחור, וואָס וועט זיך אפשר

הײנט אהין אפרײסען. עני איז א גראבע מויד, קען זיך קוים אונ־טערשרײבען. אז נישט ליגט איהר די מוזיק אין קאפ?

א, מעי האט פארשטאנען װעגען װאס זי טראכט! אומזיסט הינקט זי אביסעלע? גענוג האט עס איהר דעם שכל אויסגע־שארפט און אויסגעמוטשעט...

„װילהעלם טעלל איז זעהר שעהן!"

מעי האט געקוקט אויף די געדרוקטע בוכשטאבען פון װיל־העלם טעלל און געטראכט, אז נאך שעהנער איז צו זיצען איצט ערגיץ אלײן אין א פעלד מיט א געטרײען הונט און זיך אויס־װײנען אויף עפּעס, אויסװײנען זיך...

אזוי פיעל גאפלען און לעפעל זײנען געװען, אזוי פיעל נאפ־לען און לעפעל, און זי האט געטראפען אין שארף פון א מעסער...

דער הונט זאל ליגען שטיל אויפ'ן פעלד און זאל נישט זא־גען, רעדען גוטע רײד, טרײסט־װערטער, װײל זי הינקט אביסעלע. פעראקסײד האבען זײ איהר ארויפגעגאסען...

און שטיל און רוהיג זאל זײן די ערד, און דאס גראז אויף דער ערד זאל זײן װײך און הויך און אויסגעװאקסען, אז זי זאל דאר־טען קענען באהאלטען די בארװיסע פיס, דעם פוס װאס הינקט אביסעלע, און װײנען שטיל.

װאלדמאן איז צוגעקומען:

„אה, זײנט איהר הײנט אינטערעסאנט, דער טײװעל זאל אײך כאפּען!"...

און זי האט געשמײכעלט קאלט, נאר די אויגען האבען גע־קוקט, פארשעהמט פון גליק, אין דער זײט ארײן. זײ האבען גע־קוקט אין דער זײט ארײן, די אויגען, און זיך פארענטפערט פאר יעדער זאך װאס זײ האבען געטראפען, װאו זײ האבען זיך אפּ־געשטעלט, זײ האבען זיך פארענטפערט: „מיר זײנען נישט שול־דיג, מיר זײנען נישט געקומען אהער, װײל מיר װילען עפּעס; מיר װילען נישט עפּעס, מיר װילען נישט עפּעס... שטיל װײנען װילען מיר ערגיץ אין א װינקעלע; נײן, מיר װילען נישט לאכען, מיר װילען נישט לאכען"...

וואלדמאן האט געקוקט אויף איהר מיט א קוק, ווי איינער וואס האט שוין איבערגעלייענט „דער איינציגער און זיין איי־גענטום“ און „זאראטוסטרא“. ס'איז געווען א שטארקער, א „באַ־צווינגענדער“ קוק.

עני'ן האט ער אויך געזאגט א קאמפּלימענט, און עני האט געשמייכעלט. —

דערנאך איז ער ווידער אוועקגעגאנגען צו יענע מיידלאך.

און „ווילהעלם טעלל“ האט זיך געבייזערט, זיך אויפגעהוי־בען אין דער לופט און געסטראשעט, געקריצעט מיט די צייהן און דערשטיקט דעם צארן.

נאר אמאל האט זיך דורכגעריסען א שטיל קול, א כליפּען: „נאר א קליינער שניט אין פינגער, נאר א קליינער שניט... און איך וויין נישט, און איך וויין נישט... ווילהעלם טעלל, ווילהעלם טעלל...

ווינטער שפּיעל

נעכט זיינען דעמאָלט געווען ליכטיגע, דאָס ליכטיגקייט האָט געשלאָגן פון אונטען, פון׳ם שניי. אויף די מענשען איז אַ שיין געפאַלן, און, אַז די זעלביגע מענשען זענען דערנאָך געזעסן ביים אויוון און געבראָטן קאַרטאָפּלים, האָבען זיי דערציילט פון שניי, פון לאַנגסטיגע שנייען, וואָס זענען געווען ביז איבער די קניע.

אומעדום, אין אַלע שטיבער, האָט מען דערציילט די דאָזיגע ווינטערדיגע מעשיות. ביי מאַריאַסי׳ן איז שטוב אויך. מאַריאַסי האָט שוין פון לאַנג געגאַרט נאָך אַ טיעפען שניי, וואָס מען דאַרף אַנטאַן באַרליאַטשען צו דעם, און אַלע, אַלע זאָלען דערטרונקען ווערען. אַלטע אידען מיט בערד, פונקט ווי קליינע קינדער. ווינטער איז טאַקע גוט, אַ מחיה. מ׳פּרעגעלט אַלע מאָל געגנזען־שמאַלץ, און ס׳איז דאַ גריוון. און אפילו איצט, אַז זי איז געשטאַנען אין פענסטער און געזעהן ווי לאַנצי און הינדע טראָגען די גענז פון׳ם שוחט, די חנ׳עוודיגע געקוילעטע גענז מיט די העלזער אַראָב, און דאָס בלוט רינט אַראָב אין שנייע אריין. דאָס בלוט מאַכט אַ סליאַד אין שנייע. אַ רויטען, וואַרימען סליאַד. און אַלדינגס איז אַזוי וואַרים, ווינטערדיג וואַרים. און דער שנייע איז ווינטערדיג וואַרים, נאָר ס׳באַהאַלט דאָס וואַרימקייט אין זיך. און, אַז עמיצער איז לאַנג אין דרויסען, לויפט אין שנייע, הויבען די באַקען אָן צו פלאַמען, און דער פראָסט ציגרט אָן דעם מענש.

דעמאָלט ווען ס׳איז געפאַלען דער טיעפסטער שנייע, אי זי געשטאַנען כמעט אַ גאַנצען טאָג אין פענסטער.

אַז מונדזי איז פאַרנאַכט צוגעקומען מיט'ן שליטען אַראָב־צופאָהרען אין דער ברענעריי, האָט מען שוין מאַריאַסי'ן נישט געקענט איינהאַלטען — ס'האָט נישט געהאָלפען דער מאַמע'ס שרייען, אַז זי וועט זיך פאַרקיהלען, אַז נישט האָט מאַריאַסי נישט געוואוסט — מונדזי איז אינמיטען צוגעקומען מיט'ן שליטען — דער גנב.

מאַריאַסי האָט זיך אָנגעטאָן די שוואַרצע קאַפּוזע — די שוואַרצע קאַפּוזע פּאַסט איהר, און אַרויסגעשאַרט די האָר פון דער קאַפּוזע, — דאָס פּאַסט איהר נאָך מעהר.

מונדזי האָט זיך נישט אומגעקוקט אויף איהר. מונדזי האָט אַזאַ טבע, אַז וואָס ער וויל דוקא שטאַרק קוקען, קוקט ער דוקא נ י ש ט. מיט'ן איינגעמאַכטס איז דען נישט אַזוי? אַז די מאַמע ציהט דעם איינגעמאַכטס מיט'ן לעפעל פונ'ם טעלער אַרויס, ציהט איהם, ציהט איהם, און דער איינגעמאַכטס איז בלוטיג־רויזען־רויט, וואָס ער ווייסט נישט צו דאָס וויינינגקייט איז אַזוי רויט, צי דאָס זיסקייט איז אַזוי רויט, נאָר ווייסען ווייסט ער, אַז דאָס האַרץ חלש'ט, בעט זיך נאָך אַ קאָפּ איינגעמאַכטס, ק נ י י פּ ט נאָך אַ קאָפּ איינגעמאַכטס. דאָס האַרץ קנייפּט. און די צונג בויגט זיך, ציטערט און וויל פאַר זיך אַליין פאַרזוכען דאָס מאַסאַווע געדיכטע זיסקייט פונ'ם איינגעמאַכטס, און די ליפּען ווערען נאַס, און די אַדערלעך פונ'ם גומען ציהען זיך צונויף און וואַרטען אויפ'ן נאַש — דעמאָלט קוקט ער נישט. ווייל אַז נישט ווען דען די מאַמע נישט דערזעהן אין זיינע אויגען, אַז ער איז להוט נאָכ'ן איינגעמאַכטס?

אַזאַ טבע האָט מונדזי.

און, אַז ער טראָגט אום פייגען אין די קעשענעס פונ'ם גרויען פּעלציל, מאַכט ער זיך אויך נישט וויסענדיג.

דאָס גרויע נייע פּעלציל מיט'ן שוואַרצען פּערזיאַנער קאָלנער, פּאַסט איהם צו די אַנגעפּלאַמטע אויערן. מאַריאַסי ווייסט, תמיד, ווען ער האָט פייגען אין קעשענע, כאָטש וואָס ער זאָגט, אַז ער האָט פיינט זיס...

און אזוי שטעהט ער תמיד מיט דער זייט מיט א פארפלאמ־טען אויער און שווייגט. נאר דערנאך טהוט ער זיך ערגעץ א שע־רעווע, לייטערט זיך אוים דעם גארגעל מיט א „הום" און טהוט א זאג: „ווילסט פייגען"? — מאריאסי קוקט איהם דעמאלט נישט אן, ווייל זי פיהלט, אז מען טאר נישט קוקען אויף א מענ־שען, אז ער ווערט רויט, מ'האט אן עבירה.

דאס פערד און וועגעלע געטרויט מען איהם שוין טאקע, נאר רויט ווערט ער —

אז נישט איז עס דען א סוד, אז מען רעכענט זיי פאר כלה־חתן? אלע ווייסען, און אלע מאכען זיך נישט וויסענדיג.

אז זי האט זיך ארייגעזעצט אין שליטען לעבען איהם און דערזעהן ווי ער טהוט א נעהם די לייצעס אין די הענט מיט א „וויא", און דאס פערד, דאס גרויסע פערד פאלגט, און געהט, האט זי געהאט דאס חיות פון דער גאנצער וועלט — ס'פאסט איהם, ס'פאסט איהם צו זיין א חתן־בחור... און ווייל דאס חיות איז געווען אזוי גרויס, האט זי זיך דוקא אוועקגערוקט פון איהם.

אויפ'ן וועג אין ברענעריי, האט ער זיך געטאן א דרעה אויס צו'ן איהר מיט דער זייט, און געפרעגט: „ווילסט ארויספאהרען אויבען אין טויער?"

אודאי האט זי געוואלט פאהרען אויבען אין טויער — דער גנב — ער טהוט עס אינמיסטען.

דער שליטען איז ארויף אויף א וועג, וואו דער שנעע איז געלעגען הויך אנגעפאלען, נאך נישט געריהרט פונ'ם ארט. האט זייער שליטען ארייגעשניטען צוויי פאסען איןביידע זייטען וועג. נייז, מונדזי האט איינגעשניטען צוויי טיעפע פאסען אין שנעע, אט האלט ע ר די לייצעס, אט קנאקט ער מיט דער בייטש, ע ר סמאטשקעט צום פערדעל מיט אן אויפגעהויבענעם קאפ און רויטע אויערן. ע ר פאהרט אהין און אהער, און אויפ'ן גלייכען וועג.

— מונדזי, ווי לאנג וועסטו פאהרען? כ'האב מורא...

מונדזי האט זיך געטאן א שטעל.

— פאר וועמען האסטו מורא, דו נאר דו?
און ער האט געטריבען דאס פערדעל נאך גיכער.
— זעהסט, ס'איז ליכטיג אזוי ווי בייטאג...
— וואר־זשע פאהרסטו, ס'מוז דאך אמאל נעהמען אן עק...
מאריאסי'ן האט שוין דאס פנים גוט געפלאמט פונ'ם פראסט, ווען זי האט דערזעהן דאס וועכטער־שטיבעל, און אז זי האט א קוק געטהאן ווי די טאפאליעס פוןביידע זייטען וועג בויגען זיך צו איינע צו די אנדערע, שליסען זיך איבער זייערע קעפ מיט די פארשנעעטע צווייגען, און דאס ווייסקייט לאזט זיך אראב אויף זיי ביידען מיט א שיין, איז איהר דאס הארץ געווארען פול מיט געטריישאפט צו מונדזי'ן. זי האט געהאט דאס חיות פון דער וועלט, און זיך אנגעהויבען צו טשעפען צו'ן איהם:
— האסט א טבע, נאר עפעס ווערסטו רויט ווי שמאיע...
— ווער, איך ווער רויט?...
— טאקע רב זעץ אליין...
— ווער ס'פיהלט זיך, דער מיינט זיך...
— א־זיא־י... זעה נאר, פאהר נישט אריין אין דער פאסע אריין, דו ביזט דאך דער שטארקער פאהרער...
— אז ס'געפעהלט דיר נישט, קענסטו מיט מיר נישט פאה־רען... קענסט פאהרען מיט איציק'לען... איציק'ל...
— שא, דו ליגנער דו... מיינסט איך ווייס נישט, אז בריינע...
מונדזי האט געטאן א שמייס דאס פערד, האט זיך דער שלי־טען פארנומען אן א זייט און מאריאסי האט געטאן א קוויטש:
— מאמע, גוואלד!
מונדזי האט זיך צולאכט און ארויסגעפיהרט דאס פערד אויפ'ן גלייכען וועג און האט געזאגט צו'ן איהר מיט א קול, וואס האט זיך געטונקען אין געפיהל און ליעבשאפט:
— דו גולם, וואס האסטו מורא?... איך בין דא.
האט זי זיך צוגערוקט נעהענטער צו'ן איהם:
— ווער האט מורא?... וואס איז דארטען דורכגעלאפען?
— עה, ס'איז מסתמא א קליין האזעל...

— קירעווע אוים דעם שליטען אַהיים.

און אַז מונדזי איז געפאָהרען צוריק־צו־וועגס האָט ער גע־טראַכט, ווי אַזוי זאָגט מען איהר, אַז ער האָט פייגען אין קע־שענע... זאָל ער פשוט נעהמען און גלאַט אַ זאָג טאָן: "כ'האָב פייגען" — וועט עס עפּעס זיין — נע, נישט דאָס...

— מאַריאַסי... ס'איז גוט?

— וואָס?

— צו פאָהרען אין אַ שליטען...

— אַ מציאה... כ'זאָל וועלען, קען איך אַלע טאָג פאָהרען אין אַ שליטען... איציק'ל וואָלט מיך נישט גענומען?

מונדזי'ן האָט שוין אויף אַן אמת פאַרדראָסען:

— וואָס־זשע פאָהרסטו נישט?...

דער שליטען האָט זיך אָבגעשלאָגען אַז עפּעס און ביידע האָ־בען זיך דערשראָקען. מונדזי האָט געשריגען צום פערד: „סטאַי!"

מאַריאַסי האָט געזאָגט:

— וואָס מאַכסטו דיך פאַר אַ מאַכער? אַז מען קען נישט אָנ־טרייבען, טרייבט מען נישט אַן...

מונדזי האָט ברוגז געענטפערט:

— ס'איז נישט דיין עסק...

האָט זי איהם געטהאָן צוריק אַ שטורך:

— ס'איז יאָ מיין עסק...

דער ווייסער וועג איז זיי אַנטקעגען געלאָפען, די בוימער האָ־בען אָוועקגעטאַנצט אויף הינטערווייליגעכס, דאָס פערדעל, דאָס ברוינע פערדעל, האָט געשפּיצט די אויערן און אַרויסגעלאָזט פּאַ־רע, צוויי ווייסע זיילען פאַרע אין פראָסט אַריין.

מאַריאַסי האָט זיך דערמאָנט אַז די ווינטערדיגע מעשיות, און ווי מענשען זיינען דערטרונקען געוואָרען אין די שנעען מיט די שליטענס, און געטראַכט וועגען וועלף, וואָס האָבען אויגען ווי ברענענדע ליכט, און וואָס די וואָלפיכע שטעהט פון הינטען און וואַרט מיט די קליינע וועלפּעלעך, אַז די וועלף, די מאַנען, זאָלען צוברעננגען אַ מענשען, און זי האָט זיך דערמאָנט ווי אַ גוי האָט

זיך איין מאָל געשוואָרען און גע'צלמ'ט אויף אַז אַנדער גוי: „וואַווקי ז'אילי"...

זי האָט געהאַט דאָס חיות פון דער וועלט, אַז זי האָט זיך דערמאָנט פון די שנעען וואָס מען ווערט דערטרונקען און די וועלף, ווייל זי האָט שוין אָנגעזעהען דאָס ליכט פונ'ם וועכטער־שטי־בעל. און וואָס נעהענטער זי איז צוגעקומען צו דער פּאָסט, אַלץ פרייער און פרעהליכער זיינען זיי געוואָרען. מונדזי האָט זיך אַ קאָפּ נעהענטער צוגערוקט צו'ן איהר און זי געפרעגט:

— מאַריאַסי, ווילסט פייגען?

— ניין, כ'האָב פיינט זיס...

ער האָט געוואוסט, אַז זי זאָגט ליגען... ער האָט דען נישט ליעב זיס, פונדעסטוועגען זאָגט ער איטליכען ער האָט פיינט זיס... ס'איז עפּעס שעהן, אַז מען זאָגט, מען האָט פיינט זיס, ס'איז געזעצט, ס'איז לייטיש.

— כ'האָב אויך פיינט זיס, נאַר...

— מונדזי, דער שאַל איז מיר אַראָבגעפאַלען פון דער פּלייצע.

מונדזי האָט זיך אַרומגעהילט מיט'ן שאַל, און געהאַלטען די האַנט גלייך ווי דאָס וואָלט נויטיג געווען צום שאַל, און ער קען איהם נישט אַבלאָזען. מיט איין האַנט האָט ער אָנגעטריבען דאָס פערד, און מיט דער אַנדערער האָט ער צוגעהאַלטען דעם שאַל.

דער וועג איז אַנקעגען געלאָפען, די בוימער האָבען דורכגע־טאַנצט, און דאָס שליטעלע האָט זיך געגליטשט אין שנעע און געשניטען פרישע פּאַסען.

מאַריאַסי'ן האָט באַנג געטאָן די שעהנע מעשיות וועגען וועלף און טיעפע שנעען און ס'האָט זיך איהר אויסגעוויזען, אַז זי האָט איבערגעלאָזט די גוטע זאַכען אויבען אין טויער — ווייל אַט זעהט מען שוין גוט אַז דעם לאָמטערן פון דער פּאָסט. באַלד וועט זי שוין זיין אין דער היים און ער וועט זיך אוועקפאָהרען אין דער ברענעריי. באַלד וועט זי הערען ווי שטאַרק ס'איז נישטאָ קיין פּרנסה אין שטוב, און מען קלייבט זיך איבערציהען אין אַ

אַנדער דירה מיט ווײניגער דירה־געלד. זי האָט זיך נאָך נעהענטער צוגערוקט צו׳ן איהם:

— מונדזי...

— וואָס איז?...

— ווילסט זיך אומקעהרען?...

— כ׳ווייס?..

סחורה

די ערשטע ווארימע טעג האבען זיך אנגעהויבען ארויסצורייסען פונ׳ם לאנגען ביטערען ווינטער. א יונגער הויך האט זיך צוטראגען איבער׳ן שטראס, האט שוין אלדינגס געקראגען אן אנדער אויסזעהן. די געוועלבען־טירען האבען זיך עפּעס הילכיגער צעסקריפּעט ביים אויפמאכען און פארמאכען, און די באנבאנס האבען ארויסגעשמעקט מיט׳ן וויינינגקייט פון די בלעכענע פּושקעס און די סחורה האט געשמעקט פון די געוועלבען ארויס, און דאס מינץ האט געקלונגען אין די טיש־קעסטעלעך.

אפילו פסח איז נאך געלעגען דער שנעע א האלבען מעטער די טיעף, און מען האט נישט שטארק הנאה געהאט פון דעם רויטען בוריקאוועו בארשט מיט די קניידלאך. און די אידען ביי די סדרים האבען נישט געזאגט מיט א טענצעלדיגען קול די הגדה ווי תמיד אין דער צייט, ווען זיי ווערען אויסגעלייזט פון דעם ווינטער און די נאסע ווענד. עס האט מעהר אויסגעזעהן ווי די אומעטיגע ימים־נוראים מיט קבר־אבות, און סליחות און פאסטען, און דער עיקר מיט א לאנגען ווינטער פאר א נאכוועהעניש, וואס וועט זיך שלעפּען איין גאט ווייסט ביז וואנען.

נאר איצט, אז מען האט שוין קוים דערלעבט דאס קאפּ וואַרימקייט, איז עפּעס ווי מיט אמאל אויף יעדען א נייע הויט ארויף און מען האט זיך מיט פרישע כחות א נעהם געטאן צום מסחר.

האט זיך די סחורה צושמעקט פון די געוועלבען ארויס, און צובליאסקעט האבען זיך אויף דער זון די רויטע און גרינע סטענגעלעך, וואס מ׳האט פערקויפט אינאיינעם מיט׳ן געווירץ. די סחורה האט זיך צ ו ב ל י ה ט אין ווארימען טאג.

נחמן האָט זיך אַרומגעדרעהט צווישען די געוועלבען און געשמעקט צו דער סחורה, צו די פרישע נאָר וואָס אויפגעעפענטע קאַסטענס, וואָס האָבען אַרויסגעגעבען אַ גערוך פון פרישען האָלץ און אַראַנזשען און טייטלען.

אין דער פריה, ווי נאָר ער איז אויפגעשטאַנען, האָט ער זיך אַראָבשפּאַצירט צום זבּרוטש; נאָר דאָרטען, אַז ס'איז אויף איהם אַ וועה געטהאָן אַ ווינטעל, וואָס האָט געשמעקט מיט פריי־שער צואַקערטער ערד, האָט ער זיך עפּעס דערפיהלט ווי אַן אָרי־מאַן, ווען ער קומט אַריין אין אַ פרעמדער קיך אַריין — ס'איז גוט, נאָ ס'איז נישט זיינס. האָט איהם עפּעס אַ ציה געטאָן, און ער האָט ערשט רעכט דערפיהלט, ווי פרעמד ער איז דאָ. ער האָט זיך אומגעקעהרט אַ היים, און דאָס פרישע ערד־ווינטעל האָט איהם נאָכגעיאָגט און געשמעקט אַריין אין איהם מיט אַ זיס געזאַנג פון וואַרימע טעג אין פעלד, אַז איהם, נחמנ'ען, האָט זיך גע־דאַכט, אַז דאָס הערען זיך איצט גוי'ישע געזאַנגען אין ווינטעל, סמוטנע, ווי דעם גוי'ס לעבען איז סמוטנע. איצט זינגען ווידער די גוי'ישע נשמות אויף די פעלדער ווי דאַמאָלס, ווען זיי האָבען דאָ געאַרבייט אין פעלד... און וואָס מעהר ער האָט זיך דערוווייטערט, אַלץ שטילער איז געוואָרען דאָס רוישען פונ'ם ווינטעל. די סמוטנע גוי'עשע געזאַנגען האָבען זיך איינגעצויגען, איינגעציגען אין זיך, ווי דער לעצטער כליפּ פון אַ קינד. און איהם, נחמנ'ען, איז לייכ־טער געוואָרען אויפ'ן האַרצען. ווי ער האָט שוין דערזעהען די געוועלבען, איז ער געבליבען שטעהן און זיך געטאָן מיט אַמאָל אַ דרעה אויס, אָבצוכאַפּען דעם אָטעם, נאָד'ן בערגיגען וועג. דער אמת איז, אַז ס'איז גאָרנישט געווען דער וועג, וואָס איז נעלם געוואָרען, נאָר אָט דאָס ווייטע, ווייטע אומעטיגקייט, וואָס האָט אַרומגעבלאָנדזעט אויף די פעלדער, דאָס נייע וואַרימע ווינטעל, וואָס האָט איהם אַזוי שווער געמאַכט דאָס האַרץ. נחמן האָט נישט געקאָנט לויז ווערען פון דעם. אמת, ער איז שוין געווען אַ חתן־בחור, אַ בר־דעת, וואָס אחוץ לומדות האָט ער נאָך פער־מאָגט אייגענעם שכל אויך און אידען האָבען זיך מיט איהם גע־

בענשט און געזאגט אויף איהם, אז: „ד א ס איז תורה און סחורה און געפוצטע שטיוועל".

נאר דערטראכטען מיט'ן אייגענעם שכל האט ער פארט נישט געקאנט, פאר וואס עס איז אזוי... אומעטיג, מ'קאן נישט זאגען, ס'איז נישט דער אומעט, וואס נאך ימים־נוראים, יענער שרעקט — נאר דער איז עפעס אי זיס, אי ער מאכט עפעס יענעם טרויע־ריג, ס'וואקסט שטילערהייט, און ס'כליפעט עפעס שטילערהייט... איין גאט ווייסט... און די ערד שמעקט פריש, שווארץ צעאקערט, ווייל דער גוי האט אזוי געוואלט... דערזועלבער גוי, וואס געהט צופוס פונ'ם דארף צוויי מייל נאך א באנקעלע נאפט: דערזועל־בער גוי, וועמען מען היט ער זאל עפעס נישט א כאפ טאן, און וואס צעהלט איבער דריי מאל דאס געלד מיט ציטערדיגע פינ־גער פונ'ם רויטען קניפעל און וואס וויינט, אז מען וויל איהם נישט בארגען... עשו... אזי איז ער שטארק, און אז עס קומט צו'ן עפעס, קען איהם א קינד ארייננארען אין זאק. און וואס איז מ'שטיינס געזאגט זיין לעבען?... הארעוועט ווי א בהמה סאי זומער און סאי ווינטער, מיט'ן אקער אייזען, מיט'ן פלוג. ראזאווע ברויט מיט זאלץ, די קאראמיסלע אויפ'ן אקסעל, און זינגט זיך נאך צו... אמת דאס ליעדעל זיינס איז סמוטנע, רייסט ביים הארץ, עפעס מען ווייסט נישט פארוואס, עפעס ווי פון א גלגול... גלייך ווי ער וואלט דער וועלט א גרויסען חוב שולדיג געווען און ער קען זיך איהם נישט אויסצאהלען און וועט אזוי לאנג זינ־גען סמוטנע ליעדלאך, ביז ער וועט זיינס אבקומען.

וואס נעהענטער נחמן איז צוגעקומען צו די געוועלבען, אלץ לייכטער איז איהם געווארען אויפ'ן הארץ. ער האט זיך דער־מאנט אן די שידוכים, וואס מען רעדט איהם, אז די גאלדענע שידוכים, און זיך דערמאנט, אז א חוץ דעם איז נאך דא א צפורה, א געשוועסטער־קינד אויך אויף דער וועלט, צפורה, וואס מען שמועסט אין דער זייט, אז זי שטייגט שוין איבער די מאמע'ן אין געוועלב מיט איהר רעכטקייט. און אז זי צעהלט אב יענעם אכט „זייגערלאך" באנבאנס, כאפט זי נישט אריין א באנבאן

אין מויל אַריין, נאָר פיהרט זיך פונקט ווי אַ געזעצטער גרויסער לייטישער מענש.

די סחורה האָט פאַרשמעקט דעם שטראָס, און עס האָבען זיך אַריינגעמישט די קולות און די רייד פון אידען. און אפילו די קולות זיינען עפּעס אינ'ם וואַרימען טאָג קלאָר געוואָרען, ריין.

אי, ווי העלפט איהם שוין גאָט, אַז ער זאָל ווערען פאַר זיך אַליין... דעם טאַטען מיט דער מאַמען צוהעלפען אין זייער קראָם פון לעדער, האָט ער עפּעס נישט קיין חשק, קען נישט ליידען דעם גערוך פון לעדער.

אין די הענט האָט ער שוין געוואוינען די שווערע הונדער־טער — אַריבער די צעהן — גדן. די שווערע פעטע הונדערטער, וואָס אַ ווייטער מחותן צי פון קאַלאַמעי, צי פון סטאַניסלאַו, וועט איהם אַנקעגען טראַגען — און דערנאָך וועלען ביי איהם אַזוי שמעקען די פרישע נייע קאַסטענס פון סחורה, די פּושקעס וועלען קלינגען מיט באַנבאָנעס און געברענטע מאַנדלען, און מאַרענצלאַך, און די קרענצלאַך פייגען וועלען אַראָבהענגען פון זייגע ווענד...

און אַלע מאָל האָט זיך דאָס האַרץ מעהר צושפּיעלט אין נחמנ'ן, און וואָס מעהר ס'איז אָבגעטרעטען דער אומעט פונ'ם יונגען צעאַקערטען פעלד, וואָס האָט זיך אַריינגעצויגען אין זיין געמיט, אַלץ מעהר האָט זיך אַריינגעצויגען דאָס רוישען פונ'ם מאַרק, פון דער שפע, פון דער זאַטקייט, פון די שמעקענדיגע גע־וועלבען, און ס'האָט איהם געצויגען דאָס האַרץ פון הנאה, וואָס ער לעבט, און וואָס ד א ס איז זיינס. זיינע אידישע קינדער, וואָס דאָ קען מען אַריינגעהן און אויסלאָזען צו יענעם, אַז ס'איז נישט גוט אויפ'ן האַרץ, מיט אַ קללה, און ס'זאָל אָבגעהן גלאַ־טיג. און נישט ווי דאָרט וואָס ס'נאָגט אַזוי און מען ווייס נישט פאַר וואָס און פאַר ווען, און מ'קען זיך נישט אויסקויפען פון דער נאָגעניש ביים האַרצען.

ער איז אַריינגעגאַנגען צום פעטער מאיר אין געוועלב און געפרעגט צפּורה'ן צי האָט זי נישט געזעהן, ער האָט דאָ איבער־געלאָזט זיין גאַרטעלע.

צפּורה האָט געזאָגט, אַז זי האָט נישט געזעהן. וואָס עפּעס דאָס גאָרטעלע מיצקע דרינען?...

נחמן האָט אַ קוק געטאָן אויף זיך — אהי, ער האָט גאָר געהאַט איינגאַנצען אַ טעות, דאָס גאָרטעלע האָט גאָר חנה צו־גענומען. ער האָט אָראָבגעקוקט אויף דער וועסט וואו באַלד, באַלד וועט אַראָבהענגען אַ גאָלדענע קייט מיט אַ זייגער, וואָס דער מחותן צי פון קאַלאָמעי, צי פון סטאַניסלאַו וועט איהם מיט־ברענגען און געטאָן אַ קוק מיט ליעבשאַפט אויף צפּורה׳ן.

אַ גוי איז אַריינגעקומען קויפען ליכט אין קלויסטער אַריין. ער האָט הויך גערעדט און געוואָרפען לעבעדיג מיט די הענט: נאָר כאַטש אַזוי האָט אויף איהם נחמן דערזעהן דאָס שטילע דערשלאָגענקייט, דעמזעלבען אומעט, דאָס איבערגעשראָקענקייט פאַר אַ גרויסען סוד, ווי ער האָט עס געזעהן היינט אויפ׳ן פעלד אויסער׳ן שטאָדט, און ס׳האָט זיך איהם אויסגעוויזען, ווי דער גוי, פּונקט ווי דאָרטען דאָס פעלד, מאָנט איהם עפּעס. זעצט זיך אָן אויף איהם, ווי איינער רעדט: קויפּסט, קויפּסט דאָס ברויט.. קויפּסט... אַלדינגס קויפּסטו... פּראָציע קויפּסטו. ב ל ו ט קויפּסטו...

אָבער דאָ צווישען די שמעקענדיגע סחורות האָט עס נישט אַזאַ ממשות געהאַט ווי דאָרטען אויפ׳ן שטראָס איינער אַליין ביים זברוטש.

צפּורה האָט אַרויסבעלייט דעם גוי מיט די אויגען און פּע־פּרעגט אין אַ חנ׳דעלדיגען וואַזשנעם טאָן — פאַרוואָס העלפט ער נישט אַביסעל צו אין קראָם? אַז אַנדערען וואָלט זי נישט גע־זאָגט, נאָר איהם זאָגט זי, אַז דער טאַטע מיט דער מאַמען האָ־בען זיך באַקלאָגט וואָס ער וויל נישט לערנען קיין קאָפּ...

נו, נו, אַ נייע געשעפט, וואָס איז, ער העלפט נישט אַלע דאָ־נערשטאָג ביים יאַריד?... ער איז אויך אַ מענש, ער דאַרף עפּעס פאַר זיך אויך טראַכטען... שוין צייט ער זאָל פאַר זיך אויך טראַכ־טען ,שוין צייט...

דאָס „שוין צייט" האָט ער אַרויסגעזאָגט מיט גאָר אַ ...

נעם קול, און ס'האט איהם שטארק הנאה געטאן, וואס ער קאן שוין, מ ע ג שוין זאגען אויף זיך א חתן־בחור, אז ס'איז שוין צייט. א גרויס פארגעניגען האט ער געהאט פון דעם, אזש דאס קול איז איהם איבערגעגאנגען פונ'ם גרויס פארגעניגען, ווי ס'געהט איבער א פולע כלי, און ס'האט איהם אזש געווארגען אין האלז, ווי א שטייגער א גרויסער פעטער ביסען העלזעל אדער א לאקשענער קוגעל, ווען ער טוט א גרויסען בים דערפון און וויל עס מיט אמאל אראבשלינגען, אזוי פונקט האט ער געטאן א צו גרויסען בים פון דעם „שוין צייט" און הנאה געהאט, ווייל מיט דעם „שוין צייט" האט ער נאך עפעס געמיינט. די גרויס־בחור'־שע מחשבות זרות זיינען געלעגען באהאלטען הינטער דעם „שוין צייט." דאס, וואס מען זאגט קיינעם נישט אויס, נאר מען טראכט ביי זיך. און טאמער מאכט זיך שוין א געלעגענהייט און מען קען דאס ארויסזאגען, אז ס'זאל זיין אי דאס, אי נישט דאס, אי מען זאל פארבארגענערהייט זינדיגען מיט די רייד, און מען זאל דערפאר קיין פסק נישט כאפען — זאגט מען שוין אזא זאך ארוים מיט'ן גאנצען כח וואס מען קען אין זיך געפינען פאר א זינדיגער מחשבה. ווייל מענשען, האט נחמן נישט איינמאל גע־טראכט, שטראפען נאר פאר רייד, אבער נישט פאר מחשבות — די מחשבות הערען זיי נישט, און די רייד הערען זיי יא. און פאר רייד, האט זיך איהם גערעכט, דארף מען — מען זאל איהם וועלען פאלגען — גארנישט שטראפען. ווייל ווי קומט די ערגסטע רייד צו די מחשבות זרות?...

צפורה האט איהם געזאגט, אז עס דאכט זיך איהר, אז די וואגשאל שטעהט עפעס נישט ווי ס'בעדארף צו זיין. האט ער זיך געטאן א ברייט אן:

— „אנו, לאם א י ד נאר זעהן"...

נאר אזוי ווי זי האט געהאלטען די האנט אויף דער וואג־שאל, איז עפעס אזוי אויסגעקומען, אז ער האט געמוזט אנריה־רען איהרען א פינגער, און ס'איז עפעס אויסגעקומען, צי ער האט זיך פאררעדט צי וואס — ער האט געהאלטען זיין האנט אויף

איהר פינגער. געהאַלטען, געהאַלטען לענגער ווי מען האָט באַ־דאַרפט... ער ווייסט — ער האָט זיך פאַרשמועסט...

ער האָט זיך דערמאַנט, וואָס עס שטעהט געשריבען, אַז ווען מען קוקט אויפ'ן מינדעסטען פינגער פון אן אשה, איז גלייך ווי מען זאָל...

דאָס איבעריגע האָט ער שוין נישט דערטראַכט פון בושה פאַר זיך אַליין.

זיך פאַרשמועסט... פאַרשמועסט... וואָס דען, אַז נישט... וועה־רענד זי האָט געהאַלטען דעם פינגער, די האַנט מיינט ער... ניין, בשעת זי, ע ר מיינט ער, האָט געהאַלטען די האַנט...

שאַ, ער האָט גאָר פאַרגעסען, אַז זי איז זיינס אַ שוועסטער־קינד, נישט קיין פרעמדע אשה. אַ שוועסטער־קינד מעג מען...

איז ער שוין אַ פרעהליכער אומגעגאַנגען אין מאַרק, איינ־געזאַפט די סחורה, וואָס האָט אַרויסגעשמעקט פון די געוועלבען אַרויס און אויף די גוים האָט ער געקוקט ווי עס קוקט איינער אויפ'ן טויט פון אַ ווייטען קרוב. וואָס, יאָ, ס'טוט טאַקע וועה דאָס האַרץ, נאָר דערוויילּ פיהלט מען, ווי גוט ס'איז, וואָס מען לעבט אַליין און מען האָט הנאה, וואָס גאָר גאָר אַ ווייטער קרוב איז געשטאָרבען, וואָס מען דאַרף זיך פאַר איהם נישט אַוועק־לעגען אין דער ברייט און אין דער לענג, ווי ווען עס שטאַרבט אַ נאָהענטער, ווען מען דאַרף פאַר זיך און פאַר יענעם יוצא זיין, און זיך נעהמען דאָס לעבען.

איצט האָט ער שוין געקענט פראַנק און פריי טראַכטען וועגען דעם, אַז ער האָט איהר יאָ אָנגעריהרט דעם פינגער, און הנאה האָבען דערפון און לאָזען די מחשבות זיך צואוואַקסען וועגען דעם און נאָך אַמאָל זיך אויסמאָלען ווי אַט איז עס איצט. איצט האַלט ער איהר פינגער און האָט באמת הנאה, — וואָס איז — זי איז אַ קרובה! מען מעג... און הלואי זעהט ער שוין דאָס קייטעל מיט'ן זייגער, וואָס אַ מחותן צי פון קאָלאָמעי צי פון סטאַניסלאַו וועט איהם ברענגען, הלואי זעהט ער עס שוין ווי עס באַמבעלט זיך ביי איהם אויף דער וועסט... און פאַר די פע־

טע הונדערטעם וועט ער קויפען סחורה, אז פון זיינע קאסטענס וועלען ארויסשמעקען די אראנזשען, און די טייטלען. און ביי איהם וועלען קלינגען אין די פושקעס די באנבאנעס מיט די גע־ברענטע מאנדלען מיט די מארענצלאך. און ביי איהם וועלען די קראנצען פייגען אראבהענגען פון די ווענד...

דער זיווג

ווּאָס מעהר „עלטער מיידעל" פייגע איז געוואָרען, אַלץ פיינער איז זי געוואָרען, און מען האָט געזאָגט: „פלאָרא איז שוין איינמאָל אַ מיידעל. טאַקע כ'לעבען, ווי ווערליג זי איז פון דער הינטער־גאַס, איז עס גאַנץ שעהן". און אַלטע האָבען זיך געבענשט, אַז גאָט זאָל איהר צושיקען אַ ריכטיגען זיווג.

פאַרוואָס אַלע האָבען זי ליעב געהאַט, איז נישט באַקאַנט: צי דערפאַר, ווייל מענשען האָבען טאַקע בטבע ליעב פיינע קינדער, ס'הייסט אַזעלכע וואָס זיינען שטיל, געזעצט, געפאַלען ביי זיך און שטעכען נישט די אויגען מיט זייער קלוגשאַפט, וואָוילקעמ־נעוודיגקייט אָדער גלאַט עזות; צי דערפאַר האָבען זי מענשען ליעב געהאַט, ווייל זי איז געווען אַ „פאַרזעסענע" און מענשען האָבען ליעב אַזעלכע, וואָס מען קאָן אויף זיי רחמנות האָבען, זאָגען „נעבעך", קרעכצען און דאַרפען זיך דערביי דאָס האַרץ אויף אַן אמת נישט אָפּעסען. מענשען קאָנען דעמאָלט ווייזען, ווי גוט זיי זיינען, — אָט ריהרט זיי אַן יענער.

דער אמת איז, די מענשען אַליין האָבען נישט געוואוסט, פאַרוואָס זיי האָבען זי ליעב און אין וואָס דאָס ליעבשאַפט באַשטעהט, ווייל אַ סימן, אַז אַ שטייגער אַז מען האָט אָנגעהויבען צו שמועסען וועגען עפּעס אַ שידוך, וואָס ס'האָט זיך אויסגע־דאַכט, אַז ס'וואָלט נישט געווען קרום — האָט מען שוין אָנגע־הויבען זוכען אויף פלאָרא'ן חסרונות: זי איז פאַרט פון דער הינטער־גאַס, אַן עלטער מיידעל, און אַ סך האָבען גערעדט מיט פאַרצויגענע ברעמען אין אַ שטילער קול:

„זי איז אַ פאַרביסענע"...

נאָר אַז ס'האָט זיך אויסגעלאָזט אַ טייך פון דעם גליק, וואָס

מען האט געמיינט אז זי וועט כאפּען, האט מען אביסעל פרייער אבגעזיפצט און אנגעהויבען אויף איהר צוריק צו האבען רחמנות און צו קרעכצען: „פארט א פיין מיידעל".

נאר פלארא האט עפּעס שטיל אין זיך ארייננגעשמייכעלט. זי איז נישט געווען פיין פון ז י י ע ר ט וו ע ג ע ן...

פלארא האט גארנישט אויסגעוויזען ווי א פארזעסענע. דאס וואס מענשען, לאנדסלייט, וואס געדענקען זי פון דער היים הא־בען זיך געשווארען, אז זי איז שוין ביי די פערציג, דאס האט זיך אויף פלארא'ן נישט אנגעזעהן. פלארא איז געבליבען ביים יונג־מיידעלשען פּנים, גלאט, בלאהליך־ווייס, אהן א קנייטשעלע. די גאלדענע „ספּעקס" האבען איהר אזוי געפּאסט ווי תמיד. מען האט נישט פארשטאנען, פארוואס זי קאן נישט קריגען קיין חתן. ווער ס'האט אויף איהר געקוקט האט זיך געמוזט דערמאנען אז די „מאונטיין־פלאורס", וואס מען ברענגט אהיים פון די בערג און וואס שטעהען דערנאך אפּ אין א גלאז לעבעדיג חדשים־לאנג.

פלארא האט נישט געוויינט. זי איז טאקע געווען ווי א בארג־בלום, וואס עמיצער האט ארייננגעשטעלט אין א גלאז. נאר פאר וואס זי איז אזוי — האט נאר זי אליין געוואוסט. ס'איז געווען איהר סוד.

די שווערע מאסע יאהרען האבען איהר נישט נעדריקט די פּלייצעס צו דער ערד. די פּלייצעס זיינען געווען גלייך און יונג, און אין קארסעט אנגעטאן. נאר פארוואס די פּלייצעס זיינען גע־ווען אזוי גלייך, און דאס פּנים איהרס אזוי יונג און שעהן — האט זי נאר געוואוסט.

שוין פופצעהן יאהר אז זי ארבייט אין א שאפּ און באקלאגט זיך נישט. פארוואס — ווייסט ז י נאר.

די מאמע, א שטילע, אויך מיט אזא יונג פּנים ווי זי, ווערט אלע מאל שוואכער, און די אינגערע שוועסטער ווערט אלע מאל עלטער און מיאוס'ער, און אין שטוב איז דא זארג, זארג, זארג. אבער די זארג ליגט ווי א געבונדענער הונט אויף א קייט

דארט אין שטוב, שאַ, שטיל. און ווען זי מאַכט אויף צו גרויס דאָס מויל, הייסט מען איהר שטומען.

ווען נישט די אינגערע שוועסטער, וואָס איז נאָר צוויי יאָהר אינגער — ווען נישט זי, וואָלט פלאָרא׳ן גוט געווען אַזוי, אין איהר פיינקייט, אין איהר אָרענטליכקייט, וואָס לייט בענשען זיך דערמיט.

נאָר די שוועסטער... אַמאָל, צוריק מיט יאָהרען, האָט זי קיין קאָפּ נישט אויפגעהויבען, נאָר מיט אַלדינגס געקוקט דער על־טערער שוועסטער אין מויל אַריין, געוואַרט שטילערהייט, אַז יענע זאָל פריהער חתונה האָבען, דערנאָך וועט מען אָנהויבען צו שמועסען וועגען איהר. אָבער וואָס אַ יאָהר זי איז עלטער געוואָרען, אַלץ מעהר איז זי געוואָהר געוואָרען וועגען דעם, אַז ס׳איז אַמעריקאַ, און — ס׳ט ר ע פ ט ז י ך. וואָס ס׳טרעפט זיך, האָט זי נאָך מורא געהאַט צו טראַכטען, נאָר ביסלעכווייז האָבען איהר פרעמדע אַרויסגעהאָלפען; יענע, וואָס האָבען גע־וואָלט זעהן, וואָס פאַר אַ מינע וועט פלאָרא מאַכען, ווען די אינ־גערע שוועסטער וועט פריהער אַ כלה ווערען...

האָט די אינגערע אָנגעהויבען אַרויסצורעדען ביסלעכווייז, קודם פאַרשטעלט, און אַז די קריעג איז געוואָרען שטאַרקער, האָט זי טאַקע פשוט אַרויסגעזאָגט: „זי וויל נישט וואַרטען“... און גייטיש זי האָט נאָר אַרויסגעזאָגט דאָס ערשטע מאָל, דאָס שווער־סטע מאָל, איז עס שוין דערנאָך געגאַנגען לייכט. אַלעמאָל איז זי עזות׳דיגער, שרייענדיגער געוואָרען. געשריגען פלאָרא׳ן „אַלטע מויד“ אַז געשריגען, אַז זי וויל, זי וויל, זי וויל חתונה האָבען.

די מאַמע האָט זיך געקניפּען שטילערהייט אין די באַקען, גע־ביסען זיך די נעגעל און געוויינט, אַז אַן אַלמנה זאָל גאָרנישט געבוירען ווערען.

און פלאָרא האָט פיינערהייט געזאָגט דער שוועסטער, אַז זי שטעהט איהר נישט אין וועג; אויב עס מאַכט זיך איהר עפּעס, מעג זי חתונה האָבען... און פון איהר אייגען פיינקייט זיינען איהר אַזש די טרערען געקומען אין די אויגען אַריין. נאָר די טרע־

רען אויסגעווישט האָט זי אין אַ ווינקעל, אַז קיינער זאָל נישט זעהן.

דערנאָך איז זי געוואָרען נאָך פיינער.

פלאַרא האָט געוואוסט פאַרוואָס זי ווערט נאָך פיינער. זי האָט געוואוסט פאַר וועמען זי ווערט נאָך פיינער. —

פלאַרא איז געווען פיין — פאַר איהר זיווג.

שוין פון אַ סך יאָהרען האָט זי געהאַט צו טהאָן מיט איהר זיווג. ס'האָט זיך איהר איסגעדאַכט, אַז דער זיווג שטעהט ערגעץ הינטער איהרע פּלייצעס און קוקט, און באַקוקט זי די אַלע יאָהרען, ווי מען באַקוקט אַ כלה, ווען מען פאַהרט זיך צונויף דאָס ערשטע מאָל. איהר זיווג שטעהט און קוקט אויף איהר, און אַז זי וועט נאָר אויפהערען צו זיין פיין אויף איין מינוט, וועט ער אַוועקגעהן — נישט געפעלען די כלה.

אודאי האָט זי געוואָלט אַמאָל בייז ווערען, שעלטען, שעלטען, שעלטען, פאַרשעלטען יענעם אויף טויט, אויסדראַפּען די אויגען יענע, וואָס זיינען נאָך נישט מיעד געוואָרען צו פרעגען: „וואָס הערט זיך, געהסט שוין מיט אַ באַי?” אודאי האָט זיך פון איהר געריסען די הינטער־גאַס, וואו זי איז אויפגעוואַקסען; די קללות, די מיאוס'ע רייד, וואָס זי האָט זיך אָנגעהערט אין דער הינטער־גאַס, וואָס זי האָט אין זיך איינגעזויגען מיט דער מאַמע'ס מילך, ווייל די מאַמע איז געווען אויך אַ הינטער־גאַסניצע פון דור־דורות. ס'האָט זיך געריסען פון איהר, נאָר דער זיווג האָט נישט געלאָזט, דער זיווג, וואָס איז איהר נאָכגעגאַנגען פוסטריט, און זי באַקוקט און באַקוקט, ווי מען באַקוקט אַ כלה.

און אַז דער זיווג איז איהר נאָכגעגאַנגען הינטער די פּלייצעס — האָט זי נ י ש ט געזאָלט זיין פיין?...

א ווארים באד

איבער יעדע קלייניגקייט פלעגט זיך איטע אנברוגז'ן אויפ'ן מאן. און אז איטע האט זיך אנגע'ברוגז'ט אויפ'ן מאן, איז געווען ווערה צ דעם מאן, ווייל איטע איז נישט געווען פון די, וואס בעטען זיך גיך איבער. זי, אז זי האט זיך אנגע'ברוגז'ט, איז געווען אמווענינגסטען אויף א וואך.

מעהרסטענס פלעגט זי זיך אנ'ברוגז'ן ווען יאנקעל האט איהר עפעס אפגעזאגט; אפגעזאגט א זאך, וואס די עהרנבערג האט יא, און זי האט עס נישט.

אויף איטע'ן האט מען געזאגט אין שטאדט, אז זי שטופט זיך צו די נגידים, און טוט נאך אלדינגס וואס די עהרנבערג טוט, און אפילו דאקטארען דאקטארט זי זיך אויך גלייך מיט דער עה־רענבערג, און ס'איז ביי איהר שוין אפילו אן עהרע, וואס זי האט נישט קיין קינדער, ווייל די עהרנבערג האט אויך נישט קיין קינדער.

און אז יאנקעל איז געוואהר־געווארען וועגען דעם, וואס מען רעדט אין שטאדט, האט ער זי גע„מוסר'ט:

— פארוואס, א שטייגער, דארפסטו געהן אלע שבת צו דער עהרנבערג? פארוואס, א שטייגער, קומט די עהרנבערג נישט צו דיר?

נו, נו, מעהר האט מען שוין נישט בעדארפט: איטע האט שוין ארויפגעלאזט די נאז, פארשנורעוועט דאס פיסקעל, און שפעטער מיט א שעה האט זי ש ו י ן געקראגען דאס קרעמפען און זיך ארייגעלעגט אין בעט אריין, — אזוי האט זי זיך תמיד געפיהרט ביים ברוגז ווערען. די ערשטע זאך איז גע־ווען דאס קרעמפען. דערנאך, ווען יאנקעל האט געטהאן א קוק,

אז ס'איז שלעכט, עס איז נישטא ווער עס זאל איהם דאס ביסעל קאשע מיט יויך אפקאכען, ער מוז זיך אליין גרייטען צום טיש, האט ער זיך אנגעהויבען צו דרעהען ארום בעט, געוואלט זיך איי־בערבעטען, הייסט עס. נאר מאלע וואס ער האט געוואלט, זי האט דאך אבער נישט געוואלט. זי האט דאך איהם גע־וואלט אנלערנען אויף אן אנדערט מאל; פלעגט זי איהם דעם ערשטען טאג גארנישט ענטפערען, נאר דעם אנ־דערן טאג, אז ער האט איהר נאכגעגעבען, וואס זי האט געוואלט, פלעגט זי צו'ן איהם אנהויבען רעדען דורך דער וואנט: „לאז ער נעהמען דאס קרייזעל, לאז ער זיך גרייטען צום טיש. אי, וועה איז מיר, פארוויסט און פארפינסטערט איז מיין וועלט געווארען, מיינע שונאים זאלען אזוי כח האבען צו דעכען, ווי איך האב מיך כח צו ריהרען; לאז ער זיך אליין אנגיסען א טע־פעלע ווארימס; וואס איז ער עפעס געבליבען שטעהן ווי ליימענער גולם?"...

דאס איז שוין געווען גאר גוט. אז יאנקעל פלעגט שוין דערהערען פון איהר אזעלכע דבורים, האט ער שוין נישט גע־ווארט, וואו ער איז אין דער וועלט פאר פרייד, — זי זאגט איהם שוין „ליימענער גולם", באלד וועט זי שוין ווערען אין גאנצען חבר...

איטע איז געווען פעסט ביי זיך. אזוי ווי ער האט זיך מיט איהר נישט גע'גט באלד נאך די צעהן יאהר, האט זי זיך דער־פיהלט פאר א שטארקען תכיף, און זיך גענומען וואס א יאהר מעהר פעסטען פאר איהם, וואס א יאהר איהם אפדרעהען מעהר דעם קאפ. און יאנקעל, אפילו ווען ער זאל שוין יא געווען אמאל א טראכט טאן וועגען דעם, אז נאך צעהן יאהר איז ער פטור... אפילו ווען ער זאל שוין יא געוועזן וועלען א טראכט טאן, האט ער פשוט נישט געקענט, קיין צייט נישט געהאט. ווען? אז תמיד איז איהר עפעס נישט רעכט. פארשטעהט זיך, אז איהם איז נאר געלעגען אין קאפ זיך איבערצובעטען מיט איהר; ווי אזוי, א שטייגער, בעט מען זיך מיט איהר איבער, אז ער זאל

האבען ווער ס'זאל איהם דאס ביסעל קאשע מיט יויך אפקאכען.

יאנקעל איז געווען א וויזשניצער חסיד, און איטע האט געוואלט, אז ער זאל ווערען א טשארטקאווער חסיד; דערפאר זיינען זיי אין די יונגע יאהרען געווען אויף מעסער־שטעך. פאר־וואס האט איטע געוואלט, אז ער זאל ווערען א טשארטקאווער חסיד? — ווייל פון דעם טשארטקאווער ווערען עקרות „געהאלפען”; אט איז י ע נ ע געהאלפען געווארען, אט איז ד י געהאלפען געווארען פון דעם „טשארטקאווער”; כאטש וואס ער איז נאך דוקא גאר א יונגער — רב ישראל'ניו, און האט נ י שט אזא זכות אין הימעל, ווי דער אלטער „וויזשניצער”, פונדעסטוועגען ווערט מען פון דעם אינגערען רב, ר' ישראל'ניו, גיכער געהאלפען...

יאנקעל האט געוואוסט ביי זיך, אז ז י האט העכט. ער ווייסט אויך פון א סך ווייבער, וואס דארט, וואו דער וויזשניצער האט נישט געקענט העלפען, האט ר' ישראל'ניו י א געהאלפען. אט, א שטייגער, טאקע גיטעלע דער רבי'צענס, קעהר זיך, דאכט זיך, שוין אן נאהענט מיט'ן וויזשניצער, א יא? — א שני־בשני, גליך־גליד־שוועסטער־קינד'ס אן אייניקעל, — פונדעסטוועגען האט דער וויזשניצער גארנישט געקענט אויפטאן; אויף קינדער איז ער נישט קיין גבור. און פארקעהרט, ווידער, ווי נאר זי האט זיך געווענדט צו ר' ישראל'ניו, איז פונקט צו די נייז חדשים, הלואי אויף אלע נויטבאדערפטיגע אידישע קינדער געזאגט געווארען...

נאר וואס־זשע דען, נעהמען א שטייגער און ווערען א טשארטקאווער חסיד — דאס וועלען די שונאים, נישט צו'ן אייך גערעדט, נישט דערהארען. דער טאטע וועט אין קבר נישט איינליגען רוהיג; און א חוץ דעם, עס איז גאר א סכנה, סכנות־נפש: ער האט דאך איהם געגעבען די האנט ביי דער גסיסה, אז ער בלייבט א וויזשניצער...

ז י האט געוואלט פאהרען צו'ם טשארטקאווער — האט ער זי געלאזט פאהרען צום טשארטקאווער. אי, עס האט נישט גע־

האַלפען, איז ער דאָך נישט שולדיג. האָסטו געזעהן? זי האָט יאַקבי געהאַט טענות, אַז עס האָט נישט געהאָלפען דערפאַר ווייל ער, יאַנקעל, איז נישט קיין טשאַרטקאָווער חסיד! נאָר מאַלע וואָס זי זאָגט? אויף אַזוי פיעל זאָל ער זיך נאָך נעהמען און לאַזען פאַראומערען דאָס לעבען זיינס? — ניין! דאָס נישט!

אַנדערע זאַכען אַ שטייגער טוט ער איהר צוליעב. אַי, דאָס פּראַצענט, וואָס ער האַנדעלט דערמיט, טראָגט נישט אַזוי פיעל? פונדעסטוועגען, אַז זי וויל מיטמאַכען גלייך מיט דער עהרנבערג, מיט'ן פוץ דאָרטען, מיט'ן היטעלע דאָרטען, צי מיט'ן שייטעל אַ שטייגער, אַז זי וויל מיטמאַכען די מאָדע מיט'ן שייטעל, און אָנטאָן אַלע טאָג דאָס שייטעל גלייך ווי די עהרענבערג, אַז זי וויל אַ שטייגער נישט געהן אין טיבעל, ווי אַלע אידישע טעכטער, נאָר ווי די נגידים, אין שייטעל, זאָל ער נעהמען און זיך נעהמען דאָס לעבען? — ער האָט אַנדערע צרות אויף זיין קאָפּ; ער האָט עפּעס אַ ביסעל בילכערע געשעפטען צו פאַרזאָרגען, ווי דאָס; זיין מוח, שונאי־ציון, ווערט איהם אויסגעדאַרט פאַר עפּעס אַ מ ע ה ר ווייכטיגערע זאַך, — אָט אַ שטייגער נעהמט מען און מען וויל אַריינלעגען דאָס גבאות אין נאָטעל'ס הענט. — וואָס נאָטעל איז אַן אַפּיקורס, אַ ממזר, און וועט אַ תל מאַכען פונ'ם אידישקייט, דער אַפּיקורס, אָט־דער־אַ. וואָרים ווער ווייסט דען נישט, אַז נאָטעל האָט זיך שטילערהייט איבערגעקעהרט; נעהמט און זאָגט אַ שטייגער — הער נאָר, אַ חוצפּה, אַ רציחה, אַ משומד צו־להכעיס קען — נעהמט און זאָגט אַ שטייגער, וואָס'י די מקוה.. די מקוה וואָלט מען געדאַרפט אַרויסלאָזען צ ו ו י י מאָל אַ יאָהר, נישט איינמאָל, ווייל עס פיהלט זיך... הער נאָר, איך בעט דיר זעהר, אַ שייגעץ קען, ס'פיהלט זיך... האָט איהם אָבער חנינא גוט אָפּגעשניטען: אַז ס'פיהלט זיך, האַלט מען זיך צו די נאָז... אַהי...

איצט מיט איטע'ן, — האָט זיך עפּעס די רוגזה גאָרנישט געוואָלט ענדיגען. — ממה־נפשך: דאַרפסט אַ ניי היטעלע? קויף דיר אַ ניי היטעלע; אַ ניי שייטעל? קויף דיר אַ ניי שייטעל;

אבי לאז צורוה, אז עק, א סוף זאל עס נעהמען. ער האט איהר שוין נאכגעגעבען, זי האט שוין צו'ן איהם גערעדט דורך דער וואנט: „לאז ער", שוין געוויזען א פרייע מינע, איהם שוין אנ־גערופען „ליימענער גולם"; עס האט זיך ארויסגעוויזען, אז אט אט ווערט זי חבר, — נאר מען זעהט נישט און מען הערט נישט! א גאנצען טאג האט ער זיך היינט געדרעהט ארום בעט, וואו זי ליגט און קרעכצט; ער האט זיך שוין אויף אן אמת דערשראָ־קען: אפשר איז זי טאקע אויף אן אמת נישט געזונד?

ער איז צוגעגאנגען נעהענטער.

— איטע, אפשר וואלט איך גערופען דעם דאקטאר?...

איטע האט א קרעכץ געטהאן, אז עס האט געקענט ריהרען א שטיין, און גערעדט צו'ן איהם דורך דער וואנט:

— כ'בין איהם מוחל... דער דאקטאר וועט מיר נישט העלפען...

— וואס דען? אפשר א היטעלע?

איטע האט זיך צוואויינט:

— אז אך און אז וועה איז צו מיינע יונגע יאהרען! אז כ'האב אפילו נישט פאר וועמען א קרעכץ צו טאן... אט געהט מיר מעהר נישט אב נאר א היטעלע... ער מיינט, ס'א שפיעלכעל, מיינט ער... האב נישט מורא, ועסט דיך — ער וועט זיך נאך שלאגען אין הארץ אריין דערפאר... ער פיהלט גארנישט, וואו ער שטעהט איין... ער מיינט, א מלאך שפיעלט זיך מיט איהם... האב נישט מורא, ס'הענגט איבער איהם גענוג צרות, ס'הענגט איבער איהם גענוג...

יאנקעל האט זיך דערשראקען צום טויט און איבערגעשלאגען:

— איטע... וואס עפעס נייעס?...

— וואס זאל זיין נייעס?... אי וועה איז מיין וועלט, וויסט און פינסטער איז מיר; ס'איז שוין אלטס, און ער פרעגט, וואס איז נייעס...

— איטע... זאלסט מיר נאך אזוי לעבען און געזונד זיין, ווי דו זאגסט, וואס איז נייעס...

איטע האט זיך דערשראקען פאר דעם, וואס ער האט זיך

דערשראקען, און אז ער האט געזעהן, ווי זי איז דערשראקען, האט ער זיך נאך מעהר דערשראקען:

— איטע, זאלסט אזוי נישט יונג שטארבען, ווי דו זאגסט מיר וואס...

ביי דער שבועה האט שוין געהאלפען, ווייל איטע האט מורא געהאט פאר יונג שטארבען — וואס מעהר א יאהר זי האט זיך דערנעהענטערט צו די פופציג, אלץ מעהר האט זי געציטערט פאר א יונגען טויט. און דערפאר האט זי זיך, נאך עפעס, גע־שווארען: „איך זאל אזוי באווארענט זיין פון א יונגען טויט״.

איצט, אז יאנקעל האט זי פארשווארען מיט א יונגען טויט, האט זי זיך דערשראקען:

— משוגע׳נער, משוגע׳נער, זעה נאר, זעה, וואס פארשווערסטו מיך עפעס? פארשווערט מיר גאר, נו, געזעהן אזוינס? אהי, אויף מיינע שונאים׳ס קעפ, אויף זייערע הענט און פיס, אויף זייער לייב און לעבען...

— איטע...

זי האט מורא געהאט, אז ער זאל זי נישט פארשווערען נאך אמאל, און האט פארכאפט:

— כ׳וואלט געדארפט... עהע, עהע, ע־ה־ע־ע־ע... אי, ס׳שטעכט מיך אין די פלייצעס... מ׳שטיינס געזאגט, איין גאנץ אבר האב איך דען אין מיר?... ווען איך געה צו׳ן א גרויסען פראָ־פעסאר, וואלט ער זיך אנגעכאפט ביים קאפ, אוי... נאר גאר־נישט, אז כ׳האב מיך אנגעפרענט א שטייגער צו יאנקעל בונצי׳ס... אט ביי לייטען... א שטייגער די עהרענבערג...

איטע האט זיך אויפגעזעצט אין בעט און זיך געשאקעלט:

— ביי לייטען... די עהרענבערג... פאהרט מען אין א ווארים־באד...

— א ז ו י... א ווא—רים—באד...

— א ווארים־באד, א ווארים־באד.

— א ו ו א — ר י ם — ב א ד...

יאנקעל האט נישט געקענט קומען צו זיך. אויף אזא קלאפ

האט ער זיך נישט גריכט. האט ער געהאלטען אין איין אויסצי־
הען: א—ווא—רים—באד... די—עה—רענ—בערג פאהרט אין א ווא־
רים באד?... עה... די עה—רענ—בערג... ווער קען זיך גלייכען
צו דער עהרענבערג?

איטע האט זיך ווייטער געשאקעלט:

— נו, וואס מיינסטו, געהט מען טאקע יונגערהייט פון דער
וועלט... אי! ס׳קרעמפען האט מיך שוין ווידער געכאפט... אי...

זי האט געטהאן א פאל צוריק, ווי א ליים.

און יאנקעל האט געטראכט: ס׳קרעמפען — שלעכט...

— זאג מיר נאר, איטע... מיט וויפיעל שמעקט דאס?... דאס
ווארים־באד א שטייגער?...

איטע האט זיך א קרום געטאן:

— כ׳ווייס? ארום א הונדערט און פופציג, אדער צוויי הונ־
דערט רייניש...

— עה—ה—ה... צוויי הונדערט רייניש?... עה—ה—ה—ה...

נאר ווען ער האט געזעהען, אז דער קרעכץ ביי איהר ווערט
שטארקער, און זי פארמאכט אלע מאל מיט די אויגען, האט ער
פארשטאנען, אז די רוגזה וועט זיין א לאנגס און א ברייטס,
און זיך פארכאפט:

— איטע, ווען פאהרט זי, די עהרענבערג?...

איטע האט שוואך ארויסגעקרעכצט:

— שבת נאך שבועות...

יאנקעל האט זיך אויפגעשטעלט:

— שבת נאך שבועות?... וועלען מיר זעהען... — — —

אָבגעשניטענע האָר

(מיין מוהמע צפורה אַ מתנה)

ביז אַכצעהן יאָהר האָט איהר די מאַמע געצוואָגנען די צעפּ, זיי־נען זיי טאַקע געוואַקסען אַהן עין־הרע ווי אויף הייוון. שוואַרץ און געדיכט, און לאַנג ביז, ביז נאָך דער טאַליע.

שיינדעל איז געוואַקסען אַ בריאה־נפלאה פון קליינערהייט אָן. דאָס קליידעל האָט פון איהר אַראָבגעשמעקט, און געוואַקסען גלייך מיט איהר. איהר מערעזשען, איהר צירעווען האָט מען אַרומגעטראָגען אויפ׳ם חידוש קוקען, און וואָס האָט זי נישט גע־קענט? אַ פויגעל האָט זי נאָכגעמאַכט ווי ער פליהט.

אין שוהל, האָט זי די פרומע מאַמע נישט געלאָזט געהן, ווייל ווען נעבע זאָל זיך נישט געווען לערנען שרייבען, וואָלט זי נישט געווען געשריבען קיין ליעבעס־בריוועלעך צום רעוויזאָר. נאָר דאָס וואָס זי מיט איהר אייגענעם שכל האָט פאַרשטאַנען, האָט די מאַמע נישט געקענט ביי איהר אָוועקנעהמען. און שיינדעל האָט געהאַט שכל. אַ וואָס מ׳האָט איהר חתונה געמאַכט צו נייצעהן יאָהר מיט אַ קראַנקען אַלמן, און ער איז שפּעטער דריי חדשים געשטאָרבען — איז עס אַ מזל־זאַך. דאָס אומגליק איז געווען, וואָס טאַקע אין דעמזעלבען יאָהר איז איהר אָבגעשטאָרבען דער טאַטע מיט דער מאַמע׳ן, מיט דער געטרייער מאַמע׳ן, און זי איז געבליבען ווי אויפ׳ן וואַסער.

שיינדעל האָט געהאַלטען אין איין וויינען. נאָך וואָס זי האָט מעהר געוויינט, האָט זי אַליין נישט געוואוסט, צי נאָך די צוויי אָבגעשוירענע צעפּ, וואָס האָבען זי אַלע מאָל דערמאָנט, אַז זי האָט שוין אַ פערבונדענעם קאָפּ, צי נאָך דער מאַמע׳ן, דער גע־

טרייער. נאר דאס קליינע שטיבעלע איז איהר איבערגעבליבען בירושה. דאס קליינע, פיסנע שטיבעלע אהן א שטיקעל ברויט.

שיינדעל האט נישט געהאט וואס צו עסען. די ברידער זיינען אליין געווען ארימע לייט, און עס איז געווען גענוג שעהן — האבען זיי געזאגט, — אז זיי לאזען זי וואוינען אין דער דירה.

אז די מאמע האט געלעבט, פלעגט זי זיך קויפען פאר א גרייצער דיניע־קערלעך און דערנאך פארטרונקען מיט א קאלטען טרונק וואסער, איז איהר צוגעקומען א שטיק געזונט. אבער איצט, אז דער גרייצער איז נישט געווען, האט זי זיך נישט געקענט פארגינען.

זי איז געלאפען הונגעריגערהייט אויפ׳ן בית־עולם און אויסגעגאסען בוק־טרערען, ווען נישט אסתר, ווייסט איין גאט, וואס ס׳וואלט פון איהר היינט געווען.

אסתר איז געווען דוקא א בעל־הבית׳יש קינד, נאר ווייל לייט האבען מיילער, האט מען אויף איהר אויסגעטראכט, אז זי האט ליעב צו שמועסען מיט׳ן כלי־זמר־יונג. שיינדעל האט געוואוסט, אז ס׳א נעכטיגער טאג, הלואי וואלט איטליכער געהאט איהר כאראקטער — זיצט און ארבייט אויפ׳ן מאשין, און גיט ארויין אין שטוב אריין.

שיינדלע׳ן האט זי געוואלט פאר א חבר׳טע, ווייל שיינדעל האט געהאט א שם פאר אן עהרליך קינד.

און שיינדעל האט זיך צו׳ן איהר צוגעלאנטשעט, זי האט געוואוסט, אז אסתר איז א קלוגע, א לייטישע, כאטש וואס מען רעדט אויף איהר. אז זי איז הונגעריג, האט זי איהר קיינמאל נישט געזאגט, זי האט זיך געשעהמט. ס׳האט זיך איהר געדאכט, אז ס׳איז א גרויס פארברעכען, דאס וואס זי איז הונגעריג, אי וואס איז זי שולדיג?

ביסלעכווייז האט זיך שיינדעל צוגעלערנט נעהען, און דערנאך האט זי שוין פערדיענט א מאנגער א טאג, א גאנצען מאנגער, א גרייצער מיט א האלבען. אי זי שוין נישט אזוי אומגעגאנגען שלינג און שלאנג.

און, אז זי האט ביסלעכווייז אנגעהויבן צו נעהען פאר זיך, און דערזעהן מיט אמאל א גאנצן ראניש, האט זי געפיהלט, אז זי ווערט אויפגעריכט. באלד איז באשאפען געווארען א רויט סאטין שירצעל, מיט א פאר מעשטעס פון גאלד־קאליר מיט פאַ־צירקעלאך און א לומפען־בלוזע. בארדא מיט בראנעק געפוצט, און פון דער בלוזע האט געשמעקט.

זי איז געווען רעכט — האט מען געזאגט — ווי די גאנצע וועלט, און לייטיש.

נאר זי — אין איהר האט געוויינט דאס הארץ. זי האט אלע מאל א קוק געטהאן אויפ'ן שייטעלע מיט דער נזשיוועקע פון פאַ־רענט, האט איהר א צופ געטהאן דאס הארץ — שוין א צוגע־בונדענעם קאפ.

בייטאכט האט זי זיך געגלעט דעם אבגעשוירענעם קאפ, אראב און ארויף, אראב און ארויף, זיינען זיי טאקע גיך געוואקסען, גיך, שעהן, נאר ביי איהר האט עס אויסגעוויזען, אז זיי וועלען גאר קיינמאל נישט צוריק אויסוואקסען, איהרע צוויי צעפ — און, אז זיי וועלען שוין אונטערוואקסען? וועט זי זיי דען נישט מוזען צוריק אבשערען — צוריק אבשערען? — ניין. ניין? א אידישע טאכטער, א ווייבעל?... וועה איז מיר און אך אין הארץ... ניין, חלילה, ווער זאגט נעהן מיט די האר? נאר אזוי, געהן הינטער'ן שייטעל. וואס, אז א פארבונדענעם קאפ האט זי שוין, און פארוואס, און פאר ווען גאטעניו? אז דעם מאן האט זי אפילו נישט געקענט, אז ער איז שוין קראנק געווען נאך איידער ער האט חתונה געהאט, און מיט די אייגענע האר? — חלילה, לאז גאט אבהיטען. אי, וואס פאר אן עבירה איז עס? — א שטארקע, א גרויסע עבירה...

נאר הלואי וואקסען זיי שוין אונטער, ס'וועט זיין היימליכער א שטיקעל צייט. נישט אבשערען ביז זיי וועלען אויסוואקסען אזוי לאנג ווי זיי זיינען געווען.

דאס קליינע שטיבעלע האט געבלאנקט פון ריינקייט. ביי־

טאָג פלעגט זי זיצן און אַרבייטן, און ביינאַכט רוימען דאָס שטיבעלע, אַז ס'זאָל בלאַנקען.

אָבער עלענד איז זי געווען, און געוויינט האָט זי אויף איהר עלענדקייט. אסתר איז טאַקע געווען אַ חבר'טע, אָבער אַ חבר'טע איז נישט אַזוי טיף איינגעבאַקען אין האַרץ ווי דאָס עלענדקייט, ווי דער צער. נישט איינמאָל איז איהר נאָך דאָס האַרץ מעהר־פערביטערט געוואָרען, אַז זי האָט אַ קוק געטהאָן אויף אסתר'ס קאָפּ האָר, נישט איינמאָל האָט זי זיך געוואונשען, הלואי איז זי אַן אַלטע מויד, און מ'רעדט אויף איהר אין שטאָדט, און הלואי האָט זי נאָך נישט קיין פאַרבונדענעם קאָפּ...

די ברידער האָבען זיך געשטרעקט אין דער לענג און אין דער ברייט, אַז זי זאָל נאָך אַמאָל חתונה האָבען, בפרט, אַז זיי האָבען געזעהן ווי פיין זי פיהרט זיך, זיינען זיי זיך אַלע מאָל דורכגעגאַנגען צו דער שוועסטער אין בלאַנקענדיגען שטיבעלע כאַ־פּען אַ וואָרים גלעזעל טהעע, און אין איין וועגס פאַרוואָרפען אַ וואָרט וועגען — וואָס וועט זיין דער תכלית, און ביז וואַנען איז דער שיער צו זיין אַליין. מ'דאַרף חתונה האָבען, אַזוי פיהרט זיך די וועלט... דער עלטסטער ברודער, אַ פרומער, האָט געַמענה'ט, אַז מען דאַרף איבערלאָזען אַ דור...

שיינדעל פלעגט זיך דערמאַנען אַז די אונטערגעוואַקסענע האָר, און ס'האָט זיך איהר נעדאַכט, אַז אַט איז מען אויסען נאָך איהר לעבען, ס'אַרט זיי וואָס ס'איז איהר שוין אַ קאָפּ האָר אונ־טערגעוואַקסען.

פלעגט זי זיך אַריינטהאָן אין גענעה אַריין און נישט ענט־פערען.

נאָר, אַז זי איז געבליבען מיט זיך אַליין, האָט זי ערשט דער־פיהלט ווי ווייט זי איז אין אומגליק, פלעגט זי וויינען און טראַכ־טען — אַי, ווען מען זאָל קענען יענע יאָהרען צוריק כאַפּען... יע־נע יונגע יאָהרען... די עלטער טהוט נישט אַ מענשען, נאָר צרות. צרות טהוען אַ מענשען, צרות מאַכען אַלט און גרוי פאַר דער צייט. שוין פאָוואָליטשקע דרייסיג יאָהר. אָר וואָס העלפט עס, אַז

יענע יאהרען קען מען שוין נישט צוריקכאפען, און ווערען ווי דעמאלט קען מען שין אויך נישט, פונקט ווי דעמאלט איז נאך קיינמאל נישט געווארען, אבער ס'קען ווערען אנדערש. נאך אפשר בעסער? בעסער, בעסער. נישט אזוי צוליעב לייט, ווי צוליעב זיך אליין, ס'איז שטיל אין זיך, רוהיג, פרעהליך, מ'עסט זיך נישט און אליין וויל מען אויך דעמאלט לייטישער און לייטישער ווערען, און, אז מען ווערט לייטישער, פיהלט מען זיך ווי מען וואלט געגאנגען תמיד אנגעטהאן אין א ריין, ניי מלבוש.

אין בלאנקענדיגען שטיבאלע איז שוין געשטאנען א גרויסער שפיגעל, אז זי האט איהם געלייטערט מיט די גאלדענע הענט. אלעמאל געלייטערט, אז דער שפיגעל איז געווען ווי ריין וואסער. ס'האט זיך אויסגעדאכט, אז דארטען אין שפיגעל איז דא נאך א בלאנקענדיג שטיבעלע, מיט א רעכט ווייבעל, וואס לייטערט א שפיגעל, און דאס ווייבעל קוקט אויפ'ן שייטעלע, און דאס הארץ טהוט איהר וועה, וואס מ'האט איהר אזוי יונג דעם קאפ פארבונדען, די יאהרען אבגעשניטען...

אויפ'ן פאליטורטען טישאלע איז שוין געשטאנען גלאזווארג, א פאר מאיאליקא טעלער אין א גרינער אויפווארטער, און בלאה געשיר האט געבלאנקט אויף דער וואנט, און א טערקישע דעק איז שוין געלעגען אויפ'ן בעט, און אין שאפע האט געהאנגען א טייער קלייד, ביי משה שניידער אויפגענעהט.

אז די האר זיינען געווארען לענגער, האט זי אנגעהויבען ארויסצו'גנב'ענען א פאר איינענע האר און אריינמישען, אריינדרעהען אין שייטעל; און, אז זי איז צום ערשטען מאל איף דער גאס ארויסגעקומען, האט איהר געקלאפט דאס הארץ, טאמער זעהט מען. די אנדערע וואך האט זיך ארויסגע'גנב'עט א ביסעל מעהר האר, און ס'האט איהר ווידער געקלאפט דאס הארץ. אזוי צו ביסלעך האט זי ארויסגע'גנב'עט מעהר האר, און מיט הארץקלאפעניש, מיט ציטערניש געווארט, צי מ'וועט דערקענען. און נאך יעדען מאל וואס זי האט זיך ארויסגעוויזען אזוי, אטוואזשעט,

האט זיך אין איהר צואוואקסען א נייע פרייד, און זי האט געהאפט, אז ס'וועט נאך בעסער ווערען, נאך בעסער.

איינמאל אין א נאך־פסח, האט די זון אריינגעשיינט אין בלאנקענדיגען שטיבעלע מיט אזא געטריישאפט, אז די טרערען האבען זיך איהר געשטעלט פון פרייד. דעמאלט האט זי ארויסגע־קוקט אין די ליכטיגע שויבען און זיך געפרעהט אהן א פאר־וואס. יענעם טאג האט זי אפירגענומען די גאנצע האר פון פאַ־רענט, און איבערגעדעקט דאס שייטעלע.

מיט א פרעהליך הארץ איז זי געגאנגען צו אסתר'ן. אויפ'ן וועג איז איהר אנטקעגען געקומען די איציע־מאיר'יכע, געטהאן אויף איהר א קוק, און געגעבען א פאטש מיט די הענט:

— אז אכטיג איז מיר, מיט די האר געהסטו?

שיינדעל איז געבליבען שטעהן, און נישט געוואוסט וואס צו זאגען, נאר דאס הארץ האט אין איהר געזעצט ווי אין א גזלן, און די איציע־מאיר'יכע, אז זי האט דערזעהן ווי שיינדעל האט זיך דערשראקען, האט זי נאך גרעסער געמאכט דעם ירגזון:

— סטיימש, א אידישע טאכטער, און נאך פון אזא פרומער מאמע'ן... — און געגאסען פעד און שוועבעל.

שיינדעל איז געגאנגען אהיים צו וועגס און געקלאגט. דאס וואס דער טאג איז אזוי ליכטיג געווען האט זי נאך מעהר וועה געטהאן.

קאַרגע מענטשן

געוונדערט האָט מען זיך, אַז יצחק יעקב זאָל שפּיעלן. נאָר, אַז ס'איז געקומען דערצו, האָט זיך אויסגעלאָזט, אַז מ'האָט געשיקט יונה'לען. יונה'לע וואָס קען נישט זיין נאָר אַ „צוהאַלט" און מאַכן טשים־טשים, ער וועט היינט זיין דער קנאַקער, און ביי וועמען, ביי חייקעלע־סרול שיינצי'ס, וואָס מאַכט חתונה באַבציאַלי'ן, איהר אייג אין קאָפּ.

נו, האָט חייקעלע געשוויגן? זי, וואָס זי איז געווען די בעסטע קברים־רייסערין אין שטאָדט, וואָס, אַז זי האָט זיך אָנגעטשעפּעט אָן אַ מת, האָט איהם שוין נישט געהאָלפן דער טאַטע פון יענער וועלט, ער האָט שוין געמוזט טויטערהייד געזונט מאַכן דעם קראַנקען...

איין קליניקייט חייקעלע. מ'האָט דאָך נאָכגערעכנט אַזעלכע גוזמות וועגן איהר קאַרגשאַפט, אַז זי האָט געהאַלטן נאָר פון מיידעלווייז אַ פּאָר קאַנאַריק־געלע שיך מיט ליאַק פינף און צוואַנציג יאָהר, ביז זי זיינען נאָר אַמאָל מאָדע געוואָרן, און זיי געגעבן באַבציאַלי'ן צו באַנייען — דאָס האָט יעדער געוואוסט.

ער, דער מאַן איהרער, סרול שיינצי'ס, איז געווען פּונקט ווי דאָס ווייב, אַ מיטעלמעסיג־געוואַקסען אידעל, אַ קאַרגס, אַ סימן האָט איטליכער געהאַט, וואָס די קאַפּאָטע איז געווען ביי איהם תמיד שטאַרק ריין. אַזוי שטאַרק ריין קען נאָר זיין אַ קאַפּאָטע ביי אַ קאַרגען, וואָס זשאַלעוועט אפילו דאָס ביסעל בלאָטע, מ'שטיינס געזאָגט...

זיי האָבן געהאַט אַן איינענע דירה, דוקא אַ פיינע דירה, אין מיטען מאַרק. נאָר עפּעס האָט זיך איטליכען געדאַכט: אַ קאַרגע דירה. נישט איינער האָט זיך גע'חידוש'ט — אַזאַ דירה

און האט א בלעכענעם דאך... דאס גאנצע שטעדטעל האט שינדלע־נע דעכער, און דוקא ביי חייקעלע סרול־שיינצי'ס א בלעכענער דאך... און נאך דערצו רויט געפארבט, ער זאל שטעכען אין די אויגען... טייל האבען דערינגען אליין אפילו געזעהן א שטיק קארג־שאפט, און אויסגערעכענט, אז אויב ס'זאל קומען א שרפה אויפ'ן גאנצען שטעדטעל, די שעה זאל נישט זיין, נישט מיט'ן אייגענעם מויל גערעדט, וועט חייקעלע־סרול שיינצי'ס דירה ארוים נישט געריהרט, דאס גאנצע שטעטעל וועט אפברענען, און חייקעלע'ס דירה וועט בלייבען — פרנסה איז געווען פון דער קוה, פון חייקעלע'ס קוה, די רויטע קוה מיט די ווייסע פלעקען, וואס די פעל האט ביי איהר אזוי געגלאנצט, ווי מיט פוטער אויסגע־שמירט, די קוה האט דוקא געהאט א פולען, גרויסען אייטער, נאר עפעס אויך — קורצע קארגע הערנער, און איהר „מו־או" איז געווען קירצער פון אלעמענ'ס. א שטייגער זי זאל נעהמען און זיך צולאזען מיט א לאנגען מוה־ה־ה ווי אנדערע שטאדטישע בהמות, וואס פעדיקעל טרייבט ארוים הינטער דער שטאדט, דאס נישט. און פעדיקעל האט זי טאקי דערפאר פיינט געהאט. ביי איהם, ביי פעדיקל'ען, איז נאך געווען אן אנדערע שנאה צו דער „רויטער", ער האט נאך געדענקט די מעשה מיט'ן קעלבעל, וואס איהם האט זיך געדאכט, אז זי לעקט עם נישט ווי ס'בעדארף צו זיין. דערפאר, אז ער איז געלעגען אויפ'ן „קאנטראמאס" און נא־זענדיג געקוקט ווי די קיה פאשען זיך און זיך צוגעזונגען:

> איך־וואי טאטע, איך־וואי מאמע,
> איך־וואי, בים־באם־באם".

האט ער תמיד געקוקט אויף דער רויטער און געטראכט, אז ס'זאל אויף איהר קומען א פאהיבעל. — — —

אז באבציאלי די בת־יחידה איז אויפגעוואקסען און געווארען א „מויד", האט איהר די מאמע געגעבען צו באנייען איהרע קא־נאריקענע שיך, מען האט איהר געמאכט פון שווארצען „אדריאל" א זשאקא און איהר אנגעהויבען רעדען שדוכים.

מענשען האבען זיך געשפארט, אז זי איז נישט קיין שעהן

מיידעל, און אז זי איז יא א שעהן מיידעל. און די, וואס האבען זיך געשפארט, אז זי איז יא שעהן, האבען עפעס געפיהלט, נאר זיי האבען נישט געוואוסט וואס. עפעס אין הארצען האבען זיי נישט געגלויבט, אז זי איז טאקי שעהן. אמת, באבצי האט געהאט א ווייס פנים מיט א בלאנדען קאפ געלאקטע האר, נאר זי האט נישט געהאט קיין זאלץ. אז זי האט גערעדט האט זי ביי יעדעןווארט געטאן א ציטער, א ציה ארויף, א קנייטש ביי דער נאז און היינט, וואס זי האט אזוי געבלאנקט און דאס וואס זי האט אזוי געשאנעוועט דער מאמע'ס מיידעלשע שיך. איהר ריינקייט האט עפעס איטליכען אבגעשטויסען. דער קאפ איהרער אויפגע־קעמט אין „פאמפאדור" האט זיך אויסגעלעגט אין רעגעלמעסיגע וועלען, אזוי רעגעלמעסיג, אז יענער האט זיך געבראכען דעם קאפ פאר וואס זיי זיינען אזוי רעגעלמעסיג.

איין האר איז נישט געווען אויסער'ן פלאץ, איין איינציגע האר האט מען נישט געקענט זעהן ארומוועהען אויפ'ן קאפ, נאר אין א וועל זיינען אלע איינציגע האר געלעגען צונויפגעלעגט, צונויפ־געצעהלט, צונויפגעקארגט. עפעס איז עס אויסגעקומען ווי מיט נסים—תמיד איז איהר געווען דער קאפ גלאט. אפילו, אז ס'איז געווען א ווינט אין דרויסען, האט זיך דער ווינט צו'ן איטליכען געטשעפעט, צופאטעלט די מיידלעך'ס האר, נאר זי — איז ארויסגעקומען גלאט.

אז באבצי איז מיט מזל א כלה געווארען, האט זיך די גאנצע שטאדט געבראכען די קעפ, ווי אזוי, און ווי אזוי, סטייטש און סטייטש?... און ווי אזוי איז מיט'ן נדן און ווי אזוי איז מיט די קעסט, און ווי אזוי, און ווי אזוי?...

און מענשען לעדיג־געהערס, לצים, האבען געלערענט דעם פשט אהין און אהער, יא פארשטאנען און נישט פארשטאנען, סטייטש, סטייטש, חייקעלע האט א שידוך געטאן, און די שטאדט האט אזוי לאנג גערעדט, ביז ס'איז אראבגעקומען דער „אמעריקאנער", האט מען אבגעלאזט חייקעלע'ן און מ'האט זיך א נעהם געטאן צום אמעריקאנער.

נאר, אז ס'איז טאקי געקומען די וואך פון דער חתונה, האט זיך די שטאדט ווידער א נעהם געטאן צום עסק. א סך ווייבער, וואס מעגי די טוקריין איז זיי נאר געקומען בעטען צוויי מאל, זיינען דוקא יא געגאנגען אויפ'ן פארשפיעל, זעהן ווי חייקעלע מאכט עפעס א פארשפיעל, און, אז זיי זיינען צוריקגעקומען מיט פאטשיילעכלער לעקאך, האבען זיי זיך געשלאגען איז מויל אריין: „מ'שטיינם געזאגט... „געצוקערטער" איינגעמאכטס, געצוקערטע געווארען פון צו לאנג שטעהן... ס'קעהר נאך זיין פון איהר חתונה... פלאדען נאר מיט א דרייערליי פאכען, און דער צוקער־לעקאך, גע־שניטען דינע שטיקלאך".

צו די כלי־זמר איז חייקעלע אליין געקומען; אריינגעקומען אין פארוואגעלטען פלעיד מיט'ן טאליסענעם טיכעל, און ס'האט זיך אויסגעדאכט, אז זי געהט רייסען א מת פון קבר, ער זאל איהר עפעס א טובה טאן.

דער אלטער יצחק־יעקב איז גראד געווען אין שטוב, מ'האט נעגעסען אנבייסען. חייקעלע האט דאס ערשטע אריינגעקוקט אין די כלי־זמר'שע שיסלען, צי מען פרעסט נישט און מען זויפט נישט, זי האט זיך נענוג אנגעהערט וועגען די כלי־זמר'וקעס... אט עסט מען טאקע ווארעניקעס, אינמיטען מיטוואך ווארעניקעס...

ווי נאר חייקעלע האט זיך באוויזען אויפ'ן שוועל זיינען אלע געבליבען שטיל. די כלי־זמר'ישע שטוב, וואס האט געזשומעט ווי א ביהנשטאק, איז געבליבען שטיל. די כלי־זמר'קע איז געשטאנען מיט א גרויסען הילצערנעם לעפעל און ארויסגענומען די ווארעניקעס פון א „מאקערטע". די הויכע כלי־זמר'קע וואס האט נישט גע־קאנט הויך רעדען, און וואס איטליכער האט געוואוסט, אז שטי־לערהייד נאריקעט זי אויף די מיידען, אז ווען זיי זאלען זיין זיהן, וואלט זי געווען געהאט אן אייגענע קאפעליע.

די מיידען זיינען געזעסען איבער די שיסלען, דער איינציגער בחור צווישען די פיער מיידען, יונה'לע דער „צוהאלט", וואס, אז יצחק־יעקב שפיעלט, קען ער איהם נאר צוהעלפען טשים־טשים, טשים־טשים־טשים...

יצחק־יעקב, דער אַלטער נכפּה'ניק, האָט זי נאַר ז'אַטשעט, האָט ער שוין געוואוסט וואָס זי דאַרף. ער האָט שוין אויף איהר אַרויסגעקוקט נישט פון היינט, ער האָט זיך געטאָן אַ שטעל־אויף, אַ וויש די כּלי־זמר'שע, ממזר'שע וואָנצעס מיט דער באָרד, און אַוועקגערופען חייקעלע'ן אויף אַ סוד.

נו, נו, האָט זיך חייקעלע אָנגעהויבען צו דינגען. זיך געלאָזט געהן צו דער טיר, און זיך אומגעקעהרט, און ווען זי האָט אָנגעהויבען סטראַשען, אַז זי וועט אַראָפּברייננען באַרשטשאָווער כּלי־זמר, האָט יונה'לע געטאָן אַ געשריי: „אוי וועה ס'גרימט מיר".
און סאָסקעלע האָט געטאָן אַ וואונק מיט'ן אויגעל און געענטפערט:
„הערה, הערר פּאַני שטרוים"...

און, אַז זי האָט זיך שוין אויסגעדונגען, און געמוזט געבען וויפּיעל ער וויל, נעהמט מען ערשט דעם טאָג פון דער חתונה און מען שיקט יונה'לען... איז חייקעלע געלאָפען מיט אַ פּאַליש, געבראָכען די הענט, געסטראַשעט, אַז זי וועט לויפען אין די גאַסען שרייען גוואַלד, וואו איז דאָס געהערט געוואָרען?...

איז יצחק־יעקב אַרויסגעקראָכען פון'ם בעט קראַנקערהייד, געמוטען דאָס פידעלע, דאָס בעריהמטע, זעלטענע פידעלע, וואָס מען דערצעהלט, אַז ער שפּיעלט דאָרויף „צאַפּעל־שטרייך" מיט אַן איבערקעהרטען סמיק, און איז אַוועק אָפּשפּיעלען די חתונה.

דאָרטען אינעווענינ איז געווען אַ יללה, די כּלה איז געזעסען און געוויינט, און צירעל, דאָס קראַנצען־פרייליין, האָט געזיפצט און איהר צורעכט געמאַכט דעם שלייער, און זי געטרייסט, און נאָכאַמאָל געזיפצט מיט אַ זיסען זיפץ, וואָס ס'איז דאַ אַזוינע זיסע צרות. די מיידלאַך אין די ווייסע קלאָרענע קליידלאַך מיט הימעל־בלוי און רויטען באַנד אויף די געקרויזטע האָר, האָבען נישט געוואָלט טאַנצען, געקליבען זיך אהיים צו געהן. ס'איז געווען אין רעכטען מיטען דער יללה, ווען חייקעלע, נאָך נישט אָנגעטאָן ווי אַ מחותנתטע האָט אַריינגעבראַכט יצחק־יעקב'ן.

אין דער מינוט איז געוואָרען אַן איבערקעהרעניש. די כּלה האָט שוין געוויינט פאַר פרייד, דאָס קראַנצען־פרייליין האָט שוין

אויפגעהויבען די שלעפּ אויפ'ן מינדעסטען פינגערל און גענומען צונויפשטעלען אַ קאַדריל. יצחק־יעקב האָט זיך מיט איהר, קראַנקערהייד גע'סוד'עט, און זי, צירעל דאָס קראַנצען־פריילין, האָט אַלע מאָל געסטראַשעט, אַז עס וועט נישט זיין שטיל, געהט זי זיך אַהיים...

איטע „קאַטער" האָט אַריינגעוואָרפען אַ זעקסערל אין דער כלי־זמר'שער פּושקע און גענומען ביילע'ן טאַנצען אַ וואַלצער.

האָט יצחק־יעקב גענומען דאָס פידעלע אין איין האַנט און מיט די געזונטע צוויי פינגער פון דער אַנדערער האַנט דעם סמיק און אויפגעשפּיעלט:

„אַז דער טאַטע וועט מיר מאַכען אַ שטאָפּען־קלייד,
וועלען מיר אַלע קינדערלאַך מקנא זיין.
משה שניידער וועט עס נעהען,
טידעראַם־טאַם, טיראַם־טאַם!
חאַנע ספּאַדיק, בעריל ממזר,
טידעראַם־טאַם, טידעראַם־טאַם"...

אַזוי ווי ער האָט נאָר אָפּגעשפּיעלט דעם טאַנץ איינמאָל אַרום און אַרום, און איטע מיט ביילע'ן האָבען זיך דורכגעדרעהט, האָט ער שוין געטאָן אַ מאַך: טי־טאַ־טו, ענדע. איז איטע „קאַטער" געבליבען שטעהן מיט טרערען אין די אויגען, פערשעהמט וואָס אַזאַ קליין טענציל, איינמאָל זיך דורכגעדרעהט, און געוואָלט זיך צעוויינען.

חייקעלע איז שוין געשטאַנען אָנגעטאָן ווי אַ מחותנת'טע אין שייטעל נאָך פון איהר חתונה און מיט לאַנגע, באַמעבדלינגע אויער־רינגען. זי איז געשטאַנען ביי דער טיר און אַלע מאָל אַ קוק געטאָן אויף די מאַנסבילען אין דער אַנדערער שטוב, אויף די מאַנסבילען וואָס האָבען זיך געדרעהט עקסטער און נישט אַריינגעקומען צווי־שען די מיידלאַך און ווייבער, אַזוי אַז עס איז אויסגעקומען, אַז עס זיינען נאָר צוויי בעזונדערע חתונות, וואָס קענען זיך קיינמאָל נישט צונויפקומען, און זי האָט נישט געקענט פערשטעהן, פאַר וואָס אַלדינגס איז אַזוי עקסטער, אַזוי אָבגעטיילט, פאַרוואָס

קומט מען זיך דערנאָך צונויף און עס ווערט פאַרט אַ טאַטע מיט אַ מאַמען?...

חייקעלע האָט אַלע מאָל געטאָן אַ קוק אַריין צו די מאַנסבילען און פערשטאַנען און געוואוסט, פונקט ווי די מאַנסבילען האָבען געוואוסט, אַז דאָס אַלדינגס איז נאָר אַן אָנשטעל, אַ ליגען; זיי ווייסען וואָס מ'איז דאָ אויסען — אין כלה'ס צד, און זי, חייקעלע, ווייסט, וואָס מ'איז דאָרט אויסען. און נישקשה, נישט, וואָרט נאָך צו אַביסעלע וועט מען זעהן, אַז ס'וועט ווערען פון דער חתונה וואָס ס'ווערט פון אַלע חתונות, כאַטש וואָס מען מאַכט זיך נישט וויסענדיג פון ביידע צדדים...

אַז זי האָט דערהערט ווי יצחק־יעקב האָט אָפּגעשפּיעלט דאָס קורצע טענצעל, איז איהר געוואָרען אַ לאַך אין האַרץ... ס'טייטש, וואָס טהוט זי אַז די מיידלעך צולויפען זיך אַהיים? מאַכען אַ גוואַלד מיט אַ קלעזמערוק? איז שפּיעלט זיך מיט אַ קלעזמערוק. שטעה, הויבט ער זיך נאָך אויף אין מיטען דערינען און אַנטלויפט, און איז מבייש די כלה...

נאָר כאַטש אַז זי איז צוגעגאַנגען און מיט גוטען געבעטען, ער זאָל זיך למען השם מרחם זיין און רחמנות האָבען, איין קינד, איין אויג אין קאָפּ — לאָז ער זי נישט מבייש זיין און שפּיעלען די טענץ אַ קאָפּ לענגער.

און דערנאָך איז איהר שוין געווען דאָס גאַנצע חתן־מאָל פערשטערט. זי איז געשטאַנען אָן אַ זייט און געזעהן ווי די כלי־זמר־יונגען ווינקען זיך איבער און פערקירצען אינמיטען די טענץ... מען קאַרגט איהר.

אַי! — ס'האָט זיך איהר פלוצים אָפּגעריסען עפּיס אין האַרץ, מען קאַרגט איהר, פונקט ווי זי האָט געקאַרגט זיך און יענעם דאָס גאַנצע לעבען איהר'ס, אַזוי קאַרגט מען איהר איצט. מען צאָהלט איהר אָב אויף איהר קינד'ס חתונה, אויף איהר באַב־ציאַלי'ס, אויף איהר אויג אין קאָפּ...

זי איז געשטאַנען אַ פער'צרה'טע אין אַ ווינקעל, און וועל־כען טאַנץ מען האָט אויפגעשפּיעלט, צי אַ „פאָלקאַ מאַזור", צי

א וואלצער, צי א „פאלקא פראנסע", איז זי געשטאנען מיט א ציטערדיג הארץ און נאכגעהערט, נאכגעקוקט, נאכגעזונגען יצחק־יעקב'ס סמיק, געקוקט איהם אין די אויגען אריין ווי א געשלאגענער הונד, ער זאל איהר נישט קארגען... און ביי יעדען „טשים־טשים", וואס יונה'לע דער צוהאלט האט געגעבען, האט איהר זיך דאס הארץ אבגעריסען; זי האט געמיינט, אט איז עס דער לעצטער טשים־טשים, אט איז עס דער לעצטער טישם־טשים. און אז יצחק־יעקב האט געטאן א וואונק צו די כלי זמר און געטאן א מאך דעם פינאלען טי־טא־טו, האט זי געפיהלט, ווי דאס הארץ זאל זיך איהר אפרייסען. זי האט זיך אנגעהויבען דערמאנען אן אלע חטאים איהרע פון זינט זי האט חתונה גע־האט, פון זינט זי איז געזעסען מיט'ן ווייסען קראנץ, אזוי ווי איהר טאכטער איצט א־דא, איידער מען האט איהר נאך דעם קאפ צור־געדעקט, איידער זי איז פארוואגעלט געווארען, אז טרערען האבען זיך איהר געגאסען פון די אויגען. איהר באבציאלי, איהר אויג אין קאפ... פאר וועמען, פון וועמענס־וועגען האט זי געקארגט, בעהאלטען, אפגעשפארט פונ'ם מויל, אז נישט פון איהר'ט וועגען... גאטעניו... ביזט א בעל־רחמים, זיי מוחל א זינדיגע נשמה... זאל קומען פאר דיין כסא־הכבוד דער צער פון דער כלה'ס טרערען, פונ'ם פייניגען, וואס זי האט זיך געפייניגט אינ'ם טאג פון דער חופה, דער צער פון דעם תענית. זיי מוחל, גאטעניו, שטראף נישט די כלה, און זאל דאס זיין אן אבקומעניש פאר אלע זינד. א כפרה. און אויף איהרע אלטע ביינער זאל גאט אפשלאגען; אז אלט פערד — איז נאך א באר.

אבגעגעבען ברויט. זי האט יענעם געקארגט, — איצט קארגט מען איהר... נאר, גאטעניו, זאל דאס זיין אן אבקומעניש. און דו, גאט, זאלסט דערפאר נישט קארגען קיין מזל באבציאלי'ן...

דער באַרען-בוים

אַיבער נאַכט זיינען אַרויסגעשפּרונגען די פּענקים אויפ'ן באַ־רען בוים, און דער פויגעל האָט שוין דערפיהלט פון פרי־הער די באַהאַלטענע זאַפטען, און האָט זיך כסדר געדרעהט אַראָפּ און אַרויף בוים, צי עס איז שוין דאָ אַ בלעטעלע, צי ס'איז שוין דאָ אַ בלעטעלע.

אין אמת'ן האָט שוין לייזער פון לאַנג דערזעהן, נאָך צו־ריק אפשר מיט אַ זעקס וואָכען, ווען די צווייגען האָבען אָנגע־הויבען צו באַקומען קליינע וואַרצעלאַך. וויל לייזער האָט שוין געדענקט פון פאַר־אַ־יאָהרען און פאַר נאָך אַ סך יאָהרען; נאָך פון דעמאָלט, ווען ער האָט אַריינגעזעצט דאָס שטעקעלע אויף אונטערצוהאַלטען די שויטען, און נישט געוואוסט, אַז דאָס איז אַ „שמשעפ" פון אַ באַרען-בוים.

דאָס שטיקעל גערטענדיל האָט לייזער תמיד געהאַט פון זייט ער האָט זיך אַריינגעצויגען אין דער אייגענער שטיקעל דירה וואָס, אַז קיין קינדער איז נישטאָ, מ'שטיינס געזאָגט, גלוסט זיך שוין אַב אַלדינגס, אי מ'טאָר נישט זינדיגען אַקעגען זיין ליבען נאָמען... נו, מסתמא דאַרף אַזוי צו זיין...

ווען נישט דאָס גערטענדעל, וואָלטען זיי טאַקע נישט געוועו געהאַט אַזוי אין וואָס קיין טרייסט צו געפינען.

דאָס גערטענדעל מיט די רעטעכלאַך, און די יונגע באַרבאַל־קעלאַך — דער לייזערקעס רעטעכלאַך פלעגען שמ'ען און, אַז עמיצער פלעגט זיי פרעגען פאַרוואָס געראָט ביי זיי מעהר ווי ביי איטליבען, פלעגט די לייזערקע ענטפערען מיט אַ מין פאַר־באַרגענעם גדלות: „ס'לערענט אוים". ווער שמועסט, פון זייט דער בוים איז אונטערגעוואַקסען, איז עפּעס ווי אויף זייביידע

א ניי טרייסטונג געקומען, גאט'ס חסד. און לייזער האט דעם בוים ליעב געהאט ווי אן אייגען קינד, און די לייזערקע האט געזאגט: „ער איז ווי א מאמע א געטרייע".

פון אנהויב האט ער זיך נישט געוואלט גלויבען. געזעהן האט ער עפעס אז דאס שטעקעלע איז נישט א שטעקעלע גלייך מיט אלע שטעקעלאך, עפעס וואקסען ארויס פון דעם צווייגעלאך מיט בלעטעלאך, יונגע בלעטעלאך, און, אז ער האט געזעהן ווי ס'צע־וואקסט זיך אלץ מעהר, האט ער זיך געטראכט, אז ס'וועט זאוואדזען צו די בארבאלקעלאך מיט די שויטען, האט ער עס געוואלט אויס־רייסען. האט ער געריסען און געריסען און דערזעהן, אז ס'איז נישט פאר זיינע כחות, מען דארף האבען א גוי צו דעם.

דאס בוימעלע האט זיך צושפרייט אין דער ערד ווי להבדיל א מענש, מיט קאריניעס, און קארינדלאך, און אדערען און אדער־לאך און זיך איינגעקלאמערט, איינגעפלאנטערט אין דער ערד, ווי א קינד אן דער מאמע'ס קלייד. האט ער דאך געזעהן, אז ס'איז א באשערטע זאך, האט ער עס געלאזט צורוה.

נאר, אז איינמאל איז דורכגעגאנגען זארעצקי, דער שכן, האט ער זיך אפגעשטעלט און געטייטעלט אויפ'ן בוימעלע: „ווי קומט צו דיר, לייזער, אזא? ס'איז דאך די אמת'ע „מארגא־ריטקעס", וואו האסטו גע'גנב'עט"?

האט לייזער דערצעהלט דער לייזערקע, אז ס'איז א בארען־בוים, אמת'ע „מארגאריטקעס", און שטילערהייד גאט געדאנקט פאר'ן חסד. נאר פון דעמאלט אן האט ער זיך אנגעהויבען צו פיהרען אנדערש. ער איז געווארען א בייזער איד. ניין, א גוי־שער איד. אזא מין איד, פאר וועמען די קינדערלאך האבען שטענדיג מורא, און דער רימען איז ביי איהם תמיד אין די הענט.

ער איז געווארען א גוי'שער איד. געהיט דעם בוים נאך ערגער ווי א גוי. וועה איז געווען צו דעם, וואס האט אנגעריהרט זיינס א צווייגעל פונ'ם בוים. און עס האט געמעגט זיין דער חברה מאן ווי געניט, האט ער תמיד דערהערט לייזער'ס קול פונ'ם פענסטער ארויס: „דו! דו! דו!"...

און קיין שום זאַך האָט נישט אַזוי יענעם איבערגעשראָקען ווי דער „דו, דו, דו“, ס'איז עפּעס געווען אין דעם אַזאַ בייזקייט, אַזאַ רשעות, אַז עס איז אין יענעם אַריין אַ שרעק מיט אַ קעלט, און יענעם האָט זיך אויסגעדאַכט, אַז ער האָט קיינמאָל קיין נאָמען נישט געהאַט, נאָר ער איז געבוירען געוואָרען אַ „דו, דו, דו“.

דער „דו, דו, דו“, האָט ווי אַ דונער פּלוצים, אומגעריכט, גע־האַקט, געהאַקט, דער געשריי זיינער טהוט יענעם אַ זעץ אין האַרץ אַריין.

מ'האָט איהם נישט ליעב געהאַט אין שטאָדט, דערפאַר, ווייל ער איז געווען אַ גוי'שער איד. דאָס וואָס דער בוים איז איהם אויסגעקומען דוקא ביי די פענסטער, אַז די צווייגען האָ־בען אַריינגעשטעקט אין שטוב אַריין, איז אויסגעקומען ביי זיי עפּעס נישט קיין אידישער מסחר — צווייגען אין שטוב אַריין. און דאָס, וואָס זיין פּנים איז געווען רויטליך, נישט אויסגע־ווייקט און געל ווי ביי אַנדערע אידען, האָט נאָך מעהר איהם דערווייטערט פון אַנדערע אידען. און אפילו גרויסע האָבען זיך געהיט מיט איהם אַריינצולאָזען אין לאַנגע דרכים.

נאָר מיט צוויי זאַכען האָט ער געמוזט אַנקומען צו יענעם און יענער צו'ן איהם. ער האָט זיך גערעכענט פאַר'ן בעסטען בעל־מלאכה אין שטאָדט. קיינער האָט נישט געקענט אַזוי אָפּ־אַרבייטען אַ טאָפּטשאַניק'ל ווי ער, מען האָט צו'ן איהם אומ־גערן געמוזט אַנקומען. ווידער ער צו יענעם האָט געמוזט אַנקומען מיט דער שוהל. אַלע שבת אין שוהל אַריין האָט ער געמוזט געהן. וואָס הייסט עפּעס נישט געהן חלילה? איז טאַקע ביי איהם דאָס דאַווענען געווען אַן אַפּקומעניש, ניין, נישט חלילה דאָס דאַווענען, גאָט בעהיט, נאָר דאָס קומען אין שוהל'כעל, נישט חלילה די שוהל, נאָר די מענשען: אַי, אַז מען וויל צוריק שמועסען, וואָס האָבען זיי צו'ן איהם? נעהמט עפּעס חלילה ביי עמיצען? ז י י ן פּראַצי, זיין מיה... ז י י ן בלוט... וויפיעל נעכט און ער נישט געשלאָפען, אַז ער האָט נעפיהלט ס'נעהמט אַ פראָסט.

אוי, ווען איז מיר, דאס בוימעלע וועט פארפרווירען ווערען, האט ער גענומען שטרוי, און איינמיטען ברענענדיגען פראסט אראפ־געקראכען פערהילען דאס בוימעלע... אז קיין קינדער נישט — ער זאל נישט זינדיגען מיט די רייד — וואס־זשע דען?...איצט, אז עס קומט צו פארטיגען... אז דער אויבערשטער האט א נס באוויזען, און ס׳וועט שוין היי־יאהר געבען פרות, איז איטליכער דא... לעגט מען זיך אויף זיין לעבען, און מען וויל איהם אומ־גליקליך מאכען — אט טאקע א שטייגער די שטעך־ווערטלאך מכח׳ן אבדינגען דעם „סאד“ זיינעם, צי א שטייגער אנדערע שטעך־ווערטלאך. און דאס א שטייגער וואס מען האט איהם נאך איינמאל נישט געגעבען קיין גוטע עליה פון פאר דריי יאהרען פסח אן — איז דען נישט דערפאר?...

איצט, אז ער האט דערזעהן די גרינע דזוביקלאך אויפ׳ן בוים, איז ער ארייגעלאפען מיט א גדולה צו דער לייזערקע.

— פעסי, ס׳איז שוין דא... מ׳זעהט שוין אן...

די לייזערקע האט איהם אפגעפלעפט:

— שא, קיין עין הרע... רייד נישט, זאג נישט...

— וואס הייסט, אבער, אז עס איז שוין דא... אז די גאנצע שטאדט זעהט...

— נו, זאל זיין אין א גוטער שעה... גאט זאל העלפען, עס זאל זיין רעגען... רבונו־של־עולם...

אלע טאג זיינען זיי ביידע ארויסגעגאנגען גאנץ פריה צום בוים קוקען — אז קיין קינדער איז נישטא, מ׳שטיינס געזאגט, מ׳זאל נישט זינדיגען מיט די רייד... יעדעס נייע צווייגעלע, וואס האט ארויסגעשפראצט פון דעם בוים, האבען זיי אפגעשפראכען אן עין־הרע, און לייזער האט געפיהלט, ווי אין הארץ וואקסט איהם צו א שטיק געזונד, און אלע מאל האט ער צו׳ן איהר גע־זאגט:

— אט א דאס א, איז ווערטה דאס גאנצע געלט, ווי כ׳בין א איד...

אז ער איז געשטאנען מיט׳ן הובעל אין דער האנט, האט ער

טאקע דאס האָלץ, צי פון א באנק־בעטעל ,צי פון א טאפטשאַ־ניק׳ל, געמאַכט גלאט ווי סאמעט, אז די הובלינקעס זיינען געווען דין ווי זייד און האבן זיך געקאטשעט פון דעם הובעל ווי ווייסע זיידענע לאקען; נאר געטראַכט האט ער זיך זיינס, — פון דעם בוים. און אם־ירצה־השם איבער א יאהר, וועט זיין אזויפיעל און אזויפיעל מאראגאריטקעס, און אם־ירצה־השם איבער צוויי יאהר, וועט זיין אזויפיעל מארגאריטקעס. און טאמער האט א ווינטעל א וועהע געטאן, האט ער זיך געשראקען, געקוקט אויף די צווייגען: אט הוידען זיי זיך צו שטארק, אט הוידען זיי זיך צו שטארק.

דעם שבת, ווען ער האט דערזעהן די ערשטע פרות באהאלטען הינטער די צוויטלאך, האט ער גענומען די באנק און ארויסגעשטעלט הינטער די פענסטער. די קיילעכדיגע בלעטלאך פון דעם בארען בוים, וואס זיינען געווען ווייסלאך אויף דער אנדערער זייט, האבן גערוישט אין ווארימען ווינטעל. ער האט אריינגעשריגען דורד׳ן פענסטער:

— פעסי, קום נאר ארויס...

— כ׳וויל ענדיגען די סדרה — האט זיך פעסי באוויזען מיט שפאקולען אין פענסטער — געה ארויס פון גארטען, רייס ניט אויף לייטען אזוי פיעל די אויגען...

לייזער האט געזאגט:

— א נעכטיגען טאג... כ׳געה מיר ארויסנעהמען א קישען מיט א קאלדרע, און מיד צולעגען א קאפ הינטער׳ן בוים... קום, פאלג מיך, און זעץ דיך אויך א קאפ צו... א דאס א... דאס גאנצע נעלט איז עם ווערטה, ווי איך בין א איד...

ער האט שוין דערקענט אז איהר, פעסי׳ן, אז זי וועט געהן... ניין, ניין, זי וועט נ י ש ט געהן, אז קיין קינדער, מ׳שטיינס געזאגט, איז נישטא, מ׳זאל נישט זינדיגען מיט די רייד...

— הערסט, פעסי, קום אהער, רוק דיך צו נעהענטער, וואו ביזטו?... הערסט, אז גאט וועט שענקען דאס לעבען און ס׳וועלען זיך נאר וואס באווייזען די מארגאריטקעס, וועל איך ארומ־

שלאגען אין דער זייט, וואס געהט צו דער קרומער אוליצע א פאר הויכע שטאבעטען.

פעסי האט צוגעשאקעלט מיט'ן קאפ:

— אז נישט, וועט איינס דאס אנדערע דערלעבען? וועסט זעהן, איבער נאכט, וועסט אפילו נישט זעהן ווען, וועלען זיי געלם ווערען...

— א, דעם קאפ וועל איך זיי צופלעטען... בארלאד וועלען זיי ביי מיר רייסען... א נישט צו דיר געדערט...

פעסי האט זיך צורעכט געמאכט דאס טיכעל:

— אה־ה־ה.. ס'שמעקט א מחיה... איך גאר שוין אזוי שטע־לען אין טשאלענט א פאר בארלאד... דער טשאלענט פרעגעלט זיי אויס א מחיה... דאס קאפ בארלאד־יויך דערקוויקט דאס הארץ...

לייזער'ן האט עס פארדראסען:

— אה־ה־ה, א אידענע בלייבט א אידענע... איהר ליגט שוין אין קאפ די בארלאד־יויך... בהמה, הפנים דו פיהלסט דען, וואס ד א ס איז... קענסט עס דען משיג זיין?... בארלאד־יויך... אז ס'צונעהמט דאך יעדעס אבר... אז נישט געהט מיר אין די באר־לאך?... די צווייגען ברעכען זיי דאך... ס'איז דאך א לעבעדיגע זאך... הפנים דו פיהלסט דען, וו ס'זינגט מיר צו צו מיין גע־מיט?... איצט איז ווארים אויפ'ן הארץ, שפראצט עס, צעוויקעלט זיך עס, בויגט זיך עס אין די פענסטער אריין, און רופט: קום ארויס, האב הנאה, לייזער... וואס איז דיין אפלעבען, אז קיין קינדער נ י ש ט, מ'שטיינס געזאגט... קומט זומער, עס גיסט דער שוויס, ס'איז שווער צו שטעהן מיט'ן הובעל, לאזט עס אראפ די צווייגען, להבדיל, ווי א לעבעדיגער מענש, און ווערט אפהענדיג, און ווארט אויף א קיהל ווינטעל. און טהוט עס נאר א דערשמעק א הויך, צוטיילט עס זיך מיט דיר. הויבט אן פא־כען מיט די צווייגען אין פנים אריין: נא דיר אויך א ביסעל ווינט, קיהל דיך אפ, האב הנאה, לייזער... קומט דער אסיען, און ס'איז נישט גוט אויפ'ן הארץ, איז שטעהט ער עפעס אויך ווי א

נעכטיגער, ווערט געל, און ס׳פּאַלט ביי איהם אַפּ דאַס געזונד, ווי, להבדיל, ביי אַ מענשען, און אַז דו געהסט ביינאַכט צו סליחות, איז ער שוין פון לאַנג אויפגעשטאַנען און קרעכצט ווי אַן אַלטער איד, גלייך מיט דיר... קומט ווינטער, און דער שנעע ליגט אויף איהם, און אין דרויסען איז קאַלט, און אין שטוב איז נאָך קעל־טער, שטעהט ער אויך, ווי איינער רעדט: „גוט אין דר׳ערד, ברודער“... פּעסי, אַ שטייגער, ווי מיינסטו, אַז איבער הונדערט און צוואַנציג יאָהר, ס׳זאָל זיך אַ שטייגער מאַכען... אַז קיין קינ־דער נישט, מ׳שטיינס געזאָגט...

פּעסי האָט זיך געטאָן אַ שטעל אויף:

— דו הויבסט שוין אָן?...

פּעסי האָט מורא געהאַט צו רעדען ד ע ר פ ו ן, און איהם תמיד איבערגעשלאָגען די רייד.

— דו, נאַר דו, וואָס האָסטו מורא? ס׳האַלט דאָך אַ שטייגער נישט דערביי, לאָז גאָט אָפּהיטען... מ׳שמועסט פּשוט, איבער... פּעסי, ביזט אַ מבין, ווי דאָס שמעקט?...

פּעסי האָט געשאָקעלט מיט׳ן קאָפּ:

— קיין עין־הרע..

אין מאַרק

שׂלום האָט זיך אומגעקעהרט אין מאַרק. איבער די שטאָד־טישע ווענגע האָבען זיך געצויגען פוהרען פון די דער־פער, אָנגעפּאַקט מיט כל טוב. הינער און קאַטשקעס מיט חז'עוו־דיגע פּיסקלאַך, ווי אַלטע באָביטשקעלאַך, קרויט און קאַרטאָפ־ליעס. און גוי'עס מיט יונגע הענדלאַך, וואָס זיינען געבונדען פאַר־וויז, אַ העהנדעל צו'ן אַ העהנדעל. און וואָס זיי קוקען זיך אַן אַן אויגעל צו'ן אַן אויגעל, און די קליינע רויטע קעמלען ביי זיי צי־טערען מיט בלוט און אַפּעטיט — געגוג געשמאַק צו קוקען איז אויף אַזאַ מין העהנדעל. נאָר אַם געשמאַקסטען איז צו קוקען אויף אַ קאַטשקע מיט די קליינע געלע פּיסלאַך, וואָס תמיד שמעקט עס מיט גריוועו, און מיט פאַרבראָטען בלוט פון אַ לעבערעל. און אפילו נישט דאָס, אַ ז ו י צו קוקען אויף אַ קאַטשקע איז אויך געשמאַק. די קאַטשקעלעד, וואָס זיינען נאָר באַשאַפען געוואָרען געקוילעט צו ווערען; אַז אַלדינגס, וואָס זיי טוען, איז דאַכט זיך, צום קוילען, די פעדערלאַך אויפ'ן האַלז גלאַנצען, שפּילען זיך אויף דער זון — צום קוילען; די העלזלאַך מיט די געלע פּיסק־לאַך, ווי ביי חנ'עוודיגע אַלטע באָבעטשקעלאַך — צום קוילען. און אפילו ווען זיי שווימען זיך אויפ'ן וואַסער, מיט די גלאַטע בייכעלאַך, דאַכט זיך אויך, אַז דאָס וואַסער דערטרינקט נישט די רונדע קאַטשענע בייכעלאַך, ווייל זיי זיינען — צום קוילען.

ס'ווערט אַזוי פרעהליך אויפ'ן האַרץ. שלום האָט געשלונגען די סלונע, ער איז מקנא געווען אַ שוחט. ווען ער, שלום, מעג, וואָלט ער גענומען אַ קאַטשקעלע און געקוילעט גלאַט אַזוי, פון פאַרגעניגען ווענען... פון פאַרגעניגען וואָלט ער געקוועטשט דאָס פאַרגאָסענע העלזעל מיט בלוט.

אַזוי האָט ער זיך געדרעהט אין מאַרק שלום, צווישען די אידען סוחרים, און צווישען די גוים. גוט איז, שפּע איז דאָ, נאָר נישט פון זיינעטוועגען, ער געהט אום שלינג־און־שלאַנג און קוקט ווי פייגעל פליהען. אי, אי, אי, דאָס דחקות איז גרוים. און צו וואָס ער נעהמט זיך איז מיט דער פּוטער אַראָפּ, צו אַ זעקעל תבואה, צו אַ קאָפּ חזיר־האָר.

איין צעהנער'ל, וואָס גאָט באַשערט איהם... איז אָט־אַ דער גוי מיט'ן איבערגעקעהרטען שאַפּענעם פּעלץ, וואָס ער גלויבט נישט די אויגען, און צעהלט איבער צעהן מאָל, טאַקע אָט דעם גוי דווקא קען מען אַריינרוקען אַ חשבון... אַזאַ גוי דאַרף האָבען אַן „אנקלוס׳ניק״, נו, ער קען דען מאַכען מיט'ן „אנקלוס״? איינס, צוויי, דריי, פיער, און אַ פינגער איז זיבען... לייבעלע משה באַרד'ס קען.:. און ער וואָלט געוואָלט, נאָר ער קען נישט, ס'הייסט קענען קען ער, נאָר ס'איז איהם נישט געראָטען... דער גוי האָט דאַמאָלס דערזעהען... פאַרוואָס איז איהם נישט געראָטען? ער האָט זיך פּאַשפּאַטעט אינמיטען צעהלען, ס'האָט איהם עפּעס נישט דער־לאָזט דאָס האַרץ... ווי דעם גוי האָבען די הענט געציטערט... וואָס ער גיט זיין סחורה, זיין בלוט אַוועק, פאַר אַ האַרטען דרייער. פינף און דרייסיג גרייצער פאַר אַ גאַנצען זאַק באַרבאַלים, וואָס יעדע באַרבאַלי האָט ער אַליין געזעעט, איז דער ערד אַריינגע־לעגט מיט זיין מיה, מיט זיינע איינגעבויגענע פּלייצעס, יעדען טאָג האָט ער זיך גע'צלם'ט, פאַר יעדען „באָד״ אַראָפּגענומען דאָס הימעל, אַז גאָט זאָל געבען רעגען, און אַלע טאָג איז ער איבער־געגאַנגען די שורות באַרבאַלים מיט די אויגען, און אָט וואַקסט שוין אַ בלעטעלע אַרוים, און אָט וואַקסען שוין צוויי. און דערנאָך יעדעם באַרבאַלקעלע עקסטראַ אויסגעגראָבען מיט די אייגענע הענט, און געלעגט אין זאַק, פינף און דרייסיג גרייצער אַ זאַק, און איצט זאָל ער מאַכען מיט'ן אנקלוס...

נו, שלום, — אַז דו טויגסט דיך נישט אוים ווי אַנדערע — ווערסטו טאַקע בלייבען אַ קבצן. וואָס מיינסטו, גאָט וועט דיר אַראָפּוואַרפען פונ'ם הימעל?

אי, ווען דער אויבערשטער באשערט איהם עפּעס א גרינג פּארדינסטעל, רבונו־של־עולם, וואס וואלט עס איהם געארט?...

דער מארק איז פול, שוויבעלט און גריבעלט. תבואה, היהנער און קאטשקעס, און האניג און עפּעל...

און אט איז די קראמען א מזוגה... א קרעמער נאך אלעמען איז דאס בעסטע... אי וואס? פרעמר נעלט, און אז ס'קומט א צאהלונג... לויפט ער ארום ווי פאר'סם'טע מויז...

און סוף־כל־סוף זעצט ער אז...

די בעסטע זאך איז א מלאכה... אט איז פול ביי לייזער קא־וואל די קוזניע מיט גוים. פערד קאוועז, רייפען צו די רעדער... דזינדזי־דער אינדזי, אינדזי־אינדזי... מלאכה־מלוכה. ער לעגט נאר־נישט אריין, לייזער, נאר זיינע צוויי הענט... די צוויי הענט, אט טראגען זיי א שטאבע צעגליהט אייזען ארויף אויף דער קא־וואדלע... דזינדזי־דעראינדזי־אינדזי־אינדזי.... דער שוויס גיסט אויפ'ן צעגליהטען אייזען, און סמאלעט, ווי לעבעדיג פלייש, א רויך געהט, דאס הארינע הארץ שטעקט ארוים פונ'ם העמד... דאס העמד איז צוכראסטעט...

„איז שוויס, פון דער ערד זאלסטו דיין ברויט פארדינען"...

און פאר איין אדם'ן דארף איטליכער ליידען... ווען קאן די וועלט פארשטעהן?

פונ'ם מראכטען ווערטו א סד האבען. שוין דאנערשטאג, און איז שטוב איז נאך קיין מעהל נישטא... אי, רבונו־של־עולם...

דאס שטיקעלע ברויט... מיט בלוט פארלויפט עס...

ער האט זיך אפגעשטעלט לעבען צוויי חדר־אינגלאך, וואס האבען געשפיעלט אין קנעפּלאך און געפרעגט:

— ווענענ'ם ביזטו?

איין אינגעלע האט געטאן א זופ:

— דעם טאטענ'ס.

— ווי הייסט דיין טאטע?

— שמעריל.

— א, שמעריל'ס! צו ווענען געהסטו אין חדר אריין?

— צו לייב'ן.

— וואָס־זשע טוסטו דאָ? כ'וועל דערצעהלען דעם רבי'ן, וועט ער דיך שטעלען אין דער קונע, אַ ה י י ם...

דאָס אינגעלע האָט זיך אויף אַ מינוט דערשראָקען נאָר דער־נאָך האָט ער ווייטער געשנעלט דאָס קנעפּעל אין גריבעל אַריין. און שלום איז געשטאַנען און געקוקט, און געוואָלט ער זאָל יאָ אַריינשנעלען דאָס קנעפּעל אין גריבעל אַריין. און אַז ער האָט געזעהן ווי לייזער־עלי'ס אינגעלע שקר'ט, האָט ער צו'ן איהם נאָכגעזעוועט מיט'ן פינגער:

— שקר נישט... אי, מ'טאָר נישט.

— וואָס טוט איהר דאָ, רב שלום? ווייזט אויס, איהר האָט היינט געהאַט אַ גוטען יאַריד...

מעשעלע גוי האָט געשמייכעלט אונטער די וואָנצעס.

— איהר שטעהט, גלייך ווי איהר זאָלט שוין האָבען די מי־זינקע אויסגעגעבען?...

שלום האָט גוט געפיהלט דעם שטאָך. מעשעלע... וואו אַ כשר'ע מציאה פאַלט זי אַריין צו'ן איהם... אַ מזל...

ער האָט ווייטער אַרומגעבלאָנדזשעט אין ים פון שפע, אַלע זיינען פאַרטאַרעט... זיידע קלינגער, בן־ציון, וועלוועלע...

אי, אי, אי, וואָס וואָלט עס אי ה ם געאַרט?

אַט געהט דער אַמעריקאַנער... אַ גאָלדענע קייט אויפ'ן בייכעל, גאַנץ פיין... נו, וועמען גאַט העלפט... אַ טריפה לאַנד, נאָר אַ רייך לאַנד... גאָט האָט ליעב אַן עושר... און וואָס ער זאָל אַ שטייגער צוגעהן און איהם זאָגען... אַ פינפערל...

לייהען, לייהען, וואָס איז, ער איז נישט קיין בטוח?... אַ היגער, ברוך־השם, תמיד פיין זיך אויסגעהאַנדעלט, ביי קיינעם נישט גענומען... אי וואָס, איצטער איז די פּרנסה געשלאָגען, די קינדער שיקען נישט פון אַמעריקאַ... וואָס, אַז נישט קען ער נישט מאַיר־לען? ער מאַכט זיך נאָר נישט ווייסענדיג... נאָר גאָר נישט, פונדעסטוועגען קען זיך זעהר זיין, אַז דער אַמעריקאַנער,

דער יאָסי האָט אַ גאַנץ פיינעם כאַראַקטער, דאָס וואָס זיין טאַטע איז געווען אַ בעדער, איז נישט קיין ראיה...

אַז ער איז שוין געווען גאַנץ גאָהענט פונ'ם אַמעריקאַנער, און ער האָט איהם שוין געקענט אָפּשטעלען: זייט'שע מוחל, רב יאָסי... איך דאַרף מיט אייך עפּעס שמועסען... האָט ער זיך צו־ריקגעהאַלטען — שמועסען? וואָס הייסט שמועסען, וואָס דאַרף ער מיט איהם שמועסען? — יענער וועט מיינען, ווער ווייסט וואָס... גאָרנישט, אַזוי רב יאָסי... איך דאַרף אייך עפּעס האָבען, זייט'שעט מוחל, אַ קלייניגקייט... אַ קלייניגקייט, אַ קלייניגקייט... אַ שעהנע קלייניגקייט, ביי איהם איז דאָס אַ קלייניגקייט, אַ פינפערל, אַ שמאַכטע פון קאַפּוועהטאָג... נו שוין, נו שוין, לאָז שוין זיין ווי ס'איז, אבי... רב יאָסי...

וואָס איז טאַקע דאָס איילעניש? ער דאַרף איהם אָנכאַפּען פון הינטען, ווי אַ הונט? ער קען וואַרטען, ביז ער וועט זיך מיט איהם אויסגלייכען. גלייכט מען זיך אויס אין גאַנג, איז געהט ער גלייך מיט איהם... האָסטו געזעהען, ער האָט נישט קיין רעכט צו געהן זיך אויפ'ן שטראָס גלייך מיט איטליכען? לעת עתה איז דער שטראָס אַ סקאַרבאָווע פּלאַץ... ס'וועט נאָך זיין איטלי־כען אַ זאַסיע... מ'געהט שוין, מ'האַלט אין געהן, וועט שוין במילא אויסקומען, אַז ער זאָל זיך אָנרופען, רב יאָסי...

אַ גאַנג פון אַ מענשען... אַ מבין אויף אַ גאַנג? עפּעס דער ראַק... דער גאַנצער אַנצוג, וואָס ער שמעקט עפּעס מאָדנע מיט „פּריפון", און דער רויך פונ'ם גראָבען „קובעל־ציגאַר" גלייך איהם אין מויל אַריין פון הינטען, ווי פון אַ פּריץ, און דער שטעקען מיט אַ קאָפּ פון אַ זילבערנעם הונט, וואָס ער האַלט איהם אַזוי, אַז דער קאָפּ זאָל זיך אַרויסזעהן, דער שטעקען, וואָס ער איז גע־קאָוועט מיט זילבער, און ער טוט איהם אַ שטעל איינס, צוויי, איינס, צוויי, און מאַכט גריבעלאַך און דער שטויב הויבט זיך אויף...

נו שוין, רב יאָסי...

אַט טוט ער אַ דרעה מיט'ן קאָפּ, וועט ער איהם דערזעהען...

אהי, דאס חיות איז איהם ארויס... געמיינט ער קוקט זיך אום... אהי... דאס הארץ זעצט אין איהם ווי אין א גזלן... געהערט? נו, נו, א גאנצען צימעס מאכט ער פון איהם... דעם בעדער'ס זוהן... איס־איך וואע... פון זיין חזיר־האר, קען מען קיין שטריימעל נישט פלעכטען... האט זיך מסתמא גוט אנגעפרעסען מיט קאלבאס און איצט געהט ער זיך צו פארדייהען דעם גוטען אנבייסען. ער וועט ביי איהם לייהען א פינגערל?...

נייז, שטעהט איהם נישט אן... גאט וועט איהם באשערען ווי ארום אנדערש...

אי, אי, אי, וואס וואלט עס איהם געארט?...

זשוליקעס

מ'איז געווען אין דער צייט פון דער מלחמה. אנטלאָפענע פון מיליטערדיענסט האָבען זיך אָנגעהויבען בעווייזען אין קליינעם גרעניץ־שטעדטעל סקאלא. מענשען מיט גאַנצע און צו־ריסענע שיך זיינען אָנגעקומען. אַזוי ווי אידען האָבען ברוך־השם אויף דער גאַנצער וועלט קרובים, האָט זיך צו לייזער קאַוואָל אויך אָנגעפרעגט א קרוב, נאָכ'ן קרוב האָט זיך מיטגע־שלעפּט א כלה, און נאָך דער כלה נאָך צוויי בעקאַנטע, א מאַן מיט א ווייב.

דער קרוב האָט געהייסען וואָווי, און איז געווען א שניידער־יונג. ווי אַלע שניידער־יונגען, האָט ער געהאַט א פּאָר גלאַנציגע קנאַקענדיגע שטיוועלעך, און איז געגאַנגען דאָס קאַפּעליושעל וואוילינגיש, אויף דער זייט, און האָט געקענט שעהן זינגען. זי, די כלה, איז געווען אַן עלטער מיידעל, א יתומה, וואָס זי האָט איהר גאַנץ לעבען אָפּגעאַרבייט ביי א שוועסטער, א בע־קערין. זי האָט געהאַט א פּאָר הענד מיט ברייטע גלידלאַך, אויס־געקנעטען, אויסגעהאַרעוועט פון די מולטערס ברויט.

זי האָט געהייסען אודיע.

אודאי איז זי נישט געווען קיין שעהנע. זי האָט געהאַט אַן אויסגעצויגען פּנים, אַן אונטערטעניג פּנים, וואָס ס'האָט זיך גע־בעטען ביי יענעם: „האָב אויף מיר רחמנות“. געהאַט האָט זי זיך דוקא שעהן וואָס אַנצוטאָן. שיך לאַקירטע, מיט זעהר דינע שפּיצען, און מיט שפּיצלאַך, און מיט לעכעלאַך גרויסע און קליינע, אַריינגעאַרבייט פול מיט שוסטערישער חכמה, און געזאָגט האָט זי, אודאי, אַז זיי קאָסטען צעהן רובעל. נאָר איצט וואָלט זי זיי פערקויפט פאַר העלפט, ווייל ס'איז אויף איהר א נויט. יעדער

האָט אָנגעקוקט, בעטאַפּט די שיך, מען האָט טאַקע געזעהן אַז זיי זיינען שעהן, און נאָך גיי, די פּאַרעשוועס זיינען נאָך נישט איינ־געשמירט, נאָר מען האָט זיך עפּעס געהיט זיי צו קויפען, מען האָט אַליין נישט געוואוסט פאַרוואָס, צי דערפאַר, ווייל ס'איז שוין אויף זיי געלעגען דער קבצנ'ישער שטעמפּעל, ווייל דער קבצנ'ישער פּוס האָט שוין אויסגעפּרעגט זיין גאַנג אין שוך, צי דערפאַר פּשוט, ווייל מען האָט זיי נעדאַרפט פערקויפען, אויף אַ זאַך וואָס מען דאַרף פערקויפען קוקט יעדער מיט חשד, מיט רחמנות, און מענשען ווילען נישט אַריין דאָרט, וואו ס'איז דאָ רחמנות, נישט דערפאַר ווייל מענשען זיינען בטבע שלעכט, נאָר ווייל זיי האָבען מורא ס'זאָל זיך נישט מיטשלעפּען אַ טשיק פון יענעמ'ס ליים. אַזוי איז שוין דער מענש.

ווי די זאַך איז, אודיע האָט נישט געקענט פערקויפען די שיך, און נישט נאָר די שיך, נאָר נאָך אַנדערע זאַכען, און מ'האָט דער־פאַר נישט געקאָנט שטעלען קיין חופּה.

וואָווי ווידער האָט זיך נישט געאיילט צו שטעלען קיין חופּה. אַלע מאָל האָט ער געזאָגט אַז אַנדערען תירוץ, און זיך אַרומגע־דרעהט, דאָס קאַפּעליושעל אויף דער זייט, מיט'ן אַנדערן קרוב, מישקע'ן, אין מאַרק. מישקע איז געווען דער, וואָס איז געקומען מיט'ן ווייב. ער איז אויך געווען אַ שניידער־יונג, אויך געגאַנגען דאָס קאַפּעליושעל אויף דער זייט, נאָר ער האָט אויסגעזעהן אַ סך אינגער פון וואָווי'ן. מען האָט גאָרנישט געוואוסט, ווי עס קומט צו'ן איהם אַזאַ'ן אַלט ווייב, אַ הויכע, ברייטע אידינע, און נאָך דערצו אַ שוואַנגערע. פּונקט ווי מען האָט נישט געוואוסט, ווי קומט צו וואָ־ווי'ן, צו'ן אַזאַ קנאַקענדיגען, אַבגעגאַלטען שניידער־יונג, אַז עלטער מיידעל, ווי אודיע, מיט אַן אויסגעצויגען אונטערטעניג פּנים. ווי קומט עס, אַז אַזאַ געזונטער ליכטיגער שניידער־יונג האָט זיך גע־לאָזט דעם קאָפּ פאַרדרעהען.

מישקע'ס ווייב האָט געהייסען נחמה. נחמה איז געווען אַ שניי־דערין פון דער היים, און זיך באַלד אַנידערגעזעצט ביי אַ שניידער

געהען. ביי דער ארבייט האט זי איטליכען דערצעהלט, אז מישקע איז א זשוליק, און אז מען טוט אויף איהם א קוק, קען מען שוין זעהן, אז דער זשוליק ליגט איהם אויפ'ן פנים, און וועה איז צו'ן איהרע יאהרען, אז הלואי וואלט ער געווען איינגעזונקען געווארען, איידער זי האט איהם דערקענט. ער וויל פון איהר פטור ווערען, און זי? — ווען גאט העלפט איהר, און זי קומט שוין איבער.

און דערביי האט זי געפיהלט, אז דוקא דערפאר ווייל ער איז א זשוליק, ציהט איהר דאס הארץ צו'ן איהם, אז נישט, ווייסט זי נישט, אז זי זעהט אוים ווי א מאמע אנקעגען איהם? אז דאס, וואס ער האט זי פיינט, איז דאס דערפאר ווייל זי טראגט, אלע גרויסע בחורים האבען פיינט די מאמע, בפרט נאך ווען זי טראגט. וואס זי טוט נישט צו בעהאלטען זיך. תמיד געהט זי אין שאל איינגעהילט, זי שלעפט זיך איהם אומעדום נאך — זאגט ער — אודאי, וואס דען, אומעדום וועט זי זיך איהם נאכשלעפען, אז נישט האט ער נישט אליין געוואלט גנב'ענען די גרעניץ, נאך גוט וואס זי איז בעצייטענס געוואהר געווארען, און ער האט זי געמוזט מיטנעהמען, ער האט מורא געהאט זי זאל איהם נישט מסור'ן... א זשוליק...

ס'האט איהר זיס וועה געטאן דאס הארץ וואס ער איז א זשוליק, א יונגטשיק זשוליק'ל, וואס פארט איז ער איהר מאן, און זי קען איבער איהם וואכען אין נאכלויפען, און נאכשלעפען זיך איהם, און דערצעהלען מענשען אז ע ר האט זי אונגליקליך געמאכט, ער, ער, דאס יונגטשיק זשוליק'ל איז איהר מאן...

מיט אודיע'ן איז זי געווען פון דערווייטענס. אודיע האט זיך נישט געוואלט דערנעהענטערען צום אונגליק — ווייל לעת עתה איז זי, נחמה, ש ו י ן אין אונגליק, זי האט מישקע'ן פאר א מאן, און מישקע איז א זשוליק, מישקע מאכט קאליע וואווי'ן. דאס, וואס וואווי איילט זיך נישט צו שטעלען קיין חופה, דאס איז מישקע'ס סטראיעניע. מ'דארף איהם אפטיילען פון מישקע'ן. לעת־עתה איז נחמה שוין אין אונגליק. מישקע זאגט איטליכען אז זי איז איהם נמאס, ער וויל זיך פון איהר אפטשעפען.

אודיע האָט געפּיהלט, אַז נחמה וואַרט שטילערהייד אַז זי, אודיע זאָל אויך האָבען אַזאַ סוף ווי זי. אַז נישט האָט זי נישט געפּיהלט, אַז נחמה ווינשט איהר נישט קיין גוטס, נאָר ווייל זי, אודיע, איז אַ לייטיש קינד, שעלט זי זי נישט דערפאַר.

ס'איז געקומען שוין דער פערטער שבת פּאַרנאַכט, און לייזער קאַוואַל, וואָס האָט שוין נישט געקענט אַזוי פיעל צוזעהן אודיע'ס טרעהרען, האָט וואָוי'ן אַנגעזאָגט מיט'ן האַרבען וואָרט, אַז היינט שבת־נאַכט, שטעלט ער אַ חופה, אַ נישט קען ער זיך געהן זוכען אַן אַנדער נאַכט־לעגער — און אַליין איז ער זיך דורכגעגאַנגען צו'ן אַ פּאַר פריינד אין שניידערשען שוהל'כעל, אַז מען זאָל זעהן למען השם, אַ מצוה, אַ יתומה נעביך, און ע ר האָט שוין חרטה, אַ זשוליק — ער זאָגט אויף איהם דעם אמת, כאַטש, וואָס ער איז זיין קרוב — מען זאָל זעהן צו טהאָן אַלדינגס וואָס מען קען, און נישט דערלאָזען צו'ן אַזאַ הימעל־געשריי: סטייטש, סטייטש.. אודיע איז אויך אונטערגעפאַלען די שכנים פון לייזער קאַוואַל, און געבעטען און געוויינט, זי איז דאָ עלענד, אַ יתומה, און וואָוי געהט אין מישקע'ס דרכים... האָבען די שכנים גע'מסור'ט וואָוי'ן...

וואָוי האָט געפיהלט, אַז ס'רוקט זיך אויף איהם אַז אַ כמאַרע, פּונקט ווי ס'רוקט זיך אַן דער אומעט אויף די אלול־דיגע טעג, און ווי איין בלודנע שאָף טולעט זיך צו דער אַנדערער, אַזוי האָט ער זיך געטולעט צו מישקע'ן. ער איז נאָך נישט געווען אַזאַ זשוליק ווי מישקע, און ער האָט געדאַרפט זיך ערשט לאָזען איבעררײדען. ער האָט גענומען מישקע'ן הינטער'ן אָרים, און איז מיט איהם אַרויפגעגאַנגען אויבען אין טויער. צווישען די טאָפּאָליעס האָט אַ ווינט געוועהט, און די געלע בלעטלעך געטראָגען אין דער לופטען, די סעדער זיינען שוין געשטאַנען פּוסט, די אויבסטען פון די בוימער בעריסען. און אַז מען האָט נאָך ערגעץ געזעהן אויף אַ בוים אַ פּאַר פאַרגעסענע פלוימען הענגען, איז עס עפּעס אויסגעקומען ווי אַ נס. די בוימער זיינען געשטאַנען שולדיג וואָס זיי האָבען שוין מעהר קיין אויבסטען נישט אויף זיך, און זיי שטעהען אומזיסט, און פאַרנעהמען פּלאַץ אַזוי גוט ווי דאַמאַל, ווען יעדעס צווייגעל

אין געווען שווער פון אויבסט, וואס האט אנגעזאגט א גוטען טעם אין מויל.

וואווי האט אנגענומען מישקע'ן הינטער'ן ארעם:

— מישקע, וואס וועט זיין דער תכלית?

— וואס זאל זיין, אז דו ביזט א פעטאר און לאזט זיך ארייננארען אין זאק...

— וואס זאל איך טהאן, איך בין אין דער פרעמד, אין א פרעמד לאנד... וואס ר ע כ ע נ ס ט ו צו טהאן?

מישקע האט אראפגעשנעלט מיט צוויי פינגער א שפרינקעלע פונ'ם לאץ:

— דאס איז דאך טאקי די צרה מיט מיר אויך... עה, ווען איך בין נישט אין א פרעמד לאנד... דער פעקיל־מאכער האט איינגעשלונגען די לעצטע קאפיקע... ווען ז י פארדיענט נישט, פעכנע איך אויפ'ן פיסק... אזוי, אזוי, גוטער ברודער, פונ'ם גרעסטען אונגליק איז דער וועלט קענסטו אנטלויפען, פון א מלחמה, פון א קרענק, נאר פון א י י ן זאך קען מען נישט אנטלויפען — א ווייב. האסטו א ווייב, איז סיידען אין דער ערד אריין...

וואווי'ן האט שוין פערדראסען וואס מישקע לעגט איהם שטיינער אויפ'ן הארץ, און ס'האט איהם נאך מעהר פערדראסען, אז פון דער מלחמה האט ער זיך יא ארויסגעדרעהט, און פון א צרה א שלאק, א כלה, נ י ש ט. האט ער איהם געיאדעט שוין אויף גאליציאנער לשון:

— אזוי ביסטו א גאנצער מאכער אויף דער גאלעריע, נאר אז ס'קומט צו'ן עפים, איז נישטא קיינער אין דער היים... קראנק ביזטו זיך אליין אנידערזעצען ביים ווארשטאט?

מישקע האט איהם אנקעגענגעשטעלט די האנד:

— שא, שא, שא, ט'זיך ספאלאשעט, פאוואלי מיט'ן דישעל... אט דא, אט דא, אט דא, ליגט דאך טאקי דער הונד בעגראבען.. מ'לאזט דען צו?... שניידער־פלעקלעך ז'דא ווי הינה, צונויפגעלאפען זיך דורך דער מלחמה, אז ביי חיים שניידער האבען זיך צונויפגענומען די געזעלען, און ווילען יעדען צוברעכען די קריזשעס,

ווער ס׳וועט געהן אויף זייער ברויט. ז י איז אז אנדער זאך, מענ־שען האבען אויף איהר רחמנות, ווייל זי... א נעבײ וואלט איך גע־ווען געבראכען א לינקען פוס...

וואוי האט דערפיהלט אז מישקע וועט שוין נישט אנטלויפען פון זיין צרה, און איז געווארען א קאפ פרעהליכער וועגען דעם, וואס ער וועט היינט אויף דער נאכט מוזען שטעלען א חופה.

— דו, מישקע, געהסט אהיים?... אפשר וועט עמיצער בארגען סעמעטשקעס, — א מעסטעל דיניע־קערלעך, זאגט מען דא.

זיי האבען זיך ביידע אומגעקעהרט אהיים. אין דרויסען האט שוין געטונקעלט. קיינער האט נישט געוואלט בארגען א מעסטעל דיניע־קערלאך, זיינען זיי ביידע אריינגעגאנגען צו לייזער קאוואל איז שטוב אריין, אין דער ארימער שטוב אריין, קיינער איז נישט געווען. דאס טישטוך איז געווען פארפלעקט און פול מיט ברעק־לאך, פול מיט ביינדלאך, שבת׳דיגע ביינדלאך. די לייכטער זיינען געשטאנען נישט קיין אראפגענומענע, ווי צוויי איבעריגע געסט, וואס מען קען פון זיי נישט פטור ווערען, און די שבת׳דיגע חלה איז שוין געווען אויפגעגעסען, און דאס טעפעל פונ׳ם קאפ פלוי־מען־צימעס איז געשטאנען איבערגעקעהרט; אפילו די קערען זיי־נען שוין געווען צוקנאקט, און דאס טישטוך איז געווען פארפלעקט מיט פלוימען־יויך, וואס מ׳האט ש ו י ן אויפגעגעסען, און די הערצער האבען געמאהנט נאך שבת, נאך א שטיקעל שבת, נאך פרישע חלה, נאך פלוימען־יויך...

וואוי האט שטארק דערפיהלט, אז ער איז אין דער פרעמד, איז ער צגעגאנגען און גענומען פויקען אין די שויבען. מישקע איז אויך עפעס געשטאנען ווי א נעכטיגער, צוגעגאנגען צום פעסעל, אנגעשעפט א קווארט וואסער, אבגעגאסען, און געטאן א טרונק, דערנאך האט ער געזוכט אין די לעדיגע קעשענעס א ציגאר טוטין זיך אנצוגרייטען, ווען מען וועט אנצינדען א ליכט.

— דו, וואוי, וועסט שטעלען א חופה?

— א ברירה האב איך?...

— טשארט וואזמי!...

מישקע האט זיך אנידערגעזעצט, אנגעשפארט דעם קאפ אן די הענד, און זיך דערמאנט,אז זי... הלואי וואלט ער געווען א לינקען פוס געבראכען... אוודאי איז זי איהם נמאס... וואס קען ער טהאן, אז זי איז איהם נמאס ?... א פריי, פריי פויגעלע וואלט ער געווען... אהן און עול אויפ'ן קאפ... קיין אמעריקא וואלט ער געפלויגען... א בעל־הבית'יש קינד וואלט ער גענומען... נייז, קיינעם וואלט ער נישט גענומען... נמאס... ער האט טיעפער אנגעשפארט דעם קאפ אן דער האנד און זיך צוזונגען:

„א יא פלאקאלא, רידא־
א־א־א־לא..."

די טרעהערען האבען זיך איהם גענאסען פון די אויגען, הייסע טרעהרען, איינע נאך די אנדערע, און דאס לעבען, דאס יונגע לעבען איז איהם נמאס געווען, וואס ער דארף עסען א שטיקעל ברויט פון א יה ר ע הענד. זי, וואס איז איהם נמאס דערפאר, ווייל זי... הלואי וואלט ער געווען א לינקען פוס געבראכען...

וואווי האט אויפגעהערט צו פויקען אין די שויבען, אין די אסיענדיגע שויבען, וואס האבען געקלונגען פרעמדע, ווי דאס פרעמדע לאנד, און זיך אנידערגעזעצט פון דער אנדערער זייט פון דער לאנגער באנק אנגעשפארט דעם קאפ אן די הענד און אונטערגעהאלטען:

א יא פלאקאלא, רידא־
א־א־א־לא"...

און אז ער האט געזעהן ווי די טרעהרען גיסען זיך פון מישקע'ס אויגען, האט ער זיך דערמאנט, אז ער געהט היינט שטעלען א חופה, און איהם האבען זיך אויך געגאסען די טרעהרען אין די אויגען אריין. ער האט זיך דערמאנט, אז ער איז א יתום, פון קליינערהייד אן, ארמגעפאהרען אין די קליינע שטעדלאך, איינמאהל נאר אין יאהר, חול־המועד פסח, זיך אויפגעזעצט אויף א פוהר, דאס רעקיל אויף א י י ן אקסעל און געפאהרען אהיים צו דער מאמע'ן. א יתום איז ער תמיד געווען, און איצט וויל מען איהם די יאהרען אפקירצען, דעם קאפ פארדרעהען, א הויקער אנהענגען, און

מען יאגט איהם נאך, ווי עס יאגען נאך די היצלעס נאך א דער־שראקענעם הונד, וואס מ׳האט איהם שוין א שטריק פארוואָרפען אויפ׳ן האלז. איהם ליגט שוין אויך דער שטריק פערוואָרפען אויפ׳ן האלז. היצלעס לויפען איהם נאך, די גאנצע וועלט מיט היצלעס לויפען איהם נאך.

דאס שניידער־יונגישע הארץ האט זיך אין איהם געריסען, האט ארייגעכליפעט אין ליעד א געזעגען, א „זיי געזונד׳ צו זיינע יונגע בחור׳שע יאהרען:

א יא פלאקאלא, רידא־
א־א־א־לא...“

אי־י־י... וואלט ער א פריי, פריי פויגעלע געווען...א—י—י—י...
וואלטען זיינע פליגלאך נאך נישט צוגעבונדען געווען...

א טראכטער

דא אין לאנד האט משה פלוצים אנגעהויבען שטארק צו גלויבען אין גאט. פארוואס — האט ער אייגענטליך אליין נישט געוואוסט. צי איז עס ביי איהם געווען מעשה להכעים — יענער גלויבט נישט, גלויבט ער דוקא זעהר שטארק; צי האט ער זיך טאקע אביסעל דערשראקען, אפגעפלעפט געווארען פון דעם גרויסען פארנעהם וואס דאס ניו יארק טוט אווארף אן אויף א מענשען און וואס מען מוז פאר עפעס דרך ארץ קריגען, כאטש מען ווייסט נישט פארוואס — איין קלייניגקייט, ניו יארק.

נו, האט ער טאקע נישט געקענט קומען צו קיין טאלק מיט זיך, אין וואס עס באשטעהט די פינסטערע גבורה דא: צי אין דעם וואס דער מלאך המות געהט נאך הינטער די פלייצעס, א שטייגער א קאר, צי אן אטאמאביל, צי א פייער, אדער גלאט א שילד פאלט אראפ און מען ווערט נע'הרג'עט אומגעריכט; און אפשר אלע זאכען אינאיינעם; און אפשר דאס, וואס ער האט זיך געוואלט שטילערהייט אויספיינען פאר גאט, און נאך גיכער פאר זיך אליין: א יא, אלע קומען דא צוגעהן און ווערען גוים, ס'איז לייכט דא צו ווערען א גוי און טון וואס דאס הארץ גלוסט, קיינער זאגט דא קיין דעה נישט, און דו, וואס דיר איז דאך י א שווער געווען בייצושטעהן א נסיון דארטען, דו ווערסט, ז א ל ס ט דוקא זיין שטארק פרום.

די ערשטע צייט האט ער טאקע נישט געוואוסט פאר וועמען ער וויל זיך אויספיינען: פאר גאט, צי פאר זיך, און אפילו ווען ער האט זיך לאנג־לאנג אריינגעטראכט אין גאט, געזעהן איהם ממש מיט די אויגען, ווי מען זעהט א מענשען להבדיל, און געטאן נאר איהם, א י ה ם צוליעב, אלדינגס פון זיינעטוועגען, איז עס

אויך אם ענדע אויסגעקומען פאר זיך, צוליעב זיך, ווייל ער, נישט אויסגערעדט זאל עס זיין, האט זיך א פאר מאל דערטאפט אין א י ה ם. אין א י ה ם ט א ק ע א ל י י ן. ער איז נישט ווערט אנצורופען מיט'ן מויל. גאטעניו זאל איהם נישט שטראפען פאר די רייד, פארט נישט מעהר ווי א זינדיגע נשמה, און ער ווייסט נישט, ער זאל אזוי נישט וויסען פון קיין שלעכטע עלטער, ווי ער ווייסט נישט, הויבט נישט אן וויסען, ו ו י א ז ו י, מיט וואס פאר אן אומריינעם כח ער איז אריין אין א י ה ם. נאט זאל איהם מוחל זיין, רבונו־של־עולם, די שווערע זינד און איהם נישט שטראפען, אי, וועה איז צו זיינע חטאים אויף דער וועלט...

ביי די ביטערע, פינסטערע מחשבות, ווי אזוי ער איז אריין אין א י ה ם, נישט מיט זיין מויל גערעדט, נישט מיט זיין מוח געטראכט, פלעגט ער זיך פייניגען דעם גוף, אזוי ווי ער וואלט שטארק פון עפעס הנאה געהאט, זיך דערמאנט אן דעם און אליין פארקירצט די הנאה, א שטייגער ווי יענע וואך איז באד, בשעת ער האט שטארק הנאה געהאט, ווען דער גוי האט איהם געריבען די פלייצע, און ער האט פלוצים א זאג געטאן צו דעם גוי: „איוואנקא, גענוג !"

איוואנקא האט איהם אודאי אנגעקוקט ווי משוגע, ווארים ס'איז נישטא איין איד, וואס זאל זיך מיט איהם נישט דינגען: „איוואנקא, נאך אביסעלע".

נו, און מיט'ן עסען איז דען נישט אזוי ? ווען ער האט שוין נאר געזעהן דאס האלבע אויסגעבראטענע קעלבערנע צינגעל ליי־גען אויפ'ן טעלער און כמעט ארומשווימענדיג אין ברוינעם סאוס, האט ער ערשט געזאגט חנה'ן, אז היינט האט ער קיין אפעטיט נישט — וואס איין גאט ווייסט דעם אמת, אז א געבראטען צינ־געל איז ביי איהם דאס חיות, אז ווען ער טוט א צעקאי א שטי־קעל צינגעל, פיהלט ער ממש... נו, לאז ער שוין נישט אזויפיעל זינדיגען מיט די מחשבות זרות, ווייל דער טעם פונ'ם צינגעל...

ער האט אראבגעשלונגען די סלונע.

דערנאך האט ער נאך אלץ געשלונגען די סלונע, וועז ער האט זיך דערמאנט אז דעם טעם פונ׳ם צינגעל, געשלונגען און געשלונגען, און געטראכט און געטראכט.

אזא מענש איז ער געווען, משה.

דאס איז געווען זיין איינען לעבען. צו די לעבענס פון די צוויי עלטערע זיהן, וואס זיינען געגאנגען אין זייערע אייגענע דרכים, האט ער שוין קיין שליטה נישט געהאט. און טאמער האט ער זיך יא אמאל אפגערופען מיט א מוסר־ווארט, יוצא צו זיין פאר זיין אייגענעם גאט, אין ווען ער האט זיך ארייגעצווינגען, האט איהם חנה אפגעשלאגען די פליגעל: „שא, שא, מיש דיך וועניגער; זעה בעסער צולעגען קאפ צו׳ן עפעס אנדערש”.

און דאס „עפעס אנדערש”, אי האט ער געוואוסט וואס דאס „עפעס אנדערש” באטייט!... נענוג, גענוג האט זיך עס איהם שוין איינגעגעסען אין די ביינער. פרנסה, פרנסה, פרנסה.

נו, מסתמא דארף דאך אזוי זיין. ער וועט שוין קיין חיבוט הקבר נישט אפקומען. ס׳איז שוין נישטא קיין גיהנום אויף דער וועלט. פרנסה איז ביי משה׳ן תמיד געווען א קללה, און דער־פון האט זיך טאקע גענומען די היימישע ספקות: ממה־נפשך, האט משה נע׳טענה׳ט, שענקט ע ר דאס לעבען, טא זאל ער זשע געבען צ ו ם לעבען. פארוואס זאל א מענש דארפען אויס־שטעהן ארבע מיתות בית־דין? זיך דארפען דרעהען דעם מוח, אויסטריקענען זיך די געהירען, מבוזה־מבוזה מאכען זיך צעהן מאל א טאג, דאס בלוט זאל אפטריפען...

נאר דא — אז בעני, וואס האט געשיקט די שיפסקארטען, האט אנגעהויבען צו ברענגען אהיים די „פעידעס”, זיינען די ספקות שוואכער געווארען. ער האט דאך געזעהן, אז ס׳איז פארט דא א גאט אויף דער וועלט, און ערגעץ, ערגעץ אין זיך איז ער צופריע־דען געווען, וואס ער דארף נישט קומען פנים אל פנים מיט גאט און קען אויסקומען דורך א מעקלער, דורך זיין בעני׳ן, וואס ער, בעני, ברענגט די פרנסה. ווייל כאטש משה איז געווען א בעל בטחון, האט ער דאך געוואוסט, אז אין הלכות פרנסה פארשטע־

העז זיי זיך נישט, ער מיט'ן רבונו־של־עולם. ער ווייסט זיך זיינס, און גאט ווייסט זיך זיינס.

די ווייב פלעגט איהם נאך צושמעלצען מיט דעם וואס זי פלעגט איהם פארטייטשען גאט'ס חסד אזוי: „גאט זאגט: דו ט ו, און איך וועל דיר העלפען"...

ער האט געטאן, ער האט געטאן, און גאט האט נ י ש ט געהאלפען. נאר מיט וועמען זאל ער זיך דא געהן אויס'טענה'ן?

איין טרייסט, איין שטיקעל נחמה האט ער בא געהאט — „באב'ן".

„באב" איז געווען א שווארצער הונט, וועמען די קינדער האבען אריינגענומען אין שטוב אריין, ווען עס איז נאך געווען א צוינגעל, און עס אויפגעהאדעוועט. די ערשטע צייט האט זיך משה געבייזערט אויפ'ן כלב, פארוואס מען האלט איהם אין שטוב, און פארוואס גיט מען איהם אומזיסט עסען, און למאי דארף מען ליידען אומזיסט און אומנישט פון א כלב, אז ס'איז נישט קיין אידישע זאך, און ס'איז נישט, און ס'איז נישט...

די ערשטע צייט איז עס געווען קנאה, ווען ער האט געזעהן ווי־סעמי טוט איהם א נעם אן ביי דער מארדע און גראבט איין זיין קאפ אין הונט'ס האריגען האלז. ער האט דאך געזעהן, אז סעמי האט איהם ליעב, דעם הונט; ער האט איהם ליעב, דאס חיות ממש געהט איהם אויס, ווען ער רעדט צו'ן איהם, צום הונט הייסט עס, עס ווערען ביי איהם באלד די אויגען פרעהליך, הויבען אן צו גלאנצען, און דאס גאנצע פנים פרעגעלט זיך אין נחת און ליעבשאפט צו דער שטומער חיה. און ווי איז, ווען ער קוקט אויף איהם, אויפ'ן טאטע'ן? עס לעגען זיך באלד אויס קנייטשען אויפ'ן שטערען, דאס פנים ווערט טויט־ערנסט, גלייך ווי ער וואלט איהם די קאפאטע געקוילעט. ווער שמועסט וועגען אנריהרען, איז אפגערעדט. טאמער מאכט זיך, אז ער ריהרט אמאל נ־שט אומיסטען אן יענעמס האנט, טוט ער זי א כאפ אוועק, גלייך ווי ער וואלט זיך אפגעבריהט. און ווען מען צושמועסט זיך עפעס, קומט ער באלד ארויף אויף דעם, אויף יענעם, ווי דער איז אן על־

טערער איד און יענער איז אן עלטערער איד און יאקאס מאכט ער גליקען. און וועגען וואס מען שמועסט און וועגען וואס מען רעדט, קומט ער אלץ ארויף אויף דעם איינעם — פרנסה.

גענוג האט ער עס געפיהלט אין יעדער אבער דאס שטילע אויפ־ווארפעניש, אז ער עסט אומזיסט ברויט, עסט די קינדער'ס ברויט.

די ערשטע צייט איז ער איהם, „באב'ן", פשוט געווען א שונא, נישט פארגונען, מ'שטיינס געזאגט, דעם הונט, דעם וואויל־מאג וואס ער האט ביי זיינע קינדער, ביי ז י י ן בלוט און פלייש, בשעת א י ה ם איז מען נישט נוהג כבוד ווי עס באַ־דארף זיין. און אפילו זי, חנה, פארגעסט אויך נישט „באב'ן" צו־צעווארפען זיין חלק. וואס איז? — די קינדער ווילען אזוי... און א חכמה האט זי שוין אויך וועגען איהם דערצעהלט, ווי להבדיל וועגען א לעבדיגען מענשען: אז ער דערהערט ווי מען זאגט: „בעני געהט", שפרינגט ער ארויף אויפ'ן פענסטער און קוקט ארויס. מאלט אייך, אז די שונאים זאלען אזוי לעבען צי איז דאס אמת, נאר גארנישט, אז דער הונט האט מעהר מזל פון איהם, איז דאך נישט שייך...

נאר דערפאר, אז עס האט אנגעהויבען ארומצוגעהן די מגפה, און די דאקטוירים האבען אנגעזאגט, מען זאל זיך היטען פון די קעץ און הינט, האט מען פלוצים אנגעהויבען נאריקען אויף באב'ן: באב עסט א סך, באב שמוצט אן אין שטוב. „טא נעהם און ווארף איהם ארויס" — האט בעני אויך פאר איהם מורא געקראגען.

דא האט זיך שוין משה אריינגעמישט:

— וואס הייסט ארויסווארפען? מען האלט אפ א חיה אזוי פיעל יאהרען אין שטוב! א צער בעל החיים...

און טאקע נאר צוליעב משה'ן האט מען באב'ן נישט ארויס־געווארפען. און באב, גלייך ווי ער וואלט געפיהלט, ווער עס איז זיין מליץ יושר, פלעגט זיך שטילערהייט מיט צוגעפלעטשטע אויערען צו'גנב'ענען צום אלטען אידען און אריינשטעקען דעם קאפ צווישען זיינע קניה. משה איז עפעס די ערשטע צייט צו־

טומעלט געווארען, און פארשעהמט ארויסגעברומט: „גיראַרע", נאר ביסלעכווייז האט ער זיך צעגעוואוינט דערצו, און עס איז ביי איהם געווארען א באדערפעניש. געוועהנליך, ווען ער האט זיך געריכט אויפ'ן הונט, פלעגט ער זיך פאר'גנב'ענען אין א ווינקעל, אז קיינער זאל נישט זעהן, און ער טאקע זאל קענען מאכען א פרייע מינע צום הונט. א פרייע מינע האט ער געוואלט מאכען, ווייל ער האט נישט געקענט ביישטעהן דעם נסיון פונ'ם הונט'ס געטרייע אויגען, וואס האבען זיך אריינגעבויערט אין איהם מיט אזוי פיעל ליעבשאפט, מיט אזוי פיעל ליעבשאפט. דער הונט האט זיך געבעטען ביי איהם: „משה, לאז מיך דיך ליעב האבען"... און אז ער האט איהם אנגעניוכעט די האנט מיט'ן ווארימען דער, און אז ער האט איהם אפילו א לעק געטאן אין דער האנט, האט עס שוין משה'ן נישט געארט, עס האט איהם טאקע הנאה געטאן. וואסער הנאה! — ער האט געהאט דאס חיות פון דער וועלט...

פלעגט ער שוין אפשפארען עפעס פונ'ם טיש, איינוויקלען אין א פאטשיילעכעל און באהאלטען פון באב'ס וועגען, און דערביי האט ער זיך געהיט ווי אין אן אויג א שטאך צ טאן, אז מען זאל איהם חלילה נישט דערטאפען, ווייל ווען מען דערטאפט איהם, דערטאפען דיענען די עבודה זרה, חלילה, א קלייניגקייט! א איד א בעל תורה, האט שוין אויסגעגעבענע זיהן און טעכטער, זאל זיך מתעסק זיין מיט אזעלכע זאכען...

ער וועט קיינמאל נישט פארגעסען, ווען סעמי האט איהם דערטאפט געבען דעם הונט א ביין. ווי א דונער האט איהם געטראפען סעמי'ס חוזק: „טאטע, ווי קומט עס?"...

עס פלעגען זיין טעג ווען ער האט בשום אופן נישט געקענט צוקומען צום הונט, דאמאלס האט ער געהאט דעם צער פון דער וועלט. דאס איז געווען דאמאלס, ווען די קינדער האבען „גע־סטאפט" פון דער ארבייט, אדער ימים נוראים, ווען מען האט צו טאן מעהר מיט גאט־דיענען, ווי אן אנדערט מאל, ווייל מען דארף זיך א גוט יאהר אויסבעטען, און שווער קומט אן א גוט יאהר זיך איסצובעטען אין דעם זינדיגען אמעריקא — שווער, ווייל

קיינמאל ביזטו נישט זיכער: ביזטו שוין דאכט זיך יא אפגע־שטאנען א גאנצען טאג אויף די פיס, געדאווענט שטעהענדיג און אפגעפאסט א תענית אזוי גוט ווי אין דערהיים, איז פלוצים דאכט זיך דיר אוים, אז דא האסטו דעם רבונו־של־עולם עפעס נישט דאגאדזעט, דארט איז ביי איהם עפעס נישט רעכט, און דו געהסט עפעס אהיים נישט קיין געלייטערטער, נישט קיין צו־פריעדענער, ווייל עס דאכט זיך דיר, אז גאט איז אויך אוועקגע־גאנגען פון שוהל עפעס א נישט צופריעדענער.

דאמאלס, אין אזעלכע טעג, האט משה מעהר מיט זיך צו טאן — עס געהט אין לעבען. נאר קוים מאכט זיך עפעס אזוי א טאג, וואס ער קען נישט צוקומען צום הונט, איז ממש פיהלט ער ווי די כחות געהען איהם אוים, נישט פאר קיין שום אידען גערדאכט. און נישט איינמאל טראכט ער, אז דאס איז עפעס נאר א קליפה, אט דאס, וואס עס ציהט איהם צום הונט. און דער הונט עפעס אויך געהט ארום אין אלע ווינקעלעך און ניוכעט און שמעקט און פרעגט אויף איהם, פרעגט מיט די אויגען, מיט'ן עק, מיט'ן גאנצען לייב און לעבען. דאמאלס כאפט זיך ביי משה'ן ווידער אויף די ספיקות און ער פרעגט, און ער פרעגט: א הונט, וואס איז א הונט? און איך, וואס בין איך? און גאט, וואס איז גאט?

און ער טוט זיך א פארכאפ: גאטעניו, זאלסט מיך נישט שטראפען פאר די רייד; נישט מיט מיין מויל גערעדט, נישט מיט מיין מויל גערעדט...

נאָך אַ כלה

שוין אפשר די צוואַנציגסטע כלה איז ער געפאָהרען אָנ־קוקען, און פון אַלע איז מען געוואָהר געוואָרען אין שטאָדט. קודם פלעגט אַריין הענאַד שדכן צו זיי אין שניט־קראָם און איינ־רוימען אַ סוד דעם אַלטען הירש, האָט הירש איינגערוימט דעם סוד דער הירש׳שעכע, און זי האָט עס דערצעהלט בסוד סודות שלום׳ען, און מעהר האָט מען שוין נישט געדאַרפט.

שלום פלעגט אַרומגעהן פערקלעהרט צווישען די חברים, ווי איינער רעדט: כ׳וויים עפּעס אַ סוד, אַזוי לאַנג ביז מען האָט שוין פאַרשטאַנען.

שלום איז שוין נישט געווען קיין יונגערמאַנטשיק, און ס׳איז שוין טאַקי צייט געווען ער זאָל אַ חתן ווערען, איז אָבער נישט געגאַנגען — וועלכע כלה ער האָט אָנגעקוקט, איז זי איהם נישט געפעלען. שלום, האָט מען געזאָגט, איז געווען אַ שלאַק, אויף יע־דען הערעלע אַ פּערעלע, געוואָלט אַזוינס און אַזעלכעס.

אַליין האָט ער זיך קוים געקענט אונטערשרייבען, און אַ כלה האָט ער געוואָלט, אַ געבילדעטע. אַליין איז ער געווען אַ קליינ־טשיקער, מיט סטולעוואַטע פּלייצעס, וואָס דער קאָפּ איז געזעסען צווישען זיי ווי אַ הוהן אין אַ קויבער, און געוואָלט האָט ער אַ כלה אַ הויכע, אַ שעהנע, אַ קלוגע.

אויף איהם האָבען מענשען געזאָגט, אַז ער איז נישט קיין נאַר, נאָר ער האָט זיך געהאַלטען גאָר פאַר אַ קלוגען. אַ זכרון האָט ער געהאַט אַן אייזערנעם, געדענקט אויסצורעכענען יעגעמ׳ס יחוס ביז אין פינפטען גליד אַריין. טאָמער האָט ער איבערגעלייענט אַ ראָמאַן, האָט ער איהם געקענט נאָכדערצעהלען מיט אַלע איינצעל־הייטען, אַז יענער האָט געגאַפט.

דאָס וואָס מען האָט איהם, שלום׳ען, געהאַלטען פאַר אַ קלוגען, האָט זיך הפּנים גענומען דערפון, וואָס ער פלעגט אַפּשאַצען צי יענער איז אַ נאַר, צי אַ קלוגער. אַז ער האָט אַרויסגעגעבען אויף יענעם אַ פּסק, אַז ער איז אַ נאַר, האָט זיך שוין יענער געמעגט ווי חכמה׳נען, האָט שוין נישט געהאָלפען. ער איז געבליבען אין שטאָדט אַ נאַר.

דער עיקר פאַר וואָס ער ווערט נישט קיין חתן, האָט נאָר ער אַליין געוואוסט; נאַר פּשוט — ער האָט ליעב געהאַט צו פאַהרען אנקוקען כלות.. עפּעס ס׳איז ביי איהם געוואָרען אַ זאַך, אַהן וואָס ער האָט נישט געקענט אויסקומען. אַ סך, אַ סך מיידלעך האָט ער נישט געוואָלט, נאָר דערפאַר ווייל ס׳וועט זיך ענדיגען, און שלום האָט נישט געוואָלט ס׳זאָל זיך ענדיגען. ער האָט ליעב געהאַט זיך צו גרייטען אין וועג אריין, דאָס אויספּוצען זיך, דאָס אויפּזעצען זיך אויף דער פוהר, דער רעש. דאָס אריינקומען צו דער כלה אין שטוב, ווי אַלעס שמעקט פון ריינקייט, און זיי אַלע אויס־געפּוצט שיינען, און וואַרטען אויף אַ שמחה, און די כלה שיינט, און וואַרט אויף איהר שמחה. אויפ׳ן טיש שטעהט געבעקס מיט איינגעמאַכטס, דער מעשענער סאַמאָוואַר טויטשעט, און אויף דער קיך בראָט זיך אַ דראַביק׳ל...

היינט איז דאָנערשטאָג. יאַריד. דאָס געוועלב איז פול מיט גוים. מ׳דאַרף געהן צו פרענקלען זיך קויפען אַ קאַלנער. ער האָט זיך אַרויסגעלאָזט אויפ׳ן שטראָס, זיך נאָכאַמאָל אומגעקוקט ווי די מאַמע שטעהט און מעסט די סחורה, און צו אַ גוי כאַפּט נישט עפּעס גנב׳ענען.

אויפ׳ן שטראָס איז געווען פול, ער האָט זיך קוים דורכגעשטופּט. דער יאַריד האָט געשריגען מיט טויזענדער קולות. דער פּראָסט האָט געקנאַקט. גוים אין גרויע באַראַנקאַווע היטלען האָבען געטראַ־גען פּעלצען, שטיוועל, געוואַנד, נייע בייטשען מיט פאַרשיעדענע לעדער אויסגעפלאָכטען. גויעס האָבען געמאַסטען איילען לייוועגט, געקויפט קרעלען און געלעגט אין די קויבערס אריין.

שלום האָט זיך דורכגעשטופּט די זעק קאַרטאָפעל, די פוהרען

קרויט און גענז און היהנער און קאַטשקעס, אריין נישט אומיסטען מיט אַ האַנד אין אַ פּאַס האָניג און זיך אָבגעווישט אין אַ זאַק קור־קורוזע, אַ גוי'ע מיט אַ ניי געבליהמט טיכעל, אויסגעפּאַלדעוועט ווי אַ רייף אָרום פּנים, האָט אויף איהם אַנגעשריגען, און זיך אויסגעדרעהט צו'ן איהם מיט'ן רויטען צלם אויף די פּלייצעס, ווייל אַ קונה איז צוגעקומען.

אינמיטען דערינען האָט ער דערזעהן שלעפּען דורך דער שטאָדט אַ פּגר'ל. אַ קליין פּריצ'יש פּגר'ל, און די מוטער, אַ רעוויזאָרקע, מיט די טעכטער, געהען אין לאַנגע טרויער־וואַלען. שלום האָט אַ קוק געטהאָן אויפ'ן קליינעם טרונעלע, מיט'ן קליינעם פּגר'ל, אויף די לאַנגע וואַלען, און ס'האָט זיך איהם געדאַכט, אַז ס'לוינט זיך נישט אַזעלכע לאַנגע וואַלען פאַר אַזאַ קליין פּגר'ל... דער גלח געהט זיך פאַראויס אין דער ווייסער „טענדע־ווערענדע" און פּרעפּעלט: „האָסטי די באָסטי, האָסטי די באָסטי"... און די גוים טראָגען גרויסע צלמים פאַר אַזאַ קליין פּגר'ל, אַז דער דיאַק זינגט, אַ גדולה אויף איהם, און דער גלח זינגט, אַ גדולה אויף זיין באַ־בע'ן, און אַלע זינגען.

שלום'ן איז אַזש פרעהליך געוואָרען אַנים'ן האַרץ — נאַ טאָבי אַ פּגר'ל אינמיטען דערינען... שאַ, נאָר אַ פּגר'ל? — אַ פּגר? אַז מ'בעגעגענט אַ פּגר איז דאַכט זיך נישט גוט, זאָגט מען... וואָס קען דאָ זיין נישט גוט?... העכסטענס קען זיך עס אויסלאָזען מיט דעם, וואָס אַלע שדוכים לאָזען זיך אויס...

ביי פרענקלען אויף דער שוועל האָט ער בעגעגענט אַ גוי'ע מיט אַ רויט פּנים פּונ'ם פראָסט און גרינע שטיוועלאַך, טראָגען אַ ווייסע קויל חזיר ווי אַ ברויט די גרויס. שלום האָט אַ קוק געטהאָן אויפ'ן ווייסען גלאַטען חזיר, ס'איז זיך אַזוי גלאַט, אַזוי אָבגע־טאַקט — ווען מ'טהוט אַ שטייגער אַזוי אַ שטעק אריין אַ פּאָר ציין, פּונקט אינמיטען, שאַרפע ציין זיי זאָלען איבערלאָזען טיעפע סמנים... ציין... נישט זיינע... ווער זאָגט דען אַז זיינע?...

הענאַד זאָגט, ס'איז אַן אַנטיקעל, ער האָט מורא, מ'זאָל נישט וועלען פון יענעם צד. ס'מיידעל? נו, נו... זאָל ער שוין בעסער

נישט פרעגן... אַ בת־מלכה איז עס.. זי האָט געטהאָן אַ עפען דאָס מויל, האָבען זיך איהר פערל געשיט, הענאָר מיט די ליגענס, גע־הרג'עט זאָל ער ווערען — ניין, סנימען זאָל ער, האָט ער גע־מיינט, ס נ י מ ע ן...

ער איז אַריינגעלאָפען צו פרענקלען און זיך געהייסען גע־בען אַ נייעם קראַגען מיט שפיצען אַלאַ „באַראָן הירש", און אַז פרענקעל האָט איהם איינגעוויקעלט דעם קראַגען, האָט ער געצי־טערט, אַז ער זאָל חלילה נישט קאַליע מאַכען אַ שפּיץ.

אויפדערנאַכט, אַז שלום איז געזעסען אין שליטען מיט הע־נאָך שדכן און מיט'ן פאָטער, און די פערדלאַך האָבען געסאָפּעט מיט די גלאַנציגע זייטען, געשפּיצט די אויערען און געפלויגען מיט דער פאַרע אין ווייסען וועג אַריין, האָט שלום אַלע מאָל אַ טאַפּ געטהאָן דעם קראַגען אַלאַ „באַראָן הירש", צי די שפּיצען ליגען גלייך.

כאָטש וואָס ס'איז געווען אַ ברענענדיגער ריינער פראָסט, ווי קרישטאָל, האָט איהם שלום נישט געפיהלט, איהם איז געווען וואַרים. די כלה, די בת־מלכה, וואָס אַז זי טהוט אַ עפען דאָס מויל, שיט זיך איהר פערעל, וואַרט אין די וואַרימע שטיבער, וואו ס'פלאַקערט אַ אייזערן הרובקעלע, אַנגעפּאַקט מיט האָלץ, און אויפ'ן טיש טויטשעט דער מעשענער סאַמאָוואַר מיט'ן איינגע־מאַכטס, מיט'ן געבעקס, און אויפ'ן אויוועז בראָט זיך אַ דראָביק'ל...

דער טאַטע, ר' הירש, איז געזעסען אין אַ שאַפּענעם טוליפּ, וואָס איז איהם נאָך געבליבען פון די גוטע צייטען, געהאַלטען אַ האַנד אין אַ האַנד און דערצעהלט אַ לאַנגע מעשה ווי אַזוי ער האָט אַליין אַנגעטריבען אַ שליטען — געדאַרפט אַ פליה טהאָן קיין טשאַרטקאָוו נאָד'ן דאָקטאָר שטעקל — ז י איז פאַרשלאָפט געוואָרען.

נו, נו, — ס'איז געווען סוף חודש, מ'האָט נישט געזעהן פון דאַנען אַהער, וואָס טויג עס דיר, ער איז אַנגעקומען צו דער באַהן סטאַנציע כמעט גלייך מיט'ן צוג, און דאָ פּלוצים האָט זיך פערטשעפעט דאָס פערד און אַריינגע־

פאָהרען אין אַ סלופּ, און דער שליטען שטעהט נאָך האַלב אויף די שינעס, און דאָס פערד רייסט זיך אַלץ צוריק אין די שינעס אריין — און וואָס טויג עס דיר, ווי ער האָט געטהאָן דעם גוטען ציה מיט די לייצעס, און נאָרדע דאַמאַלס איז געטהאָן אַ פליה אַן דער צוג — וואָס זאָל ער דיר זאָגען, ווען נאָך אַ מינוט, נאָך אַ רגע, וואָס זאָגט ער אַ רגע, ווען נאָך אַ טויזענדסטעל חלק פון אַ רגע איז — פרעגט שוין קיין קשיות נישט... פאָהרט ער שוין היינט נישט מיט דיר, הענידל, ברודער, קיין אַזיראָן אָנ־קוקען אַ כלה...

הענאָך איז געזעסען און אויסגעהערט די מעשה, און נישט איינמאָל איבערגעשלאָגען, ווי זיין שטייגער איז, אַז יענער רעדט, ער איז געזעסען אָנגעשפּאַרט אָנ׳ן שטעקען. אַלע מאָל זיך אָפּגע־ווישט מיט דער רויטער פאַטשיילע די אָפּגעפּרווירענע וואָנצעס, און געשפּרונגען פון דער הויט צו דערצעהלען אַ מעשה וואָס ער ווייסט, וואָס מיט איהם האָט געטראָפען. לייבעלע משה באָרד׳ס, דער שמייסער, האָט אונטערגעשטעלט אַן אויער, גע־דרעהט די קוטשמע און אָנגעטריבען אין דער קרום, ווי איינער וואָס הערט זיך צו.

אַז ר׳ הירש האָט געענדיגט די מעשה, האָט ער געטהאָן אַ שמעק טאַבאַק, זיך צולאַכט מיט נצחון, און טאַקע באַלד דערויף געוואָלט אָנהויבען אַ נייע מעשה מיט אַ: „שאַ, כ׳וועל דיר דער־צעהלען אַ שעהנערס" — האָט אָבער הענאָך פערכאַפּט, און אָנ־געהויבען דערצעהלען. שלום האָט זיך ערשט שפּעטער אָנגע־הויבען צוהערען נאָך דער הקדמה.

הענאָך האָט געקוואַלען וואָס מ׳לאָזט איהם אַליין ריידען, אַן זיך מעהר צושפּרייט:

— איז מען געפאָהרען מיט דער בויד גענז פון טשאַרטקאָוו קיין טולסטענקאָ, איז מען געפאָהרען וואַלד איין, וואַלד אויס, וואַלד איין, וואַלד אויס, איהר ווייסט דאָך, ר׳ הירש, ווי דער שטייגער איז, מען פאָהרט אין אַ ווינטער ביינאַכט מיט אַ וואָ־גען גענז, מען פאָהרט און מען פאָהרט, מען פאָהרט און מען

פּאַחרט, פּלוצים... ר׳ הירש, איהר מעגט עס אויסהערען, ווי... כ׳זאָל אַזוי זיין אַ טאַטע צו מיינע קינדער, איך זאָל אַזוי אויס־פיהרען מיינע געשעפטען בכבוד, ווי כ׳זאָג אייך קיין ליגען נישט, מאַכט נישט אַוועק מיט דער האַנד, ר׳ הירש, איך שווער אייך ביי אַלעם הייליגען...

— נו, שוין, נו שוין, ציה שוין נישט אַזוי פיעל די נשמה...

נאָר הענאָך האָט געצויגען די נשמה ביז ער האָט אַרויסגע־זאָגט „וועלף״.

ר׳ הירש מיט לייבעלע שמייסער האָבען אַבגעדרעכעט — „וועלף״ — אַ בי נישט ווער ווייסט וואָס...

הענאָך האָט שוין דערפיהלט, אַז ער האָט צו גיך אַרויסגע־לאָזט די קאַץ פון׳ם זאַק, צו ווייניג געצויגען די נשמה הייסט עס, און געוואָלט צוריקכאַפּען מיט דעם, וואָס ער האָט אָנגעהויבען צולעגען גוזמאות:

— וואָס טויג עס אייך, מ׳האָט זיי געמוזט אָראָפּוואַרפען איין גאַנז, דערנאָך נאָך אַ גאַנז... נו, נו, האָבען זיך ביי זיי די אויגען ערשט רעכט אָנגעצונדען, און ווי די ליכט, זאָג איך אייך, האָבען זיי געברענט, צו צוויי ליכט, צו צעהן ליכט אין אַ רייהע, צעהן, זאָג איך? ווער קען איבערצעהלען?

— נו, נו, גייטיש, זיי האָבען פערזוכט דעם טעם, האָבען זיי ערשט רעכט אָנגעהויבען נאַכצולויפען; מ׳האָט אָנגעצונדען שטרוי און געוואָרפען אויף׳ן וועג. די גוים האָבען זיך גע׳צלמ׳ט —ס׳האָט נישט געהאָלפען. אַלע מאָל האָט מען געמוזט צוואַוואַר־פען אַ נייע גאַנז, און זיי האָבען זיך אַ וואָרף געטהאָן דערויף, אַז מ׳האָט געהערט ווי די ביינער קנאַקען זיי צווישען די צייהן. אַזוי גיך ווי מען האָט זיי געטאָן אַ וואָרף די גאַנז, פלעגען זיי בלייּ־בען שטעהן אויף אַ רגע, איינשלינגען מיט די פעדערען, און ווידער אָנגעהויבען נאָכצולויפען. וואָס טויג עס אייך, וויפיעל איך וועל לעבען, וועל איך נישט פאַרגעסען די נאַכט. אַזוי האָט עס גע־דויערט ביז, ביז אַ מייל פאַר טלוסטענקאַ. מ׳האָט זיי שוין געהאָט געוואָרפען די לעצטע גאַנז, דאָס שטרוי פון׳ם וואָגען

איז שוין געווען אויסגעברענט, מיר אַלע, אידען און גוים, האָבען זיך געטולעט איינער צום אַנדערען, און זיי, דאַכט זיך וועלף, האָבען נישט קיין שכל, איאָ? — פונדעסטוועגען, אַז זיי האָבען דערפיהלט, אַז אַט אַט הויבט זיך שוין אַז די שטאָדט, זייַנען זיי געוואָרען נאָך עזות׳דיגער, און פשוט נאָכגעלאָפען נאָך׳ן וואָגען. די פערד זיינען געפלויגען ווי די רוחות, מ׳האָט אויסגעצונדען די לעצטע שוועבעלאָך — ביז גאָ—ט האָט געהאָל—פען, ס׳איז אונז אַנטקעגען געקומען אַ פוהר...

שלום האָט אויסגעהערט די אַלע מעשיות, און ס׳איז איהם עפּעס נאָך וואַרימער געוואָרען. ס׳האָט זיך איהם געוואָלט איצט בעגעגענען אַ סטאַדע וועלף, אַז ער זאָל קענען בעווייזען אַ בריה־שאַפט. דערנאָך זאָל ער קומען צו׳ן איהר, צו דער בת־מלכה, וואָס אַז זי עפענט דאָס מויל, שיטען זיך איהר פּערל, ער זאָל קומען דאָרטען, וואו זי וואַרט, אין דער וואַרימער שטוב, און דער סאַמאָוואַר שטעהט אויפ׳ן טיש און טויטשעט, לעבען געבעקס מיט׳ן איינגעמאַכטס, און אויפ׳ן אייזערנעם הרובקעלע אַנגעפּאַקעוועט מיט האָלץ, בראָט זיך אַ דראַביק׳ל...

ער האָט געקוקט אויפ׳ן ווייסען וועג, און ווי די בוימער זייַנען ליכטיג פונ׳ם שנעע, און געזוכט אַ וואָלף... דער פראָסט האָט געקנאַקט, זיך געלעגט אויף די צווייגען און אַראָפּגעפינקעלט. דער טאַטע מיט׳ן שדכן האָבען אַריינגעקוקט אין דער ווייסער נאַכט אַריין, און זיך דערצעהלט ווינטערדיגע מעשיות וועגען וועלדער און וועלף — און ער, שלום, האָט געטראַכט פון איהר, פון דער כלה, וואָס אַז זי עפענט דאָס מויל, שיטען זיך פּערעל...

א פדיון

אָר, וואס מען האט דערצעהלט פאר א מעשיות וועגען רבינ'ס הויף... א גאלדענע שטוהל האט דער רבי, און פון א גאלדען שיסעלע עסט ער, אז די הדס'לאך, און די זאלץ־מעסטלאך, מיט טייבעלאך, וואס קושען זיך אין די פיסקעלאך, אך, אך, אך...

און די רב'נישע קינדער... וואס זיי געהען אנגעטאן אין סאמעט און אין זיידענס, און אין די טייערע פוטערס...

נו, ס'עפים א חידוש, ס'טראגט ברוך־השם... די חסידים ברוך השם זעהען, אז ס'זאל טראגען. ווארים די רב'נישע קינדער, די ערעלע רב'נישע אייניקלאך מוזען פאהרען אלע יאהר אין ווארים־באד אריין, מוזען זיך מיטנעהמען סאמעט און זיידענס, און טייערע פוטערס, ווארים וואס דען?

באסי האט זעהר געגארט צו זעהן אמאל דעם רבנ'ס אייניקלאך, צו רעדען מיט זיי... און פאר וואס טאקע נישט? וואס איז איהר טאטע פאהרט אפשר נישט אלע מאנטאג און דאנערשטאג צום רבי'ן? און זיינע פדיונות? לעגט ער זיך נישט אין דער לענג און אין דער ברייט, אז זיין פדיון זאל זיין דער שעהנסטער, דער גרעסטער? וואס דען — איהם זאל לעבען, וואס מ'שמועסט, אז ער שטאמט פון די בני־דור, און וואס א סך סוד'ען זיך, אז ער וועט ארפברענגען משיח'ן, און וואס — ווער ווייסט, — אפשר אין זיין זכות האט כל ישראל א קיום?...

באסי'ס טאטע, דוד, איז א תבואה־סוחר, און גאט צו דאנקען, מען מוטשעט אוים דאס שטיקעל ברויט... אין זיין שטוב, צי ס'איז דא יא דא אלע טאג פלייש, צי נישט, נאר א ס'קומט א פאר־יום־טוב איז עפעס אנדערש, צי ס'איז יא דא דער ברייטער יום־טוב, צי נישט, דעם רבי'ן א גרויסען פדיון מוז זיין.

וואָס הייסט, ס׳וועט נישט מוזען זיין, וואָס הייסט, די קליי פון זיך ציהען, נישט דערעסען, א „צאָהלונג״ פאַרפעהלען... דעם רבי׳ן א פדיון מוז זיין, און דוקא א שעהנער פדיון, דער גרעסטער פדיון פון היינ.

פאַרוואָס איז עס אַזוי געוועזן? א סך האָבען געזאָגט, אַז ס׳איז דערפאַר, ווייל ער האָט א מיידעל צו לייט און קיין גדן האָט ער נישט, און ווער דען, אז נישט קודם נאָט ברוך־הוא, און נאָכדעם ער, דער רבי זאָל לעבען?...

אַזוי האָט מען געזאָגט אין שטאָדט. נאָר דוד האָט געטראַכט: א מיידעל צו לייט? אודאי, ווער וויל דאָס נישט זעהן א קינד פאַרזאָרגט, וועלכער טאַטע וויל דאָס נישט קיין נחת האָבען פון א קינד, בפרט נאָך אזא גאָלד ווי באַסקי.

נאָר ער זאָל זאָגען, אז דאָס איז א שטייגער דער עיקר, וואָס ער מיינט מיט׳ן פדיון — דאָס נישט. אודאי האָפט ער, אז דער־וואָס־אייביג־לעבט, וועט צושיקען דעם רעכטען זיווג צו דער רעכ־טער צייט מיט׳ן רבי׳נס הילף, אבער ער זאָל זיין אויסן מיט׳ן פדיון נאָר דאָס — ניין... דער עיקר וואָס ער מיינט מיט׳ן פדיון איז — ער ווייסט עפּעס אַליין נישט ווי אַזוי דאָס אנצורופען — עפּעס, — און דא האָט זיך איהם געדאַכט אין מוח, אז ער גלעט צוויי פינגער ווי תמיד, אז ער זאָגט „עפּעס״ און דער „עפּעס״ איז דא צווישען די פינגער.

און אין דעם „עפּעס״ צווישען די פינגער האָט ער אַריינגע־טראַכט, אַריינגעלעגט דאָס זיידענע פון׳ם רבינ׳ס משפחה. דאָס זיידענע. דאָס זיידענע מזל צו זיין א גוטער איד, זוכה זיין צו שטאַמען פון די בני־דור. די זיידענע קישעלאָך וואָס דער רבי שלאָפט אויף זיי, דאָס גאָלדענע שיסעלע, וואָס דער רבי עסט פון דעם, די זאַלץ־מעסטלאָך מיט די טייבעלאָך, וואָס קושען זיך אין די פּיסקעלאָך, דאָס סאַמעטענס און דאָס זיידענס, און די טייע־רע פוטערס פון׳ם רבינ׳ס קינדער און אייניקלאָך...

אט דאָס האָט ער אין זינען געהאַט. אז דער רבי איז א גע־ברויכער, ער מיט זיינע אייניקלאָך, און דאַרף דאָס אַלדינגס הא־

בען און ס'זאל חלילה איהם נישט געמינערט ווערען דערפון, און צום „הויף" זאל חלילה נישט אויספעהלען...

...אז באסי האט זיך אנגעהויבען צו באקלאגען אויפ'ן הארץ, און דער דאקטאר האט געזאגט, אז מען מ ו ז זי אוועקשיקען אין א ווארים־באד — און טאמער נישט זאל מען צו'ן איהם קיין טענות נישט האבען, איז ער, ווי דער שטייגער איז פון אזא בשורה, געווארען אביסעל צומישט, און נעטראכט, אז מען דארף אריינפאהרען צום רבי'ן פרעגען אן עצה. נאר אזוי ווי ס'איז נישט געווען זיין טבע צו קומען צוגעהן צום רבי'ן מיט לעדיגע, האט ער אויסגעווארט ביז ערב שבועות, און מיט א שווערען פדיון און א גרינג הארץ אריינגעפאהרען צום רבי'ן. ווי תמיד, אז ער האט זיך דערפיהלט הינטער איין דאך מיט'ן צדיק, האט איהם א ציטערניש, א הייליג ציטערניש דורכגענומען די אברים, און ער האט געדאנקט גאט, וואס ער שענקט איהם דאס לעבען און וואס ער לאזט איהם פארזוכען דעם טעם פון זיין מיט אזא צדיק אינאיינעם און וואס ער מאכט איהם פרום דאס הארץ, און וואס ער לייטערט איהם... און געדאנקט גאט דערפאר, וואס ער האט איהם א חסד באוויזען און איהם באשערט די זינדיגע פאר גראשען, און איהם אנגעברייט און געלייטערט, אז ער זאל גע־בען מיט א גרינג הארץ...

דער רבי האט איהם גענעבען די האנט, און דוד האט דער־פיהלט, ווי גלייך א מלאך זאל זיך צוריהרען צו'ן איהם, אזא סקרוך אוז איהם דורד'ן לייב דורך.

און ער האט נישט געוואוסט, מיט וועמענ'ס קול ער האט איהם דערצעהלט וועגען זיין באסקי'ן; ער האט נישט געוואוסט, ער האט נישט געדענקט, ווי אזוי דער פדיון איז נעלם געווא־רען פון זיינע הענט; אין די אויערען האט איהם נאר געקלונ־גען די ברכה, וואס דער רבי האט איהם געגעבען, דאס רבנישע ציטערדיגע קול, אז גאט וועט העלפען, זיין קינד וועט האבען א רפואה שלמה...

מיט גאט'ס הילף און דורד'ן רביז'ס כח האט ער צונויפגע־

שלעפט ק"ן רייניש אוועקצושיקען באסי'ן אין א ווארים־באד אריין, קיין „דארנא־וואטרא". דארטען פאהרען דעם רבי'ן'ס אייניקלאך. מען וועט זי מקרב זיין. ער, דער טאטע, וועט זעהן פועל'ן ביים רבי'ן... אז נישט ער, ווער־זשע דען?...

לאנג האט זיך באסי געקליבען אין וועג אריין. א קליינינקייט, אז דאס קינד — האט די מאמע געבראכען די הענט — איז נאך קיינמאל נישט געווען אפילו אין איוואנקאוו!

אז באסי איז אנגעקומען אין „דארנא־וואטרא", האט זי די ערשטע פאר טעג זיך געהאלטען ביי דער שטוב—ווי א הינדעל, וואס איז נאר־וואס ארויסגעקראכען פון'ם איי, בלייבט שטעהן ביי דער שאלעכטס. — נאר ביסלעכווייז האט זי זיך אלץ מעהר אטוואזשעט אוועקצוגעהן ווייטער פון דעם איינפאהר־הויז.

זי האט זיך ארויסגעלאזט הינטער דער שטאדט, נעבען די „קוועלען", און וואו די וואונדערבארע בוימער האבען מיט די בונטען צווייט זיך געוויגט אין ווינט. דארטען פלעגט זי זיך אויף א בוים אנידערזעצען און איינזאפען אין זיך דעם ווינט, דעם ווארימען ווינט, ווי א היימישען גרוס, און געקוקט אויף די שפאַצירגעהערס.

אך, אך, אך! וואס זי האט דארט געזעהן, וואס זי האט דארט געזעהן! טייערע מוסלין־קליידער, וואס ציטערען און פאַליען זיך אין ווינט, ווי רויך, מיט „וואלאנס", און אפליקאציע פון זילבער! און עס דאכט זיך, אז דער וואלאן פון'ם מוסלין־קלייד שווימט דורך, ווי וואסער, ווי רויך דורך א זילבערנעם רינג. פעלערינעס פון סאיבל האבען זיך אראפגעקאטשעט פון די איידעלע אקסלען פון רייכע דאמען; און זיידענס, און שטרויס־פעדערען... אך, אך, אך!...

און דא האט זיך שטיל ארויסגעגנב'עט אן ארקעסטער, און פידלען שפיעלען. אך! פידלען שפיעלען א וואלצער: „אדיע, מיין שעהנעם וויען... א־דיע, מיין — שעה—נעם — וויען!"...

אך, פידלען שפיעלען! דעם צווייט שפיעלען זיי פון די בוימער אראפ, דעם ווינט שפיעלען זיי נאך אין דער ווייט אריין,

אין דער ווייט אריין — — — זיי שפּיעלען נאך די מוסלין־קליי־
דער אין זילבערנע רינגען... זיי שפּיעלען נאך דאס סאמעט און זיי־
דענס, די טייערע פוטערס אויף די איידעלע אקסלען... „אַ—ד—י—ע
מיין שע—ה—נעס וו—י—ע—ן"...

און אז באסי האט זיך דערמאנט אן דעם רבין'ס אייניקלאך,
האט זי שטארק רחמנות געהאט. זיי, די אייניקלאך, זי האט זיי
קיינמאל נישט געזעהען, זיי געהען מסתמא אלע אין ווייסע זיי־
דענע טיכער אראפּגערוקט איבער די שטערענס טיעף, טיעף, און
שעהמען זיך די רבנישע אויגען צו ווייזען; און די ווייבלאך
געהען שטערענטיכלאך מיט פּערל, פּערל, פּערל. און פאַרוואס
געהען זיי אזוי טיעף די ווייסע טיכער אראפּגערוקט איבער די
שטערענס און שעהמען זיך די רבנישע אויגען צו ווייזען? ווייל
זיי זיינען רבנישע קינדער... און זי האט אויף זיי רחמנות גע־
האט, באסי; און אז זי האט געקוקט אויף די אפּיצערען מיט די
געשנירטע טאַליעס און זיך צוגעהערט צום שפּאַרען־געקלאנג פון
זייערע טריט, און איינגעזאפּט אין איהר שוואך הארץ דעם גע־
זונטען שטארקען גערוך פון די אפּיצערען, פון זייערע פּאַרפיור־
מירטע זומער־מאנטלען, און עלעגאנטע פיגורען, אזוי שלאנק
און בלאנק, ווי די שווערדען פון גלאנציגען שטאל, האט זי נאך
מעהר רחמנות געהאט אויף'ן רבין'ס אייניקלאך, וואס זיי מוזען
געהן די טיכער אראפּגערוקט טיעף איבער די שטערענס, אז מען
זאל זייערע רבנישע אויגען נישט זעהן...

זי איז געגאנגען זוכען דעם רבינ'ס אייניקלאך, און זיך גע־
פרעגט אויף זיי ביי יעדען אידיש קינד, וואס זי האט באגעגענט.
האט מען איהר אנגעוויזען אלץ ווייטער און ווייטער, וואו עס
האבען שטארקער געבליהט די בוימער, און וואו לייכטער דער
ווינט האט זיי געוויגט, — דארטען.

און אז זי איז צוגעקומען צום הויז; האט זי דערזעהן ארויס־
געהן א דאמע, אין א גרינעם הוט, א ברייטען הוט, מיט שטרויס־
פעדערען, גרויסע, וואס האבען זיך אנידערגעווארפען אויפ'ן הוט
רייך, מיט לוקסוס, און אראפּגעהאנגען מיט פראנזען אויפ'ן פּנים.

און די דאמע איז נעגאנגען אנגעטאן אין א פיאלעט פליוש־קלייד, מיט א שלעפ, און פיאלעטע מעשטעלאך, מיט גרינע אגראפען, און מיט גראז־גרינע זיידענע זאקען; און די דאמע האלט די שלעפ אויפ'ן מינדסטען פינגערל אזוי פון הינטען, ווי עס איז מאדע, און אזוי אז די גאנצע זאק ביז ארויף, ארויף, ארויף, זעהט זיך ארויס, און זי געהט מיט אזא גאנג, ווי א חצופה, נישט ווי א אידישע טאכטער... און זי האלט א פעכער פון שטרויס־פעדערען; אך, אך, אך!...

און אין א פיאקער האבען זיך ערשט נאר וואס אויסגעזעצט יונגע מיידלאך, מיט פור־פור רויטע קליידער, און טיול־שאלען, און לייבלאך פון שפיצען, און הויבען די קליידלאך אויף הויך, און עס זעהען זיך רויטע, פורפור־רויטע, אראנזש־געלע, פיאלעטע, גראז־גרינע זיידענע זאקען, זאקען, זאקען... און עלטערע דאמען אין סאמעט און אין זיידענס, און שווארצע „זשעט", און פעכערס מיט שטרויס־פעדערן. דער פיאקער פאהרט אוועק און א שטויב הויבט זיך אויף אזא איידעלער, ווי דאס סאמעט און זיידענס...

אך, אך, אך!...

און ביי דער זייט האבען אידישע קינדער געזאגט:

— דעם רבין'ס אייניקלאך... מען שמועסט, אז די דאקטוירים פון דעם קור־ארט וועלען הייסען דער פאליציי פארווערען אנצוטאן אזעלכע גרעלע קאלירען, ווייל עס רעגט אויף אלע פאציענטען דא היע... מען וועט זיי פארביעטען צו שפאצירען... דעם רבין'ס אייניקלאך... און אט, זעהט איהר דארטען יענע? דאס איז די עלטסטע שנור... זעהט, ווי זי הויבט אויף דאס קלייד, דאס פליוש־קלייד, ביז ארויף... זי געהט תמיד צו־פוס שפאצירען. מען זאגט, אז מיט אלע אפיצערן... יעדען פארנאכט... זעהט נאר דעם זאק... דעם גרינעם זאק...

באסי האט געקוקט אויף דעם זאק, וואס האט ארויסגעשטעקט פון דער וויאלעט־פליוש־קלייד, און זיך דערמאנט אז איהר מאטען'ס פדיון... א זאק, א פדיון; א זאק, א פדיון...

זי האָט זיך אנידערגעזעצט צוריק אויף דער פריהערדיגער באנק. די פידלען האבען איצט געשפּיעלט רויטע און געלע און גרינע זאַקען...

א זאק, א פדיון; א זאק, א פדיון...

קאלינעס

א פרישער שנעע איז געלעגען אויף די דעכער, און ווייס געמאכט די שטאדט. א ווינטערדיגע פרעהליכקייט האט אריינגעשיינט אין די שטיבער אריין.

רייזלען האט זיך פערגלוסט ארויסצוגעהן אין דרויסען, און אז די מאמע האט דערלאנגט העסין פינף גרייצער מיט'ן באנ־קעלע, זי זאל געהן נאך נאפט, האט זי זיך אנגערופען, אז זי וועט געהן. האבען זיך אלע גע'חדוש'ט וואס רייזעל איז פלוצים גע־ווארען א גוט קינד, און די מאמע האט געזאגט, אז ס'איז עפים גע'פגר'ט אין וואלד.

ס'איז געווען די צייט פון קאלינעס. די ערשטע, אויסגעפרוי־רענע קאלינעס. האבען אויפ'ן שטראס גויעס געטראגען קאלינעס צו פערקויפען, און אז מען האט דערזעהן דורך די פענסטער, זיי־נען גרוים און קליין פון די שטיבער ארויסגעלאפען און געקויפט בינטלאך קאלינעס. כמעט אין אלע טאפעל־פענסטער זיינען גע־לעגען בינטלאך קאלינעס אויף ווייסע וואטע און זיך געפרווירען.

רייזלען האט זיך שטארק פערגלוסט קאלינעס, און אז זי האט זיך דערמאהנט ווי זיי צוגעהען זיך ווייניג אין מויל, האבען זיך איהר א פאר דינע אדערלעך פון דער צונג צונויפגעצויגען. זי האט א קוועטש געטאן דאס פינף־גרייצער־שטיקעל — מ'דארף קויפען נאפט...

אין דרויסען איז געווען א ברענענדיגער פראסט, נאר די זון האט געשיינט אויפ'ן שנעע און געבלענדט די אויגען. זי האט בע־געגענט א פאר פארבלאהעטע אינגלעך לויפען קויפען הערינג אין געוועלב אריין. איינס, דאס קלענסטע, האט נאכגעהינקט פון הינ־טען, ווייל די שטיוועלאך זיינען אויף איהם געווען ענג, איצי

גלעזער איז געגאַנגען מיט אַ פערבונדענעם האַלז און מיט אַ שויב אונטער דער פּאַכווע און די געלע באָרד איז איהם פון דעם פראָסט עפּעס נאָד געלער געוואָרען. ער איז געגאַנגען ערגעץ אַ טאָפּעל־פענסטער אַריינשטעלען.

רייזעל האָט אַ קוק געטאָן אויף זיין פערבונדענעם האַלז, און ס'איז איהר געוואָרען אַ ביסעלע אומעטיג; זי האָט זיך דערמאָנט, אַז זי איז די ערגסטע אין שטוב, וויל נישט טאָן אַ האַנד אין קאַלט וואַסער, און מ'רופט זי אין שטוב צום געלעכטער, „גנעדיגעס פריי־ליין". זי זאָל זיך נאָר קענען אָפּגעוואוינען פון דעם שפּעט שלאָפען... וואָלט העסי זי נישט געוועקט אזוי: „גנעדיגעס פריילין... ביטע אויפשטעהן... דער גראַף יאָזעף איז שוין געפאָהרען אין קלויסטער אריין... מעגסט שוין אויך אויפשטעהן"... עס העלפט נישט, וואָס זי מאַכט זיך שלאָפענדיג—העסי דערקענט; און אפילו זי שלאָפט, וועקט זי זי אויך אויף... פון די שעהנסטע זאַכען טראַכט זי אין דער פריה אויפ'ן געלעגער: פון אַ שטערבליך־פערליעבטען סטודענט, פון אַ וואונדערבאַרער סאַמעט קלייד בעפּוצט מיט פוּ־טער, פון טאַנצען מיט אַ קאַוואַליער אין דעם וואונדערבאַרען סאַ־מעט־קלייד, — נאָר אַם מעהרסטען פון אַנטלויפען אין אַ גרויסער שטאָדט אַריין שטודירען, ווערען אַ דאָקטאָרין — פריילין דאָק־טאָר, ענטשולדיגען זי...

זי איז דורכגעגאַנגען כאַנצי'ס געוועלב און דערזעהן אַרויסגע־האַנגענע פוטער־גאַרניטורען. אַט אַזאַ שוואַרצע פּערזיאַנער מי־צע אויף איהר שוואַרצען קאָפּ האָר, וואָלט איהר געפּאַסט... דער טאַטע איז אַן אָרימאַן, דאָס מעקלעריי טראָגט נישט, און זי — ערשט די דריטע; אַלדינגס קומט דאָך קודם העסי'ן, און ריווצי'ן, און זי...

ווען זי גנב'עט עס צו? ס'העננט אַזוי נידריג ביי דער ערד, און קיינער קוקט איצט נישט?... מ'וואָלט עס באַלד דערקענט; דער טאַטע וואָלט געפרעגט: וואו האָסטו גענומען? — געפונען. וואו געפונען? — כ'ווייס נישט, ניין. און דערנאָך? אַי, וואָלט דאָס געווען אַ בושה אין פּנים... רייזעלע, אַ גנב'טע... איאַ? אַ שטילע,

קען קיין צוויי נישט צעהלען... געה ריכט זיך... דוקא א באלעבא־טיש קינד... — דער פאליציינער וואלט זי געפיהרט אין בורגער־אמט אריין, און דער טאטע מיט דער מאמע׳ן פון הינטען... דער מאמע׳ס געוויין, דעם טאטענ׳ס בייסען אויף די בלייכע ליפען — א בושה אנגעטאן, א בושה... און די גאנצע שטאדט קינדערלאך — גנב׳טע! — גנב׳טע!...

ניין, זי איז אן עהרליך מיידעל, גנב׳עט נישט.

זי איז ארויס העכער אויפ׳ן שטראס. זי האט געפיהלט, ווי די מענשען קוקען איהר נאך, ווייל זי איז נישט קיין לייט, האלט זיך נישט ביי דער שטוב, סאליד, נאר אומעדום איז זי פול. זי האט זיך פערקירעוועט אין א זייט שטאדט און בעגעגענט נאך א גוי׳ע מיט קאלינעס. זי האט דערפיהלט, ווי דאס הארץ חלש׳ט איהר נאך די קאלינעס. טאקע דערפאר, ווייל זי איז נישט קיין לייט, חלש׳ט איהר דאס הארץ, ציהט נאך עפעס, וויל ארויס פון זיך, און וויל נישט ארויס פון זיך. פארוואס איז זי נישט קיין לייט? — זי ווייסט פארוואס? פון וואנען זאל זי וויסען? וואס הייסט א לייט? — אויפשטעהן פריה, נישט טראכטען פון׳ם וואונ־דערבארען סאמעטענעם קלייד מיט׳ן פוטער, וואשען דאס גע־שיר, און העלפען זיך זארגען דער מאמע׳ן, ווייל עס איז נישטא קיין פרנסה... ארויסשלאגען זיך דעם שטערבליך־פערליעבטען סטודענט פון׳ם קאפ, דאס טאנצען מיט א קאוואליער, דאס ווערען א דאק־טארין, ווערען סאליד, אנהויבען ארבייטען א זאק...

אי, קאלינעס זיינען ביטער, און קאלינעס זיינען ווייניג... זיי זיינען גוט און נישט גוט, ס׳חלש׳ט דאס הארץ אהן זיי, און ס׳חלש׳ט דאס הארץ מיט זיי... וואו נעהמט מען א גרייצער אויף א בינטעל קאלינעס? דאס לעבען וואלט זי אוועקגעגעבען צו פיה־לען דעם טעם פון א קאלינע...

זי האט א שטארקען דריק געטאן דאס פינף־גרייצער שטיקעל, און איז רויט געווארען, זי איז פראם צוגעגאנגען צו דער גוי׳ע, און זיך געהייסען געבען פינף בינטלעך קאלינעס. די גויע איז גע־בליבען שטעהן, אראבגעשטעלט דעם קויבער אויף דער ערד און

אויסגעקליבען פינף בינטלעך. רייזעל האָט איהר דערלאַנגט דאָס פינף־גרייצער שטיקעל, וואָס איז געווען פערשוויצט פון דער היי־סער האַנט, און צונויפגעלעגט די פינף בינטלעך ווי אַ בוקעט.

אַז די גויע איז שוין געווען ווייט פון איהר, אִי זי נאָך אַלץ געשטאַנען אויפ'ן זעלבען אָרט. זי האָט זיך פלוצים אַ פרעג געטהאָן: „וואָס האָסטו געטהאָן"?... נו און דער נאָפט?... אָבער זי האָט זיך פערטויבט מיט אַנדערע קולות, אַז עס זאָל איהר נישט באַנג טהאָן וואָס זי האָט אויסגעגעבען די פינף גרייצער. נו, און וואָס וועסטו זאָגען אין דער היים? — פערלוירען, פערלוירען און שוין. ווי פערלירט מען דאָס עפּעס? — פאַרוואָס האָסטו בעסער דעם קאָפּ נישט פערלוירען?...

זי האָט אַריינגענומען אַ קאַלינע אין מויל, דער וויניג־ביטער־ליכער זאַפט, איז זיך איהר צוגאַנגען קאַלט אויף דער צונג און פונ'ם וויניגקייט האָבען זיך איצט אויף אַן אמת אַ פּאָר אָדער־לעך צונויפגעצויגען. עס האָט זיך איהר אויסגעדאַכט ווי זי שלינגט דעם קלאָרען פראָסט, די קאַלטע זון אויפ'ן שנעע, און דאָס איז וויניג, און ס'צוגעהט זיך אין איהר רויט בלוט ווי פייער.

שוין אויסגעגעבען די פינף גרייצער. עס וועט נישט זיין קיין נאָפט אין שטוב, מ'וועט היינט זיצען אין דער פינסטער... קיין אַנדערע פינף גרייצער איז נישטאָ... פלוצים אַ גוט קינד געוואָ־רען... געוואָלט פאָלגען אַ גאַנג... קיינמאָל פאָלגט זי נישט און איצט יאָ....

נו, פאַרוואָס קלעמט זי נאָך מעהר דאָס האַרץ? און די באַנ־קע פון נאָפט... טראָג שוין אַהיים די באַנקע, נייז, זאָג האָסט זי צובראָכען. מיט יעדער קאַלינע וואָס זי שלינגט איין מעהר, קלעמט זי מעהר דאָס האַרץ.

זי האָט אַרויסגעצופּט אַ קאַלינע פון בינטעל, ווי אַ בוקעט און געשלונגען, גענאַגט. זי האָט געקוקט ווי די רויטע קאַלינעס ווערען אַלץ שיטערער, עס בלייבען איבער די ברוינע, דינע שטע־קעלעך, פערפרוירען, בע'שנעעט, עס האָט איהר באַנג געטהאָן אַרויסצורייסען, און מיט יעדער קאַלינע האָט זיך איהר אויסגע־

דאכט, ווי זי זאל אויפס נײַ איינשלינגען דאס פינף־גרייצער שטיקעל.

פלוצים האט זי דערזעהן ווי מענשען קוקען ארויף אויבען אין טויער. מענשען רוקען זיך אב, גוים נעהמען אראב די קאפעליושען. א הונט לויפט פאראוים.

דעם מיניסטער'ס זוהנדעל.

אינגאנצען איז ער אלט אפשר אכצעהן יאהר, צוויי יאהר עלטער פון איהם—סאמע גוט. זעה דאס איז אזוי דעליקאטנע, גרעפ־ליך. בלאנדע האר, ליכטיג־בלאנדע האר ביז אויפ'ן האלז, פערגעהן אין גאלד קאליר. פונקט אויפ'ן האלז. קוקט אזוי שטאלץ אוועק ערגעץ ווייט פון דער שטאדט. די שטאדט געהערט צו זיין טאטען.

זי האט געקוקט מיט א ציטער אין הארץ אויפ'ן יונגען גראף'ס יאנד־שטיוועל, געפאסט ביז די קניע, אויפ'ן אקסעל א ביקס מיט א יאגד־טאש און ווי עס געהט איהם נאך א לאקיי.

זי האט זיך דערמאנט אז זייער ארימער שטוב, און ווי ס'וועט היינט קיין נאפט נישט זיין, דערפאר ווייל זי האט — „פערלוירען די פינף גרייצער". און עס האט זי עפעס א ציה געטהאן נאכצו־לויפען דעם גראף. נאכצוזאגען זיך נאך איהם, נאך זיין מזל, וואס שיינט ווי א שטערען אין הימעל, דערפאר ווייל ער איז גע־בוירען געווארען א גראף, א מיניסטער'ס א זוהנדעל. ער... אפשר וועט ער זיך אז איהר פערליעבען? אפשר וועט ער זיך אז איהר פערליעבען, און זי אוועקפיהרען אין וואלד אריין פון דער ארימער שטוב? אין וואלד אריין אויף פאליוואניע... דערנאך אין פא־לאץ אריין וואס אויבען אין טויער, דערנאך קיין ווינען... אין הויף אריין צום...

משוגענע...

זי האט זיך געלאזט מיט די געוועלבען ארונטער א שטיק וועגס פאראוים, געלאפען אין איין אטעם, איהם צו פערכאפען דעם וועג.

אז זי איז צוגעקומען לעבען קלויסער, האט זי אבגערעכעט,

דאָס הייסע בלוט האָט זיך צונויפגעשלאָגן געדיכט אין איהרע באַקען אַזוי ווי בלומען צוויי, און געברענט, געקיצעלט. זי האָט אָנגעהויבען צו געהן סטאַטעטשנע מיט געמאָסטענע טריט אין מיטען שטראָס און געקוקט אַראָב צו דער ערד, געפאָכעט דעם בוקעט קאַלינעס אין דער האַנט אַהין און אַהער, אַהין און אַהער. זי האָט געפיהלט ווי דער וועג ווערט קירצער צווישען איהם און איהר, און דאָס הארץ האָט איהר שטאַרקער אָנגעהויבען צו קלאַפּען. עס האָט זיך אין איהר פּלוצים דערוועקט עפּעס אַ גדלות.

— נישט אויפהויבען דעם קאָפּ, נישט אויפהויבען, ניין, ניין, נישט אויפגעהויבען, נישט זעהן איהם... אַ מיניסטער'ס אַ זוהנדעל נישט זעהן? ניי,ן ניין, ניין... זי האָט זיך פערקירעוועט אויף אַ זייט און אַנטלאָפען. האָט איהר באַנג געטהאָן וואָס זי אַנטלויפט.

— ווער ביזטו, „גנעדיגעס פרייליין”... ס'פּאַסט דיר די וועהטאָג, געגאַנגען נאָך נאָפט, און פערנאַשט — ניין, פערלוירען דאָס פינף־גרייצער שטיקעל...

די קאַלינעס זיינען אַזוי ביטער. — וואָס איז ער? נישט אַזוי גוט אַ מענש ווי אַלע? אַ מלאך איז ער? אַז ער טהוט זיך אויס נאַקעט... שאַ...

דאָס פּנים בלענדט ווי דער שנעע און ער געהט מיט זיין שטאָלצען גאַנג אַוועק פון דאַנען. דאַ איז נישט גוט. ס'טראַגט איהם אַוועק דער שטאָלצער גאַנג ערגעץ אויף אַן אַנדער אָרט אַז מענשען זאָלען אויף איהם נישט קענען קוקען, נישט קענען האָ־בען קיין פערגעניגען...

די קאַלינעס נאָגען ביים הארץ, נאָגען ביים הארץ.

און וואָס וועט זיין מיט'ן נאָפט?... מיט'ן נאָפט וואָס וועט זיין?... ס'טונקעלט שוין...

פאַרוואָס זיינען קאַלינעס ביטער?... אוי, אַז זיי זיינען ביטער, פאַרוואָס זיינען זיי גוט?... אוי, אַז ס'חלש'ט דאָס הארץ אָהן זיי, פאַרוואָס חלש'ט דאָס הארץ מיט זיי?...

זי האָט זיך צוריק פערקירעוועט אַראָב מיט די געוועלבען,

און זיך נאָכגעיאָגט מיט'ן האַרץ נאָך איהם, נאָך זיין מזל, וואָס האָט איהם געמאַכט איידעל, גרעפליך, אַז זיין פּנים בלענדט ווי דער שנעע...

די כאָלערא

אין איין פריהמאָרגען האָט מען דערהערט, אַז אין שטאָדט גערט ארום די כאָלערא. ווי אַזוי ווייסט מען, אַז אין שטאָדט געהט אום די כאָלערא? ביי משה ליבע'ס, נישטדאַ־געדאַכט, האָבען זיך אַלע אויסגעלעגט. ווי אַזוי ווייסט מען, אַז ס'איז די כאָלערא, דער דאָקטאָר האָט געזאָגט? און אַז דער דאָקטאָר האָט נ י ש ט געזאָגט? אַליין פערשטעהט מען נישט? מען דאַרף וואַרטען, אַז דער דאָקטאָר זאָל זאָגען? דער „וויע־נער" דאָקטאָר ווייסט נישט פון זיין חיות, „שייע משה" תּם. פון וואַנען האָט זיך עס צו זיי גענומען? זיי האָבען זיך אָנגעגע־סען מיט נישט קיין פרישע פיש.

א ז ו י . . .

נאָר פונדעסטוועגען האָט איטליכער געטאָרעט דעם „וויע־נער" דאָקטאָר מיט'ן צונאָמען „שייע משה" תּם, אַז ער זאָל זאָ־גען, צי ס'איז די כאָלערא.

— העהר דאָקטאָר,וואָס זאָגען זיע? די כאָלערא?...

און אַלע אידען און בחורים, וואָס האָבען ערשט געזאָגט „שייע משה", זיינען געוואָרען רויט און טויט פאַר'ן וויענער דאָקטאָר, האָבען אַראָפּגעכאַפּט די היטלען, אַזש די יאַרמולקעס נאָכגעשלעפּט, זיך א נייג געטאָן און געשמייכעלט:

— העהר דאָקטאָר!...

יצחק איז געווען אַן עזות'ניק, מעהר עזות'ניק פון איטלי־כען. ער האָט מעהר פון איטליכען חוזק געמאַכט פון דעם וויענער דאָקטאָר. „אַ תּם, פאַרשטעהט נאָך ווייניגער פון שייע־משה'ן, אַ שוסטער איז ער, נישט קיין דאָקטאָר. געזעהן שוין אַזאַ דאָק־טאָר? ער פאַרשרייבט איטליכען איין רעצעפּט!" — זיין בע־

רעלע געהט שוין אין צווייטען קלאס גימנאזיום, קען ער לייענען. לייענט ער טאקע איבער, אויף אלע רעצעפטען שטעהט „אקווא“.
— „אקווא“ הייסט וואסער.
— איז דאך שוין ווידער גוט, רב יצחק; וואס־זשע דולט איהר א ספאדיק? אז ס'הייסט וואסער, איז דאך עס א וואסערעל אזא, און ס'זיינען דא א סך מינים וואסערלאך.
דאס האט זיך אנגענומען משה'לע פאר'ן דאקטאר, ווייל מען זאגט, אז זיין ווייב איז דער דאקטאר...
אזוי האט יצחק פארשטאנען ביי זיך, נאר לפנים האט ער זיך נישט וויסענדיג געמאכט. וואס געהט עס איהם אן, וואס מען זאגט, צי וואס מען רעדט? ער האט נאר געענטפערט משה'לען, אז אויף דער וועלט זיינען דא עפעס פילען און „מאסצען“ צו'ן א קרענק...
די אידען האבען גע'טענה'ט, אז „שייע משה“ וועט אומ־גליקליך מאכען די שטאדט: אט געהט ארום די כאלערא און ער זאגט, אז נישט.
נאר אז דער דאקטאר איז דורכגעגאנגען דורכ'ן שטראס מיט זיין דייטשען, דאקטארשען גאנג, און ס'האט זיי געטאן א זעץ אין דער נאז אריין די קארבאלען מיט די מעדיצינען, וואס שמעק־קען פון זיין אנצוג, האבען זיך געטאן א רוק א פאר אידען מיט דער זייט, אז ס'זאל אויסקומען, נישט ווי מען שטעלט איהם עקסטרא אפ, נאר ווי גלאט אזוי. דאס רעדעל שטעהט זיך, שטעהט זיך עס. אי, וואס ס'שטעהט זיך דוקא אין ד ע ר זייט? שטעהט זיך עס אין ד ע ר זייט. זיינען זיי שולדיג, אז ע ר געהט דוקא דורך זייער רעדעל?
נאר אז דער דאקטאר האט זיך אבער נישט אפגעשטעלט, האבען זיי זיך שוין טאקע געטאן א גוטען רוק איהם אין וועג אריין: „העהר דאקטאר“, און זיינען געווארען רויט און טויט.
יצחק איז דאך געווען דער עזות־פנים, איז ער געווארען נאר א ביסעל צעמישט, און א קאפ פארביג אויפ'ן פנים; און דער־פאר, ווייל ס'האט איהם פארדראסען, וואס ער איז געווארען א

ביסעל צעמישט און אַ קאָפּ פאַרביג, איז ער געוואָרען שטאַרק צעמישט, און ס'האָט איהם באַשלאָגען אַ היץ — פלאַם־פייער.

דער דאָקטאָר האָט זיך געבייזערט, אַז זיי זיינען פערריקט, אַז סקאַלאַ איז אַ מאָדנע שטאָדט; דאָס ערשטע מאָל אין זיין לע־בען זעהט ער אַזאַ פאַנאַטישע שטאָדט. ער זאָגט, אַז ס'איז נ י ש ט קיין כאָלערא, אַז ס'איז נ י ש ט קיין כאָלערא, באַסטאַ...

און דער דאָקטאָר איז זיך אַוועקגעגאַנגען מיט זיין דייטשען דאָקטאָרשען גאַנג און מיט'ן וואַזשנעם גערוד פון די קאַרבאָלען און מעדיצינען — נ י ש ט ק י י ן כ אָ ל ע — ר אַ ... געה טהו איהם עפּעס.

האָט עס טאַקע איטליבען שטאַרק פערדראָסען. און זיסיע מלמד האָט געזאָגט מיט זיין קול, ווי פון אַ ליימענעם טאָפּ:

— וואָס הייסט, ס'איז נישט קיין כאָלערא?... אידען, מען מאַכט אומגליקליך די שטאָדט!... וואָס שווייגט מען?

— וואָס זאָל מען טאָן?...

איטליכען האָט ערשט אָנגעכאַפּט דער רעכטער כעס אויפ'ן דאָקטאָר, בפרט וואָס ווייטער ער איז פון זיי אַוועק; און יצחק האָט זיך ערשט רעכט צולאָזט:

— אַזאַ שייע משה! שוין געזעהן אַזאַ דאָקטאָר? וואו עפּעס אַ שלאַק, פרעגט זיך עס אַן אַהער! וואָס דען, עפּעס רעכטס וועט זיך אָנפרעגען קיין „סקאַלעטשנע"?... ס'געפעהלט איהם שוין נישט די שטאָדט... געקומען איז ער בסך־הכל אין איינע פאָר פליודערן...

אין שטאָדט האָט זיך עס פאַרשפּרייט שנעל ווי אַ פייער, און כיענשען האָבען זיך געשושקעט אין די אויערען אַריין, און אויס־געשפּיגען, און געזאָגט: „נישט אין מיין מאָס", נישט דאָ גע־דאַכט" און „לאָז גאָט אָפּהיטען".

און אידען האָבען טאַקע נישט געשוויגען. אַ סימן, אַז פונ'ם בורגערמייסטער האָט מען ארויסגעשיקט אַ גוי מיט אַ באַנקע ווייסע פאַרב, און דער גוי האָט אָפּגעפאַרבט משה ליבע'ס ברודיגען טויער מיט ווייסען קאַלך, און איהם פאַרמאַכט. דערנאָך האָבען

זיך אָנידערגעשטעלט ביידע פּאָליציייניקעס, פּראָקאָפּאָוויטש מיט משה־יונה'ן, ביי ביידע זייטן טויער, און געהיט, און נישט גע־לאָזט קיינעם אַרויס, און נישט געלאָזט קיינעם אַריין. דערנאָך האָט מען אויסגעגאָסן אַ ליטער קאַרבאָל אין דרויסן, פאַר'ן טויער, אַז אַלע חזירים זיינען זיך אַליין צולאָפן פון יענער גאַס. פּאַרנאַכט־צו האָט מען געפּויקט, אַז אין שטאָדט געהט אום די כאָלערע מען זאָל נישט קויפן קיין פיש איף שבת.

אַז די אידען וואָס האָבען אָנגעמאַכט דעם גאַנצען טאַראַראַם, האָבען אַ קוק געטאָן אויפ'ן טויער, אויף משה־ליבע'ס טויער, וואָס איז גרוים ווי ביי אַן איינפאָהר־הויז, — אַז מען האָט אַ קוק געטאָן, ווי ער איז אָפּגעפאַרבט ווייס, איז אויף איטליכען גע־פאַלען אַ פּחד; ווייל דער וויסער טויער, עפּעס אין מיצקע־דרינגען, איז געוועזען ערגער ווי די כאָלערע, ווייל אַלע שטיבער זיינען זיך ווי שטיבער דאַרפען זיין: פאַרשמאָדערט, באַשפּריצט מיט בלאָ־טע, די ווענט זיינען אָפּגעלופּעט ביז צום ליים, די דעכער — אַ רענדעל אַראָפּ, אַ רענדעל אַרויף, ווי שטיבער דאַרפען זיין, — און דאָ, נאָדיר פּלוצים אַן אָנשיקעניש: אַ וויסען טויער!

אַז דער דאָקטאָר איז איצט אָנגעקומען, האָבען זיך אַלע געטאָן אַ פאַרנעהם אין דער זייט; מ'האָט מורא געהאַט, מען זאָל זיך נישט „אָננעהמען". ווען מען האָט געטראָפען האָט מען זיך שטילערהייט געשושקעט צי האָט זיך אימיצער שוין „אָנגענומען", און מען האָט געזאָגט אויף דעם, און מען האָט גע־זאָגט אויף יענעם; נאָר דערנאָך האָט זיך אַרויסגעוויזען, אַז דער און יענער איז פריש און געזונט.

פאַר צוויי זאַכען האָט מען זיך איצט געהיט ווי פאַר פייער— פאַר פיש און פאַר דער גאַס, וואו ס'איז געשטאַנען משה־ליבע'ס ווייסער טויער. אַז מען האָט דערזעהן אַ גוי מיט אַ קויבער פיש־לאַך, האָבען די מאַרק־זיצערס אָנגעמאַכט אַ גוואַלד און איהם פאַרטריבען; און אַ סך בעלי־הבית'טעס האָבען די פענדלאַך פון פיש אַרויסגעוואָרפען אויף אַ ריין אָרט; און אַז איינער האָט נאָר

גערעדט פון משה־ליבע׳ס ווייסן טויער, איז מען אָפּגעטראָטן
ניין איילן ווייט.

איין חידוש איז געווען: פאַרוואָס שטאַרבן זיי נישט ביי
משה ליבע׳ס? לעת־עתה האָט מען נאָך נישט געהערט, אַז אימי־
צער זאָל האָבן דאָרטן געשטאָרבן. מען האָט געוואַרט, גע־
וואַרט, אַ טאָג, צוויי, דריי, — מען שטאַרבט נישט... דער דאָק־
טאָר געהט זיך אַריין און אַרויס גלייך ווי אַלע טאָג, גלייך גאָר־
נישט ער, געהט זיך מיט׳ן דייטשען דאָקטאָרשען גאַנג, ווי איינער
רעדט: „פאַרכעס“. און אַז איינער טוט איהם אַ שטעל אָפּ מיט
אַ „הערר דאָקטאָר“, טוט ער זיך אַ בייזער אויס ווי תמיד:
זי זינד פעררוקט... און „ס׳איז נישט קיין כאָלערא און באַסטאַ“.

איז שוין געגאַנגען אין אַ צו־להכעיס, און מ׳האָט אַרויסגע־
קוקט, אַז ביי משה ליבע׳ס זאָל מען שוין שטאַרבען, כדי דער
דאָקטאָר זאָל אַליין זעהן וואָס פאַר אַ שיינע משה ער איז...

איז מען דוקא ביי משה ליבע׳ס נ י ש ט געשטאָרבען, און
אין דרויסען האָט שוין אַזש אָנגעהויבען פאַרדריסען — אהי,
שטשעזנע, וויפיעל איז דער שיער זיך צו מוטשען? ביי לייטען
נעהמט כאָלערא אַ טאָג, לאָז זיין צוויי, אַז עק אַ סוף — און דאָ
איז שוין דריי טעג, און מען זעהט נישט און מען הערט נישט...
אהי...

פּלוצים, אַרום דאָנערשטאָג פאַרנאַכט, אויפ׳ן פערטען טאָג,
איז מען נשתומם געוואָרען, — מען האָט דערזעהן משה ליבע׳ס
פאַר׳ן טויער, שטעהן אַן אָנגעטאָנענער, ער שטעהט זיך און רוי־
כערט זיך אַ „ציגייער“ און גלעט זיך די באָרד, ווי נישט איהם
מיינט מען... אַ־ז־ו־י?...

די שטאָדט איז געווען ווי געפּלעפּט. נעהמט און שטעהט אויף
פון דער כאָלערא, אַ געזונטער, אַן אָנגעטאָנענער, אַז מענשען זאָ־
לען זיך „אָננעהמען“... אהי. מ׳וואָלט איהם געווען צעריסען אויף
שטיקלעך. דער ערשטער האָט עס דערזעהן טאָקע לייבעלע דעם
שוחט׳ס, האָט ער עס געטאָן אַ וויז אַן זאַנוול׳ען, און באַלד איז
געוואָרען אַן איבערגעלאָף פון׳ם קליינוואַרג. די פּאָליציינים

זיינען שוין נישט געשטאנען און געהיט, הפנים אימיצער, אויב נישט דער דאקטאר, האט זיי אפגעשאפט. און דער טויער, דער ווייס אפגעקאלכטער טויער, איז געשטאנען אפען — אפען איז ער געשטאנען, ווי ארויסצולאזען די כאלערא אויף דער שטאדט. אז מען האט דאס דערזעהן, איז מען געווארען נאך מעהר דער־שראקען.

שבת אין דער פריה אין מארק, האט מען געזעהן משה ליבע'ס גאנצע משפחה, די וואס זענען געלעגען אויף דער כאלערא, אלע געזונט און פריש, און ווי אויף צו־להכעיס אנגעטאן שבת'דיג, אויס־געפוצט, און אלע קרובים, די שוועסטערקינדער, די מוהמעס און די שוועגערינס, שטעהען אלע דארטען און עס שאדט זיי נישט. איז מען שוין געווארען צעמישט: — וואס הייסט דאס?...

אויף דער אנדערער וואך איז שוין געוועז דער ווייסער טויער פארטראסקעט מיט שווארצע בלאטע, און משה ליבע'ס איז זיך ארומגעגאנגען פראנק און פריי איבער'ן שטראס. אז ער איז דורכגעגאנגען דאס רעדעל, וואו זיסיע מלמד איז געשטאנען, האט זיך זיסיע נישט וויסענדיג געמאכט און איהם א פרעג געטהאן, מיט'ן קול פון א ליימענעם טאפ:

— וואס איז אייך עפעס געוועז, ר' משה?...

— וואס הייסט איהר ווייסט גאר נישט? די כאלערא, נישט היינט געדאכט.

זיסיע'ן האט פערדראסען וואס משה זאגט מיט אזא גדלות „כאלערא", האט ער איהם נישט פערגונען די כאלערא, זיין כאלערא, וואס ער איז באלד געפאלען דערויף, האט ער אויף איהם א קוק געטאן, ווי איינער רעדט: „נו, וואס זשע לעבסטו נאך?" און איבערגעזאגט מיט א אידישליווע שמייכעל:

— די „כא־לע־רא"?... איהר ווייסט מיט וואס דאס שמעקט, ר' משה?...

האט משה געענטפערט נאך מיט מעהר גדלות:

— צ י א י ך ו ו י י ס?...

האט עס שוין אלעמען פערדראסען, וואס א איד האט אזא

הנאה, האָט יצחק געזאָגט, אַז מסתמא איז עס נאָר געווען אַז אַנהויב פון דער כאַלערא; האָט געזאָגט לייבעלע, אַז ס'איז אפילו קיין אַנהויב אויך נישט געווען, אַז ס'האָט געמוזט זיין אַ שוועד־רע קישקע־אָנצינדונג. דערויף האָט זיסיע מלמד געענטפערט שוין גוט אין כעס, אַז ס'איז אפילו קיין קישקע־אָנצידונג אויך נישט געווען, ס'האָט געמוזט זיין גלאַט אַ בויכוועהטאָג...

משה שניידער

אלדינגס האט משה שניידער געקאנט מוחל זיין א קונה, נאר נישט איין זאך: אז ער האט געזשאלעוועט געלד אויף סחורה. משה שניידער האט ליעב געהאט א ברייטע קעשע־נע מיט א ברייטער ה א נ ט. ווער שמועסט נאך, אז עס איז געקומען א נגיד'ישע חתונה, און גאט האט נאך געהאלפען, אז דארט איז געווען עפעס אז איין־און־איינציג טעכטער'ל, א בית־יחיד'קעלע, דעמאלט האט שוין משה שניידער געמאכט דעם אמת'דיגען חשבון — א שווארץ זיידען קלייד צום פארשפיעל, א ווייס אטלאס קלייד צו דער חופה, א שווארץ סאמעטען קלייד צו געהן אין שוהל אריין, און קאסטיום און א ראטונדע און א מאנטילעט...

נאר געדארפט האט עס זיין דאס טייערסטע, דאס שעהנסטע, אז נישט האט משה זיך געבייזערט, געשריגען, געקלאפט מיט'ן שטעקען. אזא מין מענש איז געווען משה שניידער. משה'ן דער־רגז'ען, איז געווען סכנת נפשות; ס'האט זיך געקאנט מאכען, אז משה שניידער זאל זיך איינגאנצען אפזאגען צו נעהען די חתונה־קליידער, און אז משה האט געזאגט ניין, איז געווען ניין. ס'האט נישט געהאלפען קיין טאטער. די כלה האט געמעגט ליגען אויפ'ן פנים און וויינען, דער כלה'ס מאמע האט געמעגט לויפען אויפ'ן בית־עולם רייסען קברים: ס'טייטש, משה וויל נישט נע־הען די קליידער, וואס זאל מען טהאן! — גארנישט האט געהאלפען.

דינגען זיך מיט משה'ן האט מען נישט געטארט. אז משה האט געזאגט פופצעהן רייניש פאר א קלייד, האט מען געמוזט גע־בען פופצעהן רייניש פאר א קלייד. טאמער האט איינער א זאג גע־טהאן: „ס'טייטש, ר' משה, פופצעהן רייניש?“ — האט משה א

קלאפּ געטהאַן מיט׳ן שטעקעלע: „אַ גוטען טאָג“—און אַז משה שניידער האָט געזאָגט אַ גוטען טאָג, איז געווען פאַרפאַלען, מען האָט איהם נישט געקאָנט האָבען צוריק.

פאַרוואָס איז משה שניידער געווען אַזוי גרויס ביי זיך?... ווייל ער איז געווען משה שניידער, דער גרויסער משה, וואָס פון מיילען ווייט איז מען צו׳ן איהם געקומען, ווי צו׳ן אַ גוטען אידען, ווייל אַזוי מאַכען אַ שטיקעל ארבייט, ווי משה, האָט קיי־נער נישט געקאָנט, נישט פאַר איהם און נישט נאָך איהם, זינט מענשען געדענקען. זיינ׳ס אַ מלבוש האָט געשמעקט, האָט ארומ־גענומען אַ מענשען און אנגעטאָן איהם מיט חן און ליעבשאַפט. אַ כלה איז משה שניידער׳ס אַ קלייד, איז געווען אין צווייען אַ כלה. ער האָט נאָר געדאַרפט טאָן אַ קוק אויף אַ מענשען, האָט ער שוין געוואוסט, וואָס עס וועט איהם פּאַסען און וואָס נישט. זיין קוק, האָט מען געזאָגט, איז ווערט געלד. ווי אַ קאַפּעלמייסטער האָט ער זיך ארומגעדרעהט אין ארבייטס־שטוב, און געקאָמאַנ־דעוועט מיט די זעקס־אכט דייטשע געזעלען, אַלע פון גרויסע שטעדט, און צוגעזונגען זיך אַ ליעדעל, אַ „חסיד׳ל“. אַליין, האָט מען אויף איהם געזאָגט, האָט ער שוין אפשר צוואַנציג יאָהר קיין נאָדעל נישט געהאַלטען אין דער האַנט, ער מעסט נאָר אָן. מיט זיינע קונציגע פינגער גלעט ער אויס דאָס מלבוש אויפ׳ן לייב, ווי אַ צווייטע הויט, אַזוי גלאַט, אָהן אַ קנייטשעלע, און פּאַטראָ־פּיעט תמיד אין סטאַן, נישט צו־קורץ און נישט צו־לאַנג, ווי אַנ־דערע שניידערס אין שטעדטעל. מען האָט איהם געהאַלטען פאַר אַ מכשף. אפילו די אַנדערע שניידערס, וואָס פלעגען אויף זיך אָפּריידען וואָס אין קאָרט און רייסען איינער דעם אַנדערען דעם ביסען פון מויל, אפילו זיי האָבען משה׳ן צורה געלאָזט. אמת, משה איז געווען אַ בכבוד׳ער איד, קיינמאָל נישט געטאַדעלט יענעמ׳ס אַ שטיקעל ארבייט, ס׳האָט געמעגט זיין ווי שלעכט.

ווי אַ גענעראַל פלעגט ער זיך ארומדרעהען אין דער ליכטיגער פרעהליכער ארבייטס־שטוב און דיקטירט מיט׳ן אויג, מיט דער מינע, און די געזעלען האָבען געציטערט פאַר זיין דור. זינגען

געמיינע, שניידערשע שטיק. דאָס האָט נישט געטאָרט געדאַכט ווערן. אפילו די ליעדער, וואָס מען האָט געזונגען ביי משה'ן אין שטוב, זיינען געווען עפּעס גאָר אַנדערע. נאָר מייסטענס האָט מען דערציילט שעהנע מעשה'לאַך, פרעהליכע שטיק, וואָס האָבען זיך געטראָפען מיט כלות, אָדער מיט חתנים, נאָר אַלץ אַנשטענדיג, באַלאַבאַטיש.

אַזוי האָט זיך משה אַרומגעדרעהט צווישען סאַמעט און זייד דענס, געוואָרפען, געמאָסטען די מאַטריעס, און אַז מען האָט אַ קוק געטהאָן אויף זיין ווייסער באָרד, אויף זיינע אינגעלשע בלויע אויגען, האָט זיך אויסגעדאַכט, אַז דאָס זיידענס און סאַמעטענעס האָט זיך אויסגעשפּרייט אין זיין האַרץ, אין זיין נשמה, דערפאַר שיינען זיי איהם אַזוי די אויגען, דערפאַר זילבערט אַזוי די באָרד.

ער האָט אַפילו נישט געוואוסט, אַז אין שטאָדט האָט מען שוין אויסגעטראַכט אַ ליעד פון איהם, און אַלע קינדערלעך זינגען עס אַזוי:

„אַז דער טאַטע וועט מיר מאַכען אַ שטאָפען קלייד,
וועלען מיך אַלע קינדערלעך מקנא זיין.
משה שניידער וועט עס נעהען —
טאַ־דיריטאַם, טי־טאַם־טאַם".

נאָר אַז די זעלבע קינדערלעך פלעגען צוקומען לעבען זיין פענסטער און בעטען אַ פּאָר שטיקלעך פאַר די לייאַלקעס, פלעגט משה צוגעהן צום לאַנגען טיש, ביי וועלכען די געזעלען זיינען געזעסען, און אויפקלייבען זיידענע און סאַמעטענע שטיקלעך און זיי אַרויס־דערלאַנגען דורכ'ן פענסטער צו די קינדערלעך, און די קינדערלעך האָבען געקוקט אויף זיינע הענט, ווי אויף'ן הימעל, פון וואַנען עס פאַלט מן.

משה איז געווען אַ גרויסער בעל־בטחון, אַ פרומער איד, אַן עהרליכער, קיין ליגען נישט געזאָגט, ס'האָט געמענט געהן אין לעבען; דערפאַר האָט טאַקע שבע'לע, די איינציגע טאָכטער זיינע, אַ גרושה, געוויינט און געקלאָגט, אַז ער מאַכט זיי אומ־

גליקליך. נאר וואס האט משה געהערט שבע'ן, אז ער האט נישט געהערט מאטלע'ן, דאס ווייב זיינס, דאס אנדערע ווייב, וואס דערפאר איז זי טאקע אוועק פון איהם? אז ער האט נישט גע־הערט מאטלע'ן, האט ער געזאלט הערען שבע'ן?

— דאס שניידעריי האט איהם עפעס אנגעטאן — פלעגט זאגען מאטעל, ווייל מאטעל האט דאך געוואוסט דעם אמת.

נאר וואס דאס שניידעריי איז פאר משה'ן — האט נאר משה אליין געוואוסט, ווייטער קיינער נישט. נאר ער האט גע־וואוסט, אז ס'איז פאר איהם א גאט־זאך, — ניין, א ווייב איז עס פאר איהם, א ו ו י י ב...

מאטעל איז געווען איין ווייב, און דאס שניידעריי — דאס אנדערע ווייב.

די האט געצאפט פון איהם בלוט, און יענע האט געצאפט פון איהם בלוט.

ער האט זי, מאטעל'ן דערזעהן אין סטאניסלוי, ווען ער איז געפאהרען קויפען סחורה. ער האט זי דערזעהן מיט איהר הויכער פיגור, און פיער און צוואנציג צענטימעטער אין דער טאליע, און ער האט שוין נישט געקאנט איינרוהען. ער איז געווען שוין דעמאלט פינף יאהר אז אלמן, נאר ס'איז איהם נישט איין זינען געלעגען קיין ווייב, ווייל ער האט זיין גאנצען מוח און כוחות אפגעגעבען דעם שניידעריי. ער האט געוואלט דערגרונטעווען; וואס פאר א קלייד דארף ארויסקומען פון אזא און אזא שטיקעל „מאטעריע", אז קינד און קיים זאלען לויפען קוקען דערויף און אלע הערצער זאלען גארען דערנאך; וואס מען זאל זעהן, אז די מאטעריע פאסט זיך צום שניט, און דער שניט זאל זיך עפים צעפליעסען מיט א שלעפ אזוי דין און עדעל, אז די פאלדען זאלען ווערען און נישט ווערען, ווי דער רויך פון א ציגאר, אזוי אויסציהען זיך ווי א שפינוועבס, ברייט ווערען ווי א פלאך פון וואסער, און שמאל ווערען, שמאל ווי א פאדים.

און דאס קלייד זאל זיך אויסלייגען אויף א פיגור — וואס

זאָל זיך פּאַסן צום קלייד, נאָר לעבעדיג זאָל זי זיין, נישט ווי די וואַקסענע דאָ, זי זאָל זיך קאָנען באַוועגן אין דעם... נעכט פלעגט ער נישט שלאָפן און טראַכטן וואָס פאַר אַ נשמה דאַרף אַנקומען אין דעם סאַמעט, אין דעם זייד, אַז דאָס קלייד זאָל זיין מ ש ה'ס קלייד, אַז ס'זאָל בענטשן און באַשעהנען דאָס לייב ווי אַ ברכה פון גאָט, און מענשען זאָלן אַ זיפץ טהאָן פון פאַרגעניגען: „אַי, אַי, אַי משה"...

און אַז אַ קלייד האָט אַ נשמה, און אַז זייד און סאַמעט האָבען נשמות, האָט נאָר משה געוואוסט. נאָר דאָס האָט ער געהאַלטען בסוד. קיינער האָט נישט געוואוסט, פּונקט ווי קיינער האָט נישט געוואוסט וועגען יענעם גרויסען סוד, וואָס ער האָט זיך ארומגעטראָגען מיט איהם זיין גאַנצען לעבען: דער סוד, צו מאַכען עפּעס אַ קלייד, עפּעס אַזאַ מין קלייד, אַז די וועלט זאָל דערמיט קלינגען.

דאָס גאַנצע לעבען האָט עס איהם געעגבערט דער מוח און קיינמאָל נישט צורוה געלאָזט, און אויף יעדען שטיקעל מאַטעריע און אויף יעדער פיגור פון אַ נייער כלה האָט ער געקוקט, אפשר וועט דאָס זיין, אפשר וועט דאָס זיין, נאָר דאָס אמת'ע שטיקעל מאַטעריע מיט דער אמת'ער פיגור איז נישט געקומען. און משה האָט ווייטער געוואַרט. דאָס וואָס מענשען זיינען נתפעל געוואָרען פון אַלע זיינע קליידער, איז איהם נישט אַנגעגאַנגען, ער האָט דאָך געוואוסט — ס'אַ י ז נ י ש ט ד אָ ס.

אַמאָל האָט זיך איהם געדאַכט, אַז קודם דאַרף קומען די פיגור — אַ פיגור, ווי גאָט האָט געבאַטען, און די פיגור אין קלייד זאָל זיך נאָכציהען נאָך די פאַלדען, אַז די גאַנצע וועלט זאָל זעהן וואָס משה קאָן.

נאָר ווער די פיגור וועט זיין, און וואָס פאַר אַ פּנים זי וועט האָבען, איז איהם נישט אַנגעגאַנגען. איהם איז נאָר אַנגעגאַנגען דאָס דראַדלען זיך, דאָס ריהרען זיך פון דער פיגור, צוליעב דעם קלייד, כדי זי זאָל מיט יעדען ריהר אַ ווייז טהאָן די נשמה פון דעם קלייד, אַ ווייזט טהאָן וואָס משה קען.

משה שניידער האט געווארט אויף דעם אלע זיינע יאהרען, ביז ער האט געטראפען — מאטלע'ן.

אז ער איז געקומען קיין סטאניסלוי קויפען סחורה ביי די געברידער פרענקעל, האט ער זי געטראפען זיצען אויף א באלקאן. זי איז געגאנגען אנגעטאן אין א פרינצעס קלייד, ענגליש גע־פאסט, און איהר הויכע, גראציעזע פיגור האט זיך איינגאנצען ארויסגעזעהן, ווי אן אויסגעשניטענע מאדעל פון לודוויג צוויבאק'ס מאגאזין.

משה איז שוין אזוי גיך נישט אוועקגעפאהרען פון סטאניס־לוי. ער האט איינגעלעגט וועלטען. צוגעזאגט האט ער פארמע־נענס שדכנות־געלד, ווער ס'וועט דורכפיהרען דעם שידוך מיט דער גרושה. דערנאך, אז עס האט שוין געהאלטען דערביי, נאר פון איהר צד האט מען געוואלט א פארזיכערונג, האט ער ארויס־גענומען די שווערע הונדערטערס און אנידערגעלעגט מיט א קלאפ אויפ'ן טיש — ווי משה קאן.

נאר גארנישט, באלד האט זיך אנגעהויבען צרות אויף זיין קאפ גלייך ווי ער האט זי אראפגעבראכט קיין סקאלא. שבע'לע האט נישט געקאנט ליידען די „מוהמע", און די „מוהמע" האט גע־קרעכצט אויף שבע'ן און זיך געפיעשטשעט.

נאר משה שניידער, וועלכער האט שוין דעמאלט אויך גע־האט די בארד וויים, האט אנגעשטעלט די ריינע בלויע אויגען, ווי ביי א קליין אינגעלע, און האט נישט געוואוסט, וואס מען וויל פון זיין לעבען האבען; האט ער זיך גענומען דעם תפילין־זאק אין איין האנט, דאס שטעקעלע אין דער אנדערער האנט און איז זיך אוועקגעגאנגען אין בית־מדרש אריין.

די משה'כע האט אליין נישט געוואוסט, וואס זי וויל. א גאנצען טאג פלעגט זי זיצען פאר דער טיר, אין די פרינצעס־קעס (זי איז געגאנגען מיט די אייגענע האר) און גערעדט „בראיט", „כ'וואים נישט", „פלאיש". שבע האט געפיהרט דאס באלעבאטישקייט, נאר פרייטאג איז זי צוגעגאנגען צום טאפטשאן, ווען מען האט געדארפט מאכען דעם קוגעל. דעם קוגעל האט זי

געמאכט, עפעס א סטאניסלווי'ער קוגעל, מיט ראזשינקעס און מיט ברויט.

ווינטער פלעגט זי אריינלעגען אין די טאפעל פענסטער וואטע מיט בינטלעך קאלינעס. אלע פארנאכט פלעגט זי זיך אנטהאן די ראטונדע מיט פוקסען אונטערגעשלאגען, און געהן איינע אליין שפאציערען אין טויער אריין.

משה שניידער האט איהר איז אנהויב געמאכט די טייערע קליידער, די טאליע פיער און צוואנציג צענטימעטער, און דער „פיערס" פערציג, אז מען איז געלאפען אויפ'ם חידוש קוקען. נאר אז זי האט אבער אנגעהויבען צו פיהרען וועלטען, אנ'ברוגז'ן זיך אלע מאנטאג און דאנערשטאג, איז איהם שוין דאס לעבען נישט ניחה געווען. וואס וויל זי פון זיין לעבען האבען, וואס ? ער איז אריינגעלאזט אין שניידעריי, איז ער; וואס האט ער זי נישט אין זינען, אז ארבייטען ארבייט ער סאיי־ווי־סאי נישט, גיט נאר אכטונג צו די געזעלען; פארוואס געהט ער מיט איהר נישט שפאציערען אין טויער אריין?... — אהי, שוין געהערט אזוינס, א איד, מיט א בארד, א פרומער, אן עהרליכער איד, פארוואס געהט ער מיט איהר נישט שפאצירען? נישטא ווער ס'זאל לאכען! וואס איז ער עפעס לייבע קאוואל? לייבע קאוואל געהט מיט דער „ווייבעל" שפאציערען אלע שבת. קוקט מען אויף איהם ווי אויף א בייז וואונדער און מען שטארבט אקארשט נישט פון געלעכער. לאז זי נישט מיינען, אז דא איז סטאניסלווי.

משה שניידער האט געפיהלט, אז מען רעכענט איהם צווישען די שעהנסטע באלעבאטים אין שטאדט; אומזיסט האט ער אזא בכבוד'יג לעבען געפיהרט?

נו, גט'ן זי און אז עק... וואדען, גט'ן!

איז אבער געקומען דערצו און ער האט זי געטאן א קוק אן מיט דער פיגור : פיער און צוואנציג צענטימעטער אין דער טאליע און פערציג אין „פיערס", האט ער זיך בארעכענט : — מ'שטיינס - געזאגט, ווער וועט זיין

א באַלעבאַסטע אין שטוב? — האָט ער אונטערגעשיקט מענשען: וואָס פעהלט איהר דאָ, ביי איהם? אויב זי וויל, אַז שבע זאָל זיך נישט מישען אין שטוב, וועט זיך שבע נישט מישען. ער קען זי אַנדערנגען ערגעץ אויף קעסט. נאָר זי, די משה'כע, האָט געט'טענה'ט איהרס: זי איז עלענד דאָ, און ער, אפילו ביי־נאַכט האָט ער אין זינען דאָס שניידעריי; ער רעדט פונ'ם שלאָף. וואָס וויל ער פון איהר, וואָס האָט ער זי אונגליקליך געמאַכט? וואו איז איהר... געלט, א שעהנע פאַר טויזענד, איז דאָ, א דירה אַן איינענע אין מיטען מאַרק, און ער איז שוין נישט קיין יונ־גערמאַנטשיק, לאָז ער אויפגעבען דאָס שניידעריי און מען זאָל זיך אויפמאַכען א געוועלב.

אויפגעבען דאָס שניידעריי?...

נו, האָט דאָך שוין משה שניידער געזעהן, אַז זי איז נישט זיין גלייכען, האָט מען זיך געג'גט.

און די יאָהרען זיינען זיך פּאַוואָליטשקע געגאַנגען; משה שניידער'ס באָרד איז נאָך קלאָרער געוואָרען, די אויגען נאָך אינג־לישער, נאָר די צייטען זיינען געוואָרען אַנדערע. סקאַלאַ איז גע־וואָרען „ציוויליזירט" און מען האָט אָנגעהויבען מאַכען וועניגער קליידער; די כלה האָט געזאָגט, ס'ווערט אויס מאָדע שפּעטער א יאָהר; זי וויל בעסער געלט; און אַנשטאָט צו מאַכען אַזוי פיעל קליידער מיט א מאָל, וועט זי בעסער מאַכען אַלע סעזאָן. א סך „דייטשע" נגידים האָבען אָנגעהויבען אָוועקצופאָהרען קיין לעמ־בערג מאַכען די קליידער, אָדער גלאַט קויפען פאַרטיגע. און אַז די דייטשע נגידים האָבען אַזוי געטאָן, האָבען די אַנדערע נאָכ־געטאָן; עס האָט נישט געפּאַסט צו נעהען אין סקאַלאַ די חתונה־קליידער, פאַר חתן'ס צד.

פלעגט אַמאָל א באַלעבאָס פון מיטעלען ראַנג אויסבעטען ביי א נגיד א לעמבערגער קלייד און עס ברייינגען משה'ן נאָכ־צוקוקען, נאָכצונעהען פאַר זיין טאָכטערס־וועגען, האָט משה דער־לאַנגט יענעם אַן ענטפער, אַז ער האָט דערזעהן קרוקי; דערנאָך האָט שוין איטליכער געוואוסט — משה נעהט נישט נאָך.

קיינמאָל האָט ער נישט געזאָגט אויף יענעמ׳ס אַ שטיקעל אָרבייט, אַז עס טויג נישט! אויפ׳ן גרעסטען פּסולת, וואָס מען האָט אָראָפּגעבראַכט פון דער גרויסער שטאָדט, האָט ער געזאָגט, ס׳איז גוט, ס׳איז פיין, ס׳איז וואויל.

אין טאָקע צוביסלעכווייז משה׳ס שטוב געוואָרען אָרימער, אָרימער, פון די דייטשע זעקס—אַכט געזעלען איז געוואָרען צוויי, דערנאָך איינער, און שפּעטער האָבען שוין „געשטורקעט״ לעהרען־מיידלאַך. אָבער אַ טייל סקאָלאָ האָט נאָך געהאַלטען פון איהם: „משה׳ס קוק איז ווערט געלט״. אמת, דער גוטער געזעלען האָט איהם אויסגעפּעהלט ווי דעם כלי־זמר דאָס גוטע פידעלע, נאָר ער האָט זיך נאָך אַרומגעדרעהט די הענט פאַרלייגט אויף הינטען, ווי אין די אַמאָליגע יאָהרען. אין שטוב זיינען שוין נישט געלעגען די טייערע שטיקלעך פון סאַמעט און זייד, און די קינדער לאַך זיינען שוין נישט געשטאַנען ביי זיין פענסטער, ווי אַמאָל, ער זאָל זיי אַרויסדערלאַנגען שטיקלעך פאַר די ליאַלקעס. זיי האָבען שוין נישט געזונגען „אַז דער טאַטע וועט מיר מאַכען אַ שטאָפּען־קלייד״. עס זיינען געוועזען נייע קינדערלאַך, פון נייע צייטען.

נאָר משה שניידער איז געבליבען משה שניידער. ווי פריהער איז ער נאָך אויפגעשטאַנען אַלע אינדערפריה, גענומען דעם תפילין־זאַק אין איין האַנט, דאָס שטעקעלע אין דער אַנדערער האַנט, און געגאַנגען אין בית־המדרש אַריין. די שטוב איז געוואָרען אָפּגעטראָגען, ליידיג, אַ האַלבע דירה האָט מען פאַרדונגען, אַזוי האָט שבע געוואָלט. שבע האָט געפיהרט די שטוב, האָט זי געוואוסט, אַז ס׳איז קיין געלט נישטאָ, האָט זי געוויינט פאַר די שכנים, מען זאָל אַנרעדען דעם טאַטען צו נעהמען ווייניגער שניידער־געלט.

נאָר טאַמער האָט אימיצער דערמאַנט משה׳ן וועגען דעם, האָט ער יענעם געטאָן אַ קוק אַז מיט די אינגלישע אויגען: „וואָס הייסט?״— משה האָט גאָרנישט געוואָלט וויסען, אַז ס׳איז נישטאָ קיין געלט. אַז זי האָט פאַרדונגען אַ האַלבע דירה, האָט ער גע־

וויינט, אז מען וויל איהם אויסריכטען, אז ער זאל נישט האבען וואו זיין קאפ אויף דער עלטער אוועקצולייגען. שבע'לע האט גע־מוזט געהן בארגען און געבען דעם געזעלען די צוויי אייער אלע אינדערפריה, כדי ער זאל זיך האלטען, נאר אלץ אפטער זיינען געווארען די צייטען אהן ארבייט; דער געזעלען איז געזעסען מיט פארלייגטע הענט, און ס'איז נישט געווען מיט וואס איהם צו באצאהלען.

משה פלעגט זיך ארומדרעהען מיט די הענט פארלייגט און צוזינגען א ליעדעל, א חסיד'ל, ווי אמאל אין די יונגע יאהרען, נאר דאס חסיד'ל פלעגט זיך אפשלאגען אן די ליידיגע ווענט, און עפעס בענקען ערגעץ אהיים; און אז מען איז משה'ן גע־קומען רופען צו חייקע שיינע־עטי'ס אין געוועלב אריין, ס'איז דא א קונה, פלעגט משה נעהמען דאס שטעקעלע און זיך לאזען מיט גדלות'דיגע שפען אין קלייט אריין; נאר אז דער קונה האט איהם געפרעגט, צי ער האט וואס צו טאן, טאמער איז ער שטארק פארלייגט מיט ארבייט, וועט ער אפווארטען אויף א גרא־מערע צייט, ווייל, פארשטעה ער, משה, ער מאכט א קינד חתונה, און די צייטען זיינען נישט אזוי פויגעלדיג, האט ער אומיסטען געווארט אויף א צייט, ווען ער, משה, זאל איהם קענען מאכען ביליגער...

אויף אזא מין קונה פלעגט משה שניידער נאך איצט אויך א קלאפ טהאן מיט'ן שטעקען: „א גוטען טאג"...